

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

BİLECİK ŞEYH EDEBALI
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHISTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ PROGRAMI
(ANADOLU ÜNİVERSİTESİ ORTAK)

İLK TUNÇ ÇAĞI BATI ANADOLU SUR KAPILARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gözde TUTAK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Erkan FİDAN

Bilecik, 2019

10166102

**T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHISTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ PROGRAMI
(ANADOLU ÜNİVERSİTESİ ORTAK)**

İLK TUNÇ ÇAĞI BATI ANADOLU SUR KAPILARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gözde TUTAK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Erkan FİDAN

**Bilecik, 2019
10166102**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSIS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: Gözde TUTAK
Anabilim Dalı : Arkeoloji
Programı : Protohistarya ve Önasya
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mustafa Erkan FİDAN
Tezin Özgün Adı : İlk Tunç Çağı Batı Anadolu Sür. Kapıları
Tezin İngilizce Adı : Early Bronze Age Western Anatolian Gates of Fortification Walls

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 20 / 05 / 2019

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Arkeoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Erkan FİDAN

Üye : Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Umay Özühançeli AKAY

Üye : .....

Üye : .....

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... / ..... / 20.... tarih ve ..... / ..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“*İlk Tunç Çağı Batı Anadolu Sur Kapıları*” adlı yüksek lisans tezimin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Gözde TUTAK

20.05.2019

ÖN SÖZ

“İlk Tunç Çağı Batı Anadolu Sur Kapıları” olarak ele aldığım tezimde birden fazla kültürü içinde barındıran Batı Anadolu’daki yerleşmelerin, savunma sistemine ait kapılarının detaylarıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Bu inceleme sonucu plansal olarak belli tipler altında değerlendirilmeleri yapılmıştır.

İlk olarak tüm öğrencilik hayatım boyunca meslek aşkını örnek aldığım Küllüoba Kazılarının başkanı kıymetli hocam emekli Prof. Dr. Turan EFE’ye bana ve arkeolojiye kattığı her şey için sonsuz minnetlerimi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

İlk Tunç Çağı Batı Anadolu Sur Kapıları adlı tez çalışmamda bilgi birikimi ve tecrübeleri ile çalışmamın her sürecinde desteğini benden esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Erkan FİDAN’a sonsuz teşekkürler.

Tüm öğrenciliğim boyunca bana bu mesleği sevdiren, bilgi ve deneyimlerini esirgemeyen Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’ndeki sayın hocalarım Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ, Dr. Öğr. Üyesi Sinem TÜRKTEKİ, Dr. Öğr. Üyesi Deniz SARI, Dr. Michele MASSA, Öğr. Gör. Sezer SEÇER FİDAN, Arş. Gör. Hüseyin ERPEHLİVAN, Arş. Gör. Sevingül BİLGİN ve Arş. Gör. Haralambos NİKOLAYİDİS’e tek tek teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nden Dr. Öğr. Üyesi Umay OĞUZHANOĞLU AKAY hocama yardımlarından dolayı çok teşekkür ediyorum.

Çalışmalarım esnasında hiçbir yardımı benden esirgemeyen değerli dostlarım Arkeologlar Ebru AKGÜL ve Burcu SAYGILI’ya, tez içerisinde yer alan haritaları ve resimleri büyük bir özveri ile hazırlayan Esin EROL ve Fatih KARADAŞ’a sonsuz teşekkür ediyorum.

Tüm hayatım boyunca koşulsuz şekilde maddi ve manevi desteklerini hep arkamda hissettiğim sevgili anne ve babama, beni kızları gibi seven ve her daim desteklerini esirgemeyen Sevim anne ve Ramazan babama teşekkür ve minnetlerin en büyüğünü sunuyorum.

Son olarak eğitim hayatım boyunca ve tez çalışmam sırasında gösterdiği ilgi, sabır ve en önemlisi destekleri için değerli eşim Tayfun BÖLÜK’e sonsuz minnetlerimi sunuyorum.

ÖZET

İnsanoğlu içgüdüsel olarak sürekli korunma ve koruma ihtiyacı hissetmiştir. Bu ihtiyaç zaman içerisinde yerleşik hayat ile beraber mimariye yansımıştır. Batı Anadolu'da İlk Tunç Çağı içerisinde sistematik olarak gelişen uzun mesafeler arası ticaret ve toplum içerisindeki sınıflaşma beraberinde çatışmaları da getirmiş ve savunmadaki ihtiyaç artmıştır. Gerek yaşadığı ortamı koruma gerek bölgesel korunmalar ve her türlü dış tehditlere karşı korunmak yaşanan ortamı çevreleyecek duvarlar inşa etmeyi gerektirmiştir.

Savunma sistemlerinin ortaya çıkışı ile beraber bunun ayrılmaz bir parçası olan kapılar da bu sistem içerisinde yerini almıştır. Yerleşmenin coğrafi konumu, bölgesel coğrafyası, komşuları, gelişmişlik seviyeleri ve hangi yollar üzerinde yer aldıkları gibi birçok kıstas savunmada değişime ve gelişmeye sebep olmuştur. Savunma ile beraber gelişen kapı, sistemin en önemli mimari öğesi haline gelmiştir. Sosyal yaşantının yerleşme içerisindeki mimari yansımalarına göre kapılar yukarı ve aşağı yerleşme gibi farklı yaşam alanlarında da konumlandırılmıştır.

Sistemin en önemli parçası olmasına karşın savunmadaki en zayıf halka olan kapılar gelişme ve değişme göstererek dönemsel olarak farklılıklar sergilemişlerdir. Yerleşmeye giriş ve çıkışta trafiği sağlayan kapılar, ihtiyaç duyulması halinde karmaşık hale getirilmiştir. Rampa, kule, bekçi odası gibi mimari elemanlar ile savunmaya ve aynı zamanda kapıyı kontrol edebilmeye önem verilmiştir. Savunma sistemi içerisinde ayrılmaz bir bütün olarak yer alan kapılar yerleşmenin ihtiyacına göre tasarlanmış, konumlandırılmış ve çeşitlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İlk Tunç Çağı, Batı Anadolu, Mimari, Sur, Sur Kapısı

ABSTRACT

Mankind is instinctively in need of constant protection. This need is reflected in the architecture along with the settled life. During the Early Bronze Age, the long-distance trade had systematically developed in Western Anatolia. This has brought conflicts alongside and the need for defense, has increased over time. Fortification walls had been built in order to avoid external threats and to protect the habitat.

Gates were integral parts of the defense systems. The location of the settlement, topography that surrounds it, its neighbors, level of development and the road networks took part in changes and advances in defense. The gate develops with the defense and become the most important architectural element of the system. According to the architectural reflections of social life in the settlements, the gates are proved to be positioned in different living areas such as citadel (upper town) and lower town.

Despite being the most important part of the system, gates were also the weakest link hence, have deviated periodically by showing development and change. Traffic in and out to the settlement was done by means of the gate They have been built more complicated when there is a need. Architectural elements such as ramps, towers, and guard rooms were designed to defend and control the gate at the same time. Gates that are integral to the defense system are designed, positioned and diversified according to the needs of the settlement.

Key Words: Early Bronze Age, Western Anatolia, Architecture, Fortification, Fortification Gate

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BATI ANADOLU COĞRAFİ ÖZELLİKLER

2.1. BATI ANADOLU COĞRAFİ ÖZELLİKLER.....	3
---	---

İKİNCİ BÖLÜM

YERLEŞMELERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. KUZEY VE DOĞU EGE ADALARI.....	6
2.1.1. Poliochni.....	6
2.1.2. Thermi.....	8
2.1.3. Samos.....	11
2.1.4. Yeni Bademli.....	12
2.2. SAHİL KESİMİ.....	13
2.2.1. Troya.....	13
2.2.2. Liman Tepe.....	17
2.3. İÇ BATI ANADOLU.....	18
2.3.1. Demircihüyük.....	18
2.3.2. Seyitömer.....	19
2.3.3. Küllüoba.....	21
2.3.4. Keçiçayırı.....	23
2.3.5. Karaoğlan Mevkii.....	24
2.3.6. Laodikeia / Kandilkırı.....	25
2.3.7. Hacılar Büyük Höyük.....	27
2.3.8. Bademağacı.....	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUR KAPILARI

3.1. TARİH ÖNCESİ DÖNEMLERDE KAPI KULLANIMI.....	30
3.1.1. İlk Tunç Çağı Öncesi	32
3.1.1.1. İlk Tunç Çağı Öncesi Sur Kapıları.....	36
3.1.2. İlk Tunç Çağı.....	41
3.1.2.1. İlk Tunç Çağı I Sur Kapıları.....	45
3.1.2.2. İlk Tunç Çağı II Sur Kapıları.....	48
3.1.2.3. İlk Tunç Çağı III Sur Kapıları.....	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAPI TIPLERİ, ÖĞELERİ VE KARŞILAŞTIRMA

4.1. KAPI TIPLERİ.....	71
4.1.1. Koridorlu Kapı (Tip 1)	71
4.1.1.1. Basit Koridorlu Kapı (Tip 1A).....	71
4.1.1.2. İçeri Doğru Daralan Koridorlu Kapı (Tip 1B).....	72
4.1.1.3. İçeri Doğru Genişleyen Koridorlu Kapı (Tip 1C).....	73
4.1.2. Dönüslü Kapı (Tip 2).....	73
4.1.2.1. Tek Dönüşü Kapı (Tip 2A).....	73
4.1.2.2. Çok Dönüslü Kapı (Tip 2B).....	74
4.1.3. Ev Kapı (Tip 3).....	74
4.1.3.1. Basit Ev Kapı (Tip 3A).....	74
4.1.3.2. Megaron Ev Kapı (Tip 3B).....	75
4.1.4. Çok Girişli Kapı (Tip 4).....	75
4.2. KAPI ÖĞELERİ.....	75
4.2.1. Taş Döşeme / Rampa.....	76
4.2.2. Kule / Bastion.....	77
4.2.3. Bekçi Odası.....	78
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	85
EKLER.....	174

KISALTMALAR

İTÇ: İlk Tunç Çağı

m.: Metre

cm: Santimetre

km: Kilometre

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayanlar

Çev. : Çeviren

Bkz: Bakınız

Har: Harita

Lev: Levha

M.Ö.: Milattan Önce

OTÇ: Orta Tunç Çağı

Res: Resim

ss: Sayfa Sayısı

Şek: Şekil

Tab: Tablo

vd: Ve Diğerleri

yy: Yüzyıl

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: İlk Tunç Çağı Öncesi Savunma Kapıları

Tablo 2: Küllüoba İlk Tunç Çağı II Dönemsel Kapı Evreleri

Tablo 3: İlk Tunç Çağı I Sur Kapıları Ölçüleri

Tablo 4: İlk Tunç Çağı II Sur Kapıları Ölçüleri

Tablo 5: İlk Tunç Çağı III Sur Kapıları Ölçüleri

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** Tez İçerisinde Ele Alınan Yerleşmeler
- Şekil 2:** Poliochni Mavi Evre Yerleşim Planı
- Şekil 3:** Poliochni Yeşil Evre Yerleşim Planı
- Şekil 4:** Poliochni Kırmızı Evre Yerleşim Planı
- Şekil 5:** Poliochni Sarı Evre Yerleşim Planı
- Şekil 6:** Thermi II Yerleşim Planı
- Şekil 7:** Thermi IIIA Yerleşim Planı
- Şekil 8:** Thermi IVA Yerleşim Planı
- Şekil 9:** Thermi IVB Yerleşim Planı
- Şekil 10:** Thermi V Yerleşim Planı
- Şekil 11:** Samos İlk Tunç Çağı Yerleşim Planı
- Şekil 12:** Troya I Evresi Genel Yerleşim Planı
- Şekil 13:** Troya IIa Evresi Genel Yerleşim Planı
- Şekil 14:** Troya IIb1 ve IIb 2 Evresi Genel Yerleşim Planı
- Şekil 15:** Troya IIc Evresi Genel Yerleşim Planı
- Şekil 16:** Troya IIc Evresi Rekonstrüksiyonu
- Şekil 17:** Troya IId, IIe ve IIf Evresi Rekonstrüksiyonu
- Şekil 18:** Troya IIg Evresi Rekonstrüksiyonu
- Şekil 19:** Liman Tepe İlk Tunç Çağı I-II Genel Mimari Planı
- Şekil 20:** Liman Tepe Genel Yerleşim Planı
- Şekil 21:** Liman Tepe Genel Yerleşim Planı
- Şekil 22:** Liman Tepe Aşağı Şehir Bastiyonu
- Şekil 23:** Liman Tepe Rampa ve Girişi
- Şekil 24:** Liman Tepe Kuleler ve Su Kuyusu
- Şekil 25:** Demircihöyük Genel Yerleşim Planı

- Şekil 26:** Seyitömer İlk Tunç Çağı III (VC) Yerleşim Planı
- Şekil 27:** Seyitömer İlk Tunç Çağı III (VB) Yerleşim Planı
- Şekil 28:** Seyitömer İlk Tunç Çağı III (VA) Yerleşim Planı
- Şekil 29:** Küllüoba İlk Tunç Çağı Geçiş Yerleşim Planı
- Şekil 30:** Küllüoba İlk Tunç Çağı I Mimari Planı
- Şekil 31:** Küllüoba İlk Tunç Çağı II Genel Yerleşim Planı
- Şekil 32:** Küllüoba İlk Tunç Çağı III Mimari Planı
- Şekil 33:** Keçiçayırı İlk Tunç Çağı II Yerleşim Planı
- Şekil 34:** Karaoğlan Mevkii Genel Yerleşim Planı
- Şekil 35:** Laodikeia-Kandilkırı Genel Yerleşim Planı
- Şekil 36:** Hacılar Büyük Höyük İlk Tunç Çağı I Yerleşim Planı
- Şekil 37:** Hacılar Büyük Höyük İlk Tunç Çağı II Yerleşim Planı
- Şekil 38:** Bademağacı İlk Tunç Çağı II Genel Yerleşim Planı
- Şekil 39:** Hoca Çeşme Neolitik Dönem Genel Mimari Planı
- Şekil 40:** Ege Gübre Neolitik Dönem Genel Yerleşim Planı
- Şekil 41:** Kuruçay 11. Yapı Katı Neolitik Dönem Genel Yerleşim Planı
- Şekil 42:** Aktopraklık İlk Kalkolitik Çağ Genel Yerleşim Planı
- Şekil 43:** Aktopraklık Kalkolitik Dönem Yerleşme Girişleri
- Şekil 44:** Hacılar IIA Kalkolitik Dönem Genel Yerleşim Planı
- Şekil 45:** Hacılar IIA Kalkolitik Dönem Kuzeybatı Girişi
- Şekil 46:** Hacılar IIA Kalkolitik Dönem Güneybatı Girişi
- Şekil 47:** Hacılar IIA Kalkolitik Dönem Kuzeydoğu Girişi
- Şekil 48:** Kuruçay 6A Kalkolitik Dönem Girişleri
- Şekil 49:** Kuruçay 6A Doğu Kapısı İsoometrik Çizimi
- Şekil 50:** İlk Tunç Çağı Geçiş Küllüoba Ana Kapısı
- Şekil 51:** İlk Tunç Çağı I Poliochni Ana Kapısı

- Şekil 52:** İlk Tunç Çağı I Thermi (Thermi II) Ana Kapısı
- Şekil 53:** İlk Tunç Çağı I Liman Tepe Ana Kapısı
- Şekil 54:** İlk Tunç Çağı I Demircihöyük Ana Kapısı
- Şekil 55:** İlk Tunç Çağı I Demircihöyük Güney Kapısı
- Şekil 56:** İlk Tunç Çağı II Hacılar Büyük Höyük Ana Kapısı
- Şekil 57:** İlk Tunç Çağı II Poliochni Ana Kapısı
- Şekil 58:** İlk Tunç Çağı II Troya I MR Kapısı ve M-R Kulesi
- Şekil 59:** İlk Tunç Çağı II Troya I Doğu Kapısı ve T Kulesi
- Şekil 60:** İlk Tunç Çağı II Troya I Güneydoğu Kapısı ve S Kulesi
- Şekil 61:** İlk Tunç Çağı II Troya IIA FN Kapısı
- Şekil 62:** İlk Tunç Çağı II Troya IIA FL Kapısı
- Şekil 63:** İlk Tunç Çağı II Küllüoba Doğu Kapısı ve Evreleri
- Şekil 64:** İlk Tunç Çağı II Küllüoba Kuzey Kapısı
- Şekil 65:** İlk Tunç Çağı II Küllüoba Güneydoğu Kapısı
- Şekil 66:** İlk Tunç Çağı Küllüoba Güney Tali Giriş 1 ve Güney Tali Giriş 2
- Şekil 67:** İlk Tunç Çağı II Küllüoba Güneybatı Kapısı
- Şekil 68:** İlk Tunç Çağı II Küllüoba Kuzeybatı Kapısı
- Şekil 69:** İlk Tunç Çağı II Keçiçayırı Ana Kapısı
- Şekil 70:** İlk Tunç Çağı II Karaoğlan Ana Kapısı
- Şekil 71:** İlk Tunç Çağı II Bademağacı Doğu Kapısı
- Şekil 72:** İlk Tunç Çağı II Bademağacı Batı Kapısı
- Şekil 73:** İlk Tunç Çağı II Bademağacı Ana Kapısı
- Şekil 74:** Erken İlk Tunç Çağı III Poliochni 101 no'lu ve 804b no'lu Kapı
- Şekil 75:** Erken İlk Tunç Çağı III Poliochni 38 no'lu Kapı
- Şekil 76:** Erken İlk Tunç Çağı III Thermi (Thermi V) KP Kapısı
- Şekil 77:** Erken İlk Tunç Çağı III Thermi (Thermi V) Güney Kapısı
- Şekil 78:** Samos yerleşmesi Ana Kapısı

- Şekil 79:** İlk Tunç Çağı III Troya IIB1 FN Kapısı
- Şekil 80:** İlk Tunç Çağı III Troya IIB1 FL Kapısı
- Şekil 81:** İlk Tunç Çağı III Troya IIB1 FH Kapısı
- Şekil 82:** İlk Tunç Çağı III Troya IIB2 FM Kapısı
- Şekil 83:** İlk Tunç Çağı III Troya IIB2 FO Kapısı
- Şekil 84:** İlk Tunç Çağı III Troya IIC FM Kapısı
- Şekil 85:** İlk Tunç Çağı III Troya IIC FO kapısı
- Şekil 86:** İlk Tunç Çağı III Troya IIG FO kapısı ve IIs yapısı
- Şekil 87:** İlk Tunç Çağı III Troya Aşağı Şehir Ahşap Savunma Sistemi
- Şekil 88:** İlk Tunç Çağı III Seyitömer Ana Kapısı
- Şekil 89:** İlk Tunç Çağı III Laodikeia-Kandilkrı Ana Kapısı

GİRİŞ

Antik kaynaklarda Küçük Asya/*Asia Minor* olarak anılan Anadolu yarımadası, Batı ve Orta Anadolu olmak üzere iki ana bölgeden oluşmaktadır. Tezin kapsamı içerisinde yer alan “Batı Anadolu” bölgesi genellikle arkeolojik olarak kullanılan bir tanımlamadır (French, 1977:569).

İnsanoğlunun içgüdüsel savunma mekanizması zamanla mimariye yansımış ve basit çevre duvarlarından donanımlı ve anıtsal sur sistemlerine doğru bir gelişme göstermiştir. Savunma sistemleri üzerinde yer alan yerleşmenin kilit noktası sayılan kapılar, birçok farklı sebepten ötürü zaman içerisinde yenilenerek kendini geliştirmeye devam etmiştir. Bölge içerisinde dönemsel olarak farklı tiplerde ortaya çıkan kapılar bu tez kapsamında dönemsel başlıklar altında incelenerek belli bir tipoloji altında toplanmıştır.

Batı Anadolu bölgesinde yer alan yerleşmeler tez konusu kapsamında ele alınırken Kuzey ve Doğu Ege adaları da tezin araştırma konusuna dâhil edilmiştir. Bunun sebebi İç Batı Anadolu, Sahil kesimi ve Kuzey-Doğu Ege adaları arasında İlk Tunç Çağı’nda kültürel bir bütünlük bulunmasıdır. Hatta bu bütünlük mimari ve diğer arkeolojik buluntulara da yansımıştır. Bu sebeplerden ötürü Batı Anadolu bölgesi tez içerisinde üç bölge olarak ele alınıp incelenmiştir.

Bu tezin amacı savunma sisteminin en önemli parçası olan sur kapılarını detayları ile inceleyip, aynı özellikleri taşıyan kapıları tipolojik olarak belli başlıklar altında toplamaktır. Önce dönemsel olarak detaylıca incelenen kapılar daha sonra plansal özelliklerine göre belli tipler altında toplanarak, dönemsel ve tıpsel olarak gelişimleri ortaya konmuştur.

“Batı Anadolu Coğrafi Özellikleri” adlı birinci bölümde tez kapsamı içerisindeki bölgenin coğrafi özellikleri ele alınmıştır. Kültürel ve bölgesel farklılıkları oluşturan coğrafi koşullar bölge içerisinde detaylı olarak incelenmiştir.

İkinci bölüm olan “Yerleşmelerin Genel Özellikleri” bölümünde Batı Anadolu bölgesi içerisinde yer alan yerleşmeler Kuzey ve Doğu Ege adaları, Sahil Kesim ve İç Batı Anadolu olmak üç alt başlık olarak incelenmiştir. Kuzey ve Doğu Ege adaları ile Batı Anadolu Sahil Kesimi kültürel açıdan bağlantılı olması sebebi ile bu bölge de tez

kapsamı içerisinde ele alınmıştır. Yerleşmelerin coğrafi konumlarına, tabakalanmalarına ve genel olarak mimari özelliklerine bu bölüm içerisinde yer verilmiştir.

“Sur Kapıları” adlı üçüncü bölümde ise bir önceki bölümde detaylı incelenen yerleşmelerin sur kapıları, dönemsel olarak alt başlıklar altında incelenmiştir. Kapıların yer aldığı savunma sistemleri ve üzerinde yer alan mimari öğeler genel olarak ele alınmıştır. Daha sonra sur kapılarının planlanmaları, savunma sistemi üzerindeki konumları, mekânsal özellikleri ve çeşitlikleri bakımından detaylıca incelenmiştir.

Tezin dördüncü bölümü olan “Kapı Tipleri, Öğeleri ve Karşılaştırmalar” bölümü içerisinde bir diğer bölümde detaylıca ele alınan sur kapıları tipisel olarak gruplandırılmıştır. Bu gruplandırma içerisinde komşu bölgeler Orta Anadolu ve Kıta Yunanistan içerisinde yer alan belli yerleşmeler tipisel olarak karşılaştırılmıştır. Ayrıca bu bölümde savunma sistemi üzerinde bağımsız olarak ya da kapılar ile bir bütün oluşturan mimari öğeler kronolojik olarak ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BATI ANADOLU COĞRAFI ÖZELLİKLER

1.1. BATI ANADOLU COĞRAFI ÖZELLİKLER

Türkiye coğrafyası içerisinde “Anadolu” denildiğinde, Trakya hariç, Türkiye sınırları içinde kalan kara parçası kastedilmektedir (French, 1977:569). Bu kara parçası batıda, Anadolu Yarımadası ile bu yarımadaanın anakara içine doğru girmiş olan doğu ve güneydoğu Anadolu bölgelerinden oluşmaktadır (Efe, 2006:15). Antik kaynaklarda Küçük Asya/*Asia Minor* olarak anılan Anadolu yarımadası, Batı ve Orta Anadolu olmak üzere iki ana bölgeden oluşur. “Batı Anadolu” arkeoloji bilimi içerisinde bölgesel bir terim olarak kullanılmaktadır (French, 1977:569). Batı Anadolu, kabaca Eskişehir’in doğusundaki Sivrihisar Dağları’ndan, güneye doğru Emirdağ ve Sultan Dağları üzerinden çizilecek hattın batısında kalan bölge olarak tanımlanmaktadır. Bu bölge Ege kıyı şeridi ve doğusundaki “İç Batı Anadolu Eşiği”nden oluşmaktadır (Darkot ve Tuncel, 1988:77-81).

İç Batı Anadolu, kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan dağlar ve bunların aralarındaki akarsu vadileri ile yerleşmeye elverişli verimli çöküntü ovalarının oluşturduğu dağlık bir plato görünümündedir (Yakar, 2000:317). “İç Batı Anadolu Eşiği” olarak da adlandırılan dağlık bölgeden batıya ve doğuya doğru rakım giderek düşmektedir. Bölgenin kuzey kesiminde yer alan dağ dizilerinden dolayı, bölge genellikle vadilerle yarılmış dalgalı yaylalar görünümündedir. Bu yaylalar arasında, tabanları alüvyon kaplı Kütahya, Çavdarhisar, Örencik, Altıntaş, Gediz, Tavşanlı ve Eskişehir Ovaları yer alır (Darkot ve Tuncel, 1988:77-81). Aynı durumdaki diğer bir ova da Eskişehir Ovası’nın güneydoğusunda yer alan Yukarı Sakarya Ovası’dır. Biraz güneyde ise Emir Dağı, Ahırdağı, Kumalar Dağı, Akdağ gibi yükselti kütlelerinin arasında Çivril, Sandıklı, Büyük ve Küçük Sincanlı, Şuhut ve Afyon gibi ovalar yer almaktadır. Bölgenin güneyi ise Batı Toroslar’ın arasında tektonik ve karstik çöküntü alanlarından oluşur; oldukça engebeli ve dalgalı bir yapıya sahiptir. Tektonik çukurların meydana getirdiği Karataş, Salda, Yarışlı, Akgöl, Gölhisar ve Burdur Gölleri bu yöreye “Göller Bölgesi” olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Daha güneyde ise Bozova, Elmalı, Acıpayam, Tefenni gibi karstik ovalar yer almaktadır (Atalay, 1997:31).

İç kesimden coğrafi olarak pek çok yönden ayrılan Batı Anadolu'nun kıyı kesimi, kendi içinde belirgin özelliklere sahiptir. Bölgenin kuzeyi ile güney sahil kesimleri arasında belirgin farklılar göze çarpmaktadır. Kuzey kesimde doğu-batı yönünde uzanan dağ sıraları ve bunların oluşturduğu vadiler, verimli düzlüklerin iç kesimlere kadar sokulmasını sağlamıştır. Vadiler erken dönemlerden itibaren geçiş yolları olarak kullanılmıştır. Vadiler içerisinde yer alan çok sayıda prehistorik yerleşme bunun kanıtıdır. Bölgenin kuzeyinde ise bu bölgeye Edremit sahilden ulaşılabilen, Troas Bölgesi bulunmaktadır. Bölge Gediz Vadisi yolu ve Kumçay üzerinden Marmara Bölgesi oradan da İznik-İnegöl ve Eskişehir Ovaları vasıtasıyla İç Batı Anadolu'ya bağlanmaktadır (Yakar, 1985:95).

Batı Anadolu'nun kıyı kesimlerine komşu olan Ege Adaları'nın yer aldığı Ege Denizi, "Aegeis" ya da "Egeid" adı verilen bir kara parçasının, büyük bir bölümünün sular altında kalmasıyla oluşmuştur. Üzerinde yer alan adaların çokluğu nedeniyle "Adalar Denizi" olarak adlandırılmaktadır. Ege Denizi'nin mevkii, boyutları ve sınırları ile çoğunluğu kayalık olan çok sayıda irili ufaklı 3000'e yakın adanın varlığı ve konumları nedeniyle kendine has bir coğrafyaya sahiptir (Erinç, 1977:13).

Yüzölçümü nispeten büyük olan bu adalardan en kuzeydeki Gökçeada, günümüzde Türkiye'nin en büyük adası olma özelliğini taşır. Adanın coğrafi yapısı çok engebelidir ve volkanik kütlelerden oluşur. Ada, birçok tarihi kaynakta güneybatısındaki Limni Adası ile birlikte anılmıştır (Erinç, 1977:13). Günümüz yerleşimlerinde de olduğu gibi prehistorik yerleşmelerin çoğunluğu kıyı şeridinde ve az da olsa içerideki küçük ovaların çevresinde yoğunlaşmaktadır. Her iki ada da Kuzey Ege'den Kiklad'a uzanan rota üzerinde yer almaktadır. Midilli, Troas'a kadar olan kıyı şeridini kontrolünde tutarken, Limni Adası da Kuzey Ege'nin kontrolünü elinde bulundurmaktadır.

Karaburun Yarımadası'nın hemen karşısındaki Sakız Adası ile Dilek Yarımadası'nın karşısında yer alan Sisam Adaları, "Doğu Ege Adaları" olarak adlandırılmıştır. Her iki ada da Anadolu karasına yakınlıkları ile her zaman Anadolu'dan oldukça kolay ulaşılabilen birer ada konumunda olmuşlardır. Daha güneyde ve Ege Denizi'nin ortasında ise "Kikladlar" adı verilen adalar grubu yer almaktadır. Toplam 22 adadan oluşan bu bölgenin, Ege Denizi'nin yükselmesi sonucu oluştuğu, günümüzden 5000-6000 yıl önce büyük bir kısmının aynı karanın parçası olduğu varsayılmaktadır

(Şahoğlu, 1997:2). En gúneyde ise Ege Denizi'nin de gúney sınırını oluşturan ve bölgenin en büyük adası konumundaki Girit yer alır. Oldukça dağlık bir araziye sahip adada doğu-batı yönünde uzanan sıradağlar yer almaktadır. Bu sebeple günümüzde olduğu gibi prehistorik dönemlerde de yerleşmelerin büyük çoğunlukla kıyı şerinde olduğu bilinmektedir (Watrous, 1994:695-753).

İKİNCİ BÖLÜM

YERLEŞMELERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bu bölümün amacı yerleşmelerin savunma sistemlerini ve kapı detaylarını incelemeden önce genel olarak İlk Tunç Çağı mimarlıklarını tanıtmaktır. Burada incelenen yerleşmeler İlk Tunç Çağı sur kapılarına sahip olduğu için tez kapsamı içerisinde ele alınmıştır (Şekil 1).

2.1. KUZEY VE DOĞU EGE ADALARI

2.1.1. Poliochni

Yerleşme, Ege Denizi'nin kuzeyinde, Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada arasında kalan ve bugün Yunanistan'a ait olan Lemnos (Limni) Adası'nın Anadolu'ya bakan doğu kıyısındaki Kaminia yakınında, küçük bir tepenin üzerine kurulmuştur. Alessandro Della Seta tarafından 1930-1936 yıllarında ilk kez kazılan yerleşme, 1951-1956 yılında da, Luigi Bernabò-Brea ve Giovanni Rizza'nın çalışmaları ile devam ettirilmiştir. 1964 yılında Atina'daki İtalyan Arkeoloji Enstitüsü, Siyah ve Kırmızı Evreleri ile ilgili, 1976 yılında ise Mavi Evre'yle ilgili araştırmalar yapmıştır. Yerleşme Antonino Di Vita tarafından 1988'den itibaren tekrar kazılmaya başlanmıştır. 90'lı yılların başında A Alanı'nda Antonella Traverso çalışmalar yapmıştır. 1992 yılından sonra ise Vincenzo Tiné yerleşmenin ortasında yer alan M Alanı'nı kazarak L. Bernabò-Brea'nın ilk kazılardaki tespitlerini doğrulamıştır (Tiné, 1997:34-57).

Yerleşmede, İlk Tunç Çağı'na Geçiş ile başlayan ve tüm İlk Tunç Çağı boyunca kesintisiz olarak mimarinin takip edildiği bir stratigrafi mevcuttur. Siyah Evre İlk Tunç Çağı'na Geçiş, Mavi Evre İlk Tunç Çağı I, Yeşil Evre İlk Tunç Çağı II, Kırmızı ve Sarı evreler ise Erken İlk Tunç Çağı III tarihlendirilmektedir (Bernabò-Brea 1964:706).

İlk Tunç Çağı'na geçişe tarihlenen Siyah Evre'ye ait kalıntılar, apsisli veya oval ev geleneğine işaret etmektedir. Üst üste en az üç ayrı yuvarlak evlere ait olabilecek duvarların bulunması, aynı yere tekrar yapı inşa etme geleneği olduğunu göstermektedir (Kouka, 2002:34).

Yerleşme, İlk Tunç Çağı I' den başlayarak tüm İTÇ boyunca arada boş alan, cadde ya da sokakların bölüdüğü ada ya da adacık olarak tanımlanan yerleşim birimlerinden meydana gelmektedir. Mavi Evre olarak nitelenen yerleşmenin İlk Tunç Çağı I'e ait

bilgiler oldukça azdır (Şekil 2). Söz konusu bu dönem yerleşme içindeki I, II, III ve IV no'lu adalarda araştırılmıştır (Bernabò-Brea, 1964:257). I. Ada, yerleşimin en kuzeydoğu kısmını oluşturmaktadır. Burada iki ana yapı grubu açığa çıkarılmıştır. 204,205 ve 206 no'lu yapılardan oluşan birinci grup, kuzey- güney yönünde uzanır. İkinci grup ise 201, 202 ve 203 no'lu yapılardan oluşmaktadır. Kuzeye doğru bakan bu yapılar megaron planlıdır. II. Ada'da yapılar topluluğu yerleşmenin kuzeybatı ucunu oluşturmakta ve düzensiz şekilli olup trapeze yakın bir plan sergilemektedir. Ancak yerleşmenin merkezinden uzakta olan bu kesimle merkez arasında bağ yoktur. Bu sebeple bu yapı grubunun, depo veya hayvan barınağı olarak kullandığı düşünülmektedir (Bernabò-Brea, 1964:259). III. Ada ise yerleşmenin doğu kesimini yani kıyı boyunu kat eden 107 no'lu caddenin kuzey bitimindeki yapıları kapsamaktadır. 108 no'lu cadde bu kesimin güney sınırını oluşturmaktadır. Doğu batı yönünde uzanıp 107 ile kesişen bu cadde, buradaki mekânların durumuna göre şekil verilip zamanla genişleyip daraltılmıştır. Bu iki caddenin kesiştiği alanda, bu katın erken evrelerine ait, doğu-batı yönünde iki anıtsal duvar açığa çıkarılmıştır. Bunların erken dönem kuzey şehir surlarının parçası olabileceği düşünülmüştür (Bernabò-Brea, 1964:243). Bu üç ada dışında yerleşmenin çeşitli yerlerinde bulunan diğer birkaç duvar ise herhangi bir plan vermemektedir. Özellikle yerleşmenin güneybatısında yoğunlaşan ve güneye doğru devam eden yapı kalıntılarının planları, üst katlardan yapılan yoğun tahribatlar sebebiyle yeterince anlaşılammaktadır (Kouka, 2002:46-51).

Poliochni'de Yeşil ve kısmen Kırmızı evre İlk Tunç Çağı II'ye tarihlendirilmektedir (Şekil 3). Bu dönemde de birbirine bitişik mekânlardan oluşan ve ada (*insula*) olarak adlandırılan yapı grupları mevcuttur. Düzensiz açılarla birbirine birleşen ev ve mekânların oluşturduğu yapı grupları arasında cadde ve sokaklar yer almaktadır. Sokaklar genellikle doğu-batı yönünde ulaşım sağlar ve büyük olasılıkla yerleşmenin doğusunda yer alan ana caddeye açılmaktadır (Bernabò-Brea, 1964:284). Bu evrede kompleks olarak nitelendirebilen çok odalı evler görülmeye başlamaktadır. Ev planlarının zaman içinde ekleme ve değişimlerle gelişmiş olduğu gözlenlenmiştir. Bu döneme ait mimarinin saptanabildiği alanlar ise; XVII, XVIII, XXII, XXIII, XXIV, XXV, IV, V, VII ve VIII no'lu adalar ya da yapı gruplarıdır (Bernabò-Brea, 1964:401). Bu dönemde bu adaların dışında plan vermeyen ya da kısıtlı plan veren bazı duvar parçaları

da IV. Ada, V. Ada, VII. Ada ve VIII. Ada'da ele geçirilmiştir (Bernabò-Brea, 1964:247), (Bernabò-Brea, 1964:469). Ancak bu adaların mimarisi ile ilgili bilgiler oldukça kısıtlıdır.

Yerleşmede Kırmızı Evre'nin üst evreleri ile Sarı Evre, Erken İTÇ III Dönemi'ne tarihlenmektedir. Kırmızı Evre'de yerleşmenin merkezinde ve batısında birkaç yeni evin yanında, yerleşimin batısına kalın duvarlı trapezoid yapılar eklendiği açıkça görülmektedir (Şekil 4). Ayrıca Kırmızı Evre'de yerleşmenin merkezinde ve batısında birkaç yeni ev ile beraber bazı girişlerin açılması ve batı kısmının güçlendirilmesi ve savunma sisteminde yeni eklemelerin yapılması gibi birçok değişim söz konusudur. Bununla beraber bu dönemde yerleşmenin büyüdüğü anlaşılmaktadır (Kouka, 2002:79). Sarı evrede, bir üst katın yapılarıyla iç içe geçmiş durumdaki evler, VI, VII, VIII, XI, XII, XIII, XIV ve XV no'lu adalar olarak isimlendirilmektedir (Kouka, 2002:79-81) (Şekil 5). Bu dönemde yerleşme çok odalı insulalar veya yapı bloklarından oluşur. Bu yapı blokları birbirinde cadde ve sokaklarla ayrılmaktadır. İnsulaların merkezinde megaron yapı birimleri söz konusudur, bu megaronlar koridor veya küçük yapı birimleriyle birleştirilmiştir. Höyüğün uzun kenarı boyunca bir cadde uzanır ve bu cadde kuzey ve güney kesimlerde yer alan meydanlarda son bulur (Kouka, 2002:85-89).

2.1.2. Thermi

Thermi, Ege Denizi'ndeki Lesbos (Midilli) Adası'nın doğu kıyısında, Thermi kasabasından 2 km uzakta yer almaktadır. Yerleşmenin konumundan dolayı bazı kısımları deniz tarafından oyulmuş ve bu aşındırma sonucunda yerleşme büyük oranda tahrip olmuştur. Yerleşme, 1929-1933 yılları arasında Winifred Lamb başkanlığında kazılmıştır. Yerleşmede sırasıyla İlk Tunç Çağı I (I ve II), İlk Tunç Çağı II (III ve IV) İlk Tunç Çağı III (V) izlenebilmektedir (Lamb, 1936:2).

Thermi I evresinde yerleşimin kuzey yönünde oluşmuş Γ Alanı sıra uzun evlerden oluşmaktadır (Lamb, 1936:12). Burada megaronumsu tarzda yan yana dizilmiş doğu-batı yönünde sıralanan uzun evler yer almaktadır. Γ Alanı ile iç içe geçmiş ve onun güneyine doğru açılmış olan alandaki yapılar K Yapısı olarak isimlendirilmiştir. Buradaki yapılarda bir ön odaya ve ortasında bir ocağa sahiptirler. Daha güneyde Z olarak adlandırılan alanda en az 7 odadan oluşan bir yapı topluluğu açığa çıkarılmıştır. (Lamb, 1936:13). W. Lamb tarafından bu alanda megaronlardan söz edilsede burada ki yapıların hiçbirinde ocak tespit edilmemiştir. Bu nedenle buranın tamamıyla depo olarak kullanıldığından söz

edilebilir.¹ Bu alanın hemen doğusundaki, Λ olarak tanımlanan alanda, $\Lambda 1$ mekânı ile $\Lambda 2$ mekânı arasında olası bir cadde/sokak yer almaktadır (Lamb, 1936:14). Kuzey kesimde ise Γ , B ve E Alanları ile çevrili olan A Yapısı yer alır. Genel olarak burada yan yana dizilmiş, ortak duvarlı, uzun yapılardan mevcuttur (Lamb, 1936:15). I. Yerleşmeye ait herhangi bir savunma sistemine ya da bir çevre duvarına rastlanmamıştır (Kouka 2002:151-155).

İTÇ I Dönemi'nin ikinci yarısına tarihlenen Thermi II'de de I. yerleşimin dokusu aynı şekilde devam etmiştir (Kouka, 2002:170) (Şekil 6). Taş döşeli cadde ve sokaklarla beraber, yerleşmenin bu tabakasında, şehirleşmenin ilk adımlarının atılmaya başlandığı gözlenmektedir. Söz konusu bu caddelerden en izlenebilir olanı, ΓB olarak adlandırılmış olup kıyıya yönelmektedir. Bu yolun sonunda olasılıkla bir liman yer almaktadır (Lamb, 1936:21). K Alanı, Γ Alanı'nın güneyinde yer alır ve bu evre de söz konusu bu alanla bütünleşmiş bir görünüm sergilemektedir (Lamb, 1936:21). A Alanı, Lamb tarafından hayvanların barınması için kullanılan bir ahır olarak yorumlanmaktadır (Lamb, 1936:23). Genel plan içerisinde söz konusu bu alanla B Alanı iç içe geçmiş durumundadır (Kouka, 2002:78-81). Bu alan, ikinci yerleşmenin sonlarında, onarım görmüş ve yeni bir hal almıştır. Yenilemeler sonucunda B 2 ve B 3'ün güney duvarları alana eklenmiştir (Lamb, 1936:21). Daha güneydeki E Alanı'ndaki ilk yerleşime ait yapılar, bu evrede de çeşitli yenilemelerle devam etmiştir (Lamb, 1936:22).

Thermi'nin III. ve IV. yerleşmeleri İTÇ II Dönemi'ne tarihlenmektedir. Savunma duvarına ait ilk önemli kalıntılar III. Yerleşme'de ele geçirilmiştir (Naumann, 1998:250).

Thermi III, A ve B olmak üzere iki ayrı evrede incelenmektedir (Şekil 7). B Alanı'nın en büyük özelliği, çok sayıdaki döşeme altına yerleştirilmiş çukurların mevcut olmasıdır (Lamb, 1936:28). IIIB Evresi, daha çok bir ara tabaka görünümündedir. Yerleşmenin IIIA Evresi'nde, Γ Alanı'nın mimari kalıntıları fazlasıyla tahrip olmuştur (Alram-Stern, 2004:937). Güneybatıdaki K Alanı nispeten daha iyi korunmuştur. Buradaki K4 Yapısı, küçük bir ev görünümündedir (Lamb, 1936:27). Yerleşmenin doğusunda, I. Yerleşme'den kalan A1 Evi yeniden kullanılmış gibi görünmektedir. Yapının kuzey duvarına doğru yaslanmış kaplar ise buranın depo olarak kullanıldığı izlenimini vermektedir. Yerleşmenin diğer E, H ve Q alanlarında mimari plan verecek

---

¹ Bu yorum, Erkan FİDAN'ın doktora tezinden alınmıştır (Fidan, 2011:240).

kadar yapı mevcut değildir (Lamb, 1936:28). İlk Tunç Çağı II'nin ortalarına tarihlenen IIIB Evresi'nde yerleşimin kapladığı alanın küçülmüştür (Kouka, 2002:198).

İlk Tunç Çağı II'nin geç evreleri Thermi IV. yerleşmesi ile temsil edilmektedir. Bu evrede de III. Yerleşme'de olduğu gibi A ve B olmak üzere iki evre saptanmıştır. Yerleşmenin IVa Evresi'ne ilişkin yerleşim saptanan alanlar, Γ, K, P, Π, E, A, Λ, N ve Q Alanları'dır (Kouka, 2002:207) (Şekil 8). Savunma yapılarında gelişme bu evrede daha iyi görülmektedir (Lamb, 1936:36). Bu evrede yerleşim içinde saptanan yolların en önemlisi, K-P-Γ Caddesi'dir. Yerleşimin batısındaki üç ev grubunun etrafında toplandığı açık bir alan, zamanla cadde haline getirilmiştir. Caddenin tabanı çakıl taşlarıyla döşenmiştir (Lamb, 1936:32). IVB Evresi'ni, A Evresi ile benzer yapılarla sahip olması sebebi ile birbirinden ayırmak zordur (Şekil 9). Evlerin genel dizilişleri kuzeydoğuya yönelmiş ve bu ev grupları üç paralel yol çevresinde yer almaktadır (Lamb, 1936:35). K olarak adlandırılan yolun kuzey bitimine doğru ve yolun doğu tarafında yer alan Γ Alanı, A ve B'deki megaron tipi evlere dayalı mekânları kapsamaktadır. Küçük odaların ve bölme duvarlarının yeniden inşa edildiği K Alanı, aynı ismi taşıyan cadde tarafından ikiye bölünmüştür (Lamb, 1936:35). Yerleşmeyi boydan boya kesen yaklaşık 50.00 m. uzunluğundaki ZA olarak isimlendirilen caddenin doğusunda ise bu caddeye dik şekilde yerleştirilmiş olan evler yer almaktadır (Lamb, 1936:42). Sonuç olarak İlk Tunç Çağı II Thermi III. ile küçülen yerleşmenin IVA ve IVB'de büyük bir gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır.

İlk Tunç Çağı II'nin sonuna tarihlenen Thermi V. Tabaka, aynı zamanda yerleşmede mimarinin en iyi anlaşıldığı tabakadır (Şekil 10). Büyük bir kısmı kazılan bu tabakadaki yerleşimin boyutları daha önceki yerleşmelerden daha küçüktür fakat birbirlerini kesen caddeleri ve bunların arasında yer alan ev blokları ile Thermi V, iyi planlanmış ve düzenli bir yerleşme görünümünü sergilemektedir (Kouka, 2002:225-237). Bu dönemde birbirlerini dik şekilde kesen cadde ve sokakların arasında *insula* olarak adlandırılan adacıklar şeklinde yerleşim birimleri açıkça görülmektedir. Bu adacıklar genellikle yan yana yerleştirilmiş ve birbirleri ile ortak duvarları kullanan uzun evlerden oluşmaktadır. Merkezi bir avluya sahip olmayan yerleşmenin belirli kesimlerinde ise küçük açık alanların varlığı bilinmektedir (Lamb,1936:47).

Yeniden inşa edilmesi ile karmaşık bir hale gelen K Alanı'nın yerleşim dokusunu anlamak oldukça zordur. Bu alan, batı kapısından itibaren kuzeye doğru ince ve uzun şekilde uzanan bir alan şeklindedir (Lamb, 1936:48). Yerleşimin güney yarısında yer alan Z Alanı'ndaki yapılar ise oldukça iyi korunmuştur. Bu yerleşme evleri, bir önceki evre olan IV. Yerleşme evleri ile dik açı oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Bu değişikliğin nedeni, buradaki evlerin yeni ana caddeye göre düzenlemesinden kaynaklanmış olabilir (Lamb, 1936:48). Şehrin güney yarısının orta kısmını kaplayan Λ Alanı'na ise gelişkin özellikler gösteren megaronlar inşa edilmiştir (Lamb, 1936:49). Bu tabakada güney girişin batısında kalan ev topluluğu, I Yapıları olarak tanımlanmaktadır. Burada ki yapılar, ana caddenin çizdiği kavise uygun bir şekilde yerleştirilmiştir (Lamb,1936:50).

Yerleşmenin kuzeyinde, kuzeybatı-güneydoğu istikametinde yerleştirilmiş uzun yapılar yer alır ve A, B ve Γ olarak adlandırılan bu yapılar bir sokak aracılığı ile E ve N Yapıları'ndan ayrılmaktadır (Kouka, 2002:226). Ancak burada bu yapıların güneyinde yaklaşık 9.00 x 9.00 m boyutlarında olan N2 Alanı, merkezi bir avlu görünümü sergilemektedir. W. Lamb, bu alanı alışveriş yeri olarak tanımlamaktadır. Yerleşmede Θ Yapısı olarak adlandırılan ve güney girişten devam eden yolun çatallandığı yerde konumlanmış olan yapı, genel yerleşim içindeki yeri ve mimari özelliklerinden dolayı yerleşmenin en önemli yapısı olarak nitelendirilmiştir. Epey uzun olan Θ 1 Yapısı, doğusundaki Θ yolu boyunca devam etmektedir. Tüm alana hâkim durumundaki bu uzun ev ana caddeye açık bir ön oda, çok büyük bir merkezi salon ve arkada iki kare odaya sahiptir. Arka odada ise bir ocak yer almaktadır. Yerleşimin en doğusunu kaplayan H Alanı ise birbirine dayalı şekilde edilmiş uzun evler içermektedir (Lamb, 1936:51).

2.1.3. Heraion (Samos)

Sisam Adası'nın güneybatısında yer alan Heraion yerleşmesinde Yunanistan kronolojisinde Erken Hellas II (Geç) Dönemi'ne tarihlenen I, II. ve III. tabakalar, Batı Anadolu kronolojisinde Erken İTÇ III Dönemi'ne denk gelmektedir. Antik Dönem kazılarının 19. Yüzyıl'ın başlarında gerçekleştirildiği yerleşmenin prehistorik tabakaları ise ilk defa 1953-55 yılları arasında Viladamir Milojcic tarafından kazılmıştır. Daha sonra yerleşmede 1966 yılından sonra Prof. Dr. Hans Peter Isler ve 1980-81 yıllarında da Hans Weisshaar tarafından çalışmalar yürütülmüştür (Kouka, 2002:279).

Dönemin erken evrelerinde, Heraion yerleşmesinin I. ve II. tabakalarında uzun evlerin varlığı bilinmektedir (Şekil 11). Burada yan yana ya da bağımsız konumlandırılmış evler yer almaktadır. Tek ya da genellikle iki odalı olan bu yapıların bazılarında sundurma yer almaktadır. Evlerin ortasında ise ocak yerleri tespit edilmiştir. Bu dönemin sonuna tarihlenen III. tabaka ise daha geniş alanda izlenebilmektedir (Kouka, 2012:287). Burada yuvarlak planlı etrafı surla çevrili bir yerleşme söz konusudur. Yerleşmenin kazılan kısmında surla bitişik ya da çoğunlukla yerleşmenin merkezinde iki ya da üç odalı bağımsız yapılar mevcuttur. Belli bir düzen içerisinde yerleştirilmiş yapıların tipleri dikdörtgen ya da trapez şeklinde değişmektedir (Kouka, 2012:289). Burada iki yapı mimari ve içerisindeki buluntular açısından diğer yapılardan farklılık göstermektedir. Bu durum siyasi liderliği olan planlı ve organize olmuş bir toplumun göstergesidir. Ayrıca bu yerleşme güçlü bir savunma sistemi ile korunmaktadır (Kouka, 2012:290).

2.1.4. Yeni Bademli Höyük

Gökçeada İlçesi'nin önemli arkeolojik merkezlerinden olan Yenibademli Höyük, ilçe merkezini Kale Köy'e bağlayan asfalt yolunun yaklaşık 200 m. batısında, Büyükdere Vadisi'nin aşağı kesiminde yer almaktadır (Hüryılmaz, 2003:95). Yapılan paleocoğrafya ve jeoarkeoloji araştırmaları sonucunda, yerleşim MÖ 3. Binyıl'da büyük bir koyun bitiminde yer aldığı anlaşılmıştır (Hüryılmaz, 2000:232). Yerleşme 1996 yılından beri Prof. Dr. Halime Hüryılmaz başkanlığında kazılmaktadır (Hüryılmaz, 1998:359).

Yeni Bademli yerleşmesi, kentleşme sürecini tüm verileriyle ortaya koyan Troia I kültürü ile birçok özellik bakımından benzerdir. Doğal çevre koşullarının başlangıçtan günümüze kadar bir hayli değiştiği izlenmekle birlikte, Yenibademli yerleşmesi Batı Anadolu sahil yerleşmeleri gibi deniz kenarında kurulmuş, savunma sistemine sahip küçük bir kent görünümü vermektedir (Erkanal, 1999:238-239). Yerleşmede İlk Tunç Çağına ait mimari öğeler belirli açmalar ve açmaların içerisinde belirli mimari tabakalar şeklinde araştırılmıştır (Hüryılmaz, 1999:230).

Yerleşmenin güneybatısında (F10 açması) savunma duvarının hemen iç tarafında mimari kalıntılar gün ışığına çıkarılmıştır (Şekil 11). Bu kalıntılar bazı mekânların surla yaslandığını, dolayısıyla savunma duvarı ve yapılar arasında boş alanın bırakılmadığını ortaya koymuştur. Batı teras olarak adlandırılan kesimde yapılan çalışmalar sonucunda

ise dikdörtgen planlı yapılar ortaya çıkarılmıştır. Taş temelli bu yapıların temelinde, çamur harçla birbirine tutturulan kabaca işlenmiş taşlar kullanılmıştır. Mekân döşemeleri ise sıkıştırılmış kil ya da plaka taşlar ile kaplanmıştır. Tek ya da iki sıra ufak taşlarla çevrelenmiş basit ocaklar da mekân ortasında ya da duvara yakın bir yerde yer almaktadır. Yerleşmenin doğu kesimine göre daha yüksek düzlemde yer alan diğer yapılar ise (G10 merkez ve batı açmaları) net yorumlanmaktadır. Buradaki yapılar dikdörtgen planlı olup, ara duvarlarla küçük mekânlara bölünmektedir (Hüryılmaz 2002:30). Yapıların arasındaki boş alanların ise taşlarla döşendiği tespit edilmiştir (Hüryılmaz ve Sevinç, 1999:315). Doğu kesimdeki bir diğer açmada (H8) kent dokusu hakkında daha iyi sonuçlar ortaya koyan III. Yapı katındaki mimarî kalıntıların, kuzeydoğu güneybatı yönde uzanan üç yapıya ait oldukları belirlenmiştir. Yan yana sıralanan ve uzun duvarı ortak paylaşan bu dikdörtgen planlı yapıları Ege’de Erken Tunç Çağında karakteristik olan ve “Dizi Evler” şeklinde tanımlanan yapılarla ilişkilendirilmiştir (Hüryılmaz, 2007:346). Kuzey kesimde ise (G8 açmasında) Troia I Dönemi ile çağdaş iki yapı katının kalıntıları ve bir sokak tespit edilmiştir. Birinci ve ikinci yapı arasında kalan ve genişliği 1.60 m.’yi aşmayan dar bir sokak belirlenmiştir. İki evreli olduğu anlaşılan bu sokağın geç evresinde ufak ve orta boyutlu taşlar kaplama olarak kullanılmış, erken evresinde ise iri yassı taşlar kullanılmıştır (Hüryılmaz, 2007:349).

2.2. SAHİL KESİMİ

2.2.1. Troya

Troya yerleşmesi Çanakkale il merkezinin yaklaşık 30 km. güneyinde; Ege Denizi’nden 6 km. ve Çanakkale Boğazı’ndan 4.5 km. uzaklıkta Hisarlık Tepesi’nde yer almaktadır (Kayan, 2001:313). Troya’da ilk arkeolojik kazılar, 1863-65 yılları arasında, o yıllarda Amerika ve İngiltere konsolosu olan Frank Calvert tarafından bugünkü Pınarbaşı Köyü yakınlarında ve Tefikiye Köyü bitişiğindeki Asarlık Höyük’te gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Heinrich Schliemann, 1871 yılında Troya’da kazılara başlamış ve aralıklarla bu kazıları 1890 yılına kadar sürdürmüştür. Schlieman’ın ölümünden sonra, son yıllarda birlikte çalıştığı Alman mimar Wilhelm Dörpfeld tarafından 1893/1894 yıllarında Troya’da kazılara tekrar devam edilmiştir (Dörpfeld, 1902:5). 1932 yılında ise Cincinnati Üniversitesi’nden Carl William Blegen tarafından Troya’da kazılara tekrar başlamış ve 1938 yılına kadar devam ettirilmiştir. Yaklaşık 50 yıl aradan sonra 1988 yılında Tübingen ve Cincinnati Üniversitesi adına Manfred

Korfmann tarafından kazılar yeniden başlatılmıştır (Korfmann, 1990:283) 2005 yılında Manfred Korfmann'ın vefatından sonra, Ernst Pernicka ve Peter Jablonka aynı ekiple kazıları sürdürmüşlerdir. 2012 yılında Tübingen Üniversitesi'nin kazıları bırakması ile 2013 yılından itibaren kazılar Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Prehistorya Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Rüstem Aslan tarafından yürütülmektedir (<http://www.troiavakfi.com/>, 2018).

Troya I yerleşmesi Blegen kazıları sırasında saptanan ve alttan yukarı doğru küçük harflerle 10 yapı katı halinde; ilk, orta ve son Troya I olmak üzere üç gelişim evresi altında incelenmektedir. En altta yer alan Ia, Ib ve Ic evreleri Erken Troya I'e denk gelir ve İlk Tunç Çağı I'e tarihlendirilmektedir. Bu dönemde Ia evresinde apsizli megaron olan 103 no'lu ve 118 no'lu yapı, Ib evresinde ise 102 no'lu megaron inşa edilmiştir. Dönemin sonunda (Ic) yerleşmenin ilk savunma duvarı sayılabilecek bir duvarın parçası bulunmuştur (Blegen, 1950:5-95).

Troya I yerleşmesinin son iki evresi olan Orta ve Geç Troya evreleri İlk Tunç Çağı II başlarına, Ila yapı katı ise bu dönemin sonuna tarihlenmektedir. Orta Troya I (d,e,f) evresinde yerleşmenin etrafı IW olarak adlandırılan güçlü bir savunma duvarı ile çevrilidir. Savunma duvarı üzerinde görkemli ve güçlü kuleler arasında yerleşmenin ana girişleri yer almaktadır (Blegen, 1950:145). Yerleşme içerisinde ise Id evresinde 115 no'lu, Ie evresinde 116 no'lu, 117 no'lu ve 113 no'lu, If evresinde ise 112 no'lu evler açığa çıkarılmıştır (Blegen, 1950:134-140). Geç Troya I evresinde genellikle savunma sistemi üzerinde yapılan yenilikler göze çarpmaktadır. Savunma duvarı IW'ye dayandırılmış IX rampası bu dönemde yapılan önemli yenilikler arasında yer almaktadır (Blegen, 1950:185). Diğer bir yenilik ise IZ adıyla bilinen duvardır (Blegen, 1950: 188). Yerleşme içerisinde ise Ij evresine tarihlenen iki odadan oluşan depo yapısı yer almaktadır. Odaların içinde bolca kömürleşmiş buğday ve ahşap izlerine rastlanılmıştır (Blegen, 1950:171) (Şekil 12).

Blegen'in yaptığı çalışmalar sonucu Ila'dan IIg'ye kadar olan evreler Troya II'ye tarihlendirilmiştir (Blegen, 1950:204). İlk Tunç Çağı II sonlarına doğru Ila evresinde rampalı anıtsal şehir kapıları, destek kuleleri ile güçlendirilmiş savunma sistemi mevcuttur (Şekil 13). Yerleşme içerisinde ise Blegen'in "a yapısı" olarak adlandırdığı bir yapı açığa çıkarılmıştır (Blegen, 1950:245). Yerleşmenin doğu kısmında ise büyük bir yapı

kompleksi yer almaktadır. Blegen bu yapının kamusal işlevi olabileceğini öne sürmüştür. Bu yapının kuzeyinde, dört odadan oluşmuş ayrı bir yapı daha yer almaktadır (Blegen, 1950:250).

İlk Tunç Çağı III erken evreleri Iİb, Iİc, Iİd, Iİe, Iİf, Iİg yapı katları ile temsil edilmektedir (Blegen, 1950:208). Bu evrede ilk defa Troya'da aşağı yerleşme izlerine rastlanılmıştır. Yerleşmenin merkezinden 200 m. uzaklıkta ahşap bir savunma sistemi ve bu sisteme ait bir giriş tespit edilmiştir (Jablonko, 2001:391). Iİb yapı katında yerleşme güneye doğru genişlemiştir. Savunma sistemi üzerindeki yenilikler ve değişiklikler devam etmiştir. Yerleşme içerisinde birden fazla odadan oluşan bir yapı mevcuttur ve Blegen tarafından bu yapı "saray yapıları önündeki depolar" olarak adlandırılmıştır. Bu yapının kuzeyinde ise megaron planlı birkaç yapı açığa çıkarılmıştır (Blegen, 1950:254) (Şekil 14). Iİc evresinde de diğer dönemlerde olduğu gibi savunma sistemi üzerinde oldukça önemli değişiklikler yapılmıştır (Şekil 15). Savunma duvarı üzerine iki yeni kapı inşa edilmiş ve önceki dönemlerdeki kapı yapısından farklı şekilde tasarlanmıştır (Blegen, 1950:261). Bu evrede yerleşme içerisinde oldukça anıtsal binalar inşa edilmiştir (Şekil 16). IIA, IIB ve IIR, IIE olarak isimlendirilen bu yapılar yerleşme içerisinde önemli bir konuma sahiptir. IIA Megaronu en az 30.00 m.lik devasa ölçüleri ile dikkat çekmektedir. Yapı tipik megaron özellikleri olan sundurma ve ocaklı bir merkezi odadan oluşmaktadır. Yapıya kısa kenar üzerindeki kapıdan girilmektedir (Blegen, 1950:265). Diğer megaronlar da IIA megaronun doğusuna ve batısına sıralanmış konumda yer almaktadır. Bu yapı grubunu çevreleyen dıştaki savunma duvarından hariç bir çevre duvarı vardır. Bu çevre duvarı üzerinde de C kapısı olarak adlandırılan ana kapıların kopyası şeklinde yapılmış bir kapı mevcuttur (Blegen, 1950:261). Bu çevre duvarının dışında kalan F Megaronu ise bu yapı grubundan bağımsız şekilde inşa edilmiştir (Blegen, 1950:262). Yine bu evrede yer alan D alanındaki yapılarda Depo Kompleksi olarak adlandırılmıştır (Blegen, 1950:270).

Iİd evresi çukur evresi olarak bilinmektedir. Bu evrede yerleşmede çok sayıda çukur bulunmuştur (Blegen, 1950:206). Bu evrede mimari olarak göze çarpan yeniliklerden birisi eski IIR Megaronu'nun yerine, dikdörtgen odalardan oluşmuş bir yapı grubu inşa edilmiş olmasıdır. Savunma duvarı ve üzerindeki kapıların kullanımı devam etmektedir (Blegen, 1950:298). Iİe evresinde mimariye ait çok az yapı kalıntısı mevcuttur (Blegen, 1950:207). Iİf evresine gelindiğinde yerleşmede bazı değişiklikler yapılmıştır.

Blegen, Troya IIf evresinin önceki evrelerden farklı olarak kamusal yapılarla değil, özel yapılarla temsil edildiğini belirtmiştir. Bu evrede yeni bir savunma duvarı ve yerleşme içerisinde de yeni yapılar inşa edilmiştir (Blegen, 1950:207). Yerleşme içerisinde M ve N adı verilen yeni birer yapı mevcuttur. Taş temel üzerine kerpiçten yapılan bu yapılar depo yapıları olarak düşünülmektedir (Mellaart, 1959:148). E6 plankaresinde de yeni bir yapı grubu açığa çıkarılmıştır. Bu yapı grubundaki yapılar yönlere göre isimlendirilmiştir. Buna göre W yapısı batıda, S yapısı güneyde ve E yapısı ise doğuda yer almaktadır (Blegen,1950: 303-307) (Şekil 17).

Ilg evresi dönemin sonlarına tarihlendirilmektedir. Bu dönemde savunma sistemi oldukça gelişmiş ve yerleşme kapıları anıtsallaştırılmıştır (Blegen, 1950:207). Yerleşme içerisindeki mimari ise bambaşka bir görüntü kazanmıştır. Dar sokaklarla birbirinden ayrılan insulalar ortaya çıkmıştır. Eski IIA Megaronu bu evrede de devam etmektedir. Yanında bulunan diğer yapılar anıtsal nitelikleriyle ayrılan IIA megaronun kamusal işleve sahip olduğu düşünülmektedir (Blegen, 1950:324). Diğer önemli bir yapı C5 karesinde saptanan ve içindeki hazine buluntuları nedeniyle “Kral evi” olarak isimlendirilmiş olan yapıdır. Blegen kompleks bir megaron görüntüsü veren bu yapının bir idarecinin konutu olabileceğini savunmaktadır (Blegen, 1950:373) (Şekil 18).

Dönemin sonuna tarihlenen Troya III evresinde mimari yapılar kısıtlıdır. Ilg evresinin yangınla yıkılmasından sonra Troya III mimari yapıları inşa edilmiştir (Blegen, 1951:37). Troya II taş rampası büyük olasılıkla Troya III döneminde kullanım görmüştür. Burada yapılan çalışmalar sonucu bir Troya III duvarının içine hazine buluntularından bilinen kıvrık bir küpe bulunmuştur. Bu buluntu sonucunda “Priamos Hazinesi” (A Hazinesi) Troya III dönemine tarihlendirilmektedir (Korfmann, 1999:358). Bu dönemde kuzeyde bir yapı kompleksi açığa çıkarılmıştır. Bu yapı kompleksine ait en iyi korunmuş ve belgelenmiş yapı 300 evi olarak adlandırılmıştır (Blegen, 1951:64). Yapı taş temelli duvarlar ile iki oda şeklinde ayrılmıştır. Zamanla bu duvar ortadan kalkmış ve yapı tekrar tek odalı olmuştur (Blegen, 1951:67).

Troya yerleşmesinde I, II ve III evrelerinde ortak bir kültür söz konusudur. Troya II savunma duvarı üzerinde yapılan kazılarda Troya I seramiği ve Troya III seramiği aynı tabakada bulunmuştur. Bu durum dönemler arası kültürel devamlılığı kanıtlar niteliktedir.

Mimari sürekli olarak bir önceki dönemin planını izlemiş ve üzerine yapılan ufak değişiklikler ile aynı şekilde devam etmiştir (Korfmann, 1999:358).

2.2.2. Liman Tepe

Liman Tepe İzmir'in Urla ilçesinin İskele mahallesinde, Karantina adasının tam karşısında bulunmaktadır. İzmir-Urla yolundan ayrılan İzmir-Çeşmealtı yolu, İskele mahallesi merkezine gelmeden önce Liman Tepe'yi doğu-batı istikametinde ikiye bölmektedir (Erkanal ve Hüryılmaz, 1994:361).

Liman Tepe'yi bir tarihöncesi yerleşim yeri olarak bilim dünyasına ilk defa Ekrem Akurgal tanıtmıştır (Akurgal, 1950:4). Yerleşmenin hemen yakınındaki Klazomenai Antik Kenti'nde 1979 yılında Güven Bakır ve Çetin Anlağan yönetiminde başlayan kazılar, Erken dönem çalışmaları kapsamında Liman Tepe'yi de kapsamıştır (Bakır ve Anlağan, 1981:87). 1992 yılından itibaren kazılar Hayat Erkanal tarafından sürdürülmektedir (Erkanal ve Şahoğlu, 2012:220).

İlk Tunç Çağı I (VI) kendi içerisinde 3 yapısı evresi vardır. Erken dönemi ile ilgili bilgiler kısıtlıdır fakat bu dönemden itibaren yerleşmenin kuvvetli bir savunma ile çevrelendiği bilinmektedir (Erkanal, Artzy ve Kouka, 2003:424) (Şekil 19). Her üç mimari tabaka da aynı savunma sistemini kullanmıştır (Erkanal, 2000:254). Bu dönemin orta ve geç evrelerinde de devam eden savunma duvarının haricinde bu duvara dik gelecek şekilde 3 yapı açığa çıkarılmıştır. Evler savunma sistemine yaslı ve dikdörtgen şekildedir. Taş temel üzerine kerpiç kullanılarak yapılan evler, ikiden fazla evden oluşan yapı bloklarından yapılmış ve aralarında sokak mevcuttur (Erkanal, Artzy ve Kouka, 2003:424).

İlk Tunç Çağı II (V) yerleşmenin savunma sisteminde anıtsal nitelikte özellikler mevcuttur. Yerleşmenin ana girişinde at nalı biçimli bastiyon bulunmaktadır (Erkanal, 2001:263). Bu dönemde yerleşmenin iç kale ve aşağı şehirden oluştuğu bilinmektedir. İlk Tunç Çağı II mimarisi en belirgin şekilde erken dönemde ortaya konulmaktadır. Dikdörtgen depo odaları ile bağlantılı bir avlu ve bunun kuzeyindeki çok mekânlı bir yapıdan oluşan merkezi bir yapı kompleksi açığa çıkarılmıştır (Erkanal ve Şahoğlu, 2012:225). Diğer mimari ile beraber açığa çıkarılan ve "koridorlu ev" olarak adlandırılan yapının daha sonra yapılan çalışmalar sonucu depo olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Yapı taş temel üzerine kerpiç şeklinde yapılmış ve tabanı taş döşemelidir (Erkanal ve Günel,

1997:245). Merkezî yapı kompleksi ve bunun çevresindeki diğer yapılar, İlk Tunç Çağı II sonunda büyük bir yangınla yıkılmıştır (Erkanal ve Şahoğlu, 2012: 226) (Şekil 20).

İlk Tunç Çağı III (IV) kendi içinde iki ayrı döneme ayrılır (Erkanal ve Şahoğlu, 2012:226). İlk Tunç Çağı IIIA'da, yerleşmenin merkezinde bir çeşit çevre duvarı ile çevrili yeni bir sitadel alanı inşa edilmiştir. Bu alanın iç kısmında yer alması gereken dönemin yapıları, höyüğün topografyası gereği en yüksek noktasına ulaşması nedeniyle daha sonraki dönemlerde gerçekleştirilen bir takım faaliyetler yüzünden tamamen tahrip olmuştur. Bu dönemde yerleşmenin yaklaşık 500 m. güneybatısında yeni bir bastiyon açığa çıkarılmıştır (Erkanal ve Şahoğlu, 2012:226).

2.3. İÇ BATI ANADOLU

2.3.1. Demircihüyük

Demircihüyük, Eskişehir'in yaklaşık 25 km batısında, eski Bursa-İstanbul karayolunun hemen kenarında, Söğüt yol ayrımında yer almaktadır. İlk kazılar Kurt Bittel tarafından 1937 yılında 15 günlük bir süreçte gerçekleştirilmiştir (Korfmann, 1983:1). İkinci dönem kazıları ise Kurt Bittel'in desteği ile 1975-1978 yılları arasında Manfred Korfman'ın başkanlığında yeniden başlamıştır (Korfmann, 1983:9).

Mimari açıdan İlk Tunç Çağı I de yer alan özellikler İlk Tunç Çağı II'de ufak değişiklikler ile aynı şekilde devam etmiştir. Bu sebepten ötürü mimari birbirinden ayrılmadan ele alınmıştır.

İlk Tunç Çağı döneminin başlangıcı olan D yapı katından sonra mimaride, yerleşmenin sona erişine kadar izlenebilen bir süreklilik görülmektedir. E₁-E₂,L evrelerinde yangından ötürü kesintiler saptanmıştır. L yapı katında ise başka türde, belki bir savaş sonucu oluşmuş bir yıkıma ait izler mevcuttur (Korfmann, 1983:46) (Şekil 25).

D yapı katından itibaren duvarla çevrili olan 70 m. çapında dairesel bir yerleşme mevcuttur. Bu duvar daha sonra F evresinde taş ve kerpiçten yapılmış güçlü bir savunma duvarı ile desteklenmiştir. Savunma duvarında testere biçimli çıkıntılar ve dörtgen burçlar görülmektedir. Yerleşmeye girişi sağlayan kuzey ve güneydoğuda iki kapı tespit edilmiştir. Bu mimari plana göre yerleşmenin diğer yarısının da aynı şekilde iki girişi olduğu düşünülmektedir (Korfmann, 1983:189).

Savunma duvarını evlerin arka duvarı oluşturmaktadır. Bu evler yan yana dizilmiş şekilde konumlandırılmıştır. Çalışmalar süresince toplam on ev açığa çıkarılmıştır (Korfmann, 1983:193). Evlerin her biri yaklaşık olarak 50 m²'lik bir alanı kaplamaktadır (Korfmann, 1983:195). Evler genellikle ortak duvarlar kullanmaktadır. Taş temel üzerine kerpiç kullanılarak yapılan bu evler iki odalıdır sadece kuzey girişin yanındaki kuzey ev üç odalıdır. Hemen hemen her odanın sol arka köşesinde kubbeli bir fırın, bazen de ortada bir ocak yeri bulunmaktadır (Korfmann, 1983:206). Evlerin ön kısmı yerleşmenin ortasındaki avluya açılmaktadır. Avlu da her evin önünde çeşitli erzakları depolamak için kullanılan dörtgen planlı ve üzerleri ahşap kapak ile kapatılmış siloları vardır (Korfmann, 1983:210).

Yerleşmenin tam yarısı kazılmış olduğundan dolayı bu kısmı 180 derece döndürerek, diğer yarı tamamlanmıştır. Plan üzerindeki tamamlama çifte duvarını kuzeybatıya doğru uzatılması ile yapılmıştır. Yerleşmenin güneyinde olasılıkla hayvanlar için ayrılmış bir alan vardır (Korfmann, 1983:245).

2.3.2. Seyitömer

Kütahya İli Seyitömer kömür işletmeleri sahası içindedir (Aydın, 1991:191). İşletmenin höyüğün yakınında yer alması nedeniyle Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu ve Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü arasındaki anlaşma gereği, 1989 yılında Eskişehir Arkeoloji Müzesi tarafından kurtarma kazıları başlamıştır. 1990-1995 yılları arasında ise Afyon Arkeoloji Müzesi müdürü Ahmet Topbaş tarafından kazılara devam edilmiştir ve bu tarihten sonra çalışmalar durmuştur (Çakalgöz, 2000:1). 2006-2014 yılları arasında kazılar, Dumlupınar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Nejat Bilgen tarafından sürdürülmüştür (Bilgen vd. 2016:46). Beş yıllık bir aranın ardından 2019 yılında kazılar, Kütahya Arkeoloji Müzesi'nin başkanlığında tekrar başlamıştır.

İlk dönem kazılarında İlk Tunç Çağı II olarak adlandırılan dönemin esasen İlk Tunç Çağı II'nin sonu ile Erken İlk Tunç Çağı III'e tarihlendirilmektedir.² Bu dönem beş yapı katına ayrılmakta ve eskiden yeniye doğru, Ila, I Ib, I Ic, I Id ve I Ie olarak adlandırılmaktadır (Çakalgöz, 2000:8). Nejat Bilgen kazıları sonucunda ise İlk Tunç Çağı

---

²Birinci dönem Seyitömer kazılarında bulunan malzemeyi inceleyen Turan Efe'nin görüşleri ve ikinci dönem kazılarında ortaya çıkan sonuçlar, yerleşmede ortaya çıkarılan mimarinin Erken İlk Tunç Çağı III Dönemi'ne tarihlendirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır

III kendi içerisinde geç (VA), orta (VB) ve erken (VC) olmak üzere üç evreye ayrılmaktadır (Bilgen,2015:4).

İlk dönem kazılarında höyüğün doğu yamacında çeşitli kırıklar yaparak çevreleyen 24.00 m. uzunluğunda savunma duvarı açığa çıkarılmıştır. Bu savunma duvarında şehre giriş için özenle yapılmış bir kapı ve kapı odası yer almaktadır. Diğer evrelerde mimari yenileme evreleri geçirerek kullanımına devam edilmiştir. Yerleşmenin içerisinde yer alan dikdörtgen planları evlerin arka duvarları savunma sistemine dayanmaktadır. Bu evler bazen iki, bazen de üç odadan oluşmaktadır. Evlerin içerisinde seki, ocak, fırın gibi iç mimari öğeler yer almaktadır. Bazı evlerin içerisinde fırın ve seramik yapımında kullanılan aletlerin bulunması üretimi ve bu evlerin atölye olarak kullanıldığını göstermektedir (Çakalgöz, 2000:10-16).

İkinci dönem kazıları başladıktan sonra 2008 yılındaki çalışmaları sırasında İlk Tunç Çağı dönemine ait mimari höyüğün yaklaşık ortasında açığa çıkarılmıştır. Açığa çıkarılan bu dönem İlk Tunç Çağı'nın son evresi olan İlk Tunç Çağı III'e tarihlendirilmiştir (Bilgen, Çoşkun ve Z.Bilgen, 2010:348). İlk Tunç Çağı III'e (V) denk gelen tabaka höyük stratigrafisi bünyesinde yukarıdan aşağı doğru V-A, V-B ve V-C olarak adlandırılmıştır (Bilgen, Çoşkun ve Z.Bilgen, 2015:119).

En erken evre olan V-C evresine ait yerleşimin düzenli bir yerleşim planının varlığı dikkat çekicidir. Yapılar yerleşimin merkezinde bağımsız inşa edilmişken, kuzeybatı ve güneydoğu kesimde ortak duvarlar kullanılarak birbirine bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Ayrıca yerleşim planında yenilemeler yapılmıştır. Yapılar taş temelli olup, temel üzeri taş ve kerpiç örgülüdür. Uzun ev planlı mekânlar genellikle bir ön oda, içinde ocak bulunan ana oda ve arkada yer alan depo odasından oluşmaktadır (Bilgen vd. 2016:48) (Şekil 26).

V-B evresinde höyüğün batı kısmında teras duvarı açığa çıkarılmıştır. Yerleşmenin üst platformunun merkezinde ise megaron planlı bir yapı, önde bir avlu ve kuzeyindeki iki mekândan oluşan kompleks, içinde *in situ* ele geçirilen buluntuları ve konumu itibarıyla bir "tapınak kompleksi" olarak değerlendirilmiştir (Bilgen vd. 2013:204). Güneybatıda yer alan yapı ise konumu, etrafındaki depo odaları, mimari öğeleri ve buluntuları açısından diğer mekânlardan oldukça farklılık göstermekte olup bu yapı topluluğu "saray kompleksi" olarak tanımlanmıştır (Bilgen vd. 2012:244). Yerleşmenin batı ve kuzeyde ise diğer yapılar üst platformun kenarlarına dizilmiş

durumdadır. Tapınak diğer yapılardan bağımsız olarak inşa edilmişken, kenarlarda yer alan mekânlar, birbirine bitişik, ortak duvarlar kullanılarak inşa edilmişlerdir. Bu mekânlar atölye ve depo olarak kullanılmaktadır. Yapıların içlerinde ise fırınlar, ocaklar, platformlar ve sekiler yer almaktadır (Bilgen vd. 2013:204) (Şekil 27).

Dönemin en geç evresi olan V-A evresinde mimari, yangınla sona eren V-B evresinin aynısıdır. Höyük merkezinde yer alan tapınak, bu evrede de varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu evrede sadece saraykompleksinin bulunduğu kısımda belirgin değişiklikler yapıldığı, diğer kısımlarda ise yerleşim planının hemen hemen aynı kaldığını söylemek mümkündür. Bunun sebebi ise V-B evresinin yıkılan yapılarının duvarlarının V-A evresinde temel olarak kullanılmış olmasıdır. Mekânlar diğer evrede olduğu gibi konut, depo ve atölye olarak kullanım görmüştür (Bilgen, vd. 2015:150) (Şekil 28).

2.3.3. Küllüoba

Küllüoba Höyüğü Eskişehir ili, Seyitgazi ilçesinin 15 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Höyük ilk olarak Prof. Dr. Turan Efe tarafından 1993 ve 1995 yıllarında “Eskişehir, Kütahya ve Bilecik Yüzey Araştırmaları” kapsamında ziyaret edilmiş ve malzeme toplanmıştır (Efe, 1995:152). Höyük, 1996 yılından bu yana Prof. Dr. Turan Efe başkanlığında kazılmaktadır.

İlk Tunç Çağı Geçiş 3 ayrı mimari evreden oluşur ve höyüğün kuzeybatı ucunda “Batı Açmaları” olarak adlandırılmış alanda tespit edilmiştir. Bu dönem mimarisi genel olarak, yerleşmenin etrafını belirgin zikzaklar yaparak çevreleyen kerpiçten bir savunma duvarı ve arka kısımları bu duvara yaslanan dörtgen ya da trapez şeklindeki evlerden oluşmaktadır. Zikzaklarla ilerleyen savunma duvarının içerisinden hemen hemen her iki zikzak arası bir mekâna denk gelmektedir. Mekânlarda temeller taş kullanmadan kerpiç tuğlalar ile yapılmıştır. Yerleşme içerisinde en geniş alanda kazılmış yapı ise I Evi olarak adlandırılan yapıdır. Bu ev, karmaşık iç mekân düzenlemesi ile diğer evlerden ayrılmaktadır (Fidan, 2011:42). Yerleşmenin doğusunda yer alan uzun bir koridor şeklindeki boşluk, yerleşmenin girişlerinden birisi olabilir. Yerleşmenin orta kesimde ise bu odaların açıldığı büyük bir avlunun bulunma olasılığı yüksektir (Fidan, 2012:7-8) (Şekil 29).

İlk Tunç Çağı I ile ilgili bilgiler kısıtlı olup genel olarak yan yana duran iki uzun evin birbirleri ile ortak duvarı kullandıkları, bu evlerin arasında ise belirli boşlukların olduğu belirlenmiştir. Evlerin arasında yer alan boşluklarda, günlük işlerin yapıldığına kanıt teşkil edilebilecek bulgulara rastlanmıştır (Fidan, 2012:9) (Şekil 30).

Küllüoba'da en iyi araştırılmış olan İlk Tunç Çağı II'de altı ayrı mimari evre söz konusudur (IV F, IV E, IV D, IV C, IV B ve IV A). Bu mimari evreler IV E-F (Erken), IV C-D (Orta), IV B (Geç) ve IV A (Geçiş) olmak üzere ele alınmıştır (Fidan, 2012:49). Küllüoba, bu dönemin başından itibaren Aşağı ve Yukarı Yerleşme'den oluşmaktadır. Yukarı Yerleşme'de, dışta düzensiz zikzaklar yapan bir savunma duvarı ve bu duvara arka kısımlarından dayalı, yan yana bitişik evler yer almaktadır. Bu evlerin ön kısımları ortadaki büyük avluya bakmaktadır. Avlunun ortasında ise bağımsız yapılar yer almaktadır. Savunma duvarı dışında kalan yapılar ise Aşağı Yerleşme'ye aittir (Fidan, 2012:10) (Şekil 31).

IV E-F (Erken) evrelerinde, yerleşmenin kuzeydoğusunda yer alan Kompleks I, doğu kapısı açığa çıkarılmıştır. Kompleks I denilen yapı yan yana dizilmiş megaronlardan oluşmaktadır. İçerisinde depo, mutfak ve yaşam alanları bulunan bu yapı kompleksinin doğu kısmında yerleşmenin kapılarından biri açığa çıkarılmıştır. Aşağı yerleşmede de yerleşmenin diğer ana girişi olan Güneydoğu Kapısı'na dayandırılmış evler açığa çıkarılmıştır. İki ya da tek odadan oluşan mekânların içerisinde ocak, fırın ve depo yerleri tespit edilmiştir (Fidan, 2012:12-14).

IV C-D (Orta) evrelerine, yerleşmenin etrafını çevreleyen surun dışına rampa inşa edilmiştir. Kompleks I, Doğu Kapısı ve Güneydoğu Kapısı'nda yenilemeler ile beraber eklemeler yapılmıştır. Yukarı Yerleşme'nin büyük avlusunda, dönem için oldukça anıtsal özellikler taşıyan ve kendine özgü bir iç mekân düzenlemesi olan Kompleks II açığa çıkarılmıştır. Yapı bu evrede beş ayrı mekândan oluşur. İlk başlarda bir veya iki ev sırasından oluşmuş daha basit bir plana sahip olduğu anlaşılan yapı zamanla ekler yapılması ile kompleks halini almıştır. Kompleksin anıtsal görünüm sergileyen güneydeki uzun ev şeklindeki kısmının en son eklenmiştir (Fidan, 2012:16-18). Ayrıca yerleşmenin kuzey kesiminde de yeni bir kapı açığa çıkarılmıştır. İki kapı odasına sahip bu giriş aynı genişlikte diğer bir kapı aralığı ile içteki büyük avluya açılmaktadır (Efe vd. 2015:576).

IV-B evresinde genel olarak mimari aynı şekilde devam etmektedir. Önemli değişiklikler yapı komplekslerin de ortaya çıkmaktadır. Kompleks I'in ana binasında ve Kompleks II'de mekânlar arasındaki yan geçişler kapatılarak yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Ayrıca bir önceki evrede yapıldığı anlaşılan büyük avluda ki Trapez yapı tüm mimari hatları ile belirginleşmiştir. Büyük bir megaron ve arka duvarına bitişik kendi duvarlarına sahip iki oda yer almaktadır. Yerleşmenin batı yamacında Kuzeybatı Kapısı açığa çıkarılmıştır. Kapı ile beraber giriş koridoruna ulaşılır ve koridorun sonunda ikinci bir kapı mevcuttur. Bu kapı kuzey kesimdeki aşağı yerleşme ile büyük avlu arasındaki ulaşımı sağlamaktadır (Fidan, 2012:20-23).

İlk Tunç Çağı II'nin son evresi olan IV-A evresinde iki odadan oluşan bağımsız yapılar ve yapı arasındaki boşluklarda silolar açığa çıkarılmıştır (Fidan, 2012:24).

İlk Tunç Çağı III erken evresinde mimari kalıntılar tahrip olmuş durumdadır. Bazı taş temeller ile çok sayıda adak ve çöp çukur açığa çıkartılmıştır (Fidan, 2012:25) (Şekil 32).

2.3.4. Keçiçayırı

Keçiçayırı, Eskişehir ilinin Seyitgazi ilçesinin Bardakçı köyü yakınlarında yer almaktadır (Efe, 1997:217). Yerleşme, 2006-2009 yılları arasında Eskişehir Arkeoloji Müzesi adına, Prof. Dr. Turan Efe'nin bilimsel danışmanlığında kazılmıştır (Efe, Sarı ve Fidan, 2011:11).

Yerleşmede ki çalışmalar höyük, Cıbirada, teras ve kuzeybatıda olmak üzere dört alan üzerinde yapılmıştır. Keçiçayırı yerleşmesi, prehistorik dönemlerin yanında Roma ve Erken Hıristiyanlık dönemlerini de içermektedir. Prehistorik yerleşme, Cıbirada tepesi üzerinde bulunmaktadır (Efe ve Türkteki, 2007:75-76). Burada Neolitik, Geç Kalkolitik, İlk Tunç Çağı II ve İlk Tunç Çağı III içeren bulgular söz konusudur (Fidan, 2016:88).

İlk Tunç Çağı II yerleşmesinin etrafı kuvvetli bir surla çevrilmiştir; dolayısıyla burada bir kale yerleşmesi söz konusudur. Surun kalınlığı 1.30-2.00 m. arasında değişmektedir. Sur, tepe üzerindeki düzlüğün yamaçlarını takip edecek şekilde inşa edilmiştir.

Batı kısımda yapılan çalışmalarla da burada yer alan sur ve gerisindeki yapılar açığa çıkarılmıştır. Yer yer büyük ve düzgün kenarlı taş blokların kullanıldığı sur

üzerinde genellikle birbirine bitişik iki duvar inşa edilmiştir. Burada sura arkasını dayayan, kalın duvarlı ve dörtgen planlı odalar yer almaktadır. Bu tek odalı evlerin önlerinde sundurma bulunmakta ve bu odalar yerleşmenin merkezinde yer alan olası bir avluya açılmaktadır (Fidan, 2016:93). Yerleşimin Batı Kapısı bu kısımda yer almaktadır. Her iki tarafında iki kule ile sınırlandırılmıştır. (Efe vd. 2011:14). Batı kapısının haricinde güney ve kuzeydoğu kısmında da iki kapının varlığı bilinmektedir. Fakat tahribattan dolayı somut bir mimari veri ele geçirilmemiştir (Fidan, 2016:94) (Şekil 33).

Yerleşmenin kuzey kısımdaki evlerin altlarında bodrum katları ve önünde sundurmalar vardır. Bu mekânlar birbirine bitişik olup bağımsız duvarlara sahiptir. Arka duvarları ise savunma duvarının devamı niteliğindedir. Odaların birinde dar bir alanda birçok farklı nesne bir arada bulunmuştur. Bu buluntu topluluğu İlk Tunç Çağı II yerleşimine özgü her türlü nesneyi barındırmakta ve yerleşmenin tarihlendirilmesi için büyük önem taşımaktadır (Efe vd. 2011:15).

Doğu kısımda ise surun neredeyse tamamı açığa çıkarılmıştır. Güneydoğu kısmında ise ortaya çıkarılan beş evin dördünün arka kısımlarında hücre benzeri odalar mevcuttur. Evlerin arka duvarları bazen surdan bağımsız olarak inşa edilmiştir (Fidan, 2016:96).

2.3.5. Karaoğlan Mevkii

Yerleşme, Afyon ili İhsaniye ilçesi Yaylabağ köyü sınırlarında Karaoğlan mevkiinde yer almaktadır. 1986 yılında yapılması planlanan akaryakıt istasyonu için Afyon Arkeoloji Müzesi'ne başvurulmuş ve bunun üzerine saptanmış olan bu yerleşme, 1987 yılında Afyon Arkeoloji Müze Müdürü Ahmet İlaslı tarafından sondaj çalışması ile literatüre geçmiştir. Yerleşmede 1990 yılında tahribat yapıldığı haberlerinin gelmesi üzerine, yine Afyonkarahisar Müzesi'nden Ahmet Topbaş başkanlığında; ancak bu kez Turan Efe'nin de katılımıyla yeniden kurtarma kazıları yapılmıştır (Topbaş vd. 1998: 21-25). Çalışmalar sırasında bulunan buluntular ışığında yerleşmenin İlk Tunç Çağı II'ye ait olduğu saptanmıştır (İlaslı, 1992:97).

Karaoğlan İlk Tunç Çağı II yerleşmesinde güçlü bir sur sistemi, yerleşmenin güney ve batı kesiminde açığa çıkarılmıştır. Surun üzerinde bulunan kule ve bastiyonlar ile sur sistemi kuvvetlendirilmiştir. Surun kalınlığı 1.00 m. ile 1.50 m. arasında değişmektedir (İlaslı, 1992:96). Sur sisteminin içerisinde bulunan yapılar ise bağımsız

duvarları ile sura bitişik inşa edilmiştir. Evlerin şekilleri trapez, dikdörtgen ya da plansız şekilde yapılmıştır. Yerleşmenin J5 olarak adlandırılan sektöründe taş döşeli bir cadde yer almaktadır (Topbaş vd. 1998:25) (Şekil 34).

2.3.6. Laodikeia / Kandilkırı

Denizli il merkezinin 6 km kuzeyinde yer alan Laodikeia, Lykos (Çürüksu) Vadisi içerisindeki verimli ovanın ortasında yer almaktadır. Antik yazarların Hellenistik Dönem’de kurulduğunu ifade ettiği yerleşmede yürütülen arkeolojik kazılar, kentin geçmişinin çok daha eski olduğunu ortaya koymaktadır. Yerleşmede kısa süreli arkeolojik kazılar 1961-1963 ve 1992 yıllarında kısa süreli gerçekleştirilmiştir. 2002 yılına kadar başka bir arkeolojik kazı yürütülmemiştir. 2002 yılında Denizli Müzesi başkanlığında başlatılan çalışmalar, 2003 yılından bu yana Celal Şimşek başkanlığında sürdürülmektedir (Oğuzhanoğlu, 2015:21).

2006 yılında antik kentin yayılım alanında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda, Asopos Tepesi’nde, kentte yer alan prehistorik kalıntılara dair ilk veriler elde edilmiştir. Laodikeia antik kentinin, Lambalar Mevkii’nde yer alan, Batı Nekropolü, Geç Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Bizans dönemlerinde kullanım gördüğü anlaşılmıştır. 2009 yılı Batı Nekropolü kazı çalışmaları sırasında, Roma İmparatorluk-Bizans dönemleri boyunca kullanım gören Anıtsal Mezar Kompleksi’nin kazısı sırasında ele geçirilen bir grup Erken Tunç Çağı seramiği, Laodikeia çevresindeki Erken Tunç Çağı tabakalarının Asopos Tepesi’nden başka bir kesimde aranması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu verilerden hareketle, yüzeyde gerçekleştirilen araştırmalar, 100x100 m’lik Laodikeia kent karelajında N27 plankaresinde yer alan Kandilkırı Mevkii’nin tespit edilmesini sağlamış ve bu bölgede kazı çalışmaları başlatılmıştır.

2010 yılında yedi adet tespit sondajı açılmış ve Erken Tunç Çağı’na ait kalıntılara ulaşılmıştır. 2012 yılında alanda kazı çalışmalarına başlanılmıştır. İlk başlarda, kazı ekibi tarafından Prehistorik Batı Nekropolü olarak adlandırılan bölge, burada yerleşim katlarının da bulunması sebebiyle yeni bir adlandırmaya ihtiyaç duyulmuş ve 2014 kazı sezonundan itibaren Laodikeia- Kandilkırı Yerleşmesi ve Mezarlık Alanı olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Oğuzhanoğlu, 2015:22).

Kazı çalışmaları sonucunda alanda 5 tabakanın varlığı tespit edilmiştir. 1.Tabaka, yüzey toprağı içerisinde yer alan Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemi buluntularından oluşmaktadır. İlk Tunç Çağı kalıntılarının olduğu alanda, 1.Tabaka

olarak adlandırılan dolgu, kuzeyden sürüklenerek gelen, geç dönem mezarlık alanına ait, dağınık durumdaki malzemeden oluşmaktadır. 2. Tabaka, yüzey toprağının hemen altında, Erken Tunç Çağı 3'e tarihlendirilen mimari kalıntılar ile temsil edilmektedir. Kazılan alanın doğu kesiminde yoğunlaşan evlerin yanı sıra, batı kesimdeki bazı çukurların da 2. Tabaka'ya ait olduğu tespit edilebilmiştir. Mimari kalıntılar ve çanak çömlek örneklerindeki bazı farklılıklar, bu tabakanın en az iki evre içerdiğini ortaya koymaktadır. 3. Tabaka, 2. Tabaka'ya ait mimari kalıntıların hemen altında bulunan, bazı taban parçaları ve çukurlarla temsil edilmektedir. 4. Tabaka, kazılan alanın batı kesiminde yoğunlaşan mezarlık alanında farklı tipte mezarlar ve bu mezarların kullanımıyla ilişkili olduğu düşünülen çukurlar mevcuttur. 5. Tabaka, yalnızca 2010 yılı kazılarında, 4/C plankaresi içerisinde kalan 5x5 m'lik S-6 sondajında tespit edilmiştir. Anakaya üzerindeki bir çukur içerisinde ele geçirilen Erken Kalkolitik Çağ boyalı seramik örnekleri, Kandilkırı'nda söz konusu dönemin varlığını göstermiştir. Ancak bu tabakayla ilgili bilinenler bundan ibarettir (Oğuzhanoğlu, 2015:25).

Laodikeia-Kandilkırı İlk Tunç Çağı mimarisinin en iyi izlendiği evre 2. tabakadır. Bu tabakaya ait mimarinin 2 evrelidir. Söz konusu evrelerin saptanmasında, mimari yanında, çanak çömlek geleneğinde ortaya çıkan bazı farklılıklar da rol oynamıştır. Bu tabakanın geç evresi 2A, erken evresi ise 2B olarak isimlendirilmiştir.

2A tabakasına ait mimari kalıntılar, yüzey toprağının hemen altından başlamaktadır. Yerleşmede, yan duvarlarını ortak olarak kullanan uzun evlerin varlığı söz konusudur. Evler, bölme duvarlarıyla farklı odalara ayrılmaktadır. Evlerden birine ait iki, diğer iki tanesine ait üçer oda tespit edilmiştir. Bu evlerden en batıda olanında, odalar arasında geçişi sağlayan kapı açıklıklarından bir tanesi net olarak açığa çıkarılmıştır. 0.70 cm genişlikteki bu kapı açıklığı, duvarda kullanılanlara göre daha büyük ve yassı taşlarla oluşturulmuş bir eşik içermektedir (Oğuzhanoğlu, 2015:28). Evlerin güney sınırını oluşturan, ilk ve ikinci eve ait dar duvarlar dirsek yaparak birleşmektedir. 2012 yılında bulunan kavisli duvar olasılıkla bu ev grubuna batıdan birleşmekte ve buradaki bir avlu ya da başka bir yapının duvarını oluşturmaktadır. Evlerin kuzeydeki mekânları içerisinde birer ocak yer almaktadır (Oğuzhanoğlu, 2015:29). 2. mimari evrenin 2. alt evresi olan 2B tabakasına ait çok az sayıda mimari öge tespit edilmiştir. 2A tabakasına ait Mekân 10'un kuzeyine bitişik gibi görünen iki mekân açığa çıkarılmıştır. Mekân 8 ve Mekân 9

olarak isimlendirilen bu alanlar, birbirlerinden tek dizili, oldukça ince bir duvar ile ayrılmaktadır (Oğuzhanoğlu, 2015:31) (Şekil 35).

2.3.7. Hacılar Büyük Höyük

Hacılar Büyük Höyük, Burdur'un 27 km. güneybatısında, Hacılar köyü yakınlarında yer almaktadır (Umurtak ve Duru, 2014:1). James Mellaart, Hacılar kazılarıyla ilgili 2 ciltlik raporunda, Hacılar yakınlarındaki ikinci bir höyükten söz etmekte ve burayı kısaca "İlk Tunç Çağı Höyüğü" şeklinde tanımlamaktadır. Refik Duru'nun başında bulunduğu ekip tarafından 1985 yılında bölgede yapılan çalışmalar sırasında Hacılar köylülerinin "Hacılar'ın Höyüğü" olarak isimlendirdikleri bu ikinci ören yeri ziyaret edilmiş ve yüzeyden malzeme toplanmıştır. 2009 yılında ekibin yürüttüğü Bademağacı kazısı ertesi yıl bitirilmesi kararı kesinleşince, ekip yeni kazı yeri olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanlarınca "Hacılar Büyük Höyük" ismiyle tescil edilmiş olan, Hacıların ikinci höyüğü olan bu höyükte 2011 yılında Prof. Dr. Gülsün Umurtak başkanlığında kazılara başlanmıştır (Umurtak ve Duru, 2013:3).

Yerleşmenin en yüksek kesimde üç aşmada -A, B ve C aşmaları- (AA, BA, CA) çalışılmış; daha A ve B aşmaları arasındaki 10 m. genişliğinde ki kazılmamış alan kaldırılmış, iki aşma birleştirilmiş (ABA), Batı Yamaçtaki aşmada (BYA) kazılara devam edilmiştir (Umurtak ve Duru, 2012:45-46).

İlk Tunç Çağı I yerleşmesinin etrafı hafif kavis yapacak şekilde kuzey-güney doğrultuda uzanan çok odalı bir savunma sisteminden ibarettir. Bu savunma sisteminde en dışta "testere dişli" kalın dış duvar ile bu duvara içeriden bitleştirilmiş odalar dizisinden oluşan bir planlama mevcuttur. Savunma duvarının içerisindeki odaların fazla küçülmeden hafif açı değiştirerek kavis yapımları sağlanmıştır, hem de yerleşmeye girişi sağlayan kapı binası ortaya alınarak, iki yana gelişen odalar dizisine son derece düzenli ve gösterişli bir görünüm kazandırılmıştır (Umurtak ve Duru, 2013:8). Sura bitişik inşa edilen mekânların boyutları 1.00 m. ile 1.50 m. arasında değişmektedir. Mekânların kapıları doğuya açılmaktadır (Umurtak ve Duru, 2016:32). Yerleşmeye bu dönemde Batı Kapısı (BK) ile giriş sağlanmaktadır (Umurtak ve Duru, 2013:21). İki dikdörtgen planlı kule (K1 ve G1) arasında bırakılan 4.00 m. genişliğindeki aralık, bir kapı binası (*Propylon*) olarak düzenlenmiştir (Umurtak ve Duru, 2013:14) (Şekil 36).

İlk Tunç Çağı II/1 olarak tanımlanan bu yerleşme evresinde evler, 0.35-0.40 cm. kalınlığında taş temellidir. İlk Tunç Çağı II/2 yapı katında çok bozuk ev temelleri bulunmuştur. Araştırılan en eski yerleşim evresi olan İlk Tunç Çağı II/3 yapı katında, batı-doğu yönünde gelişen ve 5.00 m.lik kısmı açılan, 1.00 m. kalınlıkta uzun bir duvar ortaya çıkarılmıştır (Umurtak ve Duru, 2013:6) (Şekil 37).

İlk Tunç Çağı III mimari olarak olmasa da diğer buluntular ışığında bu dönemin varlığı bilinmektedir (Umurtak ve Duru, 2014:13).

2.3.8. Bademağacı

Höyük, Antalya Burdur karayolunun 50. km'sinde, yolun 500 m. kadar batısında, 200 x 110 m. ebatlarında ve 7.00 m. yüksekliğinde bir tepedir. Höyükteki çalışmalar 1993 ve 2010 yılları arasında kesintisiz şekilde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'nca Refik Duru ve Gülsün Umurtak tarafından yürütülmüştür (Duru ve Umurtak, 2015:71).

Kazılar sırasında "Ana Toprak", tepenin en yüksek noktasına göre, 9.00 m. dolaylarında saptandığı için, gerçek yüksekliğin 9.00 m. kadar olduğu ve höyüğün içinde bulunduğu küçük ovanın, son dokuz-on bin yılda 2.00 m. kadar dolduğu anlaşılmaktadır (Duru, 2003:11).

Höyükte ilk dönemlerden sonra geniş ölçekli yeni yerleşme süreci MÖ 2800 dolaylarında, İlk Tunç Çağı II'de başlamaktadır. İlk Tunç Çağı II yerleşmesi, daha erken dönem yapılarının yıkıntılarının hemen üzerine kurulmuştur. Bu dönem kendi içinde 3 yapı katına ayrılmaktadır.

Bu dönemde yerleşmenin dış sınırları belirleyecek şekilde taş döşeli alan mevcuttur. Çalışmaların her aşamasında izlenen taş döşeme yerleşmenin dış halkasında ev dizisinin arka duvarları dışından eteklere o zaman ki ova düzlemine kadar inmektedir. İlk Tunç Çağı II'de yerleşmenin etrafının sağlam bir sur ile çevrilerek korunduğu düşüncesine yerleşmenin çevresinde yer yer kesintiye uğrayan kalın taş duvarların bulunması sonucunda varılmıştır. Yerleşmenin kuzey ucundaki kalın taş duvar iki giriş arasında yer aldığı için savunma duvarı düşüncesini güçlendirmiştir. Doğu yamaçta ve batı kısımda yerleşmeye girişi sağlayan kapılar yer almaktadır. Bu ana girişlerin haricinde kuzeybatı uçta bulunan Kapı Girişi 1 ve Kapı Girişi 2 tali girişleri yer almaktadır (Duru, 2008:146-156) (Şekil 38).

Yerleşmede yer alan tüm evler Batı Anadolu için tipik ev modeli olan Megaron şeklindedir. İnce uzun dikdörtgen planda olan bu evler taş döşelidir. Evlerin yapısal özellikleri dönemselsel olarak yapılan eklemeler ile farklılıklar göstermektedir.

Höyüğün merkezine yakın olan kısımda yer yer 2.00 m. derinleşmiş ve iki evreli olduğu anlaşılan, en az 17 odalı bir yapı grubu (kompleks) açığa çıkarılmıştır. Bu kompleks “Çok Odalı Yapı” olarak adlandırılmıştır. Bu kompleksin hem yerleşmenin egemen olan kişi ya da grupların oturduğu bir yer, hem de yerleşmenin idari işlerinin görüldüğü kamusal bir yapı olduğu düşüncesi olduğu düşünülmektedir (Duru, 2009:16).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUR KAPILARI

3.1. TARİH ÖNCESİ DÖNEMLERDE KAPI KULLANIMI

Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığına kapı denilmektedir (<http://www.tdk.gov.tr/>, 2018).

Bir kapı kişiyi binanın içine çekebilir ya da girişimizi kasıtlı olarak engelleyebilir. Kapının yerleştirilişi ve tipi, binanın kullanım şeklinin bir göstergesi olabilir. Savunma sistemi üzerinde yer alan ana giriş kapısı ise bir yerleşmenin en önemli bileşenlerinden biridir. Giriş üslupları zaman içerisinde belirgin şekilde değişiklikler göstermektedir. Bu değişimler girişlerin yer aldığı mekânların işlevi, önemi ve yerleşme içerisindeki kullanımını hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ana kapının dışında savunma sisteminde yer alan diğer giriş kapısı ise “tali kapı” olarak adlandırılır. Tali kapı küçük boyutları ve daha az detaylı oluşu sayesinde, tamamlayıcı öge işlevi görmektedir. Kapılar genellikle basamaklar, bazen de yağmuru dışarıda tutan ve ilgiyi kapıya yönelten saçaklarla donatılmıştır.

İnsanoğlunun var olduğu günden itibaren kendini güvende hissetme içgüdüüne bağlı olarak güvenlik kavramı oluşmaya başlamıştır. Bu içgüdü ile önce kendileri için basit kulübelere daha sonra ise yaşam alanı olan ve dış etkenlere karşı korundukları evleri inşa etmişlerdir. Yerleşik hayatın getirisi ile yaşadıkları çevreyi tanımaya ve ilk andan itibaren kendilerine tehdit olabilecek konuları tespit ederek bunlara yönelik önlemler almaya başlamışlardır. Bu önlemler bazen coğrafi koşullara karşı, bazen yakın çevrede yer alan komşulara karşı, bazen de göç akımlarına karşı alınmıştır.

İnsanlar, bir milyon yılı aşkın bir süre boyunca yaşamını avlanarak ve besin toplayarak sağlamış; aynı yerde sürekli olarak oturmadığından kalıcı barınak yapma gereksinimi duymamıştır. Konut olarak tanımlanan kalıcı barınak ve yerleşik yaşam ancak, göç etmeden aynı yerde sürekli olarak besin elde edilebilecek bir düzen kurduktan sonra ortaya çıkmıştır. İklim koşulları insanların beslenme ile ilgili tercihlerini değiştirmiştir. Beslenmede meydana gelen bu değişim, önceleri mevsimlik, zaman içerisinde de giderek aynı yerde kalıcı yerleşmelerin kurulmasını sağlamıştır. İlk

uygarlıkların ortaya çıkışında toprağa bağlılık büyük bir etken olmuştur. Tarımın getirdiği bu değişim konutların gelişimi ve değişimini tetiklemiştir (Özdoğan,1999:19-22).

İnsanlık konut kavramını kavradığı ilk günden itibaren yaşadığı mekânı koruma, giriş çıkışı kontrol altında tutma gibi içgüdüsel isteklerden dolayı yapılarda giriş boşluğu bırakmışlardır. Yerleşik hayat ile beraber üretimin sistematik hale gelişi elde edilen ürünlerin saklanma ve depolamasını gerektirmiştir. Bunun sonucunda insanlar temel ihtiyaçları için gerekli olan tarım ürünlerini ve hayvansal besinleri koruma altına almak istemişlerdir. Bu korunma ve koruma ihtiyacı sonucunda yerleşmelerinin etrafını korunma ve savunma amaçlı çeşitli malzemelerden oluşan duvarlar ile çevrelemişlerdir. Dışarıdan gelebilecek her türlü tehlike ve yabancıların yerleşmeye giriş çıkışını kontrol altına almak amaçlı bu duvarlar üzerinde küçük boşluklar bırakarak yerleşmeye giriş çıkışı sağlamışlardır.

Neolitik dönemden itibaren yerleşmeyi dıştan sınırlayan duvarlar, bazı yerleşmelerde savunma görevi görürken; bazı yerleşmelerde sadece yakınlarda bulunan dere taşkınlara karşı yerleşmeyi koruma amaçlıdır. Savunma amaçlı yapılan duvarlar, zamanla yaşanan farklı toplulukların göç hareketlerinden korunmak için ya da çiftçilik yapan yerleşik halkların çevrelerinde avcılığa dayalı yaşam biçimini sürdüren kabilelerle ilişkilerinde kendilerini güvenceye alma görevi görmüş olabilir.

Tarım, hayvancılık ve madenciliğin gelişimi ile paralel olarak bu konularda uzman olan insanlar toplumda yerini almıştır. Uzmanlaşma ile beraber üretimde istikrar sağlanmış ve çevre yerleşimler ile değiş tokuş yöntemi ile ticaretin temelleri atılmıştır. Bu ticaret ve uzmanlaşma sonunda nüfusta artış meydana gelirken, bazı kişilerdeki daha zengin olma ya da bazı kesimleri yönetme arzusu otorite kavramını açığa çıkarmıştır. Bunun sonucunda sosyal organizasyon ve statü içeren karmaşık toplumlar ortaya çıkmıştır. Basit köy hayatından kent hayatına geçilen bu süreçte yerleşmeleri korumak için daha planlı, ihtiyaca yönelik ve gösterişli savunma duvarları inşa edilmiştir. Savunma duvarları üzerinde bir veya birden çok kapı yapılarak şehre giriş çıkış kontrol altında tutulmuştur. Savunmanın içerisinde yer alan konut planlamasına göre ana girişler ve tali girişler gibi farklı gereksinimlere hitap eden kapılar gösterişli duvarların üzerlerinde yerini almıştır. Kapılar her ne kadar şehir ile dış dünya arasındaki ulaşımı ve iletişimi sağlasa da, aslında güçlü ve ihtişamlı savunma sistemi üzerindeki en zayıf bölgedir.

Şehrin güvenliğini tehdit eden herhangi bir anda savunma duvarları şehre girişi zorlaştırdığı için direkt olarak bu duvarların üzerinde yer alan kapılara yönelme olacağından kapılar girişi zorlaştıracak şekilde planlanmaya başlanmıştır. Kapıların güvenliğini sağlamak ve giriş çıkışları kontrol altında tutmak amaçlı sadece kapıdan sorumlu olan kişiler bu girişler konusunda görevlendirilmiştir. Bu kişilerin kesintisiz şekilde kontrol amaçlı kapı yanında ve yakınında bulunması gerektiğinden kapıların mimarisine ek olarak bekçi odaları denilen küçük odacıklar eklenmiştir. Bunun sonucunda kapı yalnızca basit bir mimari öge olmaktan çıkarak kompleks bir hal almıştır.

3.1.1. İlk Tunç Çağı Öncesi

Buzul çağlarının sonrası döneminin başlarında başlayan ve Gordon Childe tarafından “Neolitik Devrim” olarak isimlendirilen Neolitik Dönem, büyük uygarlıklarının temelini oluşturmuştur (Childe, 1936:75). Neolitik isimlendirilmesi 19. yy. başlarında kullanıldığında teknolojik değişimi vurgulamaktaydı. Fakat Neolitik dönemde kullanılan sürtme taş gibi bazı buluntu gruplarının Neolitikten önce Epipaleolitik toplumlarda da kullanıldığı kanıtlanmıştır (Bar Yosef ve Belfer Cohen, 1992:85). Bu sebeple Neolitik denilen dönem uzunca bir zaman içerisinde bir önceki dönemde var olan teknolojik ve kültürel temellerin üzerine yeni oluşumlar ekleyerek kendini geliştiren ve toplumları bu yönde etkileyen bir süreç olarak dönemler içerisinde yerini almıştır.

Tez kapsamındaki bölge içerisinde Göller Bölgesi ile beraber Batı Anadolu’nun iç kesimleri, Ege Bölgesi ve Marmara Bölgesi’nde de Neolitik kültür özellikleri kendi göstermeye başlamıştır. Bu bölgelerde ki Neolitik topluluklar ortak bazı özellikleri paylaşmış ve süreç içerisinde birbiriyle sürekli etkileşim halinde bulunmuşlardır. Bölgede yerleşim düzeni olarak bir genelleme yapmak mümkün değildir (Karul, 2017:25).

Ege Bölgesi’nde yer alan yerleşimlerin çoğu küçük, yaklaşık 3-4 hektardır (Düring, 2012:192). Ege Gübre yerleşmesi düzeni bakımından bölgedeki diğer çağdaşlarından farklılık göstermiştir. Buradaki yapılar çevre duvarı ile sınırlandırılmış dörtgen bir açıklığın içerisinde yer almaktadır (Sağlamtimur, 2012:205). Neolitik Dönemin başında yapıların bir avlu etrafında sıralanmış ve günlük işler bu ortak avluda yürütülmüştür. Dönemin ortalarına doğru dörtgen ve yuvarlak planlı yapılar yerleşimin

iki yanına karşılıklı olarak sıralanmış ve yerleşme doğu yönünden güçlü bir çevre duvarı sınırlandırılmıştır (Ozan, 2012:86).

Marmara Bölgesinde Neolitik yerleşimi olan Fikirtepe buluntularının karakteristik özelliklerden dolayı “Fikirtepe Kültürü” denilen bir kültür oluşturmuştur. Bölgede bulunan diğer yerleşmelerde bu kültürün etkisi altında kalmıştır. Komşu bölgelerdeki mimariye karşın burada toprağa yarı gömülü kulübelere mevcuttur. (Bittel, 1956:30-36). Kuzeybatı Anadolu bölgesinin önemli bir yerleşmesi de Bursa'nın Nilüfer ilçesi yakınlarında yer alan Aktopraklık yerleşmesidir (Karul, 2017:81). Yerleşmenin kuzey kısmında yer alan C alanı Neolitik Döneme tarihlendirilmektedir. Bu dönemde diğer yerleşimlerde olduğu gibi çukur tabanlı basit kulübelere oluşan mimari mevcuttur (Karul, 2017:90).

Anadolu'nun en batısında Trakya Bölgesinde yer alan Edirne'nin Enez ilçesinde bulunan Hoca Ceşme yerleşmesi diğer yerleşmelerden farklı bir mimari özelliğe sahiptir. Bölgede ki diğer yerleşmelerdeki gibi dal-örgü tekniği ile yapılan basit kulübelere sahipken yerleşmeyi koruma altına alan bir çevre duvarı bölgede farklılık yaratmaktadır. Yerleşmenin içerisinde çok sayıda sapan taşının bulunması buradaki insanların bir saldırı beklentisinde olduğunu göstermektedir. Taş temel üzerine ahşap kullanılarak yapılan bu çevre duvarının daha çok savunma amaçlı yapıldığı bu buluntular doğrultusunda desteklenmektedir (Özdoğan, 1998:71).

Neolitik Dönem toplumları zaman içerisinde gelişerek ve değişerek organize toplumlar haline gelmiştir. Bu toplumların sosyo-ekonomik yaşantısı yeni bir dönemin tetikleyicisi olmuştur. M.Özdoğan'a göre Kalkolitik Dönem, “*Tarımcı köylerin, kentleşme süreci olarak da tanımlanan sosyal ve ekonomik devinimlerin yaşandığı, ekonomik çıkar bölgelerinin oluşturulduğu bir süreçtir*” (Özdoğan, 2002:110). Bu dönemde Neolitik Dönem'deki kültür ve sosyal yaşamın temelini oluşturduğu daha gelişkin köy hayatının yaşandığı savunulmaktadır. Neolitik'te başlayan devamlı yerleşme ve onun tetiklediği toplumsal gelişmeler bu dönemde de devam etmektedir (Duru, 2008:8).

Kentleşme sürecine giren toplulukların yeni geliştirdikleri ekonomik düzenin gereği “ekonomik çıkar bölgesi oluşturmak” dünya tarihinde ilk kez Kalkolitik Çağ'da gerçekleşmiştir. Neolitik Çağ'ın çiftçiliğe dayalı besin üretimi, yerleşik köy yaşantısı

birçok yerde bu özelliğini koruyarak uzun bir süreçte devam etmiştir. (Özdoğan, 2002:110).

Erken Kalkolitik Çağ, “Tarım Devrimi” ile “Kent Devrimi” arasında kalmış karmaşık bir dönemdir (Sagona ve Zimansky, 2009:115). Prestij eşyaları olarak kullanılan az sayıda ve çeşitlilikteki bakır buluntuyla birlikte, alet yapımı için taşın kullanımı ortalama düzeyde devam etmiştir. Köy yaşamının geçim temelleri de hemen hemen değişmemiştir. Bu dönem Batı Anadolu’da en iyi Göller Bölgesinden bilinmektedir. Hacılar ve Kuruçay yerleşmelerinde yeni kültürün etkileri görülmektedir. Neolitik Dönem’den sonra yıkıma uğrayan veya yangın nedeni ile büyük zarar gören bu yerleşmeler yeni sakinleri tarafından tekrar planlanıp yapılmıştır. Kuruçay yerleşmesinde birbirinden bağımsız yerleştirilmiş kare veya kareye yakın payandalı yapılar mevcuttur (Duru, 2008:46). Hacılar yerleşmesinde ise birkaç mahalleye ayrılmış kasaba görüntüsü mevcuttur. Mahallerden birinde çömlek üretimi yapıldığına dair kanıtlar ele geçirilmiştir. Bir kale görünümündeki yerleşmenin üç ana girişi mevcuttur (Duru, 2008: 49).

Batı Anadolu’nun sahil kesiminde Erken Kalkolitik Çağ’da kültürel değişikliğin ani ve büyük boyutlu olduğu görülmektedir. Bu gelişmelerin Doğu Marmara ve Trakya ile ilişkili bir süreç olduğu öne sürülmektedir. Bu durumda kuzey kesimden toplulukların göç yoluyla bölgeye gelmiş ve terk edilmiş topraklara yerleşmiş olmaları muhtemeldir (Caymaz, 2010:239). Sahil kesimi bölgesinde yer alan Ulucak ve Ege Gübre’de Neolitik höyüklerin üzerine yerleşen yeni toplulukların, tamamen farklı bir kültüre sahip oldukları anlaşılmaktadır. Kültürel farklılıklar, özellikle mimari anlayış ve seramikte kendisini göstermiştir. Kazılan alanlarda elde edilen veriler sonucunda, son Neolitik köylerin organize yaşamını yansıtan yerleşim düzeninin ve sağlam yapılarının yerini dayanıksız malzeme ile yapılmış dağınık ve basit yapılar almıştır (Özdoğan, 1998:76).

Batı Anadolu’nun kuzeybatısında yer alan Aktopralık yerleşmesi bu dönemde bir hendekle çevrelenen bitişik düzendeki yapılar ile önlerinde bulunan avlulardan oluşmaktadır. Yerleşim merkezinde ayrıca küçük bir avlu etrafında toplanmış bir başka yapı grubu bulunmaktadır (Karul, 2017:103). Yapılar genel olarak kareye yakın dikdörtgen planlı, içerisinde payandaları olan mekânlardır. Bu payandalar mekânı oda türevi alanlara bölmekte ve tüm yapılarda standart olarak payandalarla bölümlenmiş bir

köşeye, yuvarlak bir platform üzerinde yükselen bir fırın konumlandırılmıştır (Karul, 2017a:62).

Orta Kalkolitik Çağ, Erken Kalkolitik Çağ ve Geç Kalkolitik Çağ arasında bir geçiş evresi gibidir (Yakar, 1985:35). Orta Kalkolitik Çağ'ı belirleyen en önemli öğelerin başında yerleşme yerlerinin sayısındaki hızlı artış gelmektedir (Özdoğan, 2002a:127). Bu dönemde yerleşim yerleri çeşitlilik göstermektedir. Bazı koşulların gerekliliği sonucu, sahile yakın tepelerde, ovalarda ya da yüksek dağlık kesimlerde yerleşim konumlandırılmıştır. Dönem içerisinde tarım, hayvancılık ve avcılığın yanı sıra maden çıkarma ve taş işlemeciliğe geçim ekonomisinde yerini almıştır (Caymaz, 2010:245). Anadolu'da bu dönemde bazı yerleşmelerde boşluklar bulunmaktadır. Genel olarak bu dönemde nüfus göçlerinin yaşandığı düşünülmektedir. Yerleşmeler vadi sırtlarında ve yüksek sırtlarda yer almaktadır. Yerleşmedeki iskân süreleri kısa vadededir bu yüzden höyükleşme yoktur (Yakar, 1985:43).

Marmara Bölgesindeki Orta Kalkolitik Çağ yerleşmelerinde basit bir mimari söz konusudur. Aktopraklık yerleşmesinde bu dönemde köşeleri yuvarlak dönüşlü kareye yakın oval ya da yuvarlak planlı kulübeler ve içlerinde fırın bulunan yapılardan oluşmaktadır (Karul, 2017:111).

Kalkolitik Dönem'in genelinde tarım ve hayvancılığın yanı sıra madenin işlenmesi, çanak çömlek üretimi gibi çeşitli işlerin varlığı göz önüne alındığında, herhangi bir geçim kaynağı üzerine zamanla uzmanlaşma yaşayan toplumlarda sosyal statü farklarının ortaya çıktığı bir gerçektir. Bu uzmanlaşma sonucu iş organizasyonunu yöneten kişiler toplumda yerini almaya başlamış ve bu statü farkları bir şekilde mekânsal olarak yerleşmede kendini göstermiştir. Yerleşmenin idari kısmında bulunan kişilerce, yaşadıkları ve yönettikleri toplumu dış tehditlerden koruma isteği ön planda olabilir. Bunun sonucunda da güçlü bir savunma sistemi açığa çıkmıştır.

Geç Kalkolitik Çağ'da Mezopotamya kökenli yeni göçerler, beraberlerinde yeni kültür öğeleriyle Anadolu'ya girmişlerdir. Yaklaşık olarak 800-1000 yıl süre ile bu toplulukların getirdiği öğeler, yerel kültürlerle karışarak Anadolu'nun Son Kalkolitik Çağ kültürlerini oluşturmuştur (Harmankaya, Özbaşaran ve Tanındı, 1998:13). Geç Kalkolitik Dönemde yerleşimlerin çoğunlukla ovalarda ya da ova kenarlarındaki tepelerde yer aldığı görülmektedir (Caymaz, 2010:255).

Bu dönem Batı Anadolu’da sınırlı alanda temsil edilmektedir. Bu yerleşmelerin en iyi örneklerinden biri Göller Bölgesinde yer alan Kuruçay yerleşmesidir. Kuruçay yerleşmesine yeniden yerleşen toplulukların, eskiden bölgede ikamet edenlerle kültürel ve etnik bakımdan hiçbir ilişkileri bulunmamaktadır. Yeni bir halk, kendine özgün gelenekleri ve yaşam biçimleri ile buraya gelmişler ve kasabalarını kurmuşlardır (Duru, 2008:122). Bu evrede dıştan gelecek tehlikelere karşı yerleşmenin korunmasına yönelik önlemler alınmış, kasaba içe dönük olarak planlanıp inşa edilmiştir. Bu dönem mimarisi evler arasında dolaşımı ve ulaşımı sağlayan sokaklar ve ev grupları arasındaki avlularla oldukça gelişmiş düzeydedir. Kasabada ortaya alınmış birkaç ev ile onları dıştan kuşatan ikinci bir ev dizisi mevcuttur. Ortada yer alan yapıların iki tanesinin “Bey evi” olduğu ve yine buradaki bir yapının “Tapınak” olduğu düşünülmüştür (Duru, 2008:124). En dışta yer alan evlerin arka duvarları savunma görevi görmüş düzensiz yerleştirilen evlerin boşluk bıraktığı kısımlar taşla örülerek yerleşmeye kontrolsüz giriş önlenmiştir. Yerleşmeye ulaşımı üç giriş sağlamaktadır (Duru, 2008:126).

Kalkolitik Çağ, geniş anlamıyla kent ve devlet ekonomisinin tohumlarının atıldığı, yönetici sınıfın ve bürokrasinin organize ticaretin ve olasılıkla “beraber mücadele” olarak isimlendirilebilecek savaşların ortaya çıktığı bir dönem olarak tanımlanabilir (Özdoğan, 2002:101).

3.1.1.1. İlk Tunç Çağı Öncesi Sur Kapıları

Tez kapsamında ele alınan Neolitik Dönem ve Kalkolitik Çağ yerleşmeleri savunma amacı güden duvarlara sahiptir. Bu sebeple savunma duvarlarına sahip yerleşmeler ve girişleri detayları ile incelenmiştir.

Neolitik Dönemde Edirne’nin Enez ilçesinde yer alan Hoca Çeşme yerleşmesi dönemin erken evrelerinden itibaren iskân görmüştür (Özdoğan, 1998:68). Hoca Çeşme’de ortaya çıkarılan 7 tabaka, çanak çömlek özelliklerine ve 14 C tarihlerine göre 4 kültür evresi içinde toplanmıştır (Özdoğan, 1993:175). Yerleşme Balkanlardaki diğer yerleşmeler ile kültürel olarak etkileşim içerisinde bulunmuştur. Neolitik Dönem boyunca yerleşmenin etrafını çevreleyen taş duvar mevcuttur. Bu çevre duvarı ilk olarak Neolitik Dönem’in ilk evrelerinde inşa edilmiş ve zamanla ufak değişikliklere uğramıştır. İlk yapıldığında, duvarın oturtulacağı kesimde, ana kayanın yüzeyi duvarın her iki tarafında birer metrelik bir bant bırakacak şekilde düzletilmiştir. Duvarın alt sırasında büyük

bloklar kullanılmış, üst kısmı ise daha küçük taşlarla yükseltilmiştir. Duvarın iç yüzü boyunca ana kayanın düzletilmiş olan kısmında, gene kayaya oyulmuş bir dizi kazık deliği vardır; bu deliklerin duvarın iç kısmı boyunca uzanan ahşap ikinci bir diziye, olasılıkla bir *palisada* ait olabileceği düşünülmektedir. Duvarın kuzey kısmında bulunan ve muhtemelen giriş yerini belirleyen açıklığın, olasılıkla diğer evrelerde örülerek kapatıldığı anlaşılmaktadır (Özdoğan, 1998:70). Yerleşmenin içerisinde çok sayıda sapan taşının bulunması buradaki insanların bir saldırı beklentisinde olduğunu göstermektedir. Taş temel üzerine ahşap kullanılarak yapılan bu çevre duvarının savunma amaçlı yapıldığı bu buluntular doğrultusunda desteklenmektedir (Özdoğan, 1998:71) (Şekil 39).

II. evrenin sonunda ya da daha geç bir dönemde yıkıldığı anlaşılan duvarın molozu dışa doğru devrilmiş durumdadır. Bu dönemde, kısmen surun üzerine çıkan, rampa veya yol benzeri bir taş döşeme ile bunun iki yanında, yine küçük taşlardan bastiyon benzeri iki çıkıntı vardır. Bu çıkıntıların arasında 1.40 m. eninde, duvar yüzündeki derzlerden açıkça belli olan bir kapı aralığı bulunur. İç kısımda bulunan bir dizi kazık deliği de bir kapı yapısının ya da *palisadın* (çit) varlığını düşündürmektedir (Karul, 2006:479).

İzmir'in Aliğa ilçesinde yer alan Ege Gübre yerleşmesi Neolitik Dönem'in geç evresinde iskân görmüştür. Yerleşiminin yakınında yer alan Hayıtlı deresinin taşkınlarına karşın Neolitik Dönem'de yerleşmenin etrafına çevre duvarı yapılmıştır. İlk olarak IIIb yapı katında yerleşimdeki yapılar kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan bir çevre duvarı ile doğu yönünden sınırlandırılmıştır. Duvarın uzunluğu 44.00 m. civarındadır. Bazı bölümleri 3-4 taş sırası yüksekliğe sahipken bazı bölümleri 8-10 taş sırası kadar yükseltilmiştir. Aynı anda birkaç farklı işleve sahip olarak tasarlanan bu duvar, sıradan ve düz hatlı bir çevre duvarı değildir. Duvar kalınlığının her yerde aynı olmaması bu duvarın farklı işlevlere hizmet ettiğini göstermektedir. Duvarın en belirgin özelliği büyük ve küçük şekilde, bazen duvarın ortasında bazen duvarın kenarına bitleştirilmiş yuvarlak kulelerin olmasıdır. Çevre duvarının üzerindeki kule sayısı altı adettir. Kulelerin çapları büyük olsa da iç kullanım alanlarının sınırlı oluşu bunların günlük işlerde kullanıma uygun olmadığını göstermektedir (Ozan, 2012:67-68). Bu çevre duvarı daha çok taşkınlar için değil köyü sınırlamak için yapılmış olmalıdır (Sağlamtimur ve Ozan, 2013:593). IIIa yapı katında yerleşimi doğudan sınırlayan ilk çevre duvarı kullanım dışı kalmıştır. Fakat bazı bölümleri yenilenme geçirerek tekrar kullanılmıştır. İlk çevre duvarı işlevini yitirdikten sonra, Hayatlı Dere'nin taşıdığı alüvyonlar ile doldurduğu kesime ve alüvyon

birikiminin üzerine ikinci bir çevre duvarı inşa edilmiştir. Bu çevre duvarı, yapı özellikleri, yönü ve düzenlemesi bakımından ilkinden farklıdır. Çevre duvarı kuzey-güney doğrultudadır. Üzerinde ilk çevre duvarındaki gibi kule olarak tanımlanan yuvarlak bölümler bulunmaz. Fakat duvarın kuzey ucunda, duvara bitişik inşa edilmiş yarım daire biçimli bir kule yapısı tek istisnadır. Uzunluğu 70.00 m. olan duvarın kalınlığı 0.60-0.80 cm. arasında değişmekte ve 2-3 taş sırası yüksekliğinde inşa edilmiştir. Duvar örgüsü büyük ve küçük taşlar uygun yüzeylerinden birbirlerine kenetlenerek oluşturulmuştur. Taş temelin üzerinde bulunan bir iki ahşap yuvası, üst duvar örgüsünde kalın ve büyük ahşap hatılların kullandığının ve bunların arasının ince dallar ile örülerek çamurla sıvandığının göstergesidir. Çevre duvarının üzerinde bulunan bu açıklık, yerleşim ile Hayatlı Dere arasındaki geçişi sağlayan bir kapı açıklığı olabilir (Ozan, 2012: 79-80). Bu kapının dereye ulaşmak veya tatlı su ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılmış olduğu düşünülmektedir (Sağlamtimur ve Ozan, 2012: 226). Yine de yerleşme çevreleyen duvar üzerinde yer alan tek yerleşim kapısının bu olması sebebi ile yerleşmeye giriş çıkışı sağladığı da göz ardı edilmemelidir (Şekil 40).

Burdur'un batısında Kuruçay köyünde yer alan Kuruçay yerleşmesi, Batı Anadolu'nun Geç Neolitik'te bir kale konumunda ki nadir yerleşmelerindendir. (Duru, 2008:13). Geç Neolitik 11. yapı katında kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan taş temelli 27.00 m. uzunluğunda savunma duvarı mevcuttur. Bu yapı katının suru büyük ihtimalle dörtgen çizecek şekilde yerleşmeyi çevrelemekteydi. Surun güneye bakan kısmına yarım daire biçiminde kuleler eklenmiştir. Doğu kenarın güney köşesinde, yerleşmeye giriş için bir kapı mevcuttur. Kapının önünde yer alan avlunun tabanı çakıl taşı döşelidir. Kuruçay 11. yapı katının yeniden tasarlanma denemesinde yuvarlak kule çıkıntılarının ön taraflarına birer kapı konulmuştur. Bu kapı ile bunun aksında, sur bedenine açılan ikinci kapı arasında oluşan küçük mekânın içinde oturulduğu ve hatta taban altına bazen gömü yapıldığı bilinmektedir. Yerleşmenin ana kapısının ön avlu tabanında da bir mezar mevcuttur (Duru, 2008:42-43) (Şekil 41).

Aktopralık yerleşmesinde Erken Kalkolitik Çağ, "B alanı" olarak isimlendirilmiştir (Karul, 2017:93) (Şekil 42). Yerleşim bir hendekle çevrelenen bitişik düzendeki yapılar ile önlerinde bulunan avlulardan oluşmakta, yerleşim merkezinde ayrıca küçük bir avlu etrafında toplanmış bir başka yapı grubu bulunmaktadır (Karul, 2017:103). Erken Kalkolitik Çağ yerleşimini yaklaşık çapı 110-130 m. boyutlarında olan

ovale yakın bir hendek ile sınırlandırılmıştır. Hendeğin üst açıklığı 10.00-13.00 m. civarında olan hendeğin ilk açıldığında ana kayaya kadar inildiği ve yer yer 3,50-4.00 m. derinliğe ulaştığı bilinmektedir (Karul, 2017:157). Yerleşimin açığa çıkarıldığı bölümde, hendeğe paralel, bitişik düzende inşa edilen sınır evlerin aralarında, yalnızca iki yerde açıklık bırakılmıştır. Bu açıklıklar olasılıkla yerleşmeye giriş çıkışın sağlandığı yerlerdir. Bunlardan ilki kuzeyde bitişik iki yapının doğu ve batısındaki yapılar arasındadır. Diğer açıklık bunun tam karşısında, hendeğin yerleşmeyi güneyden sınırladığı yerde yer almaktadır. Diğer açıklık bunun tam karşısında, hendeğin yerleşmeyi güneyden sınırlandığı yerde bulunmaktadır. Her iki kesimde de hendeğin bulunduğu doğrultuda taş toplulukları bulunmuştur. Kuzeydeki, geniş bir alana yayılan küçük taşlardan oluşmaktadır, ancak bu taşların nasıl bir konstrüksiyonun parçası oldukları anlaşılamamıştır. Güneyde yine hendeğin geçtiği yüzeyi kaplayan ve planı tam olarak anlaşılmayan taş toplulukları ile yerleşmenin içerisine doğru uzanan ve daha büyük taşlardan oluşan bir taş dizisi açığa çıkartılmıştır. Nitekim bu doğrultunun üzerinde, sık dokulu küçük taşlardan oluşan yüzey olasılıkla buradaki girişin zemine bilinçli olarak kaplanmış, adeta taş döşemeli bir yol giriş elde edilmiştir (Karul, 2017:158). Sonuç olarak yerleşmeye giriş ve çıkışı sağlayan kuzey ve güney olmak üzere iki açıklık mevcuttur. Kuzeydeki giriş iki yapıdan oluşan bloğun her iki tarafındaki dar açıklıktan sağlanmaktadır (Karul, 2017:159) (Şekil 43).

Boyutları dolayısıyla açılması oldukça büyük bir iş gücü ve organizasyon gerektiren hendeğin işlevi tartışmalıdır. Hendeklerin savunma amacıyla; insan ya da yabani hayvanların oluşturabileceği tehditlere karşı yerleşmeyi korumak amacıyla yapıldığı düşünülebilir. Burada hendek gerek boyutları gerekse hendeğin hemen ardından yükselen yapı duvarlarının masif görünümüyle yerleşmeyi dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı koruyabilecek oldukça etkileyici bir yapıdır. Dolayısıyla hendeğin bir savunma sisteminin parçası olduğunu söylemek mümkündür (Karul, 2007:158).

Hacılar yerleşmesi Burdur'un batısında Hacılar köyünde yer almaktadır (Duru, 2008:11). Erken Kalkolitik Çağ'ın II. yapı katı evresinde yerleşme savunmalı bir kale görünümündedir (Şekil 44). Hacılar II yerleşmesinin dıştan ölçüleri 36.00 x 57.00 m. ölçülerindedir. Yerleşmenin etrafı 1.50 x 3.00 m. olan güçlü bir savunma duvarı ile çevrilmiştir (Mellaart, 1970:25). Yerleşmenin üç girişi tespit edilmiştir. Kuzeybatıda yer alan ana giriş iki kule ile korunmaktadır. Kuleler taş temellere sahiptir. Dar bir kapı yolu

ile batı avluya geçilmektedir (Şekil 45). Güneybatı kapısı sundurmalı tarzda yapılmıştır. Bu kapıdan geçilerek güney avlusuna ulaşılır (Şekil 46). Kuzeydoğuda yer alan dar giriş ile direkt olarak kutsal mekâna giriş çıkış sağlanmaktadır (Mellaart, 1970:25) (Şekil 47). Yerleşmenin Güneydoğu köşe kısmında tahribat çok fazladır, bu yüzden burada bir giriş olup olmadığı bilinmemektedir (Duru, 2008:48). Yangınla sonra eren II. Yapı katından sonra gelen I. Yapı katı evresinde ise dikdörtgen planlı yapıların yuvarlak şekilde yana yana gelerek dizilmeleri sonucu yerleşmenin savunma duvarı testere dişi biçiminde zikzaklı olmuştur. Giriş için kesin bir veri olmamasına karşın Güneybatı kısımda yerleşmeye girişi sağlayan bir kapı olduğu düşünülmektedir (Mellaart, 1970:77)

Kuruçay yerleşmesinde Kalkolitik Dönem'in geç evresine denk gelen 6A yapı katı evresi başlangıcından itibaren oldukça gelişmiş bir kasaba veya küçük boyutlu bir yerleşme niteliğindedir. Kentin savunması evlerin arka duvarlarının oluşturduğu duvar ile sağlanmamaktadır. Bazı yerlerde evlerin arka kısmı doğrudan savunma görevi konumundadır. Yapıların ileri ve geri konumlandırılmasından dolayı özellikle köşelerde, dişli ve yer yer derin girintili bir savunma duvarı sistemi ortaya çıkmıştır. Savunma sisteminde kule ya da bastiyon yoktur. Fakat yapıların ileri geri yerleştirilmesi sonucu oluşan köşelerin ters kule olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir (Duru, 1996:8)

Yerleşmede Batı, Kuzeybatı ve Doğu Kapısı olmak üzere üç kapı bulunmaktadır. Batı Kapısı, 1.40 m. genişliğinde basit planlı bir kapıdır. Kapının iki kenarında duvarların kalınlığı 1.00 m. kadardır ve bu kalınlık normal kalınlıkta iki duvarın birleştirilmesiyle elde edilmiştir. Kapının kuzey kenarındaki uzun duvarın dış tarafı sandık duvar yöntemi ile ek yapılarak kalınlaştırılmıştır. 1.60 m. uzunluğundaki kapı geçidinden sonra, 7.50x 7.50 m. genişliğinde avluya geçilmektedir (A Avlusu). Üzerinin açık olduğu düşünülen bu avlunun doğu kenarında yer alan kapı ile yerleşme içine girilmektedir

İkinci yerleşme kapısı olan kuzeybatı köşesine açılan Kuzeybatı Kapısı 2.50 m. genişliğinde 2.00 m. uzunluğundadır. Bu kapı basit bir aralık şeklindedir. Ahşap bir kapı kanadıyla kapatıldığı tahmin edilen bu aralıktan, geniş ve yamuk bir avluya (B Avlusu) geçilmektedir. Kapının sol kenarında, içte küçük bir hücre vardır. Bu kapı, höyüğün çok dik bir yamaçlar yakında ki Bağ deresine inen kuzey yamacına açılmakta ve normal bir girişten daha çok su kaynağına inmek için kullanılıyor olması muhtemeldir (Duru, 1996:9) (Şekil 48).

Yerleşmeye esas girişi sağlayan üçüncü kapı ise Doğu Kapısı'dır. 13. ve 14. evler arasında bırakılan 1.50 m. genişliğinde ve 6.00 m. uzunluğundaki dikdörtgen bir alana yerleştirilen Doğu Kapısı, bağımsız bir kapı binası özelliği taşır (Şekil 49). Doğu Kapısı'nın dış kapı aralığı 1.00 m. kadardır ve kapının iki yanında, söve işlevi görmek üzere yapılmış, biri 1.50 m., diğeri 0,80 cm. yüksekliğe kadar koruna gelmiş ve çamur harçtan yapılmış dörtgen kesitli iki paye mevcuttur. Eşiklerde kapı mil yatakları bulunmamış olmasına rağmen, aralıkların ahşap kapı kanatlarıyla kapatılmış olabilme ihtimali düşünülmektedir. Dış ve iç kapı aralıklarının eşiklerine iri ve yassı taşlar konulmuş ve dış kapının eşiğinin altına, yerleşmenin iç taraflarından gelen yağmur sularının dışa aktarabilmesi için bir kanal açılmıştır. Kapının iç avlusundan, 14 numaralı eve geçiş için bir kapı açıldığı düşünülmektedir. Doğu Kapısı'nın yerleşme içine açılan iç kapısından geçildikten sonra hemen yerleşme içine girilmektedir (Duru, 2008:126). Kapının uzun aksına 90 derecelik açı ile yerleştirilmiş ikinci bir avluya, dikdörtgen planlı E avlusuna girilmektedir. 3.00x7.00 m. boyutundaki E avlusunun güneyine küçük bir hücre yerleştirilmiş ve bu hücrenin daraltıldığı kenara düzgün taşların döşendiği bir kapı açılmıştır. E avlusundan kuzeye, yerleşme içine girilebilmek için avlunun kuzey kenarındaki bir başka kapıdan geçmek gerekmektedir. Gösterişli ve oldukça düzenli bir plana sahip olan Doğu Kapı kompleksinin, yerleşmeye giriş için ana kapılardan biri olmakla beraber, yerleşmede ikamet eden sınırlı sayıdaki önemli kişiler tarafından kullanılan bir kapı olduğu da düşünülmektedir (Duru, 1996:9).

3.1.2. İlk Tunç Çağı

Anadolu prehistoryası için "İlk Tunç Çağı" terimi ilk olarak Carl Blegen tarafından kullanılmıştır (Blegen, 1950:23). Tarsus Gözlükule kazıları sonucunda da ilk kez Tunç Çağı I, II, III olarak üç alt evreye ayrılmıştır (Goldmann, 1956:16). James Mellaart ise bu ayrımı Beycesultan kazılarını esas alarak Güneybatı Anadolu için de kullanmaktadır (Mellaart, 1954:189).

Anadolu Yarımadasının büyük bir kısmında, kronoloji birliği büyük oranda sağlanmışken, Ege sahil kesiminin güneyinde (İzmir bölgesi), Ege merkezli bir kronoloji kullanılmaktadır (Şahoğlu, 2005:340-351). İTÇ'de Ege dünyasında bu kronoloji ait olduğu coğrafi/kültürel bölgelerin adları ile anılmaktadır. Anadolu'da İTÇ I-II-III ve OTÇ'ye denk gelen dönemler, Kiklad Adalarında Erken Kiklad I-III ve Orta Kiklad; Kıta

Yunanistan’da Erken Hellas I-III ve Orta Hellas ve Girit’te Erken Minos I-III- Orta Minos olarak adlandırılmaktadır (Dickinson, 1994:10).

İlk Tunç Çağı I kendi içerisinde iki evreye ayrılmaktadır. İlk Tunç Çağı Geçiş (Ia) ve İlk Tunç Çağı I (Ib) olarak isimlendirilmektedir. Batı Anadolu’da bazı Geç Kalkolitik Çağ özellikleriyle beraber yeni çanak çömlek ve mimari geleneklerinin ortaya çıktığı İlk Tunç Çağı I’in erken evresini oluşturan bu dönem Machteld Mellink tarafından Carl Blegen’in “Troia I öncesi” evre tanımından yola çıkarak İlk Tunç Çağı IA olarak adlandırılmıştır (Mellink, 1992:172). Aynı dönem Turan Efe tarafından “İlk Tunç Çağı’na Geçiş Dönemi” olarak tanımlanmakta ve yaklaşık olarak M.Ö. 3300/3200-3000’lere denk gelmektedir (Efe ve diğerleri, 1995:376). Bu evrede, Son Kalkolitik Çağ buluntuları içerisinde yavaş yavaş İlk Tunç Çağı öğeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bir önceki döneme ait kültür gruplarının yayılım alanlarıyla ilişkili olarak, bu defa İlk Tunç Çağı kültür bölgeleri oluşmaya başlamıştır. Bu kültür bölgelerinin esas belirleyicisi çanak çömlek gruplarıdır (Efe, 2003:97).

İlk Tunç Çağı I’de (MÖ 3000-2700) yeni hammadde kaynaklarının keşfi ve bunlara dayanan ihtiyacın giderek artması, coğrafi bölgeler arasında ticaret ağının değişikliklere uğramasına ve ticaretin giderek daha da yoğunlaşmasına yol açmıştır. Kültür bölgeleri arasındaki etkileşim ve iç dinamikler, kültür bölgelerinin sınırları içinde, yeni bir sosyopolitik yapılanmaya ve belkide etnik bağların bir arada tuttuğu yerel yönetimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Efe, 2003:99). İlk Tunç Çağı’nda karmaşık toplum yapısı oluşmaya başlamıştır. Sosyal eşitsizlik ve yönetici kavramının tam anlamıyla açık bir şekilde görüldüğü dönemde mimari ve çanak çömlekte bölgesel farklılıklarda ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk Tunç Çağı I, bazı örneklerde savunma duvarlarıyla çevrili, geçim için ağırlıklı olarak tarıma dayalı, bazı zanaatsal uzmanlaşma ve uzun mesafe ticaret verileri de bulunduran çeşitli boyutlarda köylerin varlığı ile J. Yakar tarafından “proto-kentsel” dönem olarak tanımlanmıştır (Yakar, 1985:3).

İlk Tunç Çağı II (MÖ 2700-2400) özellikle Batı Anadolu da araştırması yapılan yerleşmelerin çoğunda görülmektedir. Bunun sebebi artan nüfus ile beraber irili ufaklı birçok yerleşimin kurulmuş olmasıdır. Batı Anadolu bölgesinde İTÇ I de bilinen Demircihöyük, Liman Tepe ve Troia gibi yerleşmelerin yanı sıra, Keçiçayırı, Karaoğlan ve Küllüoba gibi önemli yerleşmeler de bu dönem içerisinde yerini almıştır. Bu dönemde

mimaride Yunan kent devletlerinde “akropol” olarak isimlendirilen yüksek bir kesimde yer alan etrafı bir sur ile çevrili, içerisinde tapınak, idari binalar gibi önemli yapıların bulunduğu “Yukarı Yerleşme” kavramının ilk örnekleri görülmeye başlamıştır. Yukarı yerleşmede kendilerini savunma duvarı ile korunma altına alan yöneticiler ve onların akrabaları, aynı zamanda bu elit kesime hizmet eden kişiler yaşamaktadır. Yukarı yerleşmenin aksine kentin aşağı yerleşmesinde halk yer almaktadır. Burada yaşayan insanlar günlük işlerinin yanında iş bölümü gerektiren kentin üretim ve tüketim ihtiyacını karşılamaktadırlar. Tarım, hayvancılık, çanak çömlek üretimi, madencilik ve sanat gibi konularda iş bölümü ve birliği ile günlük hayatlarını sürdürmektedirler. Sürekli üretim halinde olan bu insanların ürettiklerini yönetmek ve ticaretini yapan kişiler toplumda yerini almış ve sosyal eşitsizlik yaşamın içerisindeki yerini korumuştur. Bu üretim ve ticaretin sonucunda yerleşme içerisinde mimaride farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bunlardan dönemi temsil eden kamusal işleve sahip yapılar en önemlisidir. Bu yapılar genellikle yerleşmedeki diğer evlere oranla daha merkezi konumda yer almakta ve sağlam yapılmaktaydı. Üst katın yaşam alanı olarak kullanıldığı bu yapılarda alt kat ise elde edilen mahsulün saklanması amaçlı kullanılmıştır (Fidan, 2017:110). Bu dönem yerleşmelerinde özellikle İç Batı Anadolu’da yer alanların birebir benzer yerleşim planı sergiledikleri gözlemlenmektedir. Söz konusu yerleşmelerin tamamında arka duvarları sura dayanan ya da arka duvarları suru oluşturan evler ve orta kısmında ortak kullanıma açık avlu bulunmaktadır. Bu dönem genel olarak; gelişmeler arasında daha endüstriyel ve karmaşık metalürjik endüstrilerin yükselişi, uzun mesafeli ticaret ağlarının ortaya çıkışı, maddi kültürde bir saygınlık kazanmış kesimin oluşması, tahkimli yerleşmelerin ve anıtsal mimarinin gelişimi ve birtakım yeni gömü geleneklerinin ortaya çıkışı ile çok yönden dönüşümlü bir dönemdir (Düring, 2016:290). Bu dönemde ticarete ve zenginliğe paralel olarak madeni aletlerde, prestij ve zenginliğin sembolü madeni ve süs eşyalarında nicelik ve nitelik bakımından büyük gelişme gözlemlenmektedir. Bu durum özellikle kervan yolları üzerinde, ticarete aracılık eden yerel yöneticilerin idaresindeki merkezi yerleşmelerin giderek güç kazanmasına, zenginleşmesine ve kurumsallaşmasına, iş bölümü ile sosyal sınıfların belirgin hale gelmesine, dolayısıyla kentleşmenin giderek gelişmesine yol açmıştır (Efe, 2003:116).

İlk Tunç Çağı III’e (MÖ 2400-2100) gelindiğinde yerleşme sayılarında çok ciddi bir azalma görülmektedir. Buna karşın yerleşme boyutları gözle görünür bir şekilde

büyümüştür. Bölgede ağalık sisteminin yerini şehir devletlerine doğru giden yolun ilk adımını sayılan “merkezileşme” almıştır (Fidan, 2017:111). İlk Tunç Çağı III ile beraber Batı Anadolu’nun özellikle kıyı kesimlerinde daha önce hiç görülmemiş anıtsallıkta savunma sistemleri inşa edilmiştir. Yerleşmeler aşağıya yukarı şehir olarak ayrılarak çok fazla nüfusuda barındarabilecek düzeye ulaşmıştır. Güçlü surlara sahip olan yerleşmelerin içerisinde kamu binaları da yerini almıştır (Fidan, 2017:113). Bu dönemde Kilikya üzerinden Kuzey Suriye ile Troya ve sonrasında Trakya ve oradan da Balkanlara kadar uzanan önemli bir ticaret ağı yer almaktadır. Kervan yollarının önem kazanması ile maddi ve manevi kültür aktarımı hız kazanmıştır. Bununla beraber çömlekçi çarkı Troya’ya kadar ulaşırken, madencilikte Mezopotamya’dan Orta Anadolu ve Troya’ya kadar geniş bir coğrafyada yeni teknikler kullanılır; zenginlik ve prestijin sembolü süs eşyalarında önemli bir artış gözlemlenmektedir (Efe, 2003:118).

Batı Anadolu’nun kendi içerisinde iki ayrı bölümden oluşması bölgesel farklılıklara yol açmıştır. Bu bölgesel farklılıklar mimaride açıkça izlenebilmektedir. Bu bölgeler Ege kıyı şeridi ve İç Batı Anadolu olarak adlandırılmaktadır. Kıyı kesimde Liman Tepe, Bakla Tepe ve Troya gibi yerleşmeler dışta kuvvetli bir sur ile çevrili, içte cadde, sokak ve boş alanların etrafında sıralanan ve birbirine bitişik ev bloklarından oluşan yerleşim modeli söz konusudur. Kıyı şeridinin de görülen bu yerleşim sistemi komşu bölge olan Ege adalarında da aynı tip yerleşim modeli görülmektedir. Thermi ve Poliochni gibi yerleşmelerde cadde ve sokaklarının kestiği yapı blokları yer almaktadır.

İç Batı Anadolu’da ise Ege Dünyası yerleşmelerinden ayrılan ve komşu bölgelerle kıyaslandığında, kendi aralarında ortak özellikler içeren farklı bir yerleşim modeli gelişmiştir. Bölgede görülen merkezi avlu ve bu avluya açılan evlerin oluşturduğu mimari anlayış tamamıyla Batı Anadolu sahil kesimi ile zıtlık yaratmaktadır. Küllüoba, Keçiçayırı, Karaoğlan Mevkii, Bademağacı ve Seyitömer gibi yerleşmelerde bu tip yerleşim modeli görülmektedir. Bu yerleşmelerin tamamında, ortada yer alan merkezi bir avluya açılan evlerden oluşan bir planlama mevcuttur. Bu yerleşim modeli Batı Anadolu’nun iç kesimlerine özgü gibi görünmektedir. Bu yüzden bu yerleşim modeli “*İç Batı Anadolu Yerleşim Modeli*” olarak tanımlanmaktadır (Fidan, 2013: 116-117).

Orta Anadolu bölgesinde ise bugüne kadar yapılan kazı ve araştırmaların çoğunun sondaj niteliğinde olması ve genellikle MÖ 2. Binyıl üzerine araştırmaların

yoğunlaştırılmasından dolayı buradaki yerleşim planları hakkında bir modelleme yapmak zordur. Ancak bu kısıtlı araştırmalara rağmen tez kapsamında da karşılaştırma yapılan Alişar, Ahlatlıbel ve Koçumbeli gibi yerleşmeler de birbirinden çok farklı modellerin olduğu anlaşılmaktadır. Alişar'da güçlü bir savunma sisteminin içerisinde yer alan dağınık olarak yerleştirilmiş ev blokları görülürken, Ahlatlıbel'de çok belirgin olmasa da ortada yer alan merkezi bir avluya açılan odaların oluşturduğu bir Bey Konağı'ndan söz edilmektedir (Fidan, 2013:116), (Bertram ve K. Bertram, 2012:52), (von der Osten, 1937:214), (Koşay,1934: 7).

3.1.2.1. İlk Tunç Çağı I Sur Kapıları

İlk Tunç Çağı Ia'da (İlk Tunç Çağı Geçiş) Küllüoba yerleşmesinde bir savunma sistemi ve üzerinde bir giriş yer almaktadır. Bu dönem, yerleşmenin batı konisindeki 5-3. evrelerinden bilinmektedir. Bu dönemde yerleşmede etrafını zikzaklar yaparak çevreleyen bir savunma duvarı ve duvara arka kısımlarından yaslanmış evler yer almaktadır (Fidan, 2011:33). Zikzaklar yaparak ilerleyen savunma duvarı içerisinde neredeyse her zikzağa bir ev denk gelmektedir (Fidan, 2011:38). 5. evrede yer alan I evi olarak adlandırılan yapı, bu dönemdeki diğer yapılardan karmaşık iç mekân düzenlemesi ile ayrılmaktadır. 20 numaralı odanın arka kısmı çift duvar içermektedir. Bu nedenden ötürü sur burada dışa doğru bir miktar çıkıntı yapmaktadır. Yanında yer alan oda ise bir miktar içeri çekilmekte ve böylece burada sur üzerinde yeni bir zikzak oluşturmaktadır. I evi olarak adlandırılan bu yapı ile yerleşmenin en güney kesiminde yer alan J evi olarak adlandırılan yapı arasındaki boşlukta steril dolguya rastlanılmamıştır. Bu sebepten ötürü bu iki yapı arasındaki koridorun olasılıkla yerleşmenin girişlerinden birini oluşturduğu düşünülmektedir (Fidan, 2011:40) (Şekil 50).

İTÇ Ib'de (İlk Tunç Çağı I) Kuzey Ege adalarında yer alan Poliochni yerleşmesinin İlk Tunç Çağı I erken evrelerine ait yerleşmenin batı ve güney kısımlarında savunma duvarı kalıntıları açığa çıkarılmıştır (Bernabò-Brea, 1964:259). Kıyı boyunca, yerleşmenin kuzeydoğu sınırını belirleyen kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda bir cadde uzanmaktadır. Yerleşmenin orta kısmında bu cadde, özel iki binanın arasında yer alan yerleşmenin girişine doğru kıvrılmaktadır (Kouka, 2002:46-51). Diğer bir ana giriş ise 102 no'lu yol ile yerleşmenin içine doğru ulaşımı sağlamaktadır. Ana girişin her iki yanında kalın duvarlı geniş yapılar bulunmaktadır. Bu iki yapı da uzun ve dikdörtgen

şeklindedir. Bunlardan güneydeki 14 no'lu yapı Bernabò-Brea tarafından özel bir bina/toplanma yeri (*Bouleterion*) olarak yorumlanır (Bernabò-Brea 1964:177). Diğer bina ise kamusal magazin ya da tahıl ambarı olarak düşünülmektedir. Bu yapıların asıl işlevleri belli değildir; ancak kapının her iki tarafında yer almaları özel bir işleve sahip olabileceklerini göstermektedir (Alram-Stern, 2004:919) (Şekil 51).

Thermi yerleşmesinde de İlk Tunç Çağı I'e (Thermi II) ait yapıların yan yana sıralanması sonucunda, bunların arka duvarları savunma işlevi de görmektedir. Evlerin arka duvarları, belki de bu amaca yönelik olarak kalınlaştırılmıştır. Kule ya da bastiyon tipi çıkıntılar arasında KZ8 ana girişi ve devamında taş döşeli yol yer almaktadır. (Naumann,1998:227) (Şekil 52).

Bu dönemde Batı Anadolu Sahil kesiminde yer alan Troya yerleşmesinde savunma mimarisinde önemli bir gelişim ve değişim görülmektedir. Hemen hemen her dönemde yerleşmenin alanı genişletildiğinden yerleşme duvarları birbiri içine geçmiş çemberler olarak dışa doğru yayılım göstermektedir. Bu nedenle yerleşmeyi çevreleyen savunma duvarları ve girişleri her dönemde belirgin şekilde ayırt edilebilmektedir (Naumann, 1991:254). Troya I döneminde yerleşme duvarları birkaç kez güçlendirilmiştir. Duvarların dış yüzeyleri çok eğik ve rampa bölümleri iç yüzü olmayan destek duvarları türünde yapılmıştır (Naumann, 1991:254). Erken Troya I evresinin (İlk Tunç Çağı I) son aşamasında (Troya Ic) yerleşmenin ilk savunma duvarının parçası olduğu düşünülen C duvarı olarak adlandırılan duvar yer almaktadır. Bu duvar 13.00 m. uzunluğundadır. Duvar kuzeybatıya doğru kıvrılarak yerleşmenin batı tarafındaki Orta Troya I duvarı ile paralellik göstermektedir. Bunun muhtemelen daha sonraki Orta Troya I döneminin hemen arkasındaki bir güney kapısı olduğuna işaret etmektedir. Dış taraftaki savunma duvarına paralel dar bir duvar daha uzanmaktadır (Blegen, 1950:132). Fakat girişe dair hiçbir veri ele geçirilememiştir.

Sahil kesiminde yer alan diğer bir yerleşme olan Liman Tepe, İlk Tunç Çağı I (LMT IV) başında güçlü bir savunma sistemi ile çevrilidir. Yerleşimin güney kesiminde savunma duvarı çok sınırlı bir alanda ortaya çıkarılmıştır. Duvarın ortaya çıkarılmamış kısmı doğu-batı yönünde uzanmakta ve 15.50 m. uzunluğunda ve 0.90 m. genişliğindedir (Erkanal, 1999:238). Bu dönemde anıtsal bir giriş kapısı mevcuttur (Erkanal vd. 2009: 307). İlk Tunç Çağı I'in üç mimari tabakası açığa çıkarılmıştır. Her üç mimari tabaka da

aynı savunma sistemini kullanmıştır (Erkanal, 2000:254). Dış kısmında, toplama taşlarla yapılmış rampa şeklinde meyilli bir duvarla desteklenen savunma sistemi edilmiştir. Sur sistemi üzerinde yaklaşık 1.50 m. arayla payandalar yapılmıştır. Savunma sistemine ait şehrin giriş kapısı da yine kazılar sırasında açığa çıkarılmıştır. Savunma duvarının dışında, giriş kapısının her iki yanında dikdörtgen birer kule mevcuttur (Erkanal ve Şahoğlu, 2012:222) (Şekil 53).

İç Batı Anadolu'ya gelindiğinde, bölgenin kuzeyinde yer alan Demircihöyük yerleşmesinin F yapı katından itibaren taş ve kerpiçten yapılmış kısmen meyilli olan büyük bir savunma duvarı yerleşmeyi çevrelemektedir. Duvarın doğu kısmında M yapı katına ait olduğu düşünülen taş bir set açığa çıkarılmıştır (Korfmann, 1983: 245). Savunma duvarında testere biçimli çıkıntılar görülmektedir. Konutların yan duvarları gayet düzenli olarak bu çıkıntılara bağlanmaktadır. Yerleşmenin kuzey ve güneydoğusunda iki uzun kapı saptanmıştır. Kısmen taşlarla döşenmiş olan bu geçitler, yerleşmenin içerisine kadar uzanmaktadır (Korfmann, 1983:190). Kuzeyde yer alan kapı, taş döşemeli olup yerleşmenin dışından avluya doğru koridor şeklinde bir giriş sağlamaktadır (Şekil 54). Güneydoğuda yer alan kapı ise diğerine göre büyük oranda tahrip olmuştur. Mimari planın açığa çıkarılan kısmına göre yerleşmenin diğer yarısının da aynı şekilde iki giriş olduğu düşünülmektedir (Korfmann, 1983:189) (Şekil 55). Kapı geçitlerinin yanındaki yapıların özel bir işlevi olduğu düşünülmektedir. Bu özellik, kuzey kapı boşluğunun doğusundaki, başlangıçtan beri sağlam temelli olarak inşa edilmiş olan yapıdan açıkça anlaşılmaktadır. Kuzey kapısının yanında yer alan üç odalı ev bütün yapı katlarında en büyük yapıdır. Bu durum, bu ev sahiplerinin toplum içerisindeki statüsünü gösterir nitelikte olabilir (Korfmann, 1983:221).

İç kesimde güneye doğru inildiğinde Göller Bölgesi'nde yer alan Hacılar Büyük Höyük yerleşmesi İlk Tunç Çağı I savunma sistemi oldukça ilginç kompleks bir görüntü sergilemektedir (Umurtak ve Duru, 2014:8). Bu savunma sistemi kuzey-güney doğrultuda uzanmaktadır (Umurtak ve Duru, 2012:21). Savunma duvarı üzerinde batı kesimde yerleşmeye giriş çıkışı sağlayan bir kapı açığa çıkarılmıştır (Umurtak ve Duru, 2013:21). İki dikdörtgen planlı kule (K1 ve G1) arasında bırakılan 4.10 m. genişliğindeki aralık, bir kapı binası (*Propylon*) olarak düzenlenmiştir (Umurtak ve Duru, 2014: 10). Birçok yenileme ve eklemelerle uzun zaman kullanıldığı anlaşılan, yaklaşık 9.00 m. uzunluğundaki kapı binası, yerleşimin dış çizgisinden 4.70 m. dışarı çıkıntı yapmaktadır

(Umurtak ve Duru, 2013:21). Kapının yan duvarlarının ilk 5.00 m.lik kısmının temeli, kazamatlarda olduğu gibi 1.80 m. yüksekliğe kadar taş örülüdür. Bu yan duvarlar, bitişik olduğu kulelerin dış çizgisinden 6.00 m. kadar ileri çıkmaktadır. İleri çıkan duvarların taş temelleri, tek taş sırası halindedir. Genel görünümü “megaron” planda olan *propylon* ön tarafına enine bir duvar çekilmiş, böylece sadece bu kapatma duvarının sağ kenarında bırakılan dar bir aralıktan yerleşmeye girişe imkân verilmiştir. “Batı Kapısı” olarak adlandırılan *propylon*’un zaman içerisinde yapılan değişikliklerle güçlendirildiği anlaşılmaktadır. Bunların en önemlisi, iç tarafta yerleşmeye giriş yerinin yakınında, geç bir evrede ikinci bir kapatma duvarı duvarının yapılarak geçişin biraz daha zorlaştırılmış olmasıdır. Kapı binasının içe doğru olan kısmındaki çok sayıdaki duvar ekinin yapım sırası ve amaçları bilinmemektedir (Umurtak ve Duru, 2014:10). Kapının iki yanında tam dikdörtgene yakın planda, kule olarak nitelendirilen mekânlar yer almaktadır. Güney kulesi (G1) olarak isimlendirilen sağ kulenin içten ölçüleri 6.10 x 3.85 m.dir. Kulenin dışa bakan duvarı 1.45 m., yan duvarlar yaklaşık 1.00 m. kalınlıktadır. İçe bakan dar kenarın ortalarında 1.20 m. genişlikte kapı aralığı ve kapının iki yanında, kulenin uzun yan duvarlarının devamı olarak 0.85 x 0.95 m. boyutlarında duvar çıkıntıları/payandalar bulunmaktadır. Yaklaşık aynı ölçülerde olan Kuzey (K1) kulesi Güney (G1) kulesi ile aynı planda olmak ile beraber, yerleşme içine doğru olan dar kenarlardan sadece birine payanda eklenmiştir (Umurtak ve Duru, 2013:14) (Şekil 56).

3.1.2.2. İlk Tunç Çağı II Sur Kapıları

Kuzey Ege adalarında yer alan Poliochni (Yeşil) bu dönemde, kuzeybatı sınırında XVIII ada’nın güneyinde yerleşmenin ana kapısı, doğusunda ise 120b yolunun olduğu kesimde yer almaktadır (Bernabò-Brea, 1964:395). Yeni ve büyük bir kapıyla yerleşmenin kuzeybatısına ulaşılmaktadır. Kapı belli bir mesafeden sonra dönüş yaparak cadde üzerinden yerleşme içine ulaşımı sağlamaktadır. Kapı devamındaki 102b yolunun daha sonra kapatıldığı anlaşılmıştır (Kouka, 2002:64) (Şekil 57).

Aynı bölgede yer alan Thermi (Thermi IIIa) yerleşmesinde savunma duvarına dair ilk önemli kalıntılar bu dönemde ele geçirilmiştir. Dıştan gelecek bir saldırı olasılığına karşı, bu evrede daha iyi güçlendirilmiş bir savunma sistemi mevcuttur. Burada bitişik inşa edilmiş evlerin kalınlaştırılmış dış duvarları sur olarak düzenlenmiştir (Naumann 1998:250). Savunma amacı gören bu yapılar özellikle E ve B Alanları’nda bulunmaktadır.

Üzerinde yer yer kule veya payandaların yer aldığı duvarın temelleri, E Alanı'nın bir kısmını dışarıda bırakmış fakat dış kesimdeki Z Alanı'nı da içine almış durumdadır. Burada yer alan çıkıntı yaklaşık 2.00 x 2.00 m boyutlardadır. W. Lamb bu kalın taş temelin, bir rampa olduğunu öne sürmüştü ve artan eğimi bu görüşe dayanak göstermiştir (Lamb 1936:24). Gerek taşların düzenlenmesi gerekse yapım tekniği ve çevresindeki evlerin yerleştirilmesi açısından diğer sokaklara benzemeyen bu yapı, önce yükselen ve sonra alçalan bir rampa görünümündedir (Lamb 1936:25).

Yeni Bademli Höyük İlk Tunç Çağı II'de yerleşmede savunma duvarına ait kalıntıların bir bölümü doğu ve güney yönde kısmen açığa çıkarılmıştır. Batı terasta yerleşmenin savunma duvarı yüzey toprağının yaklaşık 1.00 m. altında açığa çıkarılmıştır. Yerleşmenin kuzeyinde (F10 açması) ortaya çıkarılan sur parçası çok daha iyi korunmuştur. Her iki yüzü kesme taşlarla inşa edilmiş bu surun iç dolgusunda da toplama taşlar kullanılmıştır. Yerleşmeyi güney yönde kuşatan bu duvarın batı ucu, iki yönde gelişmiştir. Bunlardan biri doğu-batı yönde olup batı terasın güney sınırını belirlemiştir. Savunma duvarının diğer uzantısı ise, höyük tepesinin batısında güney-kuzey doğrultuda izlenmiştir (Hüryılmaz, 2002:30).

Yeni Bademli yerleşmesine girişi sağlayan 9.00 m. uzunluktaki rampa tepe düzlüğünün güneybatı yönünde surla bitişik inşa edilmiştir (Hüryılmaz ve Sevinç, 1999:314). İki yanında bulunan duvarlarının temelleri korunan rampanın genişliği yaklaşık 2.50 m.dir. Geç evresi Myken Dönemi'ne tarihlendirilen rampada, irili ufaklı yuvarlak dere taşları döşeme olarak kullanılmıştır. Bu rampanın erken evresine ait yassı plaka taşlarının arasında, Troia I ile çağdaş keramik örneklerine rastlanılmıştır. Savunma duvarı inşa edildikten sonra, buna yaslandırılan rampanın iki yönünde bastiyonların yer alıp almadığı, kalıntıların yeterli düzeyde olmaması nedeniyle kesinlik kazanmamıştır (Hüryılmaz, 2006:33). Yerleşmenin kuzeyinde (F10 açması) II. yapı katında yan yana dizilmiş yapıların dar duvarına yaslandırılmış ufak bir bastiyon açığa çıkarılmıştır (Hüryılmaz, 2007:342). İçi düzensiz taşlarla, dış yüzü düzgün işlenmiş ve iri yassı plaka taşlarıyla kaplanmış ufak bir bastiyonun temel kısmı açığa çıkarılmıştır (Hüryılmaz, 2007:343).

Doğu ege adalarında yer alan Samos yerleşmesinde bu dönemde yer alan savunma duvarı üzerinde yerleşmeye giriş çıkışı sağlayan bir kapı yer almaktadır. Herhangi bir

plan vermeyen bu kapının her iki yanında birer adet bastiyon bulunmaktadır. Kapının hemen yanında bir de rampa yer almaktadır (Kouka, 2015:228). Tüm bu özelliklerine rağmen kapının plan verecek şekilde açığa çıkartılamaması sonucu herhangi bir tip içerisine sokulamamıştır.

Batı Anadolu Sahil kesiminde ise Troya yerleşmesi bu dönemde büyük bir savunma duvarı ile çevrelenmektedir. Bu savunma duvarının üzerinde kuleler ile desteklenen yerleşmenin ana girişleri yer almaktadır. Bu dönemin başına tarihlenen Orta Troya I evresinde IW duvarı olarak adlandırılan surun, yerleşmenin güneybatı köşesinden itibaren yaklaşık 100 m. devam ettiği görülmektedir (Blegen, 1950:133). 3.50 m. yüksekliğe ulaşan sur, yassı ve büyük taşlardan inşa edilmiştir. Bu dönemde savunma duvarı üzerinde güney kesimde kuleler tarafından korunan bir giriş mevcuttur. Benzer bir düzenlemenin duvarın güneydoğu kesiminde, doğu kesiminde ve hatta batı kesiminde de olma olasılığı yüksektir (Blegen, 1950:146). Troya I dönemindeki MR anıtsal kapısı, çokgen plan veren yerleşmenin güney köşesinde yer alır ve 2.00 m. genişliğinde bir kapı aralığına sahiptir (Şekil 58). Bu kapı aralığının korunması için iki yanındaki duvarlar 4.00-6.00 m. kadar öne doğru çıkıntı yapmıştır. Kapı yolunun uzunluğu 8.00 m. kadar olduğu düşünülmektedir. Çünkü duvarların içindeki zemin, dışarıya oranla daha yüksekte kalmaktadır ve bu yükseklik ayırımını ortadan kaldırmak amacı ile kapı yolu bir yokuş durumuna getirilmiştir. Troya IIa'da yer alan FN ve FL kapı yollarının uzunluğu da ancak böyle açıklanabilmektedir (Naumann, 1991:281). Güney kesimdeki MR kapısı batıda M, doğuda R kulesi ile desteklenmektedir. Batıda yer alan M kulesi 5.45 m. yükseklikte, 7.20 m. uzunluktadır, doğuda yer alan R kulesi ise 4.70 m yükseklikte ve 9.10 m. uzunluğundadır (Blegen, 1950:147). Dönemin sonuna doğru R kulesinin doğusuna S kulesi olarak bilinen kule eklenmiştir, kule duvardan 6.20 m. yüksekliktedir (Blegen, 1950:148) (Şekil 60). Yerleşmenin en doğusunda ise giriş olduğu düşünülen yerde T kulesi yer almaktadır (Mellaart, 1959:134) (Şekil 59). Yerleşme bu evrede birden fazla giriş ve bu girişleri destekleyen kuleler ile çevrelenmiştir.

Geç Troya I evresinde ise Orta Troya I evresinde inşa edilen savunma duvarı IW hala kullanılmaktadır (Mellaart, 1959:135). Bu duvar kullanımdan kalktıktan sonra yeni yapılacak rampa döşemesinden önce zemin istenilen seviyeye getirmek için doldurulmuştur. Böylece Rampa IX'in yapımına başlanmıştır. Bu rampa ilk olarak Schliemann'ın Kuzey-Güney açmasının doğu yamacında açığa çıkarılmıştır. Tahrip

olmayan kısmı kuzeyden güneye 5.00 m. uzunluğunda, maksimum 2.30 m. genişliğindedir. Duvar IW'ye dayandırılmış aynı zamanda da Troya II döneminde yer alan FM kapısına erişim sağlayan büyük taş rampanın öncüsüdür. MR Kapı'sının 15.00 m. batısında yer alan rampa bu kapının artık kullanılmadığını göstermektedir. Blegen'e göre büyük ihtimalle MR kapısı, duvar IW'deki yeni bir giriş ile değiştirilmiş fakat bu yeni girişi kanıtlayacak veri mevcut değildir (Blegen, 1950:182). Bu evredeki diğer yeni inşa ise IZ duvarıdır (Blegen, 1950:188). Yaklaşık 40.00 m.lik kısmı açığa çıkarılan duvarın alt kısmındaki düz eğim, duvarın savunma görüntüsünden çok rampa gibi görünmesini sağlamıştır. Duvar doğuya doğru devam etmiş olabilir. Belki bir şekilde kule M'nin üst yapısına denk gelmiştir. Kulenin doğu kısmı yıkılıp, Troya II'nin ilk evresinde yer alan FN kapısına yer açmak için kaldırıldığında tahrip olmuş olabilir (Blegen, 1950:189).

İlk Tunç Çağı II'nin sonuna doğru Troya IIa evresinde yerleşme yeni rampalı anıtsal kapılar ve kuleler ile desteklenmiş güçlü bir savunma sistemi çevrenmektedir. Troya II yerleşmesinin a, b ve c evrelerinde yerleşmenin duvarları, bir önceki evrelere göre 12.00-18.00 m. daha dışarıdadır. Bu üç evrede de alt duvar kireçtaşı ve çamur harcı, üst duvar ise kerpiçtendir (Naumann, 1991:255). Troya IIa evresinde savunma duvarı üzerinde yerleşmeye girişi sağlayan iki kapı mevcuttur. Bu kapılardan biri doğudaki FN kapısıdır, diğeri ise FN kapısının batısında yer alan FL kapısıdır (Mellaart, 1959:136). Schilemann döneminde kazılan FN kapısı Blegen döneminde temizlenip belgelenmiştir. Doğuda yer alan FN kapısı güneye açılmaktadır. Genişliği 3.50 m.den fazladır ve kapı yolu 40.00 m. uzunluğunda surdan 15.00 m. çıkıntı yapmaktadır. Bu kapı yolu üzerinde yedi adet basamak yer almaktadır (Blegen, 1950:245) (Şekil 61). FN kapısının 3.50 m.den geniş olan kapı yolunun eğimi 1:15 dir. 15.00 m. uzunluğundaki ön yapıya rağmen yokuş, yerleşmenin yüksek düzlüğüne ancak yerleşme içerisine girildiğinde ulaşmaktadır. Kapı yolunda, olasılıkla kapı yolunun duvarlarını destekleyen ve aynı zamanda da, kapı yolunun üstünü örten düz setin tabanını taşıyan dikmelerin izlerine rastlanılmıştır. R. Naumann'a göre kapı FN'nin yalnız dış ucunda, her biri iki kanatlı olan çift tahta kapı yer almaktadır (Naumann, 1991:281).

FN kapısının batısında, sur üzerinde üç adet kule yer alır ve bu kulelerin devamında sur FL (Güneybatı) kapısı ile birleşir. Bu kapının planlaması FN kapısı ile aynıdır. Aynı şekilde kapının rampası yerleşmenin içine doğru devam etmektedir

(Mellaart, 1959:136). FL kapısındaki kapı duvarı ile yerleşme duvarının birleşerek dirsek yaptıkları yerde, 0.80 cm. genişliğinde bir gizli kapı kapıya ulaşmaktadır, bu kapı daha geç dönemde de varlığını korumuş olup ayrıca bir ön kapı kanadı ile donatılmıştır (Naumann, 1991:281) (Şekil 62). Ila döneminde en iyi FN ve FL kapıları arasındaki duvar bilinmektedir. Duvar üzerinde yer alan kuleler düzgün aralıklarla inşa edilmiştir. Kabaca 10.00 m. aralıklarla inşa edilen kuleler, 3.00 m. genişliğindedir. Kuleler savunma duvarının dirsek yaptığı yere konumlandırılmıştır. Troya IIB'nin aynı bölümünde kuleler arasındaki duvarlar, bir önceki döneme göre iki kat daha fazla uzun yapılmıştır (Naumann, 1991:255).

Sahil kesiminde yer alan diğer bir yerleşme olan Liman Tepe yerleşmesinde bu dönemde, savunma sistemi yeniden ele alınarak çok daha güçlü bir savunma sisteminin inşasına başlanmıştır. Bu süreç içerisinde olasılıkla İlk Tunç Çağı I kapısı hala kullanılmaktadır (Erkanal ve Şahoğlu, 2012:225).

İç Batı Anadolu'ya gelindiğinde ise Demircihöyük yerleşmesinde İlk Tunç Çağı II başında yer alan G yapı katında kapılar bazı değişiklikler ile yenilenmiştir. Kuzeyde yer alan kapı yoğun bir taş döşeme ile güçlendirilmiştir. Taş döşeme güney tarafa doğru 9.80 m. uzunluğuna ulaşmıştır. Bu uzunluk karşısında kapının genişliği 2.60 m.'ye düşmüştür. Bu da kapının daraldığını göstermektedir (Korfmann, 1983:92).

Bölgede yer alan diğer bir yerleşme olan Küllüoba, İlk Tunç Çağı II'de Aşağı ve Yukarı yerleşmeden oluşmaktadır. Yukarı Yerleşme'de, dışta düzensiz zikzaklar yapan bir savunma duvarı ve bu duvara arka kısımlarından dayalı, yan yana bitişik evler yer almaktadır (Fidan, 2012:10). Yukarı yerleşmenin kuzeydoğusunda Kompleks I yapısı yer almaktadır. Bu yapının doğusunda yerleşmenin ana girişlerinden biri olan Doğu Kapısı bulunmaktadır (Fidan, 2012:12).

Doğu Kapısının ilk inşa evresi İlk Tunç Çağı IVE-F evresine tarihlenmektedir. 4 mekândan oluşan kapı kompleksi 15, 16, 17, 18 no'lu odalardan oluşmaktadır (Fidan, 2011:54). Kapının önünde girişe doğru daralan bir ön avlu yer almaktadır (Fidan, 2012:12). Batı taraftan savunma duvarı ile güneyden ise taşla kaplanmış meyilli bir rampa ile sınırlı olan bu ön avlu kapı girişine ulaşımı sağlamaktadır. Kapı girişi 2.00 m. genişliğindedir. Kapı her iki yandan temelleri büyük taşlardan inşa edilmiş iki kalın duvarla sınırlandırılmıştır (Efe, 2004:20) (Şekil 63). Girişin batı tarafında, duvarın zikzak

yaptığı kısımda ahşap kapı kanadı ile ilişkisi olması gereken kalın bir direk deliği yer almaktadır. Deliğin içinde yoğun ahşap kalıntıları ele geçirilmiştir. Giriş geniş olduğundan çift kanatlı kapı ile kapatıldığı düşünülmektedir. IVF evresinde, kapıdan sonra gelen giriş odasının (Oda: 15) zemini ön avlununkinden bir miktar daha aşağıda yer almaktadır (Fidan, 2011:54). Bu zemin farkından burada basamaklı bir eşik yer almaktadır. Giriş odasının zeminindeki sıva yukarı doğru kıvrılarak devam etmektedir. Kapının doğu tarafı çift duvar ile sınırlıdır. Dıştaki duvar doğu tarafta yer alan olası bir koridor şeklindeki mekâna aittir. Bu evrede yer alan 17 no'lu oda ise kapının güvenliğinden sorumlu olan bekçiye ait odadır (Fidan, 2012:12). IVE evresinde 0.30 cm yukarıda yeni bir tabanın oluşturduğu giriş odası, güneyde bir bölme duvarı ile sınırlıdır (Fidan, 2012:12). Bölme duvarı ile önde bir giriş odası oluşturulmuştur. Bu mekânın doğu ve batı duvarları üzerinde birer giriş yer alır. Bunlardan doğudaki, kapı girişinin doğusundaki dar uzun mekâna girişi sağlar. Bu uzun dikdörtgen oda, kapının güvenliği ile ilgili olabileceği gibi kapının çatısına çıkmak için merdiven boşluğu görevi de görmüş olabilir. Batıda ki diğer giriş (Oda:18) ise muhtemel avluya açılır. Bu şekilde Doğu Kapısı'nın dış girişinden sonra, 90 derecelik bir dönüş ile batıdaki büyük avluya ulaşılabilir. Dolayısıyla avluya dışarıdan giriş önlenmiştir (Fidan, 2012:12).

IVC-D evresinde, IVE-F evrelerinden bilinen yerleşmenin doğu sınırı aşağı yukarı aynı şekilde devam etmektedir. Fakat surun dışına bir rampanın inşa edildiği anlaşılmaktadır. Sur dışındaki rampa, Yukarı Yerleşmenin güneydoğu köşesinden kuzeydoğu köşesine kadar olan kesimde yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılmıştır (Fidan, 2011:65).

IVC-D evresinde Doğu Kapısı iki yenileme evresi geçirmiştir (Fidan, 2012: 16). Bu dönemde kapı 29, 30, 31, 32 no'lu mekânlardan oluşmaktadır. Bir önceki IVE-F evresine göre bazı plan değişiklikleri gösteren kapı ilk evrede adeta içeri doğru daralan bir uzun ev görünümündedir. Girişin iç ve dış tarafında bulunan duvarlar sayesinde dışarıdan avluya direkt giriş engellenmiştir. Ayrıca girişin güneyinde girişi kontrol eden bir bekçi odası (Oda:30) yer almaktadır. Kapının ara yenileme evresinde ise 31 no'lu koridorun içine kerpiç eklemeler yerleştirildiği görülmektedir. Bu şekilde avluya giriş, bu kerpiç yapının güneyinde oluşturulan koridor vasıtasıyla sağlanmıştır. Koridorun zemini, kerpiç yapının köşesinden itibaren batıya doğru meyillidir ve üzerinde ahşap basamaklara ait kanıtlar ele geçirilmiştir. Buradan avluya çıkış güney duvar üzerinde yer alan kapı ile

sağlanmıştır. Bu evrede kalın yan duvarlar iptal edilip yerine ince duvarların inşa edildiği görülmüştür. Son yenileme evresinde ise giriş avlusuna bir bölme duvarı ilave edilmiş, böylelikle girişten sonra ortadaki merkezi avluya ulaşmak için bir odanın daha geçilmesi zorunlu kılınmış ve avluya giriş zorlaştırılmıştır (Fidan, 2011:72).

Yerleşmenin kuzeyinde yapılan son yıllardaki çalışmalarda İlk Tunç Çağı II IVE-F evresine tarihlenen iki evreli bir kapı açığa çıkarılmıştır (Şekil 64). Kuzey Kapısı olarak adlandırılan bu kapı, IVE evresinde çok şiddetli bir yangın geçirmiş, yan duvarlara ait kerpiçler adeta tuğlalaşmıştır. Batıda yer alan duvar boyunca, duvara bitişik dört ahşap direk deliği, doğu duvarının kazılan kuzey kesiminde de bir delik saptanmıştır. Bunlardan birtanesinin içerisinde ahşap kalıntısı ele geçirilmiştir. Kapının dış girişinde karşılıklı yerleştirilen ahşap direklerin çok daha kalın olduğu anlaşılmıştır. Bunlardan doğudakinin etrafı dikine yerleştirilmiş yassı taşlarla çevrilidir. Ayrıca bir diğer dikmede kapı girişinin ortasında yer almaktadır. Böylece kapının üstünün bir çatı ile kapatıldığı ve koridor içindeki yoğun yanık dolgunun, yanan çatının döküntüleri olduğu anlaşılmaktadır. Alt evreye ait kısmen de olsa sert bir taban açığa çıkarılmıştır. Bu taban, kapı aralığını kapatan, karşılıklı iki ahşap direk arasına yerleştirilen taş temelin altında da devam etmektedir. Dolayısıyla bu taşlar üst evrede bu kısımda eşiği yükseltmek için yerleştirilmiştir. Bu şekilde, dışarıdan kapıya doğru giderek yükselen bir meyil oluşturulmuştur. Bu meyilin kerpiç tuğlalarla döşendiği anlaşılmaktadır. İki büyük çöp çukuru kapı girişini kısmen tahrip etmiştir. Kerpiç döşeli tabanın, bu tabanı yükseltmek için yerleştirilen taşların üzerinde de devam ettiği tahribata uğramış kısımda açıkça görülmektedir (Efe vd. 2012:576). Üst evrede yer alan taban ve kapı önündeki kerpiç döşeli alanın geri kalan kısmı kaldırılarak tüm alanda alt evreye (IVF) ulaşılmaktadır. Daha sonra üst evreye ait eşik taşları da kaldırılmıştır. Bu taşların altında, kapının iki kenarında daha önce ortaya çıkarılan karşılıklı yerleştirilmiş iki ahşap direğe ilaveten, bunlarla aynı hat üzerinde ortada üçüncü bir direk deliği saptanmıştır. Doğu tarafta, iki direk deliği arasının taşla örülerek kapatıldığı anlaşılmıştır. Batıda ise iki direk deliği arası boştur; dolayısıyla burası kapının girişi olmalıdır. Zeminde bu varsayımı destekleyen üzeri düz bir eşik taşı yer alır. Kapının içte avluya açılan ön kısmı ise henüz açığa çıkarılmamıştır (Efe vd. 2016:234).

IVE-F evrelerinde yerleşmenin bir diğer girişi Güneydoğu Kapısı'dır (Şekil 65). Doğu Kapısı'ndan güneye doğru yaklaşık 15.00 m. kadar devam eden sur, daha sonra

köşe yaparak batıya yönelmektedir. Burada da 15.00 m.'den sonra tekrar güneye dönmektedir (Fidan, 2012:13). Kuzey-güney yönündeki bu duvar üzerinde bir ev ve onun güney bitişiğinde de Güneydoğu kapısı yer alır. Bu kapının güney bitişiğindeki aşağı yerleşmeye ait ev dizisi, IVE-F evresinde kapıdan bir miktar daha doğuda, 44 no'lu mekânın doğu duvarı ile son bulur. Bu duvar Doğu Kapısı'ndan güneye devam eden sur ile aşağı yukarı aynı hatta getirilmiştir (Fidan, 2011:56). Bu şekilde, bu hatta göre içeriye kaydırılmış olan kapı önünde, ön avlu olarak nitelendirilen büyük bir boş olan oluşturulmuştur. Bu alandan Güneydoğu Kapısı'na ulaşılır. İçeriye doğru daralan trapez şekilli bir evi andıran kapının kendine ait bağımsız duvarları vardır. Kapının güney duvarı aynı zamanda surun batıya doğru devamını sağlamaktadır. Kapı binasına girişin güney kenarı ve devamında büyük eşik taşları mevcuttur (Fidan, 2012:13). Kuzey kenardaki tahribattan dolayı ise burada kapının kuzey sınırı tespit edilememiştir. Söz konusu bu kapıdan sonra, gayet büyük olan ön odaya (Oda:29) ulaşılır. Odayı batıdan sınırlandıran bölme duvarının üzerinde, kapının güney duvarına yakın bir giriş yer alır. Girişin batı tarafında dikine yerleştirilmiş olan söve taşı da *in situ* olarak ele geçirilmiştir. Kapıdan sonra, batıdaki olası büyük avluya açılan derin bir kapı sundurması gelmektedir. Sundurmada, bölme duvarı ile kapıyı kuzeyden sınırlandıran duvarın oluşturduğu köşede, kare planlı bir oda oluşturulmuştur. Odanın girişi, bölme duvarı üzerindeki girişe bakmaktadır. Söz konusu bu oda (Oda:31) konumu sebebiyle, büyük olasılıkla, kapının güvenliği kontrol altında tutmakla görevli olan bekçiye aittir (Fidan, 2011:56). Kapının kuzey yan duvarı güneydeki duvardan daha önce, kapının kuzey bitişiğindeki evin ön cephesini oluşturmak üzere kuzeye döner (Fidan, 2012:13). Bekçi odasının kuzey duvarı boyunca yerleştirilmiş, bazıları oldukça yassı olan taşlar, büyük olasılıkla burada yer almış basamaklara aittir. Güneydeki evin kapıya bitişik duvarı üzerinde, bu basamaklara denk gelen kısımda bir giriş yer almaktadır. Elde edilen veriler zemini daha düşük seviyede olan bekçi odasından bu yapıya basamaklar ve kapıyla ulaşıldığını göstermektedir. Söz konusu bu mekân sonrasında ise giriş ortada yer alan avluya ulaşmaktadır (Fidan, 2012:14). Güneydoğu Kapısı'nın avluya açıldığı alanın güneyindeki tek odalı olan 32 no'lu mekân ile 34 ve 35 no'lu odalardan oluşan yapının arasında "L" şeklinde bir aralık tespit edilmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalarda zeminde sıkışmış kil tabanların varlığı, bu boşluğun avluya açılan tali bir kapıya ait olabileceği düşünülmektedir (Fidan, 2010:58). Bu tali kapı, Güney 1 Tali Girişi olarak

isimlendirilmiştir. Bu tali girişin daha batısında birbirine bitişik devam eden yapıların arasında koridor şeklinde bir boşluk yer almaktadır. Bu boşlukta yerleşmenin diğer tali girişlerinden biridir. Bu tali giriş ise Güney 2 Tali Girişi olarak isimlendirilmiştir (Şekil 66).

IVC-D evresinde sur ile ilgili önemli bir değişiklik yapılmıştır. Yukarı Yerleşme'nin güneydoğu köşesinden tüm güney ve batı taraflarındaki savunma duvarının iptal edilmiş ve onun yerinde ise yer yer büyük taşlar kullanılarak yeniden bir sur inşa edilmiştir. Söz konusu sura güneydoğu köşe ve güney köşe olmak üzere iki bastiyon ilave edilmiştir (Fidan, 2011: 66). IVC-D evresinin başında inşa edildiği anlaşılan yerleşmenin diğer bir girişi de Güneybatı Kapısıdır (Fidan, 2012:16) (Şekil 67). N evi olarak tanımlanan bu yapının 51 ve 52 no'lu odalardan oluşan iki kapı odası mevcuttur (Fidan, 2011:83). Kapıya dıştan 3.50 m. metre genişliğinde kapı aralığıyla girilmektedir (Efe vd. 2012:488). İlk giriş odasından sonra çift duvardan oluşan bölme duvar üzerindeki 1.20 m genişliğinde bir iç kapı aracılığıyla da ikinci kapı odasına ulaşılır ve yapı buradan da aynı genişlikteki ikinci bir kapıyla avluya ulaşılmaktadır. Bu kapı avluda yer alan Kompleks II'nin orta aksına denk gelmektedir. Söz konusu evrenin sonlarına doğru ise kapının arka duvarı kapatılarak burada bir ev oluşturulmuştur (Fidan, 2012:16). Erken evre ile plan olarak aynı görünümde olan odanın (Oda:52) geç evresine ait kil tabanı üzerinde çok sayıda *in situ* kap ve küçük buluntular ele geçirilmiştir. Ön odanın (Oda:51) ise planında ufak değişiklikler yapılmıştır. Bu evrede yapının ön duvarı yenilenmiş ve odanın avluya açılan girişi, duvarın ortasından kuzey kenarına kaydırılmıştır (Fidan, 2011:84).

İlk Tunç Çağı II'nin sonlarına doğru IVB evresinde yerleşmenin batı yamacında Yukarı yerleşmeye ait bir kapı ortaya çıkarılmıştır (Fidan, 2012:22) (Şekil 68). P evi ile kuzeyindeki R alanındaki evler arasında 2.00 m. genişliğindeki aralık, doğu tarafta olasılıkla Yukarı yerleşmenin büyük avlusu ile batı tarafta Aşağı yerleşme evlerine açılan boş alan ile bağlantılıdır. Batı tarafta 4.00 m. ye kadar genişleyen bu koridor şeklindeki boşluğun üzerine, P evinin doğu duvarına bitişik, kısa bir bölme duvarının yer alması burada bir kapının duvarının varlığını göstermektedir. Koridorun sonunda ise P evinin batıda bittiği hizanın hemen karşısında, 44 no'lu odanın batı duvarına bitişik başka bir kısa bölme duvarının varlığı, burada yerleşme içine açılan ikinci bir kapının varlığını gösterir (Fidan, 2011:99). İkinci kapı 11.00 m. uzunluğundadır. Kuzeybatı Kapısı olarak adlandırılan bu giriş, bu kesimdeki aşağı yerleşme ile büyük avlu arasındaki ulaşımı

sağlamaktaydı. Girişi oluşturan koridorun bitimine yakın bir kesimde, kuzeye doğru yaklaşık 2.50 m. uzunluğunda ve 1.00 m. genişliğinde bir girinti ise çatıya çıkmak için merdiven boşluğu olabilir. Aynı şekilde koridorun en sonunda güneyde buna benzer ama çok daha küçük bir girinti açığa çıkarılmıştır. Buda kapının güney kanadı üzerine çıkmaya yarayan bir merdivenin boşluğu olarak yorumlanmaktadır (Fidan, 2012:22).

Keçiçayırı yerleşmesinin bu dönemde etrafı kuvvetli bir surla çevrilmiştir. Sur, tepe üzerindeki düzlüğün yamaçlarını takip edecek şekilde inşa edildiğinden dış çizgisi itibariyle düzgün bir plan vermemektedir. Yerleşmenin güney ve kuzeydoğusunda meyil yok denilecek kadar az olduğundan bu iki kesimde karşılıklı iki kapı yer almış olabileme ihtimali vardır. Fakat tahribatlardan dolayı olası kapılara ait herhangi somut bir delil ele geçirilmemiştir (Fidan, 2011:122). Yerleşmenin ana girişi ve koruna gelmiş olanı Batı kısımda bulunan Batı Kapısı'dır. Trapez formda olan bu kapı iç kısımlara doğru daralır (Efe vd. 2011:14). Kapı, yerleşmenin batı yamacından aşağıya doğru yükselen doğal terasın sonunda (Oda:9) eğiminin azaldığı yerde yer almaktadır. Kapı açıklığı 5.00 m. dir ve iki karşılıklı yan duvar ile sınırlandırılmıştır. Bu iki duvar, güney ve kuzeyden takviye duvarına katılır ve iç kapının girişini oluşturmak için doğuya doğru biraz yaklaşmaktadırlar. Kısmen tahrip olmuş kapının ön girişinde bulunan taş yığını, her iki tarafta olası iki adet kulenin varlığını göstermektedir. Kapı odasına, duvarın biraz uzağında bulunan ön girişten ulaşılmaktadır. Kapı odasının kuzeybatı köşesindeki girinti, kulenin üst katına ulaşmak için kullanılan bir merdiven inişine ait olabilir (Fidan, 2016: 92). Güney kısmına ait duvar yaklaşık 6.00 m. doğuya doğru devam etmekte, daha sonra evin ön cephesini oluşturmak için güneye dönmektedir. Güneyde kapıyı sınırlandıran bir duvar bulunmaktadır. Buradaki kapı odasından, içerisinde bir fırın içeren ve muhtemelen bir bekçi odası olarak kullanılan (Oda: 8) odaya ulaşılmaktadır. Odanın kuzey kanadını oluşturan duvar 8.00 m. devam etmekte, daha sonra kuzeye doğru kıvrılarak odanın ön cephesini oluşturmaktadır. Kapının doğu tarafında, bu kuzey duvarına paralel olarak 0.50 cm. genişliğinde bir koridor oluşturmak için ek bir duvar inşa edilmiştir (Fidan, 2016:93). Bu duvarla birlikte iyice daralan kapı açıklığı, duvarların sonlandığı doğu kesimde 2.00 m. kadardır (Fidan, 2011:123). Bu ek duvarın aynı ucunda çok düzgün yüzeyli serpantin taşı vardır. Bu taş, muhtemelen bu kapının kuzey kanadında bulunan bir ahşap direk için altlık olabilir. Böylelikle, Batı Kapısı'nın her bir uçta, merkezdeki bir ara odayla iki giriş kapısından oluşması muhtemeldir. Kuzeydeki dar koridor benzeri girişin düzenli olarak

açıldığı ve günlük faaliyetler için kullanıldığı, geniş kapının ise istisnai durumlarda açıldığı varsayılmaktadır (Fidan, 2016:93). Turan Efe'ye göre, bu koridoru kapı odasına ulaşmak ve iç kapıyı zorlamayı başaran düşmana arkadan saldırmak için kullanılmıştır (Efe vd. 2011:15) (Şekil 69).

Karaoğlan Mevkii'ne gelindiğinde bu dönemde güney kesiminde açığa çıkarılan güçlü bir sur sistemi bulunmaktadır. Savunma sisteminin güney kısmı 60.00 m. uzunluğundadır. Savunma sisteminin genişliği 1.00 m. ile 1.50 m. arasında değişmektedir. Duvar büyük taşlarla inşa edilmiş ve aralardaki boşluklar daha küçük taşlar ile doldurulmuştur. Belli uzantılar boyunca, dış cepheyi oluşturmak için kenarda büyük yassı taşlar oluşturulmuştur (Topbaş vd. 1998:25). Kuzeybatıdaki alanda, güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan sur ve sur bedeninden dışa doğru çıkıntı yapan 05 karesi ve 09 karesi arasında bastiyona ait kalıntılar ele geçirilmiştir. Höyüğün güney kesimde ise surun üzerinde iki adet bastiyon ve bu bastiyonların arasında bir kule yer almaktadır. N10 plankaresinde bir veya iki kule ile çevrili bir kapı ortaya çıkarılmıştır. Bu girişin hemen dışındaki az eğim, kapının iki aşamalı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Hafifçe daha yüksek bir seviyedeki taş temel, ikinci bir evreyi temsil eder. Güneydoğu kesimdeki sur girişi oluşturmak amacıyla sonlanır. Giriş kapısını oluşturmak için yaklaşık 2.50 m.lik açıklıktan sonra, ucu diğer duvar ile aynı hizada olacak şekilde, sur kuzeydoğu yönünde tekrar başlar. Bu durumda girişin önünde bir giriş avlusu oluşturulmuştur. İlk evrede girişin önünde yer alan geniş yassı taş, büyük olasılıkla bir ahşap direk için destek olarak kullanılmıştır. Bunun sonucunda girişin ön kısmının üzeri kapatılmıştır (Topbaş vd. 1998:25). Kazı sonuçlarında yer almamasına rağmen kapının ön kısmında taş döşeme yer aldığı bilinmektedir.³ Yerleşmedeki kısıtlı mimari veriler ve araştırmanın yetersiz olması sebebiyle kapı hakkındaki bilgimiz kısıtlıdır (Şekil 70).

Bölgenin güney kesiminde yer alan Bademağacı Höyüğü'nün, İlk Tunç Çağı II'nin başlangıçtan itibaren bir ön planlama ile düzenlendiği düşünülmektedir (Duru, 2008:146). Yerleşmenin etrafını dolaşan taş döşeli bir alan mevcuttur. Yerleşmenin dış halkasındaki ev dizisinin arka duvarları dışından eteklere, o zamanki ova düzlemine kadar inmektedir. Döşemenin zaman zaman yenilendiği bilinmektedir. Fakat bu döşemenin savunma amaçlı olmadığı düşünülmektedir. Çünkü döşeli alanın meyili, yerleşmeye

---

³ Bu bilgiler Prof. Dr. Turan EFE ile yapılan sözlü görüşmeler sonucu teze eklenmiştir.

yaklaşmayı zorlaştıracak nitelikte değildir. Bu taş döşeme yerleşmeyi su baskınlarından korumak amaçlı yapılmıştır. Etrafi dağlarla çevrili küçük bir ovada yer alan yerleşmenin orta kesimi günümüzde yağmurlu mevsimlerde dahi sular altında kalmaktadır. Bu sebepten ötürü taş döşemenin su baskınları için yapılmış olması daha olasıdır (Duru, 2008:154). Yerleşmeye ait sura benzeyen güçlü duvar ise kuzey ucundaki, iki giriş (KG1 ve KG2) arasında açığa çıkarılmıştır. Bu duvar, yamaç döşemesine bitişik olarak yapılmış ve kalınlığı 1.00 m. kadardır. Bu duvarın gerisindeki geniş bir alanda mimari unsurlar yer almamaktadır. Refik Duru tarafından, bu alanın avlu olarak kullanıldığı ve hayvan sürülerinin gerektiğinde barındırıldığı ve korunduğu yer olarak ayrıldığı düşünülmektedir (Duru, 2008:155). Yerleşmenin ana girişlerinden biri doğu yamaçta bulunan 4 numaralı yapıdır (Şekil 71). Uzunluğu 16.50 m., genişliği 5.00 m. olan bu yapı, plan olarak megaron'a benzemektedir. Ancak megaron planlı evlerden önemli bir farkı, binanın arka duvarının olmamasıdır. Dolayısıyla “orta oda” oluşmamıştır. Bu yapı büyük olasılıkla İlk Tunç Çağı II kasabasına girişi sağlayan bir geçit/kapı binası (*Propylon*) olarak kullanılmaktadır. Doğu Kapı Binası (DKB) olarak isimlendirilen bu yapının kuzey duvarları, diğer megaronlarda görülmeyen bir yöntemle çatıya kadar taş örülerek yükseltilmiştir. Giriş binasının çatısının, konut olarak kullanılan megaron ve megaronumsu yapılardaki gibi, toprak serili düz çatı sistemi ile kapatılmış olduğu tahmin edilmektedir. DKB'nın iki yanından ileri uzatılan duvarların ön tarafına, 1.70x3.00 m. ölçüsünde bağımsız bir hücre yapılmıştır. Taşla örülü duvarları 0.40 m. kadar yükselen oda, içinde oturulamayacak kadar küçük olduğundan, büyük olasılıkla bu hücre, “kapı” binası ile ilgili olarak belki bu girişi kontrol etmek amaçlı yapılmış özel bir hücre (bekçi odası) olabilir (Duru, 2008:155).

Diğer bir giriş batı yamaçtaki 31 numaralı yapıdır. Megarona benzeyen bu yapının da diğer giriş gibi arka duvarı yoktur; yamaçtaki taş döşeli alan üzerinden geçerek yapının içinden yerleşmeye girmek mümkündür. Yapının planı doğu yamaçtaki 4 numaralı Doğu Kapı Binası'na birebir uymaktadır. Dolayısıyla bu binanın da bir geçit olduğu düşünülmelidir. Bu yapıda Batı Kapı Binası (BKB) olarak isimlendirilmiştir. (Şekil 72). Her iki kapı binası, yerleşmenin en dış halkasındaki megaron dizisi ile dışa kapalı yani korumalı hale getirilmiş durumdadırlar. Gerek 31 no'lu, gerek ise 4 numaralı yapı, ölçüleri bakımından, konut olarak kullanılmış megaronlara oranla biraz daha büyük ve gösterişli yapılmıştır (Duru, 2008:156).

İki giriş dışında yerleşmeye günlük işler için girip çıkmayı sağlayan tali girişler de mevcuttur. Kuzeybatı yamaçta yapılan kazılar kuzey uca doğru genişletildiğinde yamaçtaki taş döşemesi kısmen kaldırılmış ve daha altta yerleşmeye giriş için hazırlanmış geçit açığa çıkarılmıştır (Duru ve Umurtak, 2007:642). İlk Tunç Çağı II yerleşmesine olasılıkla geceleri ve gerektiği zamanlar hayvan sürülerinin girmesi için hazırlanmış olan 4.00 m. genişliğindeki kuzeybatı uçtaki KG1 (317a) ve KG2 (317b) girişleri konumlandırılmıştır. Geçitlerin tabanına taş döşenmemiş ve kenarları, nispeten irice taşlarla düzgün şekilde sınırlanmıştır (Duru, 2008:157). Fakat bu kapıları yetersiz verilerinden dolayı belirli bir tip içerisine sokmak mümkün olmamıştır.

Yerleşmenin planlanması sırasında, güney tarafa özel bir önem verilmiş gibi görünmektedir. Buraya özel önem verildiğinden, yerleşmenin ana kapısının burada açılmış olma ihtimali yüksektir (Duru ve Umurtak, 2010:265) (Şekil 73). Bu kısımda yer alan bütün mekânlar dışında sadece birinin planı farklıdır. Bu mekânın dışa (güneye) bakan dar duvarının batı köşesi yakınına bir kapı açılmıştır. Duvarları 1.00 m. yüksekliğe kadar korunmuş olan mekânın bu kapısının kenarları çok düzenli şekilde örülmüştür. Kapının bulunduğu dar duvarının ortalarında, yerden 0.70 cm. yukarıda hazırlanmış bir pencere aralığı bulunmaktadır. Alt kenarları çok iyi korunmuş durumda günümüze kadar gelen pencere boşluğunun kenarları iki yanda, 0.40 cm. yüksekliğe kadar korunmuştur. Mekânın güneye açılan arka kapısının dış kısmında, yerleşimin her kesiminde görülen taş döşeme bulunmamaktadır. Buna karşılık, bu kesimde kapının dış tarafının iki yanına 1.50 m. kalınlıkta duvarlar bulunmaktadır. Söz konusu bu duvarlar, yerleşmenin hiçbir yerinde rastlanmayacak kadar özenli ve güçlü yapılmışlardır. Yerleşmenin dışarıyla doğrudan ilişkisi olan tek yapı budur. Bu özelliği nedeniyle bu megaron yerleşmeye giriş için açılmış “Ana Kapı” olarak tanımlanmaktadır (Duru ve Umurtak, 2011:440). Bu kesimde kısa aralıklarla yıkım ve yeniden yapımlar söz konusudur. Sözü edilen kapı büyük ihtimalle yerleşmenin tahribata uğradığı andan kısa bir süre önce, taşlarla örülerek geçişlere imkân sağlaması engellenmiştir (Duru ve Umurtak, 2011:441).

Yerleşmenin doğu yamacında yer alan 4 numaralı (DKB) ve batı yamacında 31 numaralı (BKB) yapıların dışa bakan dar duvarlarının hiç yapılmadığı, bu megaronların bir tür kapı olduklarına yukarıda değinilmiştir. Kazıcıları tarafından 4 ve 31 numaralı megaronların bir “Kapı Binası”ndan (*Propylon*) olarak değil de ikincil girişler olarak düşünülmesinin daha doğru olacağı savunulmaktadır (Duru ve Umurtak, 2011:440).

Bu kapıların boyutları düşünüldüğünde Ana kapı olarak adlandırılan Güney kapısından daha uzun ve geniş oldukları, ayrıca yerleşmenin büyüklüğünde göz önüne alındığında her yönden yerleşmeye giriş çıkışı sağlayan kapılara ihtiyaç duyulması sonucu bu iki kapının ikincil giriş olamayacağını düşünmekteyiz. Çünkü yerleşmenin kuzey kesiminde yer alan üç adet yanyana konumlandırılmış basit ve daha küçük boyutlarda tali girişler mevcuttur.

3.1.2.3. İlk Tunç Çağı III Sur Kapıları

Kuzey Ege adalarında yer alan Poliochni'nin üst evrelerinde (Kırmızı Evre), surların dışa doğru çekilmesi ile yerleşim genişletilmiştir. Bu dönem savunma duvarı, İTÇ I'nin eski surlarından, 15.00 ile 30.00 m ayrılmış bir halde, 101 no'lu girişten itibaren kuzeye doğru, 100 m'ye yakın izlenmektedir. Esas olarak, güney ve güneydoğuyu çevreleyen eski surlara göre, bu yeni dönem surları, batı ve kuzeybatıyı çevrelemiştir (Kouka, 2002:78-80). Bu dönemde yerleşmenin güneyinde 101 no'lu giriş yer almaktadır (Şekil 74). Bu girişin güneyinde 20 no'lu duvar koruna gelmiş ve bu duvar batıdaki savunma duvarlarının bu evredeki sınırını oluşturmaktadır. Duvarın kalınlığı 1.20 m., uzunluğu ise 6.00 m. kadardır ve batı ucundan 1.30 m içeride, kapı boşluğuna doğru yaptığı çıkıntı, ana girişin yan duvarını oluşturmuş olmalıdır. Bu çıkıntı duvar 2.35 m uzunluğundadır. 20 no'lu duvarın eski savunma duvarlarına doğru uzanması ile arada kalan 1.10 m'lik bir alan, bir kapı odası gibi düşünülmüştür. Kuzeyde 22 no'lu kule dörtgen planlı kule yer almaktadır. Eski surun 23 no'lu kulesinden daha çıkıntılı olan bu kulenin içinde bir mekân oluşturacak kadar bir açıklık bırakılmıştır. Bunun güneyinden bırakılan kapı boşluğunun genişliği, güneyde 0.90 cm, kuzeyde 0.50 cm. kadardır. Buradaki bu geçiş de bir kapı odası görünümü sağlamıştır. 101 no'lu girişin tabanı, oldukça büyük, düz taşlarla kaplanmıştır (Bernabò-Brea, 1964:298). 22 no'lu kuleden başlayıp kuzeye doğru devam eden sur, 32 ile numaralanmıştır. Duvarın kuzeye kıvrım yaptığı başlangıç kısmına 32a, düz olarak devam ettiği, kuzey parçası da 32b olarak tanımlanmıştır (Bernabò-Brea, 1964:156-157).

XI. Adanın güneybatısında yeni surun inşa edildiği bölümde 804b, en güneydeki kısım olup tek taş sırası kalmış bir duvarla 804c no'lu koridordan ayrılmaktadır. Bu koridor, taş döşeli bir giriş mekânı gibidir ve genişliği 1.45 m.dir (Bernabò-Brea, 1964: 319). XV. Adasını 119 no'lu yoldan kuzeye yayılan yapı kalıntıları oluşturmaktadır.

Burada yer alan mekânların batısında kalan 850 alanının avlu olması muhtemeldir. Güney ucunda bir giriş boşluğu olması olası olan alanın tabanında taş döşeme saptanmıştır (Bernabò-Brea, 1964:363). Fakat bunu sur ile alakalı bir kapı olarak almak yanlış olabilir. Çünkü bu mekânın ya da yapı topluluğunun çevresi ile alakalı net bilgiler yoktur. Bununla beraber bu giriş belki dar bir taş döşeli caddenin devamı olabilir. Ayrıca surla herhangi bir bağlantısı olmaması ve biraz yakınında bir ana kapının bulunması, sözü edilen kapının daha iç kesimlerde kalmasından dolayı sur kapısı olarak alınmamıştır. Ancak kazıcıları tarafından bu alanda kapı olabilme ihtimali değerlendirildiğinde ise, söz konusu alan yukarıda açıklanmıştır.

Kırmızı Evre'ye ait olan 34 no'lu yapıdan sonra kuzeyde bir sonraki evrede yapılmış sura ait izler saptanmıştır. 36 no'lu destek duvarı ise, 33 no'lu Yeşil Dönem suru üzerinde izlenmektedir. Kuzeye doğru olan kısım ise 37 no'lu duvardır (Bernabò-Brea, 1964:280). Buradaki yapı, Kırmızı Dönem'e ait yerleşme surunun, geç dönemlerde genişlemesi ile oluşturulmuştur. Yapının güney kenarı 10.00 m., batı kenarı ise 18.00 m.'dir. Yapının volkanik blok taşlardan, düzensiz bir duvar örgüsü mevcuttur. Bu blok taşlarının arasında yer yer küçük taşlar da kullanılmıştır (Bernabò-Brea, 1964:282). Bu trapez şeklindeki yapının kendi içerisinde 10 alt evresi mevcuttur ve son evreye kadar ufak değişimlerle aynı plan devam etmektedir. Bu yapı topluluğuna ait kapı boşluğu ile zeminde yer alan taş döşemeye dayanarak, burasının yerleşmenin girişi olduğu düşünülmektedir (Bernabò-Brea, 1964:289). Son evrede ise bu yapı ortadan kalkmaktadır (Bernabò-Brea, 1964:294). Bu kapı 2.00 m. uzunluğunda, 1.50 m. genişliğindedir. Bu adacık içerisinde başka bir girişin olmaması buranın ana giriş olma olasılığını yükseltmektedir (Şekil 75).

Aynı bölgede İlk Tunç Çağı III başında (V.Tabaka), Thermi yerleşmesinin tüm batı ve güneybatısı surla çevrelenmiştir. Doğuda denize açık olan yerleşmenin güneydeki mimari kalıntıları ise sonradan açılmış büyük bir hendek tarafından büyük oranda tahrip edilmiştir. Arazinin eğimine uygun yapılan çevre duvarları, yaklaşık 2.00 m. kalınlıkta bir iç duvar ile iki veya daha çok dış duvardan oluşmaktadır. Genel olarak evlerin arka duvarları, sura dayanmış durumdadır. Duvarların dış yüzeyi düzgün örülmüştür; iç kısım toprakla doldurulduğundan, duvar yüzeyi kaba bırakılmıştır (Lamb, 1936:44). Yerleşmenin ana giriş ve tali girişleri de bu dönemde daha planlı ve düzenlidir (Lamb, 1936:47). Yerleşimin ana girişi, batıdaki KP Kapısı'dır. Kapının doğu tarafında bir

gözetleme kulesi yer alır (Şekil 76). Diğer giriş ise güneyde yer alan giriştir (Şekil 77). Bu giriş, dar bir açıklık halinde sur içine doğru uzanır. Bu evrede söz konusu girişin yan duvarları oldukça kalınlaştırılmıştır. Bu kapı yolunun doğusundaki H11 yapısı, bir kapı odası gibi düşünülmüştür (Lamb, 1936:45). Yerleşmede bu iki büyük girişten başka günlük gereksinimlere yönelik tali kapılar da mevcuttur. Bu tali girişler A5 ve I1 ile Z1-A1 yapıları arasındaki açıklıklar bu biçimde değerlendirilebilir. Ayrıca V. yerleşmede, şehri boylamasına bölen ve kapılara açılan bilindik yolların dışında, bir de tüm yerleşimi kuzeybatı-güneydoğu yönünde kat eden yeni bir yolun inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yerleşim içi ulaşımın ana arterini oluşturan bu yolun yüzeyi boydan boya taş döşemedir (Lamb, 1936:47).

Doğu Ege'de yer alan Heraion (Samos) yerleşmesi bu dönemde evlerin arka duvarlarının savunma duvarını oluşturduğu güçlü bir sistem ile çevrenmektedir. Yerleşmenin güneyinde yerleşme içerisine ulaşımı sağlayan koridor biçimli bir giriş yer almaktadır. Girişin yerleşme içerisine uzanan iki yanında savunma duvarı kalınlığında koridor duvarları bulunmaktadır (Kouka, 2002:281) (Şekil 78).

Batı Anadolu Sahil kesiminde yer alan Troya yerleşmesinde İTÇ III, IIB evresi ile başlamaktadır. Bu dönem yerleşmede en iyi bilinen ve en iyi belgelenen dönemlerden biridir. Bu evrede yerleşme önceki evrelerden kesintisiz şekilde gelişim göstermiştir. Yerleşme bu dönemde fazlası ile genişletilmiş ve yerleşme içerisinde yeniden bir düzenlemeye gidilmiştir (Blegen, 1950:261). Bununla birlikte, bu dönemin kalıntıları üzerine yapılan araştırmalar, bu dönemin en az iki yenileme evresinin olduğunu açıkça ortaya koymuştur (Mellaart, 1959:139). Troia IIA'nın yıkılmasından sonra yerleşme en savunmasız olan güney tarafta doğru yeniden inşa edilmiş ve güçlendirilmiştir. Bu evredeki bir diğer yenilik ise savunma sistemi üzerindeki kapılar arasında bulunan üç kule, yerlerini tek bir kuleye bırakmıştır. Ayrıca kullanımı devam eden kapıların da yerleşme içerisindeki kısımları iptal edilmiştir (Blegen, 1950:254). Böylece yerleşmenin içerisindeki mevcut alan önemli ölçüde arttırılmıştır (Mellaart, 1959:139).

Troya IIB1 alt evresinde, FL Kapısı (Güneybatı) yeni duvara uyacak şekilde yeniden düzenlenmiştir (Şekil 80). Güney Kapısı da (FN), yeni bir duvara uyum sağlayacak şekilde her iki kısımdan da büyük ölçüde sağlamlaştırılmıştır (Mellaart, 1959:139) (Şekil 79). Troya IIB 2 alt evresinde bir önceki evrenin FL ve FN kapıları

kapatılmış ve yerleşmenin güneybatı açısında yeni bir kapı FH ve batı kesiminde de yeni bir duvar inşa edilmiştir (Mellaart, 1959:141) (Şekil 81). Ayrıca bu dönemde bir sonraki evrede anıtsal hal alan FM ve FO kapılarında savunma sisteminde yerini almıştır. FM ve FO kapıları hemen hemen aynı planda taş döşemesiz megaron planda inşa edilmiştir (Şekil 82), (Şekil 83).

Troya II'de kullanılan koridor şeklindeki kapı yapısı bırakılıp, yerine yeni bir biçimin getirildiği görülmektedir; uzun ve üstü kapalı kapı yolunun yerini bir kapı odası almıştır. Troya IIb'de batı köşesinde bulunan kuledeki gizli kapı niteliği taşıyan ve önemli ölçüde askeri amaçlarla yapılmış olan kapı FH, eski biçimden yeni biçime geçişte bir basamak oluşturmaktadır. Bu yeni biçim, doğrudan doğruya eski kapı türünden gelişmiştir. Duvarın önüne taş döşenerek yerleştirilmiş olan rampa o kadar dikleştirilmiştir ki çıkış zorlaşmıştır (Naumann, 1991:282). Öne doğru çıkan duvarların yerinde ise yalnız kısa duvar temelleri kalmıştır ve kapı kanadı biraz içeri alınarak önde bir ön avlu oluşturulmuştur. Bu da kapının daha iyi korunmasını sağlamıştır. İçeriye doğru uzayan kapı yan duvarları, ikinci bir kapı ile biçimlendirilmiş olup bir kapı odası ve arka avlu ortaya çıkmıştır. Rudolf Naumann'a göre kapı odası ve arka avlunun üstü örtülüdür. Eski kapıların uzun ve dar kapı yoluna karşılık, yeni kapı odaları geniş dikdörtgen biçimdedirler. Kapı odası Troya I döneminin kapı yolundan gelişmiştir ve kapının gelişmesi ile ön avlunun ortaya çıkması da, megaron yapısındaki ön avlu kavramının etkisi ile gelişmiş olmalıdır (Naumann, 1991:283).

Troya IIc evresi görkemli bir savunma sistemine ve kapılara sahiptir. Güçlü bir hale gelen savunma duvarının kalınlığı 4.00 m.ye kadar ulaşmaktadır (Blegen, 1950:261). Troya IIc'nin güneydoğu duvarındaki üç adet kulesi 6.50 m. aralıklarla yapılmıştır (Naumann, 1991:255). Güneydoğu kısımda anıtsal hale gelen FO kapısı ve FM kapısı dönemin anıtsallığını en iyi şekilde yansıtmaktadır (Blegen, 1950:205). FM kapısına 20.00 m.ye ulaşan uzunlukta taş döşeli bir rampa ile ulaşılmaktadır (Şekil 84). Köşeli ve yassı taşların kullanıldığı rampa özenle yapılmıştır. 5.00 m. genişliğindeki ilk açıklıktan girilen kapı odasının uzunluğu da 5.00 m.dir. İlk açıklıktan sonra ikinci bir kapı açıklığı ile yerleşme içerisine geçiş sağlanmıştır. Daha güneyde yer alan eski FN kapısının olduğu alanda savunma duvarı batıdan 9.00 m., doğudan ise 4.00 m.lik bir çıkıntı yapmaktadır. Savunma içerisinden iki destek payandası ile güçlendirilmiş olan bu bölümün hemen doğu kısmında FO kapısı yer almaktadır (Şekil 85). FM kapısı ile aynı özellikleri taşıyan

kapının tek farkı önünde taş döşeli bir rampa olmamasıdır. Savunma duvarında yaklaşık 5.00 m. dışarı çıkıntı yapan kapının ortasında 7.00 x 7.00 m. boyutlarında bir kapı odası yer almaktadır. Bölme duvarları üzerinde yer alan ilk giriş 5.00 m. genişliğindedir (Mellaart, 1959:143). Yerleşme içerisinde ise yanyana dizili megaron yapılarına girişi sağlayan *propylon* şeklinde C kapısı olarak tanımlanan bir kapı yer almaktadır. FO kapısının hemen karşısına denk gelen kısımda içteki avluya geçişi sağlayan bu kapı taş döşemeli olup yapısı bakımından diğer kapıların tüm şekilsel özelliklerini taşımaktadır (Blegen, 1950:206).

IId-e evrelerinde savunma sistemi güçlendirilmiş şekilde kullanılmaya devam edilmiştir. FM kapısı, FO kapısı ve kale içerisindeki C kapısı aynı şekilde kullanılmaya devam edilmiştir (Mellaart, 1959:146). IId evresi çok sayıda çukur barındırmasından dolayı “çukur dönemi” olarak isimlendirilmektedir (Blegen, 1950:206). IIf evresinde ise yerleşmede köklü değişimler meydana gelmiştir. Savunma duvarı üzerindeki FM kapısının arkasından devam edip güneye doğru uzanan yaklaşık 40.00 m. uzunluğunda ve 2.00 m. kalınlığında yeni bir savunma duvarı inşa edilmiştir (Blegen, 1950:302).

Ilg evresi, Troya'nın en anıtsal kapısına sahip olduğu evredir. FM kapısı tamamen kapatılmış ve üzeri düzeltilmiştir. FO kapısı ise bir yapı sistemine dönüştürülmüştür. Uzun bir koridoru andıran kapı yaklaşık 38.00 m. uzunluğundadır. Kapının yanlarında sur, doğudan 7.00 m., batıdan ise 6.00 m. genişliğe sahip olacak şekilde oldukça kalın inşa edilmiştir. 3.50 m. genişlikte bir kapı aralığı ile girilen kapı odası 16.00x5.00 m. boyutlarındadır. Oda içine doğru ilerleyen payandalar ile yan duvarları yer yer kalınlaşarak kapının çok daha sağlam bir görüntü kazanması sağlanmıştır (Mellaart, 1959:151). Kapının dış tarafında, eski FN kapısının yerinde kalan çıkıntı alanının önüne yeni bir yapı eklenmiştir. IIs olarak adlandırılan bu yapı, savunmaya yardımcı olarak kapıyı daha karmaşık bir kompleks haline getirmiştir. Bu yapının diğer bir amacı kapının kontrolünü ve güvenliğini sağlamaktır (Blegen, 1950:375) (Şekil 86).

İlk Tunç Çağı III'de ayrıca yerleşmede ilk defa aşağı yerleşmeye ait bazı veriler elde edilmiştir. Savunma sistemine ait elde edilen veriler ana kayaya oyulmuş destek delikleri ve küçük hendeklerin varlığını göstermektedir. Ahşap savunma sisteminin izleri 40.00 m. boyunca izlenebilmektedir. İç tarafında her 2.50 m. de bir, istinat direklerinin girebileceği kadar uzunlamasına açıklıklar bulunmaktadır. Açıklıkların arkasında hendek

boyunca yine düzenli olarak 2.50 m. aralıklarla büyük dikme yuvaları yer almaktadır; bunların çapı 0.30 m. kadar, derinlikleri ise 1.00 m.'nin üzerindedir. Bu savunma sisteminde yaklaşık 2.00 m. genişliğinde bir kapı boşluğu yer almaktadır. Bu kısımda hendek kesilmiş ve kapı kenarlarındaki bitiş dikmeleri diğerlerine göre daha kalın yapılmıştır. Bunlardan şehre doğru, iç dikmelerin hizasına kadar içinde ikişer destek yuvası bulunan ince uzun birer küçük hendek daha uzanmaktadır. Ahşap duvarın yönüne göre eğik açılı bu küçük hendekler, kapının açılma yönünü göstermektedir. Buradan geçen yolun varlığı, ana kaya üzerindeki ayak izlerinden de anlaşılmaktadır. Kapının seviyesi, sistemin en alçak noktasında yer almaktadır. Burada başlayan küçük bir vadi, aşağı şehir platosundan güneye, ovaya doğru uzanmaktadır. Kuzeye doğru çıkan yol 200 m.den biraz daha uzakta Troia II kalesinin güney kapısına ulaşmaktadır (Jablonka, 2001:391) (Şekil 87).

Sahil kesiminde yer alan diğer bir yerleşme olan Liman Tepe, İlk Tunç Çağı II'nin son evrelerinde fakat İç Batı Anadolu için Erken İTÇ IIIa olarak tarihlenen dönemde, yerleşmenin iç kale savunmasına ait bir bastiyon ve bir sur sistemi açığa çıkarılmıştır. En az 5.00 m. yükseklikte olan bastiyon batıda çok iyi korunmuştur. 2007 yılında çalışmalar sonucunda bastiyonun 20.00 m.'den daha uzun olduğu anlaşılmaktadır. Bastiyonun doğu kenarı, İzmir-Çeşmealtı ana yolunun altından geçerek doğuya doğru uzanmaktadır. Bastiyonun doğusunda 90 derecelik açı ile bastiyona birleşerek devam eden büyük bir duvar mevcuttur. Bu duvar savunma duvarının devamıdır. Liman Tepe anıtsal savunma sistemi ve buna bağlı bastiyon, LMT V başlarında inşa edilerek, LMT V'in geç döneminde kullanımdan kalkmış olmalıdır (Erkanal vd. 2009:303) (Şekil 21).

Yerleşmede Batı Anadolu kronolojisine göre İlk Tunç Çağı III'nin geç evrelerinde Klazomenai kazı ekibi tarafından at nalı biçimli bir bastiyon açığa çıkarılmıştır. Bu bastiyon, Liman Tepe kazı alanındaki anıtsal at nalı bastiyona benzemektedir. Liman Tepe'nin iç kale kısmı dışında, aşağı şehir olarak tanımlanabilecek kısmın da güçlü bir savunma sistemi ile çevrili olduğunu göstermektedir (Erkanal ve diğerleri, 2010:450) (Şekil 22). Klazomenai'da Arkaik Dönem savunma sisteminin hemen gerisinde bir kısmı açığa çıkarılan savunma duvarı, Liman Tepe'de ana çekirdeği bulunan yerleşimi güneybatıdan çevreler ve bir olasılıkla Liman Tepe'deki üst kale ile çağdaş olan aşağı şehrin varlığını göstermektedir (Ersoy vd. 2013:193). İkinci bastiyon kuzeye doğru bir miktar daha devam etmekte ve düz bir hat yaparak kesilmektedir. Bu kısımda bir boşluk

oluşmuş ve bu boşluğun kuzeyinde düz olarak kesildiği görülmüştür. Anlaşıldığı kadarıyla bu döneme ait yerleşmenin doğusunu kontrol eden bastiyonun içine bir ara kapı yapılmıştır. Kapı boşluğunda yapılan araştırmalarda batıdan doğuya doğru eğim yapan beş merdiven basamağı yer almaktadır. Ayrıca kapının iki tarafına bastiyonun üzerine oturan şekil taşlardan örülmüş anteler inşa edilmiştir. Kapı boşluğunda ve güneydeki antenin içinde pişmiş topraktan yapılmış bir tekne modeli ele geçirilmiştir (Erkanal vd. 2014:504).

İlk Tunç Çağı III (IV2) savunma sisteminin geç evrelerine ait bir rampa bulunmaktadır. Bu rampa kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanmaktadır. 7.65 m. uzunluğunda olan rampanın açığa çıkarılan kısmının dıştan genişliği 4.55 m. olup orta kısmında rampanın uzunluğuna paralel olarak yapılmış 1.00-1.20 m. genişliğinde basamaklı bir yol yer almaktadır. Bu basamaklarda iki tanesi korunmuştur. Basamak aralıkları 1.70 m.dir (Erkanal ve Artzy, 2002:379). Bu dönemde yerleşmenin girişi bir duvar örülerek daraltılmış ve ortasında basamaklı yol bulunan rampalı bir giriş yapılmıştır. Dolayısıyla giriş daha kontrollü olan basamaklı bir yoldan sağlanmıştır. Burada ele geçirilen seramik örnekleri dikkate alındığında bu düzenlemeler İlk Tunç Çağı III'te yapılmış olduğu düşünülmektedir (Erkanal ve Artzy, 2002:380) (Şekil 23). Zamanla yapılan çalışmalarda ilk olarak rampa şeklinde bir teras duvarıyla çevrilererek yükseltinin sınırlandırıldığı anlaşılmıştır. Yapılaşma için uygun zemin hazırlanmış ve yeni bir yerleşim ünitesi inşa edilmiştir. Bu dönemde Ege şehirciliği açısından önem taşıyan kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan büyük olasılıkla bir iç savunma sistemine ait olan iki kule mevcuttur. Bu kuleler birbirinden dar bir koridorla ayrılmaktadır (Erkanal, Artzy ve Kouka, 2003:427). Biri kuzeybatıda diğeri ise güneydoğuda yer almaktadır. Teras duvarıyla zemini hazırlanan yeni yerleşim ünitesinin savunma sistemi kuzeye doğru yani denize doğru geliştirilmiştir. Kuzeybatı kulesi kuzeydoğu-güneybatı duvarı güneyde 90 derecelik bir açı ile kuzeybatıya dönmekte ve güneydoğu-kuzeybatı duvarını oluşturmaktadır. Bu duvar körduvar tekniği ile inşa edilmiş olup, bir nevi teras duvarı görevi görmektedir. Kuleyi güneydoğu istikametinden sınırlayan bu duvarın önünde ikinci bir duvar bulunmaktadır. Her iki duvar arasında kalan boşluk toprak ile bilinçli bir şekilde doldurulmuştur. İkinci kule olan güneydoğu kulesi de birinci kule gibi aynı teknik ile inşa edilmiştir. Bu kuleyi güneybatıdan, kuzeybatıdan ve kuzeydoğudan sınırlayan duvarlar ortaya çıkmıştır. İkinci kulenin kuzeydoğusu bir kerpiç duvar ile

sınırlandırılmıştır. İki kule arasında U şeklinde dar bir koridor bulunmaktadır. İkinci kulenin içine giren koridor üst kısma çıkışı sağlayan taş merdivenle bağlantılıdır. Koridor en alt kısımda çok dar olduğu için herhangi bir insanın geçmesi olası değildir. Bu darlık zemin altında yer alır ve esas koridorun daha geniş kısmı üst kısımdadır. Fakat buna rağmen burası yerleşmenin ana girişi olmadığı düşünülmektedir. İkinci kule duvarının su kuyusu ile koridor aracılığıyla bir bağlantısı bulunmaktadır. Bu nedenle bu koridor suyu iç kesimlere taşımak amaçlıdır. (Erkanal vd. 2003:428) (Şekil 24).

İç Batı Anadolu'da ise Seyitömer yerleşmesinin doğu yamacındaki çalışmalar esnasında tespit edilen İlk Tunç Çağı'na ait yapı katları, İlk Tunç Çağı Ila-b-c-d-e olmak üzere kendi içerisine sınıflandırılmıştır (Çakalgöz, 2000:11). Doğu yamacı boyunca, güneyden kuzeye doğru 27.60 m. boyunca uzanan, kalınlığı 0.55-0.85 cm. arasında değişen, tespit edilen yüksekliği 1.50 m. olan bir duvar yer almaktadır. Duvarın başladığı güney noktada 1.10 m. genişliğe sahip bir giriş yer almaktadır. Bu giriş, 1.10 m. sonra genişleyerek 1.80 m. ye ulaşmaktadır. Bu girişin kuzey duvarına, dışa doğru 1.10 x 1.60 m. ebatlarında, dikdörtgen şeklinde yapılmış olan bir çıkma ile "kule" görünümü kazandırılmıştır. Giriş, batıya doğru yani höyüğün iç kısmına doğru 3.00 m. uzanmaktadır. Kalınlaştırılmış köşedeki taşlar, diğer duvarların yapımında kullanılanlara göre daha iri ve daha düzgündür. Kalınlığı 0.60 cm civarında olan kuzey duvarı ise 3.30 m. uzunluğa sahiptir. Geçişin iç kısmında, marndan yapılmış bir mil taşı bulunmaktadır. İlk Tunç Çağı'na tarihlenen her üç evrede de ufak değişiklikler ile kullanımına devam edildiği anlaşılmıştır (Şekil 88). Bu veriler ışığı altında, höyüğün doğu yamacını çeşitli kırıklar yaparak çevreleyen duvar, yerleşmeye giriş için kullanılan özenle yapılmış kapı ile bir bütün olarak düşünüldüğünde, bunun savunma amaçlı bir teras duvarı olduğu anlaşılmıştır (Çakalgöz, 2000:10). Binaların bu duvara dayandırılması ve duvarın dışında herhangi bir yapı kalıntısının bulunmaması, savunma duvarı olma olasılığını güçlendirmektedir (Çakalgöz, 2000:11).

İlk Tunç Çağı Ila evresinde höyüğün doğu yamacı boyunca, güneyden kuzeye doğru uzanan bir savunma duvarı ve şehre giriş için kullanılan bir kapı ile temsil edilen; dıştan boyutları, 13.60 x 4.50 m. boyutlarında, dikdörtgen planlı, iki odalı bir yapı yer almaktadır. Bu yapı "A"; odalar ise güneyden başlamak üzere 1 ve 2 olarak isimlendirilmiştir. A1 odasının içten ölçüleri 7.10 x 3.60 m.dir. A2 odası ise 4.60 x 4.50 m. boyutlarında kare bir odadır. Bu yapı, şehre giriş için kullanılan kapının 6.40 m.

kuzeyine ve savunma duvarına paralel olarak inşa edilmiştir. Savunma duvarı, A2 odasının da ortak duvarıdır. A1 odası ise tahkimat duvarından 0.70 cm daha içe çekilerek yapılmıştır. Yapının duvar kalınlıkları 0.40 cm ile 0.85 cm. arasında değişmektedir (Çakalgöz, 2000:11).

IIb evresinde kapı girişi ve savunma duvarı aynı şekliyle kullanılmıştır. Yapılar kuvvetli yangın geçirmiştir. Bu evrede ikişer odadan oluşan, “B” ve “C” olarak isimlendirilen iki ayrı yapı vardır. Bu yapılar dikdörtgen planlı ve teras duvarına paralel olarak inşa edilmiş bölme duvarları ile ikiye bölünmüşlerdir. Duvarlar yassı taşlar ile örülmüş, çamur ile sıvanmıştır. Bu yapılarda güneyde olan ve “B” olarak isimlendirileni, 1 ve 2 numaralı iki odadan oluşur. Bu yapının boyutları dıştan, 13.60 x 4.50 m. dir. 0.55 cm. kalınlığında dikey bir taş duvar örgüsü ile yapı, iki oda haline getirilmiştir. B1 odası, içten 6.90 x 3.70 m. boyutlarında dikdörtgen bir odadır. Taban sıkıştırılmış kil ile oluşturulmuştur. B2 olarak isimlendirilen diğer oda ise plan olarak, içten 4.20 x 4.40 m. ölçüleri ile kareye yakındır. Odanın batı duvarının günümüze kadar ulaşabilen yüksekliği 1.80 m.dir. Odanın batı duvarı boyunca, sıkıştırılmış kilden yapılan, yaklaşık 0.50 cm. genişliğinde, 0.60 cm. yüksekliğinde bir seki yer almaktadır. Yapının höyük duvarında yer alması dolayısıyla, batı duvarı 45 derecelik bir açı ile durmaktadır. Bu duvar önünde bulunan seki, duvara destek katmış ve yıkılmasını önlemiştir (Çakalgöz, 2000:12). B2 olarak isimlendirilen bu odanın içinde yer alan fırın ve farklı çanak çömlek buluntularından ötürü buranın “seramik atölyesi” olarak kullanıldığı anlaşılmıştır (Çakalgöz, 2000:13).

IIc evresinde kapı girişi bazı yeni eklemeler ile yeniden kullanılmıştır. Güney uzun kenar üzerinden 0.75 cm.lik yeni bir geçiş daha açılmıştır. Girişin kuzey duvarındaki kalınlaştırılmış kule benzeri çıkıntı karşısına bir çıkma daha yapılarak giriş oldukça daraltılmıştır. Bu giriş kapının kontrolünü ve güvenliğini sağlamak amaçlı yapılmış bekçi odasına ulaşım sağlamaktadır (Çakalgöz, 2000:14). 1996 yılından sonraki 10 yıl, höyükte büyük tahribatlara neden olmuştur. N.Bilgen tarafından kazılara başlandığında yamaçtaki aşınmadan dolayı höyükteki mimarinin bütünlüğünde sıkıntı yaşanmıştır (Bilgen, 2011:7). Bu sebeple herhangi bir savunma sistemi ve bu sisteme ait giriş ile ilgili hiçbir veri bulunamamıştır.

Biraz daha güneyde yer alan Laodikeia-Kandilkırı yerleşmesinde İlk Tunç Çağı mimarisinin en iyi izlendiğı evre 2. tabakadır. Yerleşme İlk Tunç Çağı IIIa döneminde ortak duvarlara sahip uzun evler içeren iki alt aşamadan oluşmaktadır. 2. tabakada yerleşmede ince bir çevre duvarı, güney kesimdeki evlerin dış duvarlarını takip etmektedir. Yerleşmenin kuzey tarafında açığa çıkarılan giriş ortada yer alması muhtemel olan avluya ulaşımı sağlamaktadır. Diğer bir giriş ise batı kesimde yer almaktadır. Buradaki kapının iki yanında duvarlar çıkıntı yapmaktadır. Fakat bu giriş şuan için plan verecek şekilde açığa çıkarılamamıştır ⁴(Şekil 89).

---

⁴ Bu bilgiler Dr. Öğr. Üyesi Umay OĞUZHANOĞLU AKAY ile yapılan sözlü görüşmeler sonucu teze eklenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAPI TİPLERİ, ÖĞELERİ VE KARŞILAŞTIRMA

4.1. KAPI TİPLERİ

Tezin 3. bölümünde yerleşmelere göre detaylı şekilde incelenen kapılar, bu bölümde plansal özelliklerine göre belirli tipler altında toplanmıştır. Tip ayrımları sonucunda kapılar 4 ana tip ve bunların içinde toplam 7 alt tipe ayrılmıştır:

Koridorlu Kapı (Tip 1)

Basit Koridorlu Kapı (Tip 1A)

İçeri Doğru Daralan Koridorlu Kapı (Tip 1B)

İçeri Doğru Genişleyen Koridorlu Kapı (Tip 1C)

Dönüştü Kapı (Tip 2)

Tek Dönüşü Kapı (Tip 2A)

Çok Dönüştü Kapı (Tip 2B)

Ev Kapı (Tip 3)

Basit Ev Kapı (Tip 3A)

Megaron Ev Kapı (Tip 3B)

Çok Girişli Kapı (Tip 4)

4.1.1. Koridorlu Kapı (Tip 1)

Koridorlu Kapı (Tip 1), iki yanından yerleşmenin içerisine doğru uzun duvarlar ile sınırlandırılan basit giriş boşluğudur. Bu tip içerisinde basit koridorlu, İçeri doğru daralan kapı ve İçeri doğru genişleyen kapı olmak üzere üç alt tip yer almaktadır.

4.1.1.1. Basit Koridorlu Kapı (Tip 1A)

Basit Koridorlu Kapı (Tip 1A), iki yanından uzun duvarlar ile sınırlandırılan giriş ve çıkış genişliği arasında 1.50 m.den fazla fark olmayan kapı tipidir. Yoğun olarak İlk Tunç Çağı III'te görülen bu kapı tipi, tipler içerisinde en basit olanı olmakla beraber ele alınan bölge içerisinde en yoğun kullanıma sahip tiptir. Tip 1A, her türlü yerleşim planı içerisinde rahatlıkla kullanılabilir olmasından dolayı en çok tercih edilen kapı tipidir.

Bu tip kapılardan sonra, savunma sisteminin güçlendirilmesi, yerleşimin siyasi ilişkileri, nüfus artışı, yerleşme içerisinde kullanılan ev modelinin değişmesi vb. birçok etken sonucu bu basit kapı tipine eklemeler yapılması sonucu diğer tipler ortaya çıkmış olmalıdır.

Tip 1A içerisinde İlk Tunç Çağı Geçiş evresinde Küllüoba kapısı (Şekil 50) yer almaktadır. İlk Tunç Çağı I'de Liman Tepe kapısı (Şekil 53) ve Demircihöyük Güney kapısı (Şekil 55) bu tip içerisinde yer almaktadır. İlk Tunç Çağı II'de Troya MR (Şekil 58), Doğu (Şekil 59) ve Güneydoğu (Şekil 60) kapıları bu tip içerisinde yer almaktadır. İlk Tunç Çağı III'te Samos güney kapısı (Şekil 78), Thermi KP Kapısı (Şekil 76), Poliochni 38 no'lu Kapı (Şekil 75), Troya IIB1 FN (Şekil 79), IIB2 FH (Şekil 81) ve FM (Şekil 82), IIg FO kapısı (Şekil 86), Seyitömer (IIa-b-c) kapısı (Şekil 88) ve Kandilkırı kapısı (Şekil 89) bu tip içerisinde yer almaktadır.

Tip 1A'nın benzeri, Yunan Anakarası'nda; Lerna (E.İTÇ III) kapısında ve Thebes (İTÇ II) kapısında görülmektedir (Caskey,1958:133-135), (Aravantinos, 1986:60-62). Orta Anadolu bölgesinde; Alişar (İTÇ III) kapısının ilk evredeki hali ve Koçumbeli (İTÇ I/II) kapısı bu tip içerisinde yer almaktadır (Osten, 1937:214), (Bertram ve K. Bertram, 2012: 52).

4.1.1.2. İÇeri Doğru Daralan Koridorlu Kapı (Tip 1B)

İçeri Doğru Daralan Koridorlu Kapı (Tip 1B), iki yanından uzun duvarlar ile sınırlandırılan koridor şeklindeki giriş boşluğunun yerleşmenin içerisine doğru daralması sonucu giriş ve çıkış genişliği arasında 1.50 m.den fazla fark oluşan kapı tipidir. Bu tipin oluşumunda giriş ve çıkış arasındaki genişlik farkı en önemli etkidir. Giriş genişliğinin geniş, çıkış genişliğinin dar olması sonucu oluşan kapı tipinin kullanımı ele alınan bölge içerisinde azdır. Bunun sebebi ise genellikle bu kapı tipinin yerleşmenin içerisindeki evlerin bir parçası olarak inşa edilmesi sonucu plana uyum sağlayacak şekilde yapılmış olması olabilir. Özellikle İç Batı Anadolu bölgesinde görülen bu tip, bir avlu etrafında dizelenmiş yerleşme planlamasında karşımıza çıkmaktadır. Bu tip bir planlamada ev dizinde boşluk olarak bırakılarak oluşturulan kapıların planı devam ettirecek nitelikte yapıldığını göstermektedir.

Tip 1B içerisinde İlk Tunç Çağı I'de Poliochni kapısı (Şekil 51) ve Demircihöyük kuzey kapısı (Şekil 54) yer almaktadır. İlk Tunç Çağı II'de Küllüoba G1 tali girişi (Şekil 66) bu tip içerisinde yer almaktadır.

4.1.1.3. İçeri Doğru Genişleyen Koridorlu Kapı (Tip 1C)

İçeri Doğru Genişleyen Koridorlu Kapı (Tip 1C), iki yanından uzun duvarlar ile sınırlandırılan koridor şeklindeki giriş boşluğunun yerleşmenin içerisine doğru genişlemesi ile oluşan kapı tipidir. Tip 1C, kapının giriş kısmının dar oluşu ve bu dar girişten sonra gelen geniş kapı çıkışı ile direkt olarak yerleşim merkezine ulaşımı sağlamaktadır.

Tip 1C içerisinde İlk Tunç Çağı II'de Küllüoba kuzeybatı kapısı (Şekil 68) ve Karaoğlan Mevkii ana kapısı (Şekil 70) yer almaktadır.

4.1.2. Dönüştü Kapı (Tip 2)

Dönüştü Kapı (Tip 2) koridorlu uzun bir girişten sonra bir ya da birçok kez dönüş yaparak yerleşmeye girişi sağlayan kapı tipidir. Bu tip, koridorlu kapı tipinden farklı olarak dönüştü planlanması ile giriş ve çıkışı zorlaştırır. Bu tip içerisinde tek dönüştü ve çok dönüştü olmak üzere iki alt tip yer almaktadır.

4.1.2.1. Tek Dönüşü Kapı (Tip 2A)

Tek Dönüştü Kapı (Tip 2A) uzun koridorlu girişten sonra kesintisiz şekilde 90 derece sağa ya da sola dönüş yaparak yerleşmeye girişi sağlayan kapı tipidir. Bu tip, genel olarak sık evlerin yer aldığı ya da cadde sokakların ayırdığı yerleşim planlarında ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni yerleşim içerisinde direkt olarak ulaşılacak bir avlu ya da açıklığın olmamasıdır. Bu tipin dikkat çeken özelliği ise yerleşme içerisinde özel amaçlı olarak kullanılan yapıların yakınlarda konumlandırılmış olmalarıdır. Genel olarak Yunanistan, Ege Adaları, Batı Anadolu Sahil Kesimi ve Orta Anadolu'da karşımıza çıkan Tip 2A, İç Batı Anadolu içerisinde tek bir yerleşmede karşımıza çıkmaktadır.

Tip 2A içerisinde; İlk Tunç Çağı II'de Polichni kapısı (Şekil 57), Troya (IIa) FL kapısı (Şekil 61), Küllüoba (IVE-F) doğu kapısı (Şekil 63) ve G2 tali kapısı (Şekil 66) yer almaktadır. İlk Tunç Çağı III'te Thermi güney kapısı (Şekil 77) Tip 2A içerisinde değerlendirilmiştir.

Tip 2A'nın benzeri, Yunan Anakarasi'nda; Raphina (E.İTÇ III) kapısında, Lerna (E.İTÇ III) kapısının ilk aşamasında, Kastri (E.İTÇ III) kapısında görülmektedir (Theocharês, 1956:136), (Caskey, 1958:133-135), (Tsountos, 1899:120). Orta Anadolu bölgesinde; Alishar (İTÇ III) kapısının 2. evredeki hali, Gözlükule (İTÇ II) kapısı ve Ahlatlıbel (İTÇ II/III) kapısı bu tip içerisinde yer almaktadır (Bertram ve K. Bertram, 2012:52), (Goldman, 1956:26), (Koşay, 1934:7).

4.1.2.2. Çok Dönüslü Kapı (Tip 2B)

Çok Dönüslü Kapı (Tip 2B) uzun koridorlu bir girişten sonra birden fazla dönüş yaparak yerleşmeye ulaşımı sağlayan kapı tipidir. Tip 2B, birden fazla dönüş yaparak yerleşim içine hem girişi zorlaştırmış hemde karmaşık hale getirmiştir. Bu tip, Tip 2A gibi genel olarak yerleşim içerisinde önem arz eden kompleks ya da yapıların yakınında yer almaktadır.

Tip 2B içerisinde, İlk Tunç Çağı I'de Thermi kuzey kapısı (Şekil 52), İlk Tunç Çağı II'de ise Küllüoba (IVC-D) doğu kapısı (Şekil 63) yer almaktadır.

4.1.3. Ev Kapı (Tip 3)

Ev Kapı (Tip 3) kare ya da dikdörtgen şeklinde olup, ön veya orta kısmında sundurma bulunan ya da giriş kısmında yer alan açıklık ile girilen kapı tipidir. Tip 3, bazen bir ev dizisi içerisinde bırakılan bir ev boşluğu şeklinde bazen ise savunma duvarı üzerinde tek başına yer almaktadır. Genel plana bakıldığında yerleşme içerisindeki diğer evlere benzemesi ve bir ev gibi ev dizisine denk gelecek şekilde yapılması bu tip kapıların genel özelliğidir. Bu tipin Basit Ev ve Megaron Ev olmak üzere iki alt tipi bulunmaktadır.

4.1.3.1. Basit Ev Kapı (Tip 3A)

Basit Ev Kapı (Tip 3A) ev dizisi içerisinde bırakılan boşluğun yerleşmede ki diğer evlere benzemesi ile oluşan, ön kısmında yer alan açıklıktan girilen kapı tipidir. Diğer alt tipten ayıran temel özellik ise sundurma bulundurmamasıdır.

Tip 3A içerisinde İlk Tunç Çağı II'te Küllüoba Güneybatı (Şekil 67) ve Güneydoğu kapısı (Şekil 65), daha güneyde ise Bademağacı Doğu kapısı bu tip özelliklerinin yansıtmaktadır.

4.1.3.2. Megaron Ev Kapı (Tip 3B)

Megaron Ev Kapı (Tip 3B) önünde ya da arkasında sundurma bulunan kapı tipidir. Ege Dünyası ve Batı Anadolu'nun tipik ev yapısı olan megaron yapı tipinden geliştirilmiştir. Tip 3A gibi ev dizisi içerisinde ya da tek başına savunma duvarı üzerinde tek başına yer almaktadır. Batı Anadolu'da birçok yerleşmede İlk Tunç Çağı'nda ev yapı tipi olarak kullanılan megaron, bu kapı tipinin ortaya çıkmasına ve gelişmesine sebep olmuştur.

Tip 3B içerisinde İlk Tunç Çağı I'de Hacılar Büyük Höyük kuzey kapısı (Şekil 56) yer almaktadır. İlk Tunç Çağı II'de Küllüoba kuzey kapısı (Şekil 64), Bademağacı Batı (Şekil 72) ve Güney kapısı (Şekil 73), İlk Tunç Çağı III'te ise Poliochni 101 no'lu kapı (Şekil 74), Troya IIIb2 FO (Şekil 83), IIC FM (Şekil 84) ve FO kapısı (Şekil 85) bu tip içerisinde yer almaktadır.

4.1.4. Çok Girişli Kapı (Tip 4)

Çok Girişli Kapı (Tip 4) kapı boşluğunun uzun yan duvarlarının herhangi birinde koridor şeklinde başka bir giriş boşluğu barındıran kapı tipidir. Tip 4, tali bir kapıya gerek duyulmadan aynı kapı boşluğunda yer alan çift giriş ile günlük ya da daha genel işler için kullanım imkânı sağlanmıştır. Girişin yan duvarında bırakılan boşluğun askeri üstünlük sağlamak amaçlıda kullanılmış olabileceği düşünülebilir.

Tip 4A içerisinde İlk Tunç Çağı II'de Keçiçayırı batı kapısı (Şekil 69) ve Troya (IIa) FL kapısı (Şekil 62) yer almaktadır. İlk Tunç Çağı III'te ise Troya (IIb1) FL kapısı (Şekil 80) bu tip içerisinde yer alır.

4.2. KAPI ÖĞELERİ

Yerleşme sisteminin en önemli yapılarından biri olan ve dönem dönem farklı malzemeler kullanılarak yapılan kapılar daha öncede belirttiğimiz gibi savunma sisteminin en zayıf noktasıdır. Kapıları güçlendirmek ya da daha kompleks bir hale getirmek amacıyla zaman içerisinde savunma duvarı üzerine veya kapılara bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler dönemsel veya bölgesel olarak değişiklik göstermektedir. Bunlar taş döşeme, rampa, kule, bastiyon ve bekçi odası olarak çeşitlilik gösterir. Tez kapsamında ele alınan yerleşmelerde de bu tip öğeler oldukça yoğun kullanılmıştır.

Taş döşeme, rampa, kule, bastiyon ve bekçi odası gibi mimari öğeler kapı gibi savunma sisteminin zayıf noktasını güçlendirmek ve giriş çıkışı zorlaştırmak için önemli öğelerdir. Yoğun olarak İlk Tunç Çağı II ve III'de kullanılan bu öğeler daha sonraki dönemlerde daha gelişmiş şekilde kullanılmaya devam edilmiştir.

4.2.1. Taş Döşeme / Rampa

Taş döşeme uygulaması, kapı yollarının zeminini sağlamlaştırmak için bir takım önemler almak amacı ile yapılmıştır. Döşemenin yağışlı havalarda kolay bir geçiş sağlaması ve zeminin uzun süre kullanıma karşı dayanıklı hale getirilmesi amaçlanmıştır. Rampa şeklindeki taş düzenlemeleri ise genellikle kapı yollarının eğimini arttırmak ve girişi zorlaştırmak amaçlı uygulanmaktadır. Ayrıca bu şekilde kapı girişinde oluşabilecek toprak kaymaları engellemektedir (Naumann, 1991:157). Bu şekilde taş döşeme ya da rampa uygulamasının temelinde yatan sebepler, coğrafi ve topografik sebeplere bağlanabilir. Bunun yanı sıra döşemenin verdiği güzel görüntü ile rampanın verdiği anıtsallık bu uygulamanın yan sebepleri olarak sayılabilir.

Rampa uygulaması, Liman Tepe (LMT IV) yerleşmesinde savunma duvarını desteklemek amaçlı kullanılmıştır (Erkanal ve Şahoğlu, 2012:222). İlk Tunç Çağı II'de ise Thermi (Thermi III) yerleşmesinde Z alanında bir rampa açığa çıkartılmıştır (Lamb, 1936: 24). Bu dönemde Yeni Bademli Höyük'te yerleşme içerisine güneybatı yönden bir rampa ile ulaşılmaktadır (Hüryılmaz, 2009:242). Samos yerleşmesinde bu dönemde yer alan ana kapının yanında rampa uygulaması görülmektedir (Kouka, 2015:227). İlk Tunç Çağı II'de Geç Troya I'de IX rampası IW duvarına dayandırılmıştır (Blegen, 1950:185). Aynı dönemin Troya Ila evresinde FL kapısında da bir rampa mevcuttur. (Naumann, 1991:255). Yine bu dönemde İç Batı Anadolu'da Küllüoba yerleşmesinde taşla kaplanmış meyilli bir rampa ile Doğu kapısına ulaşım sağlanmaktadır (Efe, 2004:20). İlk Tunç Çağı III'te Sahil kesiminde ise Troya Iic evresinde FM Kapısı'na 20.00 m.ye ulaşan uzunlukta taş döşeli bir rampa ile ulaşılmaktadır (Mellaart, 1959:143). Liman Tepe yerleşmesinde de dönemin sonuna doğru savunma sisteminin geç evrelerine ait bir rampa yer almaktadır. Bu rampa kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanmaktadır (Erkanal ve Artzy, 2002:379).

Taş döşeme uygulaması Kuzey Ege Adalarında İlk Tunç Çağı I'de Poliochne yerleşmesinin Ana kapısında kullanılmıştır (Naumann, 1998:227). Batı Anadolu

bölgesinde ise İlk Tunç Çağı I'de Demircihöyük Kuzey kapısında tüm kapı girişini kaplayacak şekilde taş döşeme uygulanmıştır. Dönemsel olarak kapı boşluğundan ileriye doğru çıkıntı yapacak şekilde yapıldığı gözlemlenmiştir (Korfmann, 1983:189). İlk Tunç Çağı II'te ise Karaoğlan Mevkii yerleşmesinde kazı sonuçlarında yer almamasına rağmen kapının ön kısmında taş döşeme yer aldığı bilinmektedir.⁵ İlk Tunç Çağı III'e gelindiğinde Poliochni 101 no'lu, 38 no'lu, 854 no'lu ve 804b no'lu girişlerde taş döşeme ve devamında taş döşeli caddeler yer almaktadır (Bernabò-Brea, 1964:298), (Bernabò-Brea, 1964:289), (Bernabò-Brea, 1964:319), (Bernabò-Brea, 1964:363).

4.2.2. Kule / Bastiyon

Kule ve bastiyon öncelikli olarak savunma duvarını ihtişamlı gösteren mimari öğelerdir. Dışarıdan gelen kişilere ya da saldırılara karşı yerleşmenin ilk önce göze çarpan yapısı savunma sistemidir. Bu sebeple bu sistem üzerinde göz dolduracak ve korku verecek mimari öğelere yer verilmiştir. Özellikle kuleler askeri açıdan avantaj sağlamaktadır. Genellikle kapıların hemen yanında bulunan kuleler, gözetleme amaçlı veya kapıyı daha korunaklı hale getirmek için kullanılmıştır. Bastiyon da aslında bir kuledir fakat yüksekliği sur bedenini aşmadığı için bu şekilde isimlendirilmiştir (Erkanal, 1996:70). Kuleler ve bastiyonlar bu işlevlerinin yanı sıra ayrıca savunma duvarını desteklemek amaçlı da kullanılmıştır. Sonuç olarak bastiyon ve kuleler, bir taraftan savunmayı kolaylaştırırken, diğer yandan da surların dayanıklılığını arttırmaktadır.

İlk Tunç Çağı I'de dikdörtgen şeklinde kule ve bastiyonlar Liman Tepe yerleşmesinde ana kapının her iki yanında kullanılmıştır (Erkanal ve Şahoğlu, 2012:222). Aynı dönemde Kuzey Ege'de yer alan Thermi yerleşmesinde (Thermi II) ana girişte kule ve bastiyon benzeri çıkıntılar yer almaktadır (Naumann, 1998:227). Doğu Ege'de yer alan Samos yerleşmesinde ana kapının her iki yanında birer adet bastiyon yer almaktadır (Kouka, 2015:227). İç Batı Anadolu'da ise bu dönemde Hacılar Büyük Höyük yerleşimin ana kapısının her iki yanında dikdörtgen planlı kuleler (Kuzey 1 ve Güney 1) yer almaktadır (Umurtak ve Duru, 2014:10).

İlk Tunç Çağı II'de Yeni Bademli yerleşmesinde dikdörtgen biçimli bir bastiyon saptanmıştır (Hüryılmaz, 2007:343-344). Batı Anadolu'da en fazla kuleye sahip olan ve kapılarının anıtsallığı ile bilinen Troya yerleşmesinde, bu dönemde güney kesimde M ve

---

⁵ Bu bilgiler Prof. Dr. Turan EFE ile yapılan sözlü görüşmeler sonucu teze eklenmiştir.

R, batıda M, doğuda R kulesi yer almaktadır. Yerleşmenin en doğusunda ise giriş olduğu düşünülen yerde T kulesi bulunmaktadır (Mellaart, 1959: 134), (Blegen, 1950: 147). Dönemin sonuna doğru R kulesinin doğusuna S kulesi olarak bilinen kule eklenmiştir (Blegen, 1950:148). IIa evresinde FN ile FL kapısı arasında 3 adet kule yer almaktadır (Mellaart, 1959:136). İç kesimlerde ise Keçiçayırı yerleşmesinde kısmen tahrip olmuş kapının ön girişinde bulunan taş yığını, her iki tarafta olası iki adet kulenin varlığını göstermektedir (Fidan, 2016:92). Karaoğlan Mevkii'nde kuzeybatıdaki sur bedeninden dışa doğru çıkıntı yapan bastiyona ait kalıntılar ele geçirilmiştir. Ayrıca höyüğün güney kesimde de surun üzerinde iki adet bastiyon ve bu bastiyonların arasında bir kule yer almaktadır (Topbaş vd. 1998:25).

İlk Tunç Çağı III'e gelindiğinde Poliochni yerleşmesi Kırmızı Evre'de ana girişe ait kuzeyde 22 no'lu kule yer almaktadır. Eski surun 23 no'lu kulesinden daha çıkıntılı olan bu kulenin içinde bir mekân oluşturacak kadar bir açıklık bırakılmıştır (Bernabò-Brea, 1964:298). Thermi V. tabakada yerleşimin ana girişi olan KP Kapısının doğu tarafında bir gözetleme kulesi yer almaktadır (Lamb 1936:45). Sahil kesimde ise Troya IIc'nin güneydoğu duvarındaki üç adet kule 6.50 m. aralıklarla yapılmıştır (Naumann, 1991:255). Liman Tepe yerleşmesinde bu dönemde savunma sistemine ait bastiyon at nalı şeklinde uzanmaktadır (Erkanal, 2001:263). İç savunma sistemine ait olan iki kule yer almaktadır (Erkanal, Artzy ve Kouka, 2003:427). Biri Kuzeybatı diğeri ise Güneydoğuda yer almaktadır (Erkanal, Artzy ve Kouka, 2003:428). Liman Tepe'nin aşağı yerleşmesine ait bir bastiyon da Klazomenai kazı ekibi tarafından açığa çıkarılmıştır (Erkanal vd., 2010: 450). Seyitömer IIa, IIb ve IIc evrelerinde kapıların yanında çıkıntı şeklinde kule yer almaktadır (Çakalgöz, 2000:14).

4.2.3. Bekçi Odası

Bekçi odası olarak tanımlanan mekanlar ile, kapı yapısının içine açılan ya da kapı ile organik bir bağlantısı olan odalar kastedilmektedir. Söz konusu bu odalar, gün içinde kapıların giriş çıkışını kontrol eden kişilerin görev aldığı ve muhtemelen de gece konakladıkları ya da gece nöbet tuttıkları mekânlardır. Bu şekilde kapılar kontrol altında tutularak, giriş çıkışın denetlendiğini düşünebiliriz. Ayrıca bekçi odaları askeri açıdan da yapılacak saldırılarda kişi ve kişilerin yerleşme içerisine ulaşmadan önce engellenmesi ve savunma sistemini daha etkin kılma açısından önemli yapılardır.

İlk Tunç Çağı II’de Keçiçayırı batı kapısının yanında yer alan 8 numaralı oda bekçi odası olarak kullanılmaktadır (Fidan, 2016:93). Küllioba yerleşmesinde IVE-F evresinde güneydoğu kapısının devamındaki 31 numaralı oda, kapının güvenliğini kontrol altında tutmakla görevli olan bekçiye ait olmalıdır (Fidan, 2011:56). IVC-D evresinde Doğu Kapısı’nın güneyinde 30 numaralı oda, IVF evresinde ise 17 numaralı oda girişi kontrol eden bir bekçi odası olarak kullanılmaktadır (Fidan, 2011:72). Bademağacı doğu kapısının yerleşmeye ulaşan kısmında yer alan hücrenin, girişi kontrol etmek amaçlı yapılmış özel bir hücre (bekçi odası) olabileceği düşünülmektedir (Duru, 2008:155). İlk Tunç Çağı III’de Thermi yerleşmesinin Güney kapı yolunun doğusundaki H11 yapısı kapıyı kontrol altında tutmak amaçlı yapılmıştır (Lamb 1936:45). Sahil kesimde ise Troya IIg evresinde FO kapısının yanında yer alan IIS yapısı kapının kontrol ve güvenliğini sağlamak amaçlı kullanılmıştır. İç kesimlerde yer alan Seyitömer yerleşmesinde IIc evresinde kapının yan duvarında yer alan açıklık muhtemelen kapının güvenliği ile alakalı bir odaya ulaşımı sağlamaktadır (Çakalgöz, 2000:15).

SONUÇ

İnsanoğlu, göreceli olarak daha korunaklı olan mağaralardan çıkıp, açık havada kalıcı barınaklar kurmaya başladığı Neolitik Dönem'den itibaren kendini güvende hissetme içgüdüsünü yaşamında hissetmiştir. İnsanların yaşadığı çevreyi, yabani hayvanlara ve diğer yerleşik toplumlara karşı koruma isteği, zaman içerisinde ilkel sayılabilecek çeşitli malzemelerden yapılmış savunma amaçlı sistemlerin gelişmesini sağlamıştır. Batı Anadolu'da İlk Tunç Çağı öncesinde kimi zaman evlerin arka duvarlarının bu ihtiyacı gidermesi ile kimi zaman ise evlerden bağımsız yerleşme etrafına yapılan savunma duvarları ile güvenlik sağlanmıştır. Bu dönemde savunma duvarı üzerine bırakılan belirli bir açıklıktan yerleşmeye giriş çıkış sağlanmıştır. İlk Tunç Çağı öncesinde duvar üzerine ya da ev sıraları arasında giriş boşluğu olarak bırakılan kapılar, donanımsız ve basittir. Basit giriş boşluğu şeklindeki kapılar, dönemsel olarak yerleşme içerisindeki insanların ihtiyacına göre işlevsellik kazanmıştır. Karmaşık toplumların tam olarak tarih sahnesinde yerini almadığı bu dönemde, genel olarak tarımla geçinen ve basit köy yaşantısına sahip toplumların savunma amaçlı duvarlarına basit kapılar inşa etmeleri gayet doğaldır.

İlk Tunç Çağı'na gelindiğinde ise basit köy toplulukları yerini kentleşme yolunda hızla ilerleyen karmaşık toplumlara bırakmıştır. Üçüncü bölümde genel olarak değinilen dönemin siyasal ve sosyal süreci savunma sistemlerinde de kendini göstermiştir. Üretimin çoğaldığı bu dönemde ihtiyaç fazlası ürünlerin depolanması ve korunmasını sağlayacak yahut bu yoğun üretimi gerçekleştiren organize iş gücünü kontrol altında tutacak kişiler toplum içerisinde yerini almıştır. Bu kişilerin toplum içerisinde yerini alması ile beraber toplumda oluşan sosyal sınıflaşma mimariye de yansımıştır. Yönetici kesimin barınması ve artı ürünü himayesi altına alması için yerleşme içerisinde bu kişilere ayrılmış kısımlar yer almaya başlamıştır. Bu tarz yerleşmelerde hem aşağı yerleşme hem de yukarı yerleşme birbirinden ayrı bir savunma duvarı ile çevrelenmektedir. Bu duvarların üzerinde açıldığı yere göre planlaması değışen çok sayıda kapı mevcuttur. Yönetici kesimin ele aldığı organize olmuş ve sınıflaşmış toplumda, zaman içerisinde uzun mesafeli ticaretin getirdiği etkileşim sonucu farklı meslek grupları da doğmuş ve zanaatkarlık olarak adlandırılan sınıf toplum içerisinde yerini almıştır. Yerleşme içerisinde ve insanlar arasında yaşanan tüm bu gelişmeler sonucu savunma ve korunma

ihtiyacı artmış önceki döneme göre daha anıtsal savunma sistemleri ve kapılar inşa edilmiştir.

Batı Anadolu'da yer alan tarih öncesi dönem yerleşmelerinin çoğu detaylı araştırılmış yerleşmeler olmasına karşın, sur kapılarına yayınlarda çok fazla değinilmemiş ve detaylıca ele alınmamıştır. Savunma sistemi kadar bu sistem üzerinde yer alan kapıların da yerleşme için önem arz ettiği bir gerçektir. Bu sebeple sur kapıları ilk defa bu tez ile tipler altında toplanıp tanımlanmıştır. Bu inceleme sırasında Batı Anadolu bölgesi; Ege adaları, sahil kesimi ve iç kesim olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır.

İlk Tunç Çağı Batı Anadolu Sur Kapıları başlığıyla ele aldığımız tezde, savunma sistemine ve plan verecek kapıya sahip 14 yerleşme içerisinde toplam 43 adet kapı incelenmiştir. Detaylıca incelenen sur kapıları 4 ana tip ve 7 alt tipe ayrılmıştır. Tipler tanımlanırken, kapıların şekline göre isimlendirme tarafımızca yapılmıştır.

Koridorlu kapı olarak adlandırılan Tip 1, Batı Anadolu'da en sık kullanılan kapı tipidir. Tip 1'in altında yer alan Tip 1A (basit koridorlu kapı), hemen hemen her yerleşmede karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi her türlü planlamaya uyum sağlaması ve kolayca yapılabilmesidir. Bu tip, yoğun olarak Kuzey ve Doğu Ege adalarında ve Sahil kesimde kullanılmıştır. Bu ana tipin diğer bir alt tipi olan Tip 1B (içeri doğru daralan kapı) ise genellikle dışa kapalı yerleşim planlamalarında karşımıza çıkmaktadır. Evlerin sık olarak sıralandığı yerleşimlerde ev dizisine uyum sağlamak amacı ile kapılar daraltılıp kullanılmıştır. Diğer bir alt tip Tip 1C (içeri doğru genişleyen kapı) ise kullanım azlığı ile dikkat çekmektedir. Tip 1C, çıkış boşluğunda koridor bulundurmamak yerine direkt olarak yerleşme içerisine ulaşımı sağlamaktadır. Bu tipin az kullanılmasının ve bu şekilde planlanmasının sebebi ise çevresinde yer alan evlere ve savunma sistemine uyum sağlaması amacıyla yapılmış olması ile açıklanabilir. Söz konusu tip sadece İç Batı Anadolu'da karşımıza çıkmaktadır.

Dönüştürülmüş kapı Tip 2, tek dönüştürülmüş (Tip 2A) ve çok dönüştürülmüş (Tip 2B) olarak savunma duvarı üzerinde yerini almıştır. Yapılan araştırmalar sonucu bu tip kapıların genellikle yukarı yerleşmelerin savunma duvarları üzerinde ve çoğunlukla yerleşme içerisinde önem arz eden yapıların yakınlarında yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu kapı tipi yerleşme içerisine ulaşımı zorlaştırıp karmaşık hale getirdiği için bu tarz önemli yapıların yakınlarında yer almış olmalıdır. Söz konusu kapı tipi, Batı Anadolu'dan ziyade, Ege Adaları ve Yunanistan'da da karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bölgede cadde ve sokakların böldüğü

insulalardan oluşan yerleşmelerin olmasından dolayı kapının, devamındaki cadde ya da sokağa bağlanması için zaman zaman bir dönüş yapması gerekmektedir. Ege Dünyası dışında, Orta Anadolu'da da söz konusu tip yoğun olarak kullanılmıştır.

Ev kapı (Tip 3), genel olarak yerleşme içerisinde yer alan ev modellerinin kapılara yansımaları ile ortaya çıkmıştır. Tip 3A (basit ev kapı), içerisinde sundurma bulunmamaktadır ve yerleşme içerisindeki evlerden tek farkı arka duvarlarının olmayışıdır. Tip 3A sadece İç Batı Anadolu'da karşımıza çıkmaktadır. Tip 3B (megaron kapı) ise Tip 1A'dan sonra en çok kullanılan kapı tipidir. Bu tip, Batı Anadolu ve Ege dünyasının ev modellerinden geliştirilmiş ve sur sistemi üzerinde kullanılmıştır. Ön veya arka kısmında sundurma bulunduran bu kapı tipi, özellikle Troya'da yaygın şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Çok girişli kapı olarak adlandırılan Tip 4, savunma duvarı üzerinde herhangi bir tali girişe gerek duyulmaksızın istisnai durumlarda ve günlük işlerde ortak kullanıma uygun planlanmış olmalıdır. Tip 4, ele alınan 14 yerleşme içerisinde sadece iki yerleşmede kullanılmıştır. Sahil kesiminde yer alan Troya ve İç Batı Anadolu'da yer alan Keçiçayırı yerleşmesi çok girişli kapıya sahiptir. Her iki yerleşmede de bu tipin kullanıldığı evlerde savunma duvarı üzerinde başka bir tali kapı bulunmaması da bu kapının kullanım amacını destekler niteliktedir. Bu kapı tipinin askeri açıdan üstünlük sağlamak amaçlı yapılmış olması da ihtimaller dâhilindedir.

Savunma sisteminin en önemli öğelerinden biri olan kapıların, savunma anında en zayıf nokta olduğu bilinmektedir. Bu sebeple kapılar bazı eklemeler ile güçlendirilmiştir. Bu eklemeler; zemin uygulaması olarak taş döşeme ve rampa, destekleme amaçlı olarak kule ve bastiyon, kontrol altında tutma amaçlı olarak bekçi odası gibi öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamalardan taş döşeme ve rampa; genel olarak Ege adalarında ve Sahil kesiminde yoğun olarak kullanım görmüştür. Genellikle kapı zemini kuvvetlendirmek için uygulanan taş döşemenin denize yakın yerlerde yer alan yerleşmelerde kullanılmış olması çok doğaldır. Çünkü bu tarz yerlerde toprağın yapısı kil ve killi balçıktan oluşmaktadır. Bu durum çabuk deforme olabilecek ve sık kullanılan bir zemini kuvvetlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Bu uygulama, Batı Anadolu'nun iç kesimlerinde ise sadece iki yerleşmede karşımıza çıkar. Bu yerleşmelerden biri olan Küllüoba yerleşmesindeki rampa uygulaması, güneydoğu kapısı ve doğu kapısı arasında yer alarak önemli komplekslere ulaşımı sağlayan kapıları güçlendirmiştir.

Kule ve bastiyon uygulaması genel olarak savunmada üstünlük sağlamak amaçlı kullanılmıştır. Fakat kullanımın esas sebebi savunma duvarını destekleme ve kapıyı güçlendirmektir. Bu uygulama da yine taş döşeme ve rampa uygulaması gibi Ege adalarında ve Sahil kesiminde yoğun olarak kullanılmıştır. Deniz kenarında yer almaları ve stratejik konuma sahip olmaları daha çok savunma gerektirmiş bu sebeple savunma duvarları ve kapılar kule ve bastiyonlarla güçlendirilmiştir. İç kesimlerde ise kapı çıkıntısı olarak karşımıza çıkan kuleler, genel olarak kapıyla bir bütün halinde kullanılmıştır.

Kapının kontrolünü ve güvenliğini sağlayan kişilerin kullandığı bekçi odaları ise yoğun olarak İç Batı Anadolu'da görülmektedir. Troya ve Thermi'de birer örneği bulunan bekçi odaları iç kesimde yer alan sekiz yerleşmenin dördünde kullanılmıştır. İç kesimlerde yukarıda sözü edilen diğer uygulamaların daha az kullanılması, kapıların bekçiler ile korunmasına neden olmuş olabilir. Ayrıca, bölgede İlk Tunç Çağı'nın ortalarında yoğunlaşan ve somut kanıtlara dayanan uzun mesafeli ticaret, kapıların ve dolayısıyla yerleşmelerin daha özenli korunmasına, bunun sonucu olarak da kapıların kişiler aracılığı ile kontrol altına alınmasını gerektirmiş olabilir.

Sonuç olarak sur kapıları; Kuzey ve Doğu Ege Adaları'nda dört yerleşmede sekiz adet ve beş farklı tip olarak, Batı Anadolu Sahil Kesimin'de iki yerleşmede 14 adet ve dört farklı tip olarak ve İç Batı Anadolu'da 21 adet ve sekiz farklı tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçlar ışığında sur kapıları, tipolojik olarak Batı Anadolu'nun iç kesimlerinde çeşitlilik göstermektedir. Öyle ki Küllüoba yerleşmesi tek başına Tip 4 hariç tüm kapı tiplerine sahiptir. Sahil kesiminde ise Troya yerleşmesi dört farklı tipte kapıya ev sahipliği yapmaktadır. Küllüoba ve Troya yerleşmelerinin tüm kapıları yukarı yerleşmeye ait savunma duvarının üzerinde yer almaktadır. Kuzey ve Doğu Ege adalarında ise Poliochni yerleşmesinde dört farklı tipte kapı yer almaktadır. Bunların dışında kalan 11 yerleşme bir ile üç arasında kapı tipi barındırmaktadır. Çeşitliliğin oluşmasını sağlayan temel neden yerleşmenin sahip olduğu nüfus oranı ve sosyal statüye ait yaşam alanlarıdır. Nüfus kalabalığı sonucu büyüme gösteren yerleşmeler zaman içerisinde genişlemiş ve savunma ihtiyacı en üst düzeye çıkmıştır. Ayrıca sosyal ve siyasal olarak çevre yerleşmeler arasında politik üstünlük sağlayan yerleşmelerde de savunma ve korunma ihtiyacı artmıştır. Buna yönelik olarak savunma duvarı üzerinde yeni kapılara yer verilmiştir. Bu kapılar farklı konumlarda çeşitli amaçlara ve alanlara hizmet ettiği için farklı tiplerde yapılmış olmalıdır. Çok çeşitli tip barındıran

yerleşmelerin uzun mesafeli ticaret ağı üzerinde yer alması ve ticaretin getirdiği etkileşim ve gelişim sonucu savunma sistemi üzerinde farklı amaçlara hizmet eden ve ulaşım ağını kolaylaştıran kapılar yapmış olmalarını düşünmek yanlış olmayacaktır. Bu sebeple savunma sistemleri üzerinde yer alan sur kapılarına, zamanla verilen önem artmış ve belli destekleyici öğelerle çeşitlendirilmiş ve güçlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akurgal, Ekrem (1950), "Bayraklı Kazısı Ön Rapor", *Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S:8, s.4.
- Aram-Stern, Eva (2004), Die Frühbronzezeit in Griechenland. Mit Ausnahme von Kreta. Die Ägäische Frühzeit 2. Serie. Forschungsbericht 1975–2002, *Veröffentlichungen der Mykenischen Kommission*, V:21, pp.930-950.
- Aravantinos, Vassilis (1986), "The EH II Fortified Building at Thebes: Notes on Its Architecture", Robin Hägg ve Dora Konsola (Ed.); *Early Helladic Architecture and Urbanization, Studies in Mediterranean Archaeology*, V: LXXVI, pp.57-63.
- Atalay, İbrahim (1997), *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İnkılâp Kitabevi: İstanbul.
- Aydın, Nurullah (1991), "Seyitömer Höyük 1989 Yılı Kurtarma Kazısı", *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, S:1, s.191.
- Bakır, Güven ve Anlağan, Çetin (1981), "1979 Yılı Klazomenai Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:2, s.87.
- Bar-Yosef, Ofer ve Belfer-Kohen, Anna (1992), "From foraging to farming in the Mediterranean Levant", A. B. Gebaur, T. D. *Agriculture, International Monographs in Prehistory: Michigan*, pp.81-92.
- Bernabò-Brea, Luigi (1955), "A Bronze Age House at Poliochni (Lemnos)", *Proceedings of the Prehistoric Society*, V:21, pp.144-155.
- Bertram, Gülçin İlgezdi ve Bertram, Jan-K. (2012), "Ankara'daki Yeni İlk Tunç Çağ Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, S:29, ss.51-59.
- Bilgen, A. Nejat (2008), "Seyitömer Höyüğü 2006 Yılı Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:2, s.321.
- Bilgen, A. N., Çoşkun, G., ve Bilgen, Z., (2010), "Seyitömer Höyüğü 2008 Yılı Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S: 31, s. 348.
- Bilgen, Nejat (2011), "Seyitömer Höyüğü Kazısı 2006 Yılı Çalışması", Nejat Bilgen (Ed.); *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2006-2010)*, Üçmart Press: Kütahya, s.6.
- Bilgen, A. N., Çoşkun, G., Bilgen, Z., Kuru, A., Yüzbaşıoğlu, N., Özcan, F. Ç., Çırakoğlu, S. ve Silek, S. (2012), "Seyitömer Höyüğü 2010 Yılı Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S: 33, s.244.
- Bilgen, A. N., Çoşkun, G., Bilgen, Z., Ünan, N., Silek, S., Çırakoğlu, S., Özcan, F. Ç., Kuru, A. ve Kuzu, Z. (2013), "Seyitömer Höyüğü 2011 Yılı Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:34, s.204.

- Bilgen, Nejat., Bilgen, Zeynep ve Çırakoğlu (2015), “Erken Tunç Çağ Yerleşimi (V.Tabaka)”, Nejat Bilgen (Ed.); *Seyitömer Höyük I*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, s.119.
- Bilgen, Nejat (2015), *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2013-2014)*, Üç Mart Press: Kütahya.
- Bilgen, A. N., Coşku, G., Çevirici Coşkun, F., Özbay, F., Bilgen, Z., Dikmen, B., Akalın, B., Çırakoğlu, S., Özcan, F. Ç., Kuru, A. ve Erdinç, Z. (2016), “Seyitömer Höyüğü 2014 Yılı Kazısı”, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:37, C:2, ss.45-55.
- Bittel, Kurt (1956), “Fikirtepe Kazısı”, *Türk Tarih Kongresi*, S: 5, ss. 29-36.
- Blegen, Carl William ve diğerleri (1950), *Troy I General Introduction The First and Second Settlements*, Princeton: New Jersey.
- Blegen, Carl William ve diğerleri (1951), *Troy II The Third, Fourth and Fifth Settlements*, Princeton: New Jersey.
- Bossert, Eva Maria (1967), “Kastri Auf Syros”, *Archaiologikón Deltion*, V: 22, pp.53-76.
- Caymaz, Tayfun (2010), *Yeni Buluntular Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Dönem Kültürü*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Caskey, John (1959), “Activities at Lerna 1958-1959”, *Hesperia*, V: 28, pp. 202-207.
- Childe, Gordon (1936), *Man Makes Himself*, Watts: London.
- Çakalgöz, Sema (2000), *Seyitömer Höyük İlk Tunç Çağı Mimarisi Ve Buluntuları*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Darkot, Besim ve Tuncel, Metin (1988), *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Dickinson, Oliver (1994), *The Aegean Bronze Age (Cambridge World Archaeology)*, Cambridge University Press: İngiltere.
- Dörpfeld, Wilhelm (1902), *Troja und Ilion - Ergebnisse der Ausgrabungen in den vorhistorischen und historischen Schichten von Ilion 1870-1894*, Beck & Barth: Atina.
- Duru, Refik (1996), *Kuruçay Höyük II, 1978-1988 Kazılarının Sonuçları, Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.
- Duru, Refik (2003), “Bademağacı 2001-2002 / Bademağacı 2001-2002”, *Belleten*, S: LXVI, ss.549-594.

- Duru, Refik ve Umurtak, Gülsün (2007), “Bademağacı Kazıları, 2005”, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:28, s.642.
- Duru, Refik (2008), *M.Ö. 8000'den M.Ö. 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Müzesi: Antalya.
- Duru, Refik ve Umurtak, Gülsün (2009), “Bademağacı 2010 Yılı Kazıları Excavations at Bademağacı in 2008”, *ANMED Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, S:7, s.16.
- Duru, Refik ve Umurtak, Gülsün (2010), “Bademağacı 2009 Yılı Kazıları / Excavations at Bademağacı in 2009”, *ANMED Anadolu Akdeniz Arkeoloji Haberleri*, S:8, ss.19-25.
- Duru, Refik ve Umurtak, Gülsün (2011), “Bademağacı Kazıları 2009 Yılı Çalışmaları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:32, s.440.
- Duru, Refik ve Umurtak, Gülsün (2011a), “Bademağacı 2010 Yılı Kazıları / Excavations at Bademağacı in 2010”, *ANMED Anadolu Akdeniz Arkeoloji Haberleri*, S:9, s.11.
- Duru, Refik ve Umurtak, Gülsün (2015), “Toroslar'ın kuzey eteklerinde en erken yerleşik yaşamın izinde Bademağacı Höyüğü”, *Antalya Kültür ve Turizm Dergisi*, S:5, ss. 70-80.
- Düring, Bleda S. (2011), *Küçük Asya'nın Tarihöncesi; Karmaşık Avcı-Toplayıcılardan Erken Kentsel Toplumlara*, Koç Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Efe, Turan (1995), “1993 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzeysel Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, S:7, s. 251.
- Efe, T., İlaslı, A. ve Topbaş, A. (1995), “Salvage Excavations of the Afyon Archaeological Museum, Part I: Kaklık Mevkii, A Site Transitional to the Early Bronze Age”, *StudiaTroica*, V:5, Mainz am Rhein, pp. 357-399.
- Efe, Turan (1997), “1995 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzeysel Araştırmaları”, *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, S:14, Ankara, s. 217.
- Efe, Turan (2003), “Batı Anadolu Tunç Çağı Uygarlığının Doğuşu,” *ArkeoAtlas*, S:2, ss.92-129.
- Efe, Turan (2004), “Küllüoba Kazısı 2002 Yılı Çalışmaları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S: 25, s.20.
- Efe, Turan (2006), “Anatolische Wurzeln-Troia und die frühe Bronzezeit im Western Kleinasien”, Manfred Osman Korfmann (Ed.); *Troia, Archäologie eines Siedlungshügels und seiner Landschaft*, Mainz am Rhein: Germany, pp.15-28.
- Efe, Turan ve Türkteki, Murat (2007), “Keçiçayırı (Seyitgazi-Eskişehir) 2007 Yılı Kurtarma Kazıları”, *Colloquium Anatolicum*, S:VI, ss.75-84.

- Efe, T., Sarı, D., Fidan, E. (2011), "The Significance of the Keçiçayırı Excavations in the Prehistory of Inland Northwestern Anatolia, Archaeological Research in Western Central Anatolia"[Bildiri], N. Bilgen, R. Von Den Hoff, S. Sandalcı, S. Silek (Ed.); *Archaeological Research in Western Central Anatolia (Third International Symposium of Archaeology)*, 8-9 Mart, Dumlupınar Üniversitesi: Kütahya, pp.9-28.
- Efe, T., Fidan, E., Sarı, D. ve Türkteki, M. (2012), "Küllüoba 2010 Yılı Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:33, C:3, s.488.
- Efe, T., Fidan, E., Sarı, D. ve Türkteki, M. (2015), "Küllüoba 2013 Yılı Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S: 36, C:3, s.488.
- Efe, T., Fidan, E., Sarı, D., Türkteki, M. ve Türkteki, S., (2016), "Küllüoba 2014 Yılı Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:37,C:2, s.576.
- Erinç, Sırrı (1977), *Vejetasyon Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını: İstanbul.
- Erkanal, Hayat ve Hüryılmaz, Halime (1994), "1992 Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:15, s.361.
- Erkanal, Hayat (1996), "Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu Sahil Kesiminde Kentleşme / Early Bronze Age Urbanization in the Coastal Region of Western Anatolia", Yıldız Sey (Ed.); *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme / Housing and Settlements in Anatolia a Historical Perspective*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul, pp. 70-82.
- Erkanal, Hayat ve Günel, Sevinç (1997), "1995 Yılı Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:18, s.245.
- Erkanal, Hayat (1999), "Early Bronze Age Fortification Systems in Izmir Region/ Early Bronze Age Fortification Systems in İzmir Region", *Aegaeum* 20, Studies in Aegean Archaeology Presented to Malcolm H. Wiener as he enters his 65 th Year, pp. 237-242.
- Erkanal, Hayat (2000), "1998 Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:21, ss.251-262.
- Erkanal, Hayat (2001), "1999 Yılı Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:22, s.263.
- Erkanal, Hayat ve Artzy, Michal (2002), "2000 Yılı Liman Tepe Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:23, s.379.
- Erkanal, H., Artzy, M. ve Kouka, O. (2003), "2001 Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:24, ss. 424-428.
- Erkanal, H., Şahoğlu, V., Tuncel, Rıza., Kouka, O., Keskin, L. ve Tuğcu, İ. (2009), "Liman Tepe 2007 Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S: 30, ss. 300-307.

- Erkanal, H., Şahoğlu, V., Tuncel, Rıza., Kouka, O., Keskin, L. ve Tuğcu, İ. (2010), “Liman Tepe 2009 Kazıları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:32, C:4, s.450.
- Erkanal, Hayat ve Şahoğlu, Vasıf (2012), “Liman Tepe (1992 –)”, Orhan Bingöl, Aliye Öztan, Harun Taşkiran (Ed.); *Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazılar(1936-2011)*, Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara, ss.220-226.
- Ersoy, Y., Cevizoğlu, H., Güngör, Ü., Koparal, E., Ulusoy, P., Hasdağlı, İ. ve Özbay, F. (2013), “Urla- Klazomenai Kazıları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:34, C:2, s.193.
- Erkanal, H., Aykurt, A., Büyükkulusoy, K., Şahoğlu, V. ve Tuğcu, İ. (2014), “Liman Tepe 2012 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S: 35, C: 3, s. 507.
- Fidan, Erkan (2011), *Küllüoba İlk Tunç Çağı Mimarisinin Batı Anadolu ve Ege Dünyası İçerisindeki Yeri*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Fidan, Erkan (2012), “Küllüoba İlk Tunç Çağı Mimarisi”, *Mimarlar, Arkeologlar, Sanat Tarihçileri, Restoratörler Ortak Platformu/Common Platform of Architects, Archaeologists, Historians of Art, Restorateurs (MASROP/ E-Dergi)*, S:7, ss.1-44.
- Fidan, Erkan (2013), “Anadolu Yerleşim Planı Üzerine Yeni Bir Değerlendirme”, *Arkeoloji Dergisi*, S:XVIII, ss.113-125.
- Fidan, Erkan (2016), “Keçiçayırı: An Early Bronze Age II Fortified Hilltop Settlement (NorthwestAnatolia)”, *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, V:16, No 1, pp.87-99.
- Fidan, Erkan (2017), “Batı Anadolu’nun İlk İdari Yapıları”, *Aktüel Arkeoloji*, S:58, ss.106-115.
- Fidan, Erkan (2018), “Early Buildings for the Elites in Western Anatolia: Reflections of Ruling Class on Architecture”, Ünsal Yalçın (Haz.); *Anatolian Metal VIII Eliten-Handwerk-Prestigegüter*, 1.Baskı, Veröffentlichungen aus dem Deutschen Bergbau: Museum Bochum, pp.69-76.
- French, David (1997) “Early bronze Age Pottery in Western Anatolia, A Summary 1970-1995”, C. Georgiou Dumas ve V. La Rosa (Haz.), *Poliochni e l’antica et del bronzo nell’Egeo settentrionale*, Scuola Archeologica Italiana di Atene: Atina, pp.569-595.
- Goldmann, Hetty(1956), *Excavations at Gözlükule, Tarsus From the Neolithic Through the Bronze Age*, Princeton: New Jersey.
- Harmankaya, Savaş, Tanındı, Oğuz ve Özbaşaran, Mihriban (1998), *Türkiye Arkeolojik Yerleşimleri (TAY) Kalkolitik*, Ege Yayınları: İstanbul.

- Harmankaya, Savaş ve Erdoğan, Burçin (2001) "Prehistoric Survey at Gökçeada, Turkey in 1999", University of Durham and Newcastle Upon Tyne Archaeological Reports for 1999-2000, pp.28-35.
- Hüryılmaz, Halime (1998), "Gökçeada-Yenibademli Höyük 1996 Yılı Kurtarma Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:19, ss.357-377.
- Hüryılmaz, H. ve Sevinç, N. (1999), "1997 Gökçeada- Yenibademli Höyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:20, ss.311-324.
- Hüryılmaz, Halime (2000), "1998 Gökçeada- Yenibademli Höyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:21, ss.229-328.
- Hüryılmaz, Halime (2002), "Yenibademli Höyük: Kuzeydoğu Ege Denizi'nde Bir Erken Tunç Çağı Yerleşmesi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S:19, ss.27-44.
- Hüryılmaz, Halime (2003), "2001 Yenibademli Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:24, s.95.
- Hüryılmaz, Halime (2006), "Gökçeada-Yenibademli Höyük'te Kent Organizasyonu ve Yönetim", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, S:18, C:5, ss.30-43.
- Hüryılmaz, Halime (2007), "Gökçeada-Yenibademli Höyük 2005 Yılı Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:28, ss.341-349.
- Hüryılmaz, Halime (2008), "2007 Gökçeada- Yenibademli Höyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, S:29, ss.429-442.
- İlaslı, Ahmet (1992), "Karaoğlan Höyüğü Kurtarma Kazısı", *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, S:2, s.96-97.
- Jablonka, Peter (2001), "Şehrin Tahta Surları Troia II Aşağı Şehrinin Savunması", Manfred Korfmann (Haz.); *Troia*, Homer Kitabevi ve Yayıncılık: İstanbul, ss.391-394.
- Kayan, İlhan (2001), "Troia Yöresinin Yüzeş Şekilleri", Manfred Korfmann (Haz.); *Troia: Düş ve Gerçek*, Homer Kitabevi, İstanbul, ss.310-313.
- Karul, Necmi (2006), "Kuzeybatı Anadolu'da Neolitik ve Kalkolitik Çağ Yerleşimlerinin Sınırlandırılması", Betül Avunç (Ed.); *Hayat Erkanal'a Armağan: Kültürlerin Yansıması*, Homer Kitabevi ve Yayıncılık: İstanbul, ss.479-480.
- Karul, Necmi (2017), *Aktopraklık: Tasarlanmış Prehistorik Bir Köy*, Ege Yayınları: İstanbul.
- Karul, Necmi (2017a), *Aktopraklık Höyük Bursa'nın Tarihöncesi*, Aktüel Arkeoloji, S:57, ss.58-65.

- Korfmann, Manfred (1983), *Demircihüyük Die Ergebnisse Der Ausgrabungen 1975-1978 Band I, Architektur, Stragraphie und Befunde*, Verlag Philipp Von Zabern: Mainz.
- Korfmann, Manfred (1999), “Troia 1997 Kazıları”, *Kazı Sonu Toplantısı*, S:20, s.358.
- Koşay, Hamit Koşay (1934), “Ahlatlıbel Hafriyatı”, *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, S:2, ss.3-100.
- Kouka, Ourania (2002) “Siedlungsorganisation in der Nord- und Ostägäis während der Frühbronzezeit (3. Jt. v.Chr.)”, *Internationale Archaologie*, V:58, pp.78-294.
- Kouka, Ourania (2009), “Third Millennium BC Aegean Chronology: Old and New Data from the Perspective of the Third Millennium AD”, Sturt W. Manning ve Mary Jaye Bruce (Ed.); *Tree-Rings, Kings, and Old World Archaeology and Environment: Papers Presented in Honor of Peter Ian Kuniholm*, Oxbow Books: Oxford, pp.133-147.
- Kouka, Ourania (2015), “Prehistoric Heraion Reconsidered: Glimpses on the Excavations 2009–2013 North of the Sacred Road”, Danae Lange (Ed.); *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie Band 270*, Dr. Rudolf Habelt GmbH: Bonn, pp.223-230.
- Lamb, Winifred (1936), *Excavations at Thermi in Lesbos*, Cambridge The University Press: Athens.
- Mellaart, James (1954), “Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey”, *Anatolian Studies*, V:IV, pp.175-240.
- Mellaart, James (1959), “Notes on the Architectural Remains of Troy I and II”, *Anatolian Studies*, V:9, pp.131-162.
- Mellaart, James (1970), *Excavations at Hacilar I*, Edinburg Üniversty Press: Edinburg.
- Mellink, Machteld Johanna (1992), "Anatolian Chronology", Robert W. Ehrich(Ed.); *Chronologies in Old World Archaeology*, V:I-II, pp.207-220
- Naumann, Rudolf (1991), *Eski Anadolu Mimarlığı* (Çev. Beral Madra), 3.Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, 1975.
- Naumann, Rudolf (1998), *Eski Anadolu Mimarlığı* (Çev. Beral Madra), 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, 1975.
- Oğuzhanoğlu Akay, Umay (2015), *Laodekia-Kandilkırı Verileri Işığında Güneybatı Anadolu'da Erken Tunç Çağı 2 ve 3*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Oğuzhanoğlu Akay, Umay (2019), “A Lead Seal From The Laodikeia-Kandilkırı Excavations And An Overall Assessment Of Seal Usein South-Western Anatolia During The Early Bronze Age”, *Oxford Journal Of Archaeology*, V:38, pp.39-64.

- Ozan, Ali (2012), *Ege Gübre Yerleşiminden Elde Edilen Veriler Kapsamında Kıyı Ege Neolitik Kültürünün Değerlendirilmesi*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özdoğan, Mehmet (1993), “Vinca and Anatolia: a new look at a very old Problem”, *Anatolica*, V:19, pp.173-193.
- Özdoğan, Mehmet (1998), “Tarihöncesi Dönemlerde Anadolu ile Balkanlar Arasındaki Kültür İlişkileri ve Trakya’da Yapılan Yeni Kazı Çalışmaları”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, S:1, ss.63-78.
- Özdoğan, Mehmet (2002), *Kalkolitik Çağ Devletin Kökeni*, Aktüel Arkeoloji, S:1, ss.88-110.
- Özdoğan, Mehmet (2002a), *Yazısız Zamanlar*, Arkeoatlas, S:1, s.127.
- Sagona, Antonio ve Zimansky, Paul (2009), *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul.
- Sağlamtimur, Haluk ve Ozan, Ali (2012), “Ege Gübre Neolitik Yerleşimi”, Altan Çilingiroğlu, Zeynep Mercangöz, Gürcan Polat (Ed.); *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, Ege Üniversitesi Yayınları: İzmir.
- Sağlamtimur, Haluk (2012), “The Neolithic in Settlement of Ege Gübre”, Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen, Peter Kuniholm (Ed.); *Neolithic in Turkey: New Excavations & New Research*, Vol: 4, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul, pp. 197-225.
- Sağlamtimur, Haluk ve Ozan, Ali (2013), “Ege Gübre Neolitik Yerleşiminin Paleocoğrafya Özellikleri ve Gelişimi”, Ertuğ Öner (Ed.); *Profesör Doktor İlhan KAYAN'a Armağan*, Ege Üniversitesi Yayınları:İzmir.
- Schirmer, Wulf (1971), “Überlegungen zu einigen Baufragen der Schichten I und II in Troja”, *Istanbul Mitteilungen*, V:21, pp.1-43.
- Şahoğlu, Vasıf (1997), *MÖ 3. Binde Anadolu-Kiklad İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahoğlu, Vasıf (2005), “The Anatolian trade Network and the Izmir Region during the EarlyBronze Age”, *Oxford Journal of Archaeology*, V:24, pp.339-361.
- Theocharês, Dimitrios (1956),“Anaskafê en Arafêni”, *Praktikatis en Athinai Archaiologikis Etaireias*, V:99, pp.105-118.
- Tiné, S. (1997), “Poliochni: Risultati e prospettive del nuovo pregetto di ricerca (1986-1996)”, C. Georgiou Doumas ve V. La Rosa (Haz.), *Poliochni El' Antica Età Del Bronzo Nell'Egeo Settentrionale*, Scuola Archeologica Italiana di Atene: Atina, pp. 34-57.
- Tsountas, Christos (1899), “Kykladika II”, *Arehaiohgikt Evhtnieris*, pp.73-134.

- Topbaş, A.,Turan, E. ve İlaslı, A. (1998) “Salvage Excavations of the Afyon Archaeological Museum, Part II: The Settlement of Karaoğlan Mevkii and the Early Bronze Age Cemetery of Kaklık Mevkii”, *Anatolia Antiqua*, V:VI, pp.21-25.
- Umurtak, Gülsün ve Duru, Refik (2012), “Hacıların İkinci Höyüğünde Kazılara Başlandı. Hacılar Büyük Höyük Kazıları 2011 / Work has begun at the second höyük at Hacılar. Hacılar Büyük Höyük Excavations 2011”, *MÜZE*, S:5, ss.45-48.
- Umurtak, Gülsün ve Duru, Refik (2013), “Yeniden Hacılar. Hacılar Büyük Höyük Kazıları 2011-2012”, *Arkeoloji ve Sanat*, S:142, ss.1-22.
- Umurtak, Gülsün ve Duru, Refik (2014), “Yeniden Hacılar. Hacılar Büyük Höyük Kazıları 2013”, *Arkeoloji ve Sanat*, S:145, ss.1-17.
- Umurtak, Gülsün ve Duru, Refik (2016), “Hacılar Büyük Höyük 2015 Kazıları”, *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri ANMED*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, S:14, ss.31-35.
- von der Osten, Hans Henning (1937), *The Alishar Höyük. Seasons of 1930 – 1932, Part I*, Oriental Institute Publications: Chicago.
- Watrous, Livingston Vance (1994), “Review of Aegean Prehistory III: Crete from Earliest Prehistory through the Protopalatial Period”, *American Journal of Archaeology*, V: 98, pp.695-753.
- Yakar, Jak (1985), “The Later Prehistory of Anatolia: The Late Chalcolithic and Early Bronze Age”, *British Archaeological Reports International Series*: Oxford.
- Yakar, Jak (2000),*Ethnoarchaeology of Anatolia. Rural Socio-Economy in the Bronze and Iron Ages*, Monograph Series of the Institute of Archaeology of Tel Aviv University No.17, Tel Aviv.
- Troya Vakfı, *Kazı Tarihçesi Yeni Kazı Dönemi*. [Erişim: 03 Ocak 2019, <https://www.troiavakfi.com/troia-kazisi/>].
- Türk Dil Kurumu, *Sözlük*. [Erişim: 03 Ocak 2019, <http://sozluk.gov.tr/>].

TABLolar LİSTESİ

Dönem	Yerleşme	Kapı	Ölçü	Evre	Özellik
Neolitik	Hoca Çeşme	Giriş yeri açıklığı Kapı aralığı	1.40 cm	I. Evre II.Evre	Bastiyon (2)
Neolitik	Ege Gübre	Kapı boşluğu	70 cm	IIIa	Yarım daire biçimli kule
Neolitik	Kuruçay	Ana Kapı		11. Yapı katı	Kule(2), Ön Avlu
Kalkolitik (EK)	Aktopraklık	Güney giriş Kuzey giriş		B Alanı	Taş döşeli
Kalkolitik (EK)	Hacılar	Güneybatı (Ana) Kuzeybatı Kuzeydoğu Güneybatı		II. Yapı Katı II. Yapı Katı II. Yapı Katı I. Yapı Katı	İki Kule, Kapı Yolu
Kalkolitik (GK)	Kuruçay	Doğu (Ana) Batı Kuzeybatı	1.5x6 m 1.40 cm 2.5x2 m	6A 6A 6A	İki Avlu, Dış ve İç Kapı Avlu, İkinci Kapı

Tablo 1: İlk Tunç Çağı Öncesi Savunma Kapıları

Dönem	Kapı	Durum
IVE-F	Doğu Kapsı	İnşa
IVE-F	Kuzey Kapısı	İnşa
IVE-F	Güneydoğu Kapısı	İnşa
IVC-D	Doğu Kapısı	Yenilenme
IVC-D	Güneybatı Kapısı	İnşa
IVB	Kuzeybatı Kapısı	İnşa

Tablo 2: Küllüoba İlk Tunç Çağı II Dönemsel Kapı Evreleri
Kaynak: Fidan 2011'den düzenlenmiştir.

Yerleşme	Dönem-Evre	Kapı Adı	Tip	Genişlik	Uzunluk
Küllüoba	İTÇ Geçiş	Ana Kapı	<i>Tip 1A</i>	4.00	14.50
Poliochni	İTÇ I (Mavi Evre)	102 no'lu Kapı	<i>Tip 1B</i>	5.00	7.00
Thermi	İTÇ I (Thermi II)	KZ8 Kapısı	<i>Tip 2A</i>	1.10	11.00
Liman Tepe	İTÇ I (IV)	Ana Kapı	<i>Tip 1A</i>	3.50	4.50
Demircihöyük	İTÇ I	Kuzey Kapısı	<i>Tip 1B</i>	7.00	18.00
Demircihöyük	İTÇ I	Güneydoğu Kapı	<i>Tip 1A</i>	5.50	17.00
Hacılar Büyük Höyük	İTÇ I	Batı Kapısı	<i>Tip 3B</i>	4.10	9.00

Tablo 3: İlk Tunç Çağı I Sur Kapıları Ölçüleri

Yerleşme	Dönem-Evre	Kapı Adı	Tip	Genişlik	Uzunluk
Poliochni	İTÇ II (Yeşil Evre)	Ana Kapı	<i>Tip 2A</i>	4.00	13.00
Yeni Bademli Höyük	İTÇ II	Ana Kapı	—	2.50	9.00
Troya	İTÇ II (Orta Troya I)	MR Kapısı	<i>Tip 1A</i>	2.00	8.00
Troya	İTÇ II (IIA)	FN	<i>Tip 2A</i>	3.50	40.00
Troya	İTÇ II (IIA)	FL	<i>Tip 4A</i>	2.00	21.00
Demircihöyük	İTÇ II	Kuzey Kapısı	<i>Tip 1B</i>	2.60	19.00
Küllüoba	İTÇ II (IVE-F)	Doğu Kapısı	<i>Tip 2A</i>	2.00	8.00
Küllüoba	İTÇ II (IVC-D)	Doğu Kapısı	<i>Tip 2B</i>	4.00	8.00
Küllüoba	İTÇ II (IVE-F)	Kuzey Kapısı	<i>Tip 3B</i>	5.00	9.00
Küllüoba	İTÇ II (IVE-F)	Güneydoğu Kapısı	<i>Tip 3A</i>	5.00	25.00
Küllüoba	İTÇ II (IVC-D)	Güneybatı Kapısı	<i>Tip 3A</i>	6.00	11.00
Küllüoba	İTÇ II (IVB)	Kuzeybatı	<i>Tip 1C</i>	3.00	10.00
Keçiçayırı	İTÇ II	Batı Kapısı	<i>Tip 4</i>	5.00	13.00
Karaoğlan	İTÇ II	Ana Kapı	<i>Tip 1C</i>	2.50	5.00 ?
Bademağacı	İTÇ II	Doğu Kapısı	<i>Tip 3A</i>	5.00	16.50
Bademağacı	İTÇ II	Batı Kapısı	<i>Tip 3B</i>	4.00	13.00
Bademağacı	İTÇ II	Güney Kapı	<i>Tip 3B</i>	1.00	10.00

Tablo 4: İlk Tunç Çağı II Sur Kapıları Ölçüleri

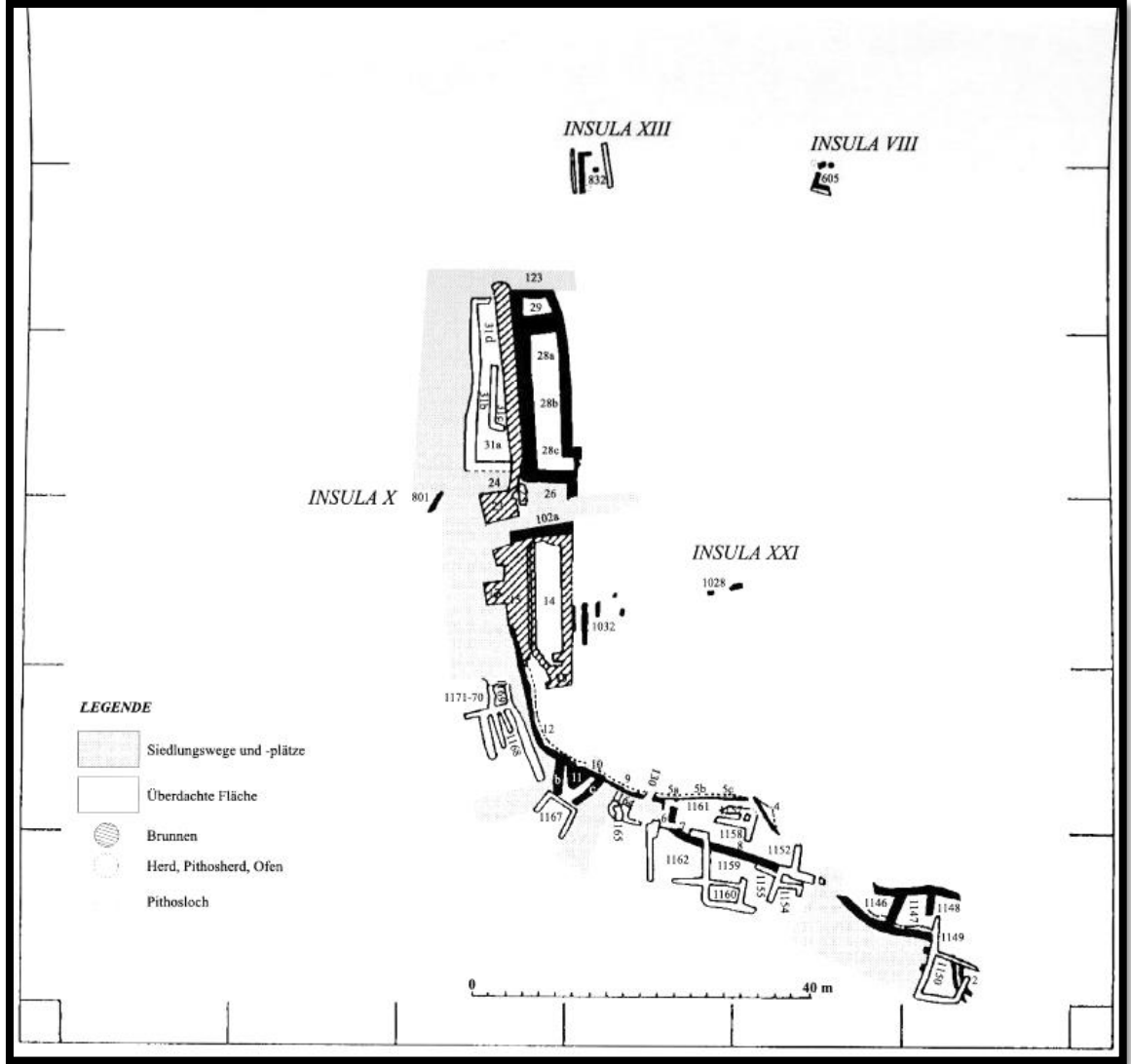
Yerleşme	Dönem-Evre	Kapı Adı	Tip	Genişlik	Uzunluk
Poliochni	İTÇ III (Kırmızı)	101 no'lu	<i>Tip 3B</i>	4.50	8.00
Poliochni	İTÇ III (Kırmızı)	38 no'lu	<i>Tip 1A</i>	1.50	2.50
Thermi	İTÇ III (Thermi V)	KP Kapısı	<i>Tip 1A</i>	2.00	12.00
Thermi	İTÇ III (Thermi V)	Güney Kapı	<i>Tip 2A</i>	1.50	19.00
Samos	İTÇ III	Ana Kapı	<i>Tip 1A</i>	4.00	12.00
Troya	İTÇ III (IIB1)	FL Kapısı	<i>Tip 4</i>	2.00	11.00
Troya	İTÇ III (IIB1)	FN Kapısı	<i>Tip 1A</i>	4.00	20.00
Troya	İTÇ III (IIB2)	FH Kapısı	<i>Tip 1A</i>	2.00	10.00
Troya	İTÇ III (IIB2)	FM Kapısı	<i>Tip 1A</i>	5.00	20.00
Troya	İTÇ III (IIB2)	FO Kapısı	<i>Tip 3B</i>	5.00	28.00
Troya	İTÇ III (IIC)	FM Kapısı	<i>Tip 3B</i>	5.00	14.00
Troya	İTÇ III (IIC)	FO Kapısı	<i>Tip 3B</i>	8.00	25.00
Troya	İTÇ III (IIG)	FO Kapısı	<i>Tip 1A</i>	3.00	40.00
Seyitömer	İTÇ III (IIA)	Ana kapı	<i>Tip 1A</i>	1.10	3.00
Seyitömer	İTÇ III (IIC)	Ana kapı	<i>Tip 1A</i>	1.50	5.00
Kandilkırı	İTÇ III	Ana kapı	<i>Tip 1A</i>	1.00	9.00

Tablo 5: İlk Tunç Çağı III Sur Kapıları Ölçüleri

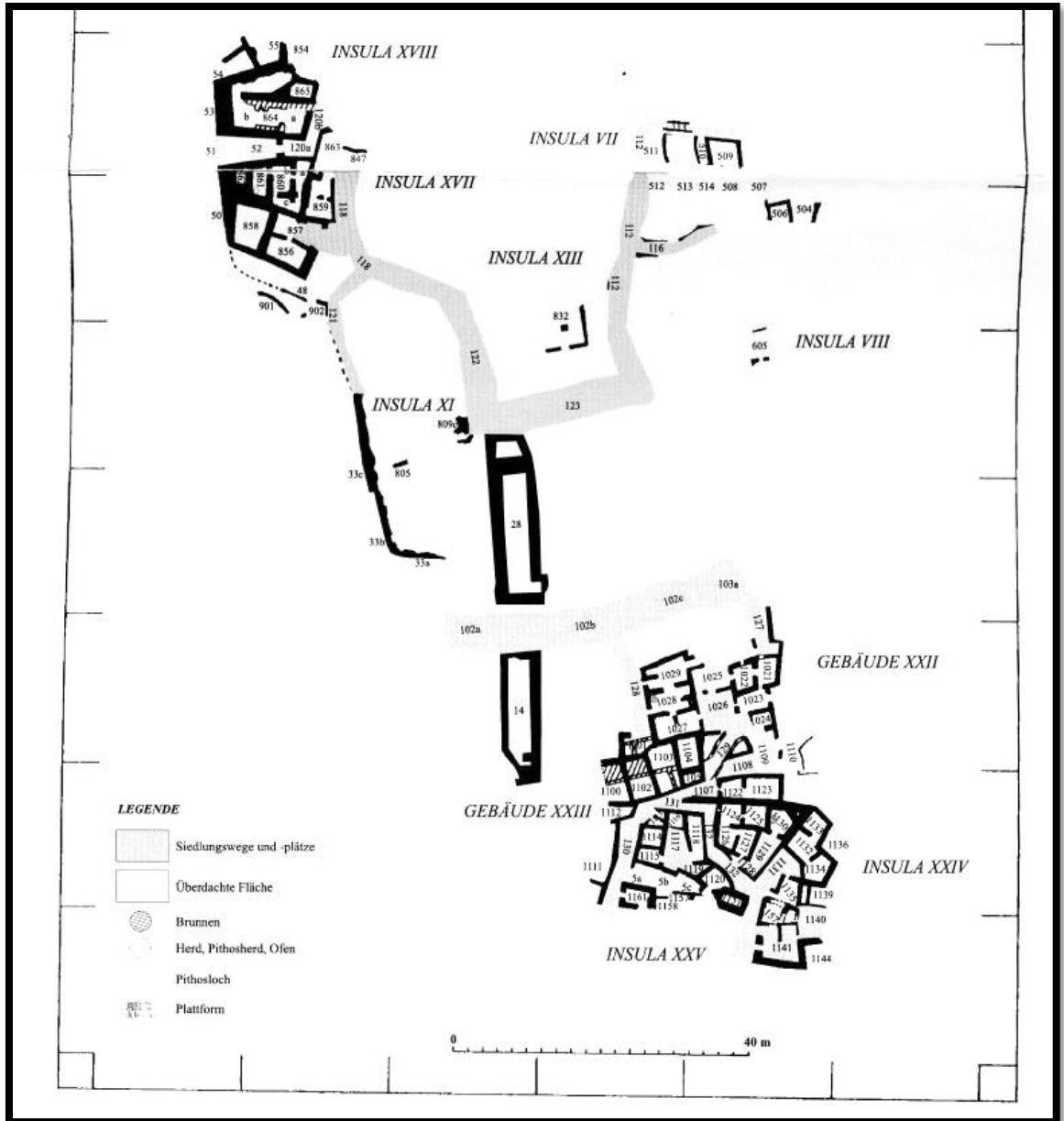
ŞEKİLLER LİSTESİ

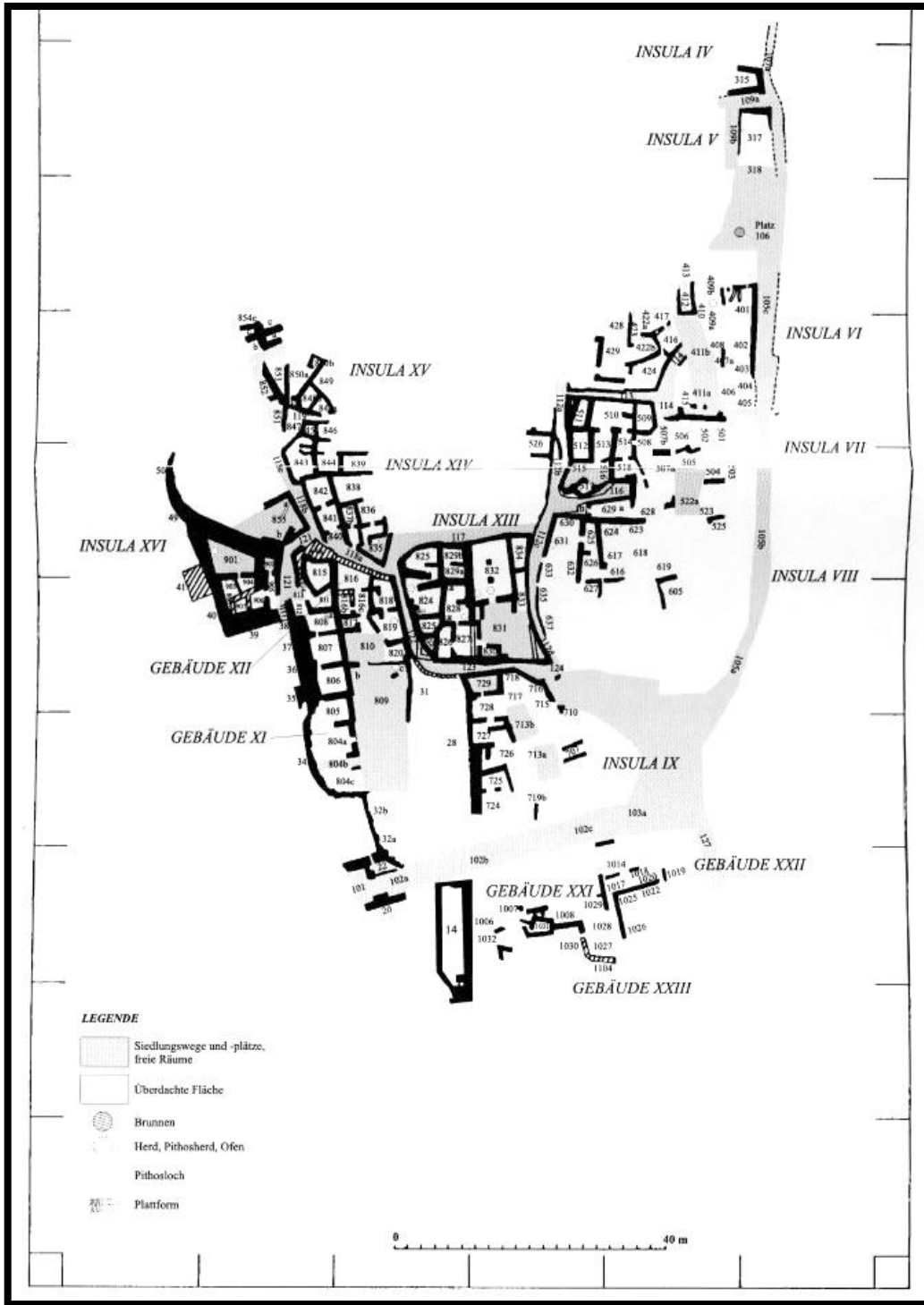
Şekil 1: Metinde adı geçen yerleşmeler

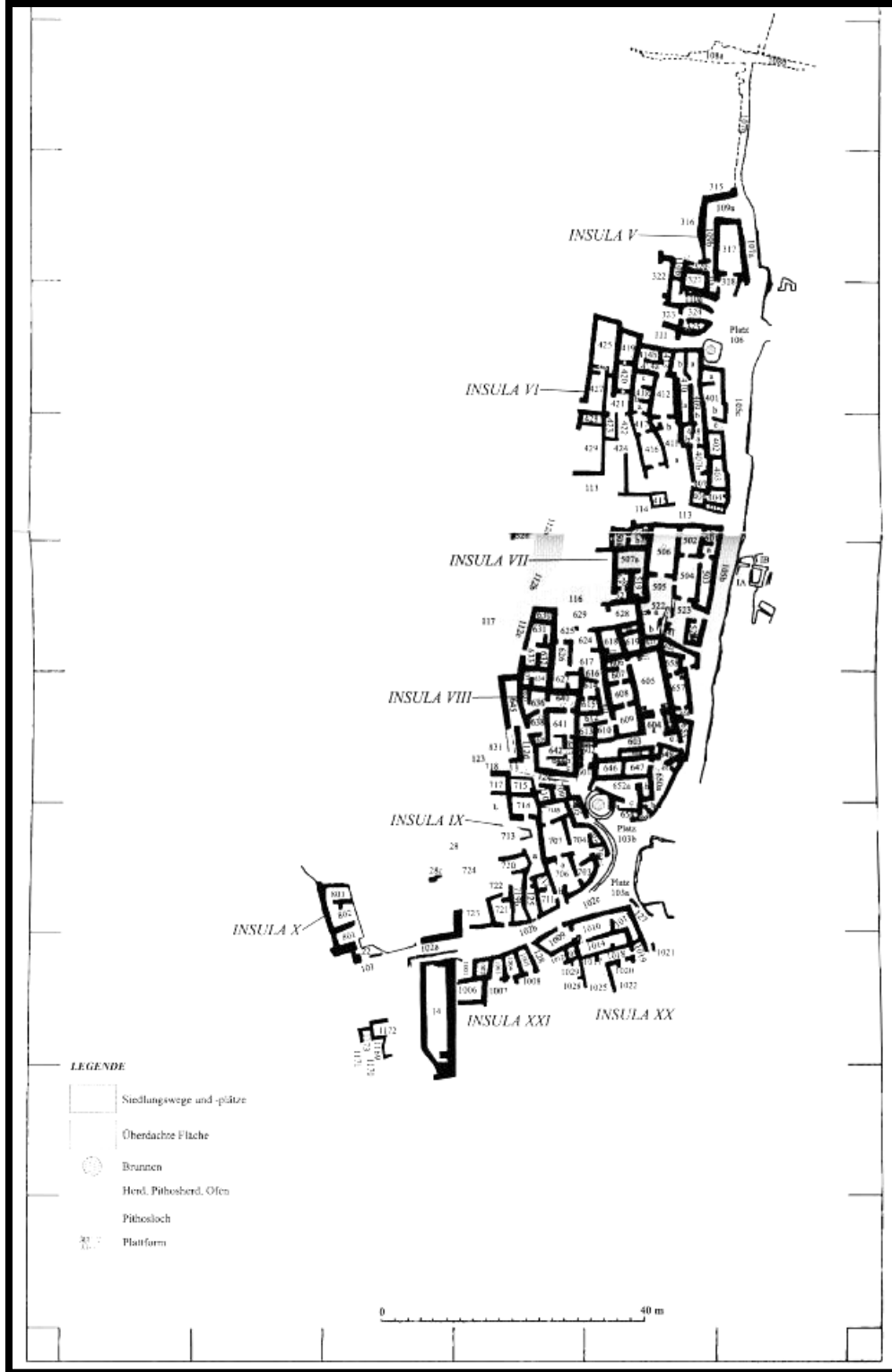
Şekil 2: Poliochni Mavi Evre Yerleşim Planı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 3

Şekil 3: Poliochni Yeşil Evre Yerleşim Planı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 5

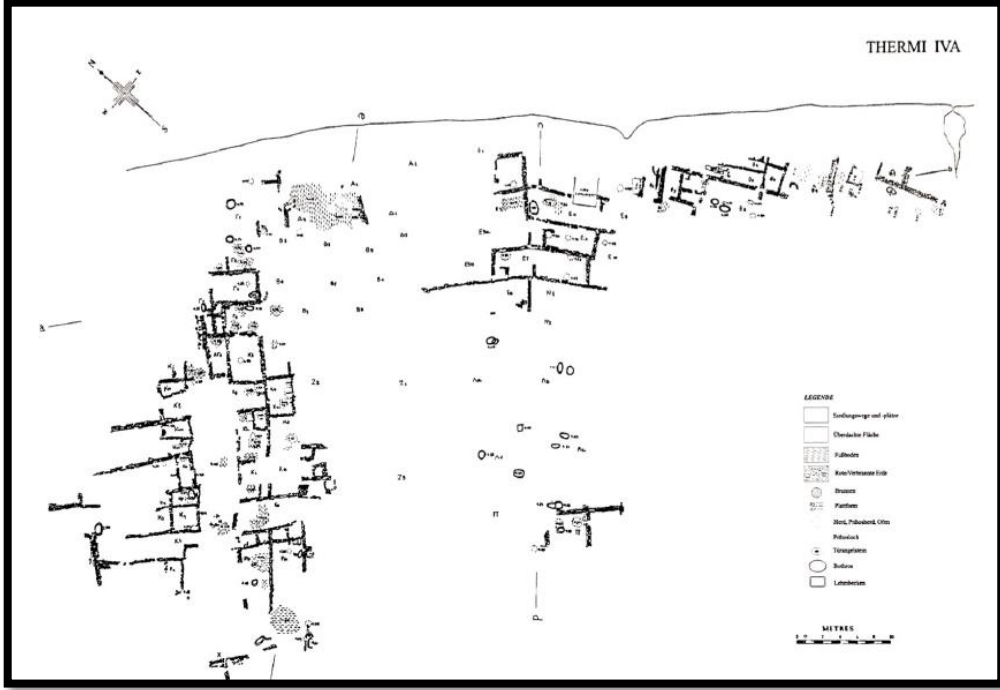

Şekil 4: Poliochni Kirmızı Evre Yerleşim Planı
 Kaynak: Kouka, 2012: Plan 7

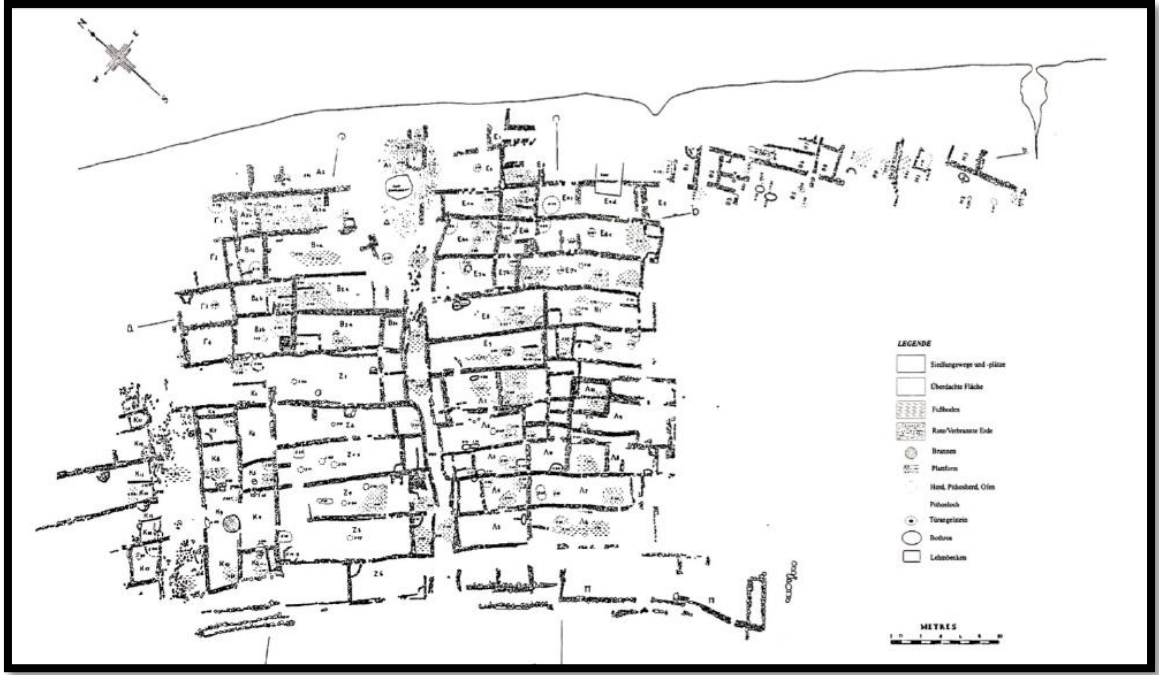

Şekil 5: Poliochni Sarı Evre Yerleşim Planı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 9

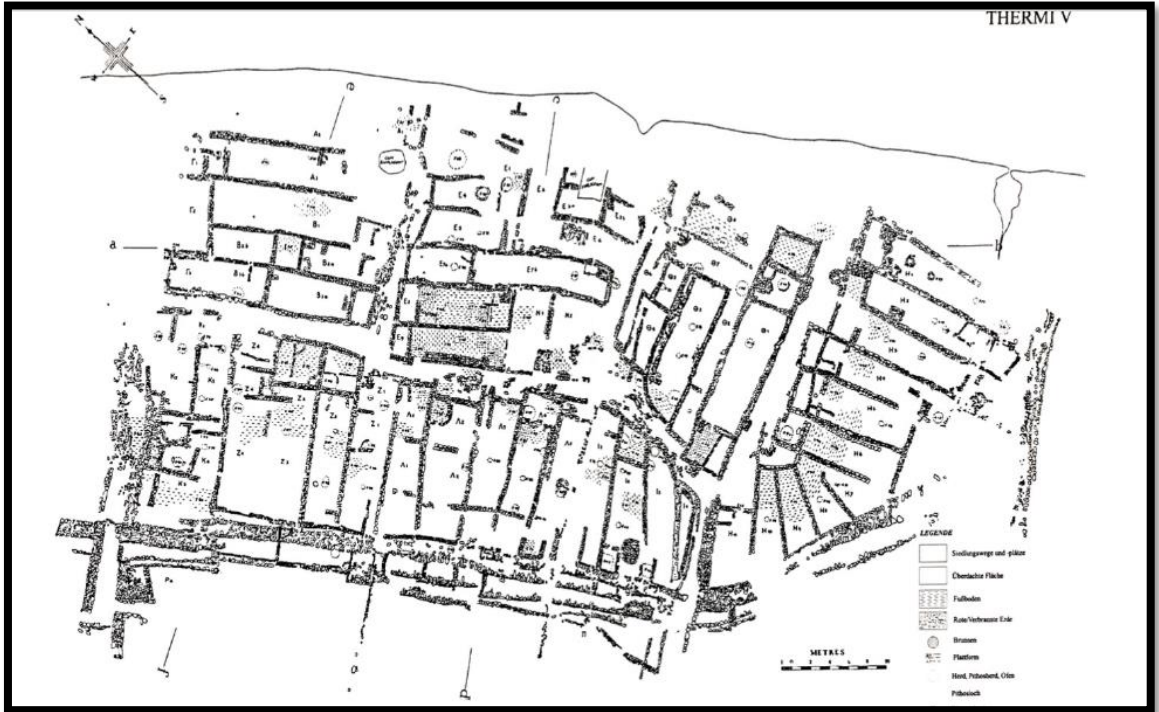

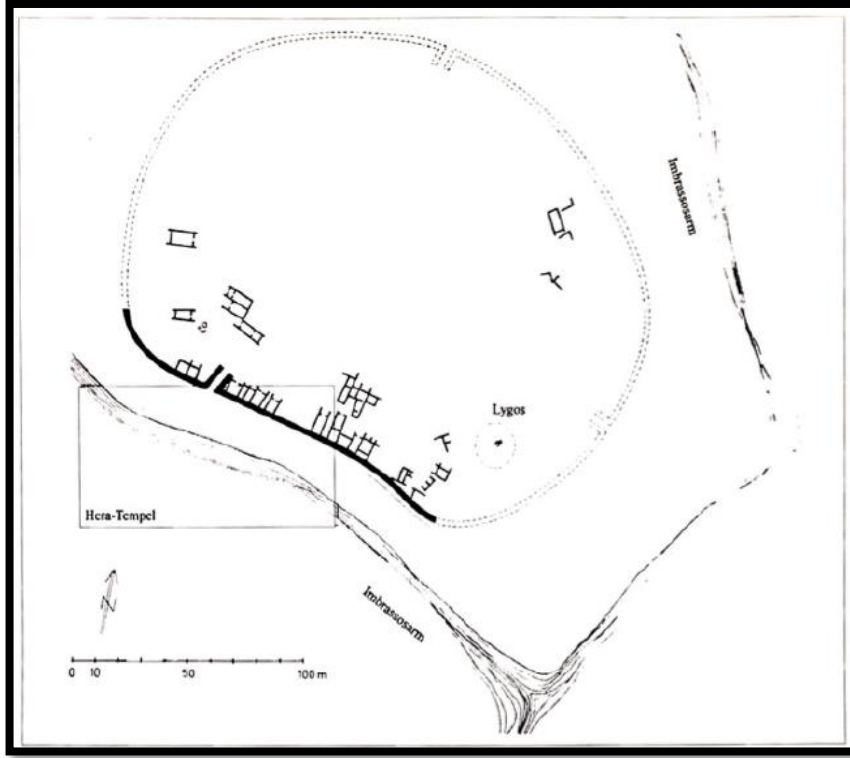
Şekil 8: Themi IVA Yerleşim Planı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 24

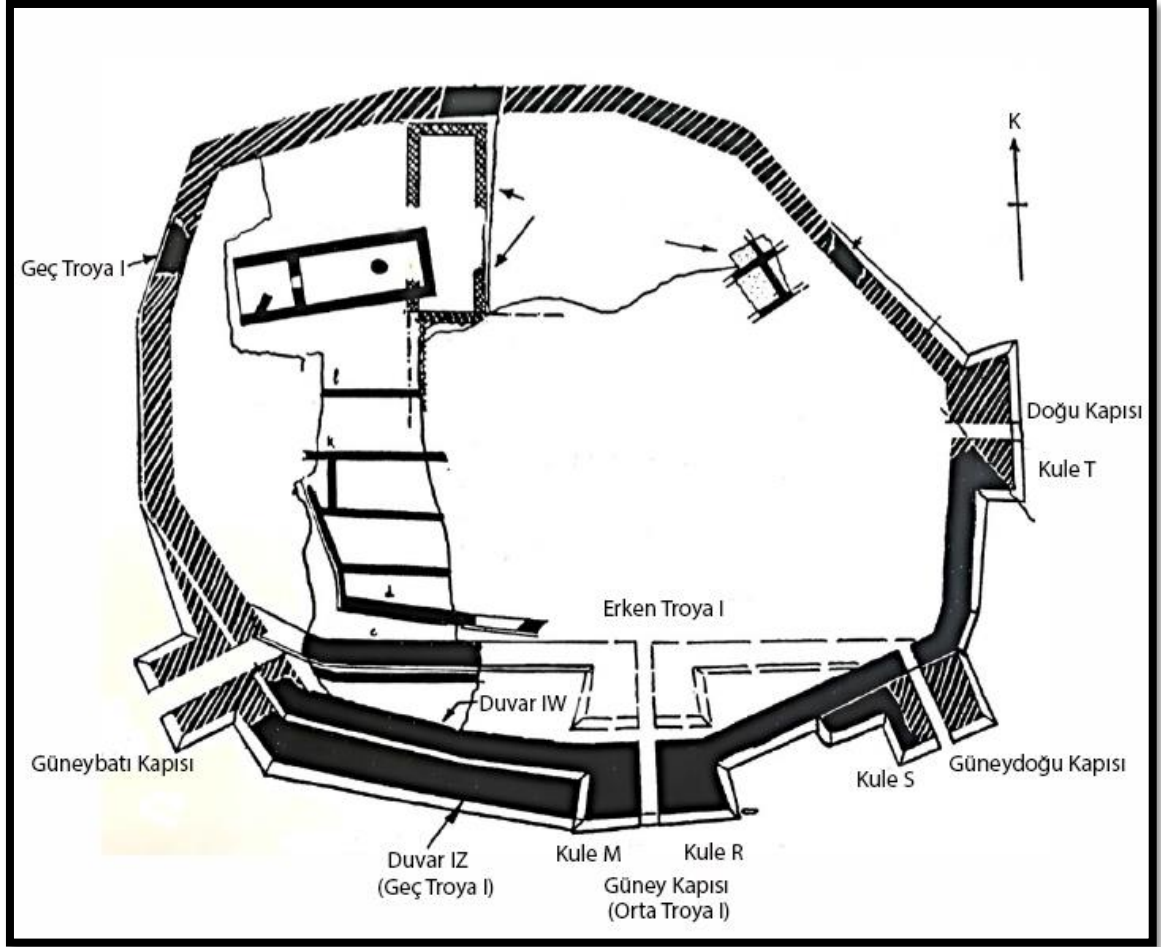
Şekil 9: Thermi IVB Yerleşim Planı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 27

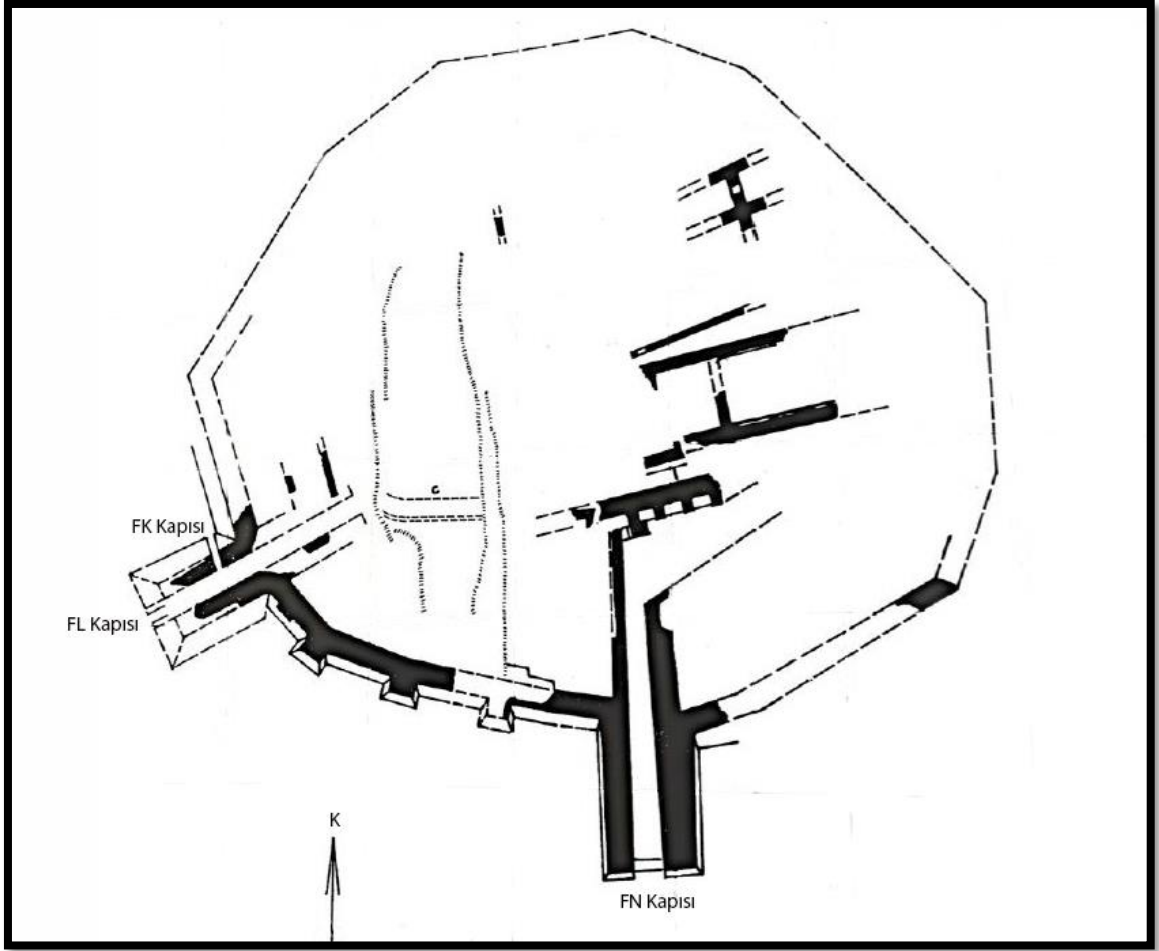
Şekil 10: Thermi V Yerleşim Planı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 30

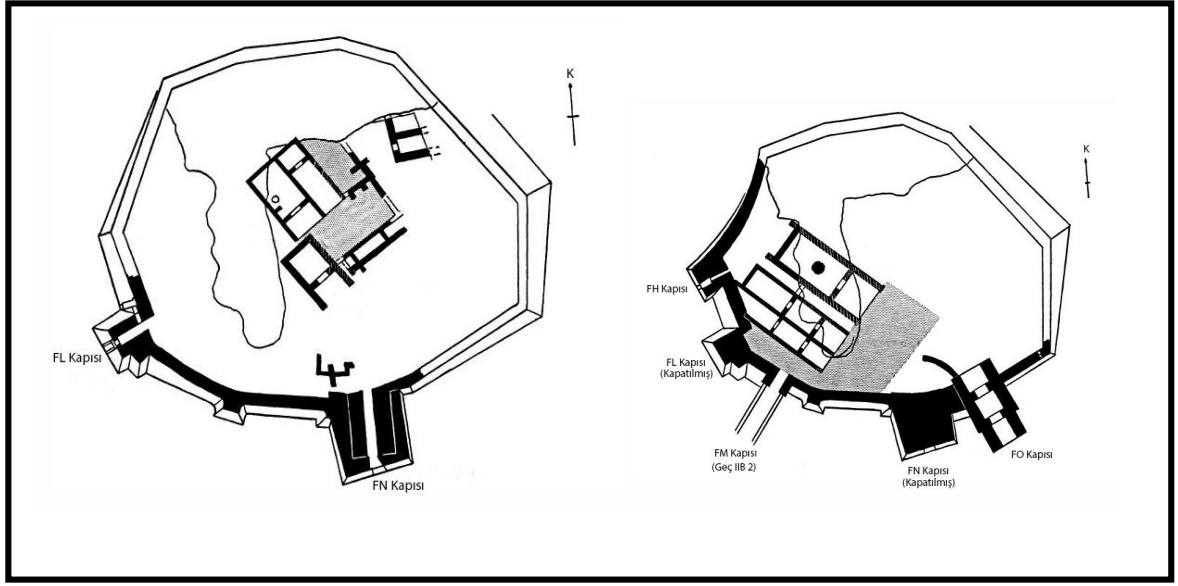
Şekil 11: Samos İlk Tunç Çağı Yerleşim Planı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 45

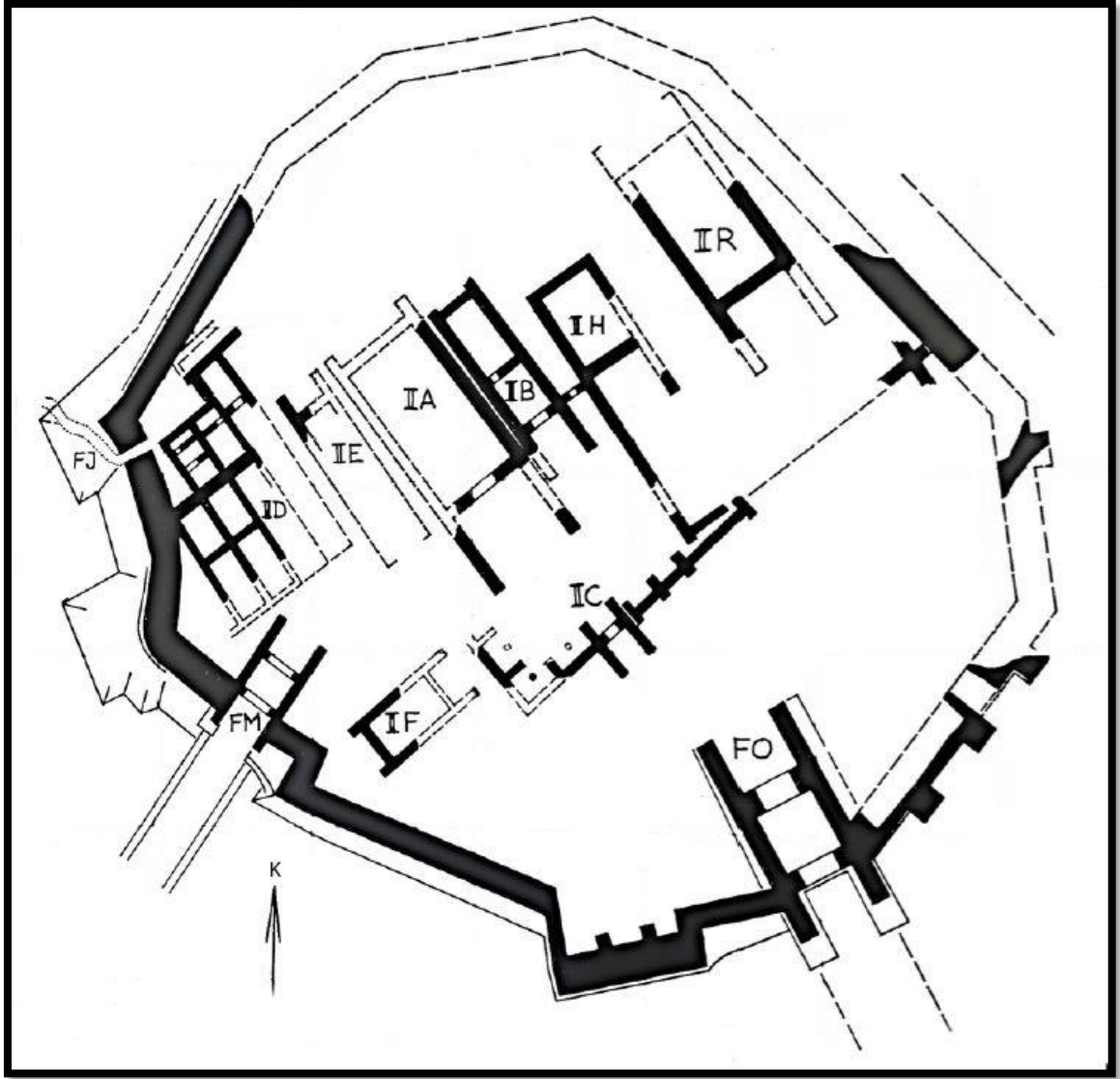
Şekil 12: Troya I Evresi Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Mellaart, 1959: 133.

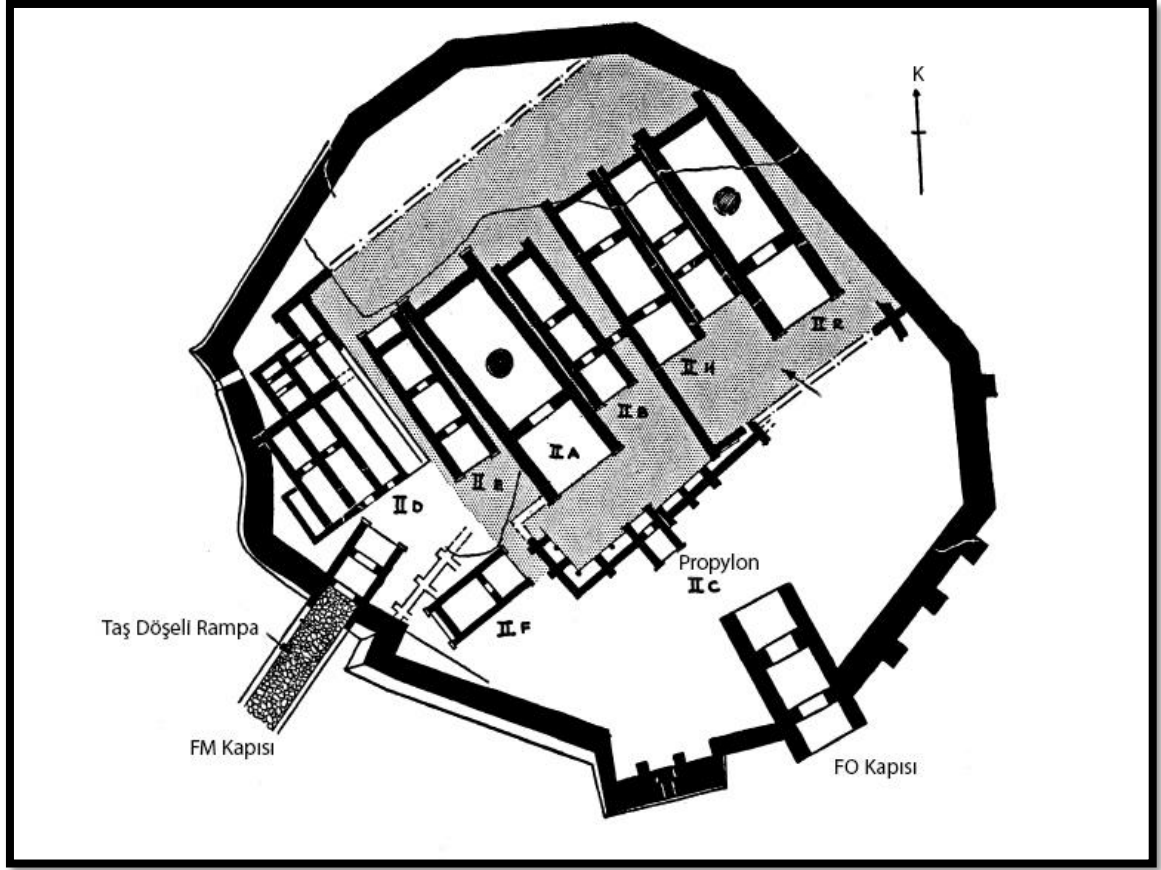
Şekil 13: Troya IIa Evresi Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Schirmer, 1971: 12.

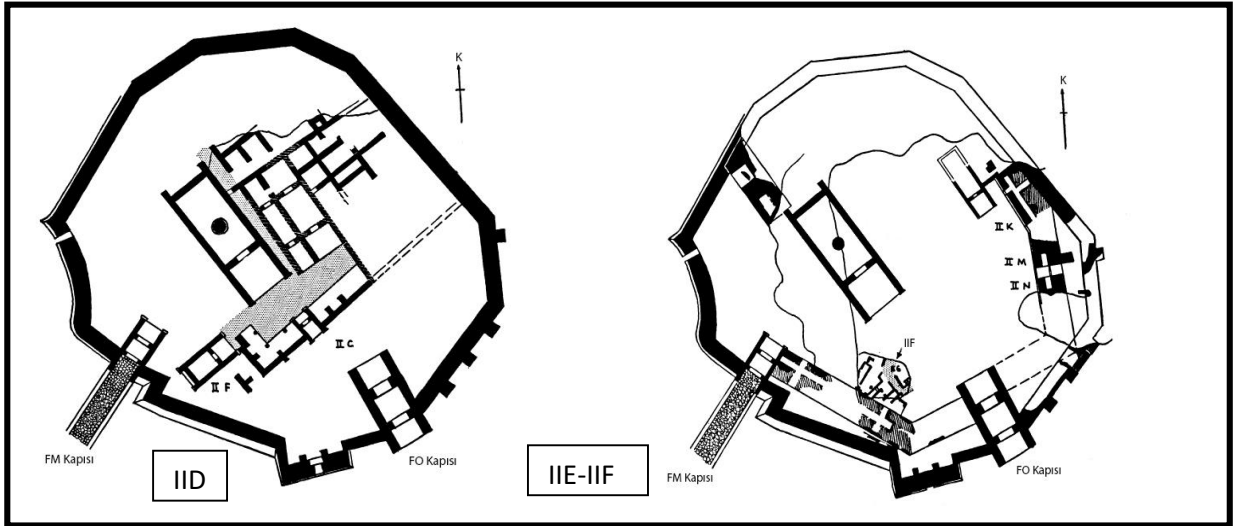
Şekil 14: Troya IIb1 ve IIb 2 Evresi Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Mellaart, 1959: 140-141.

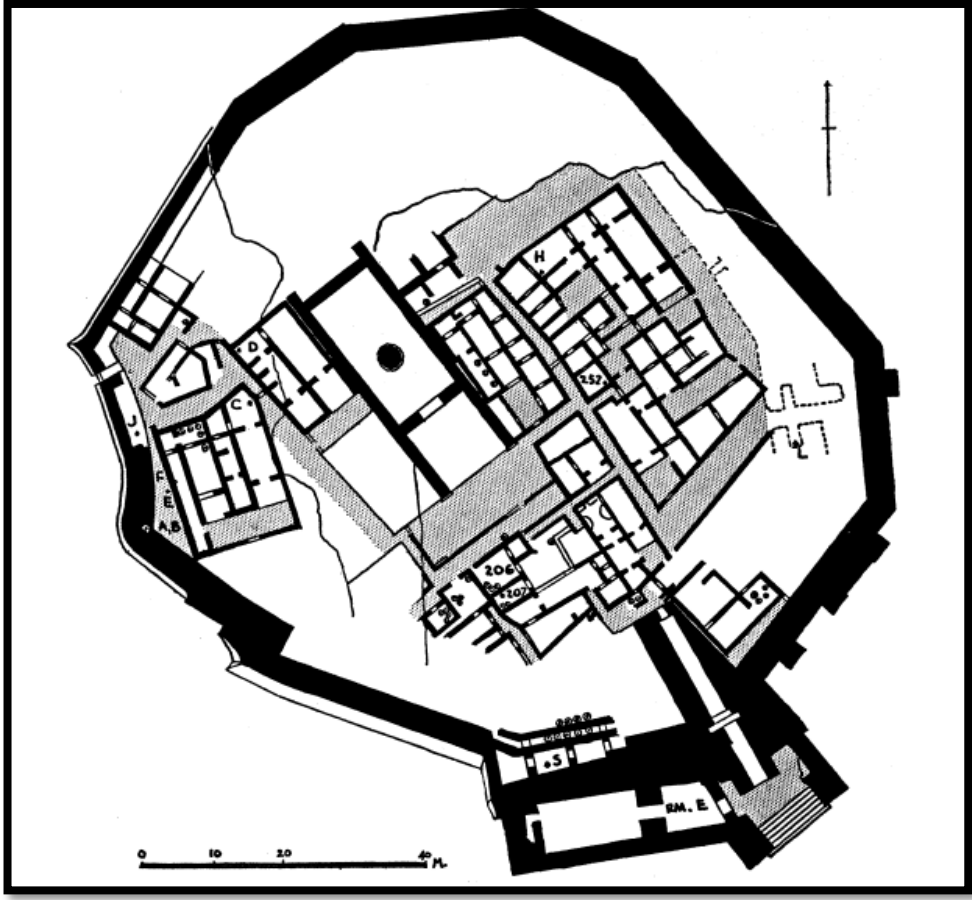
Şekil 15: Troya IIc Evresi Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Schirmer, 1971: 24.

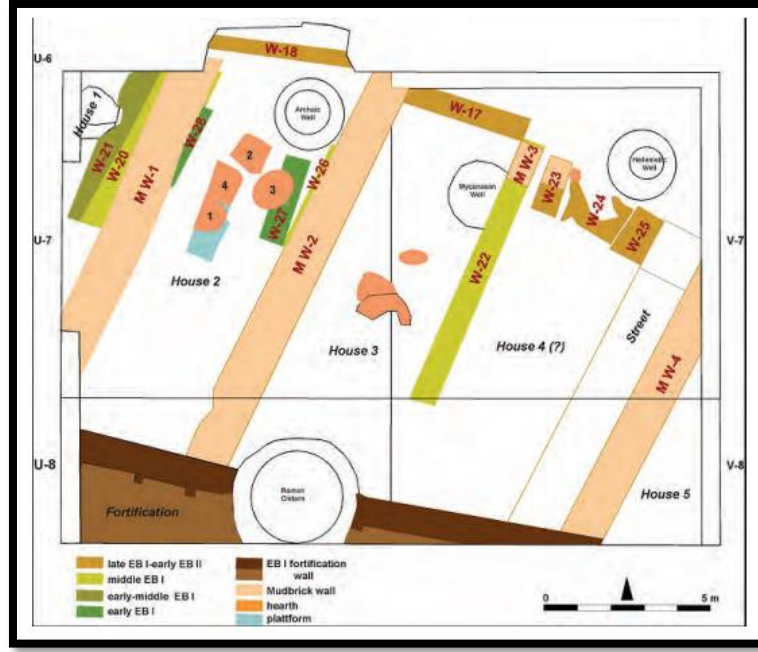
Şekil 16: Troya IIc Evresi Rekonstrüksiyonu
Kaynak: Mellaart, 1959: 143.

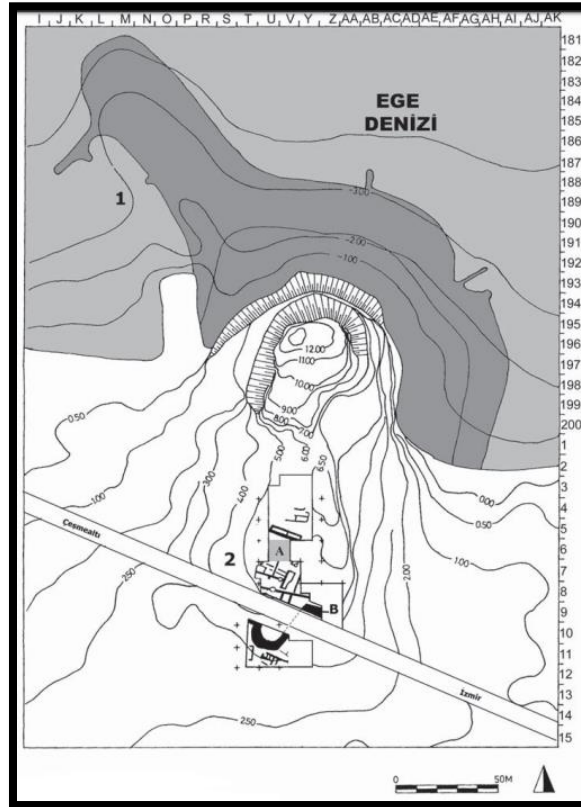
Şekil 17: Troya IIId, IIe ve IIf Evresi Rekonstrüksiyonu
Kaynak: Mellaart, 1959: 147-148.

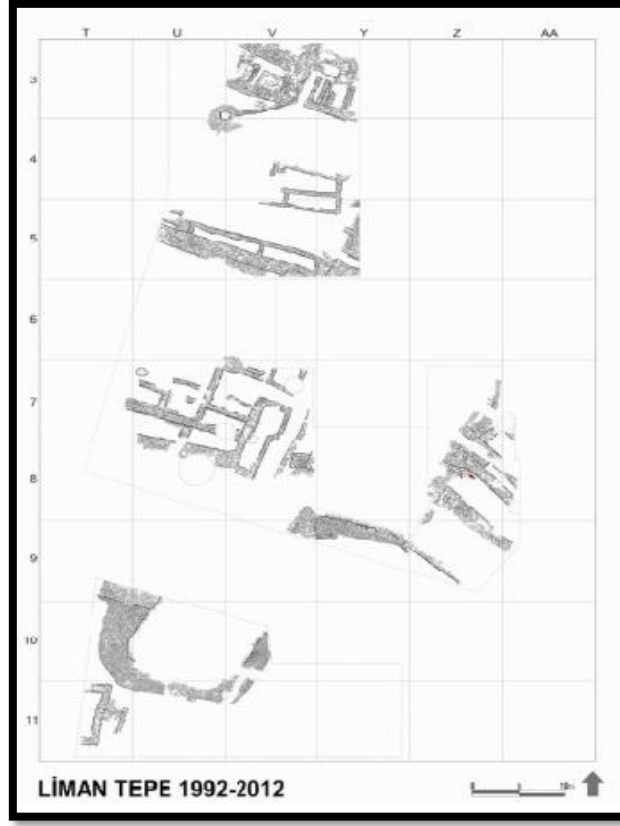
Şekil 18: Troya IIg Evresi Rekonstrüksiyonu
Kaynak: Mellaart, 1959: 151.

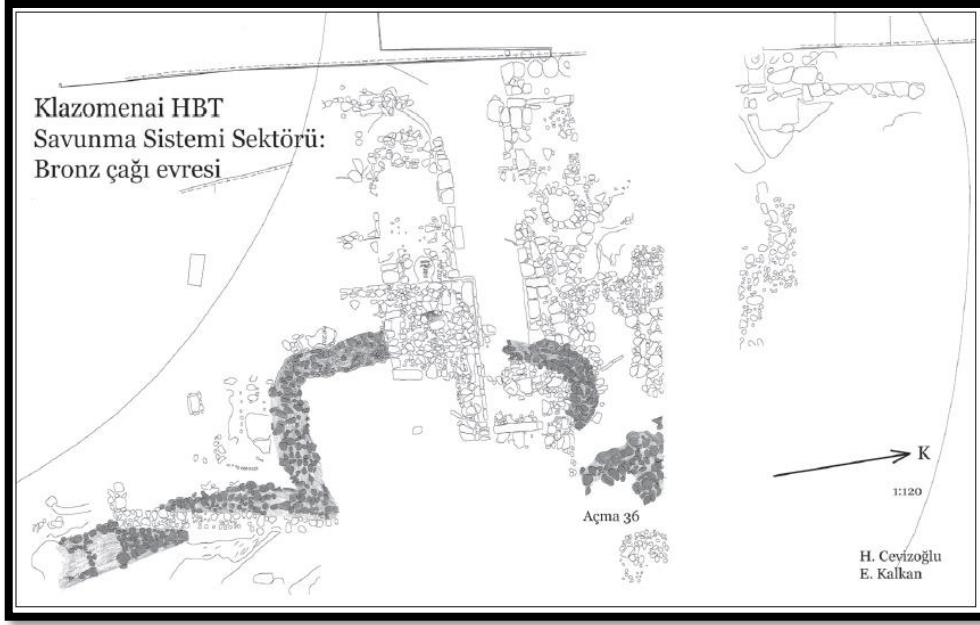
Şekil 19: Liman Tepe İlk Tunç Çağı I-II Genel Mimari Planı
Kaynak: Kouka, 2009: Fig. 3

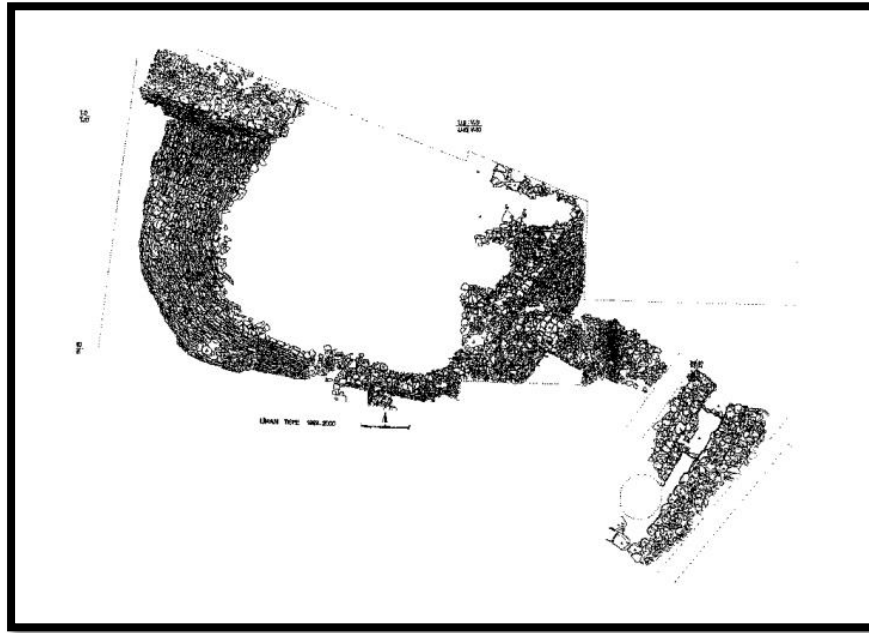
Şekil 20: Liman Tepe Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Erkanal, 2009: 450.

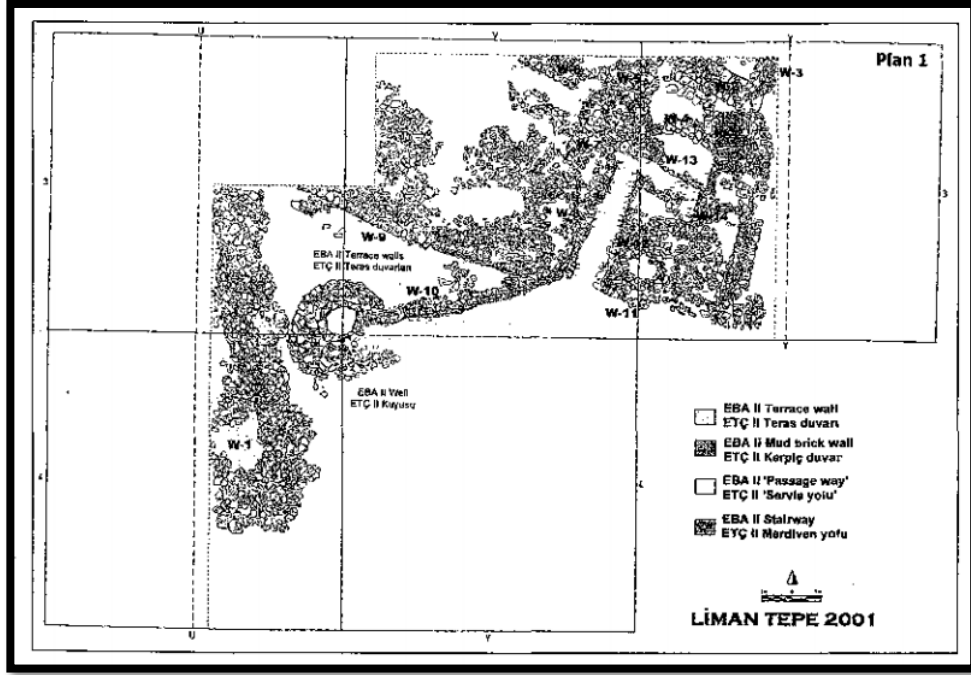
Şekil 21: Liman Tepe Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Erkanal vd. 2014: 507.

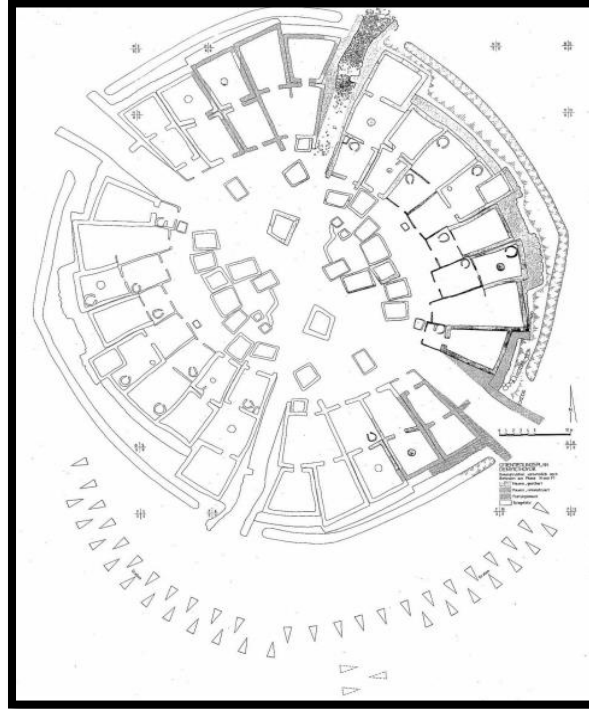
Şekil 22: Liman Tepe Aşağı Şehir Bastiyonu
Kaynak: Ersoy vd. 2013: 193.

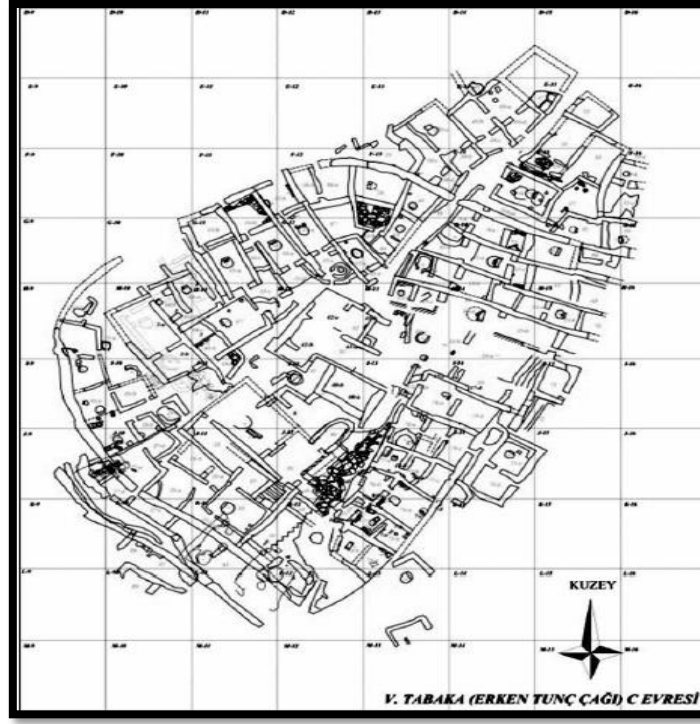
Şekil 23: Liman Tepe Rampa ve Girişi
Kaynak: Erkanal ve Arzty, 2002: 379.

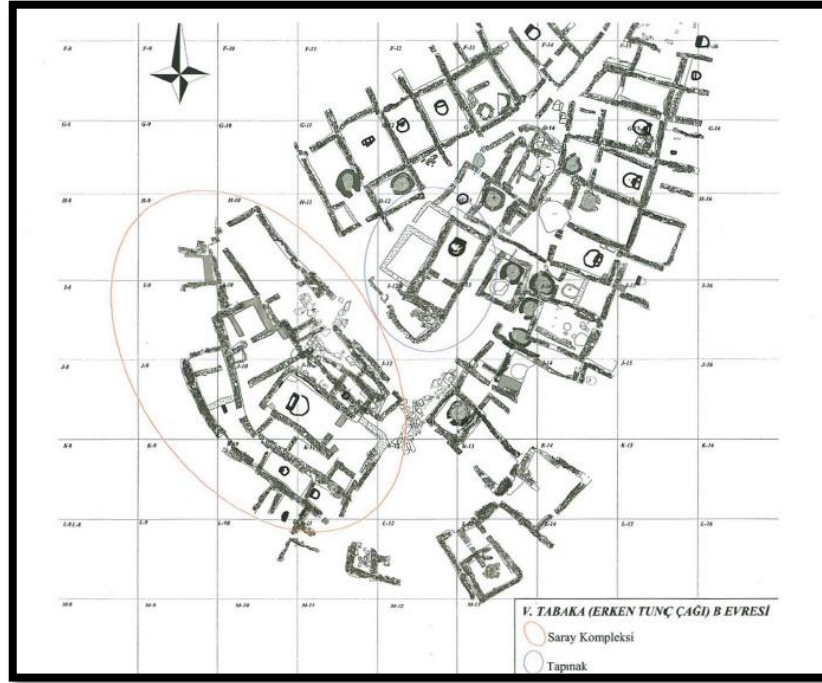
Şekil 24: Liman Tepe Kuleler ve Su Kuyusu
Kaynak: Erkanal vd., 2003: 424.

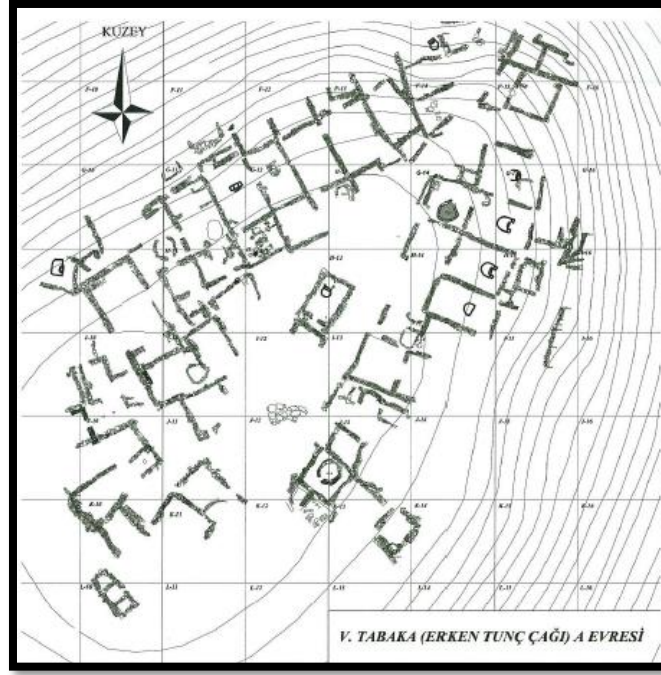
Şekil 25: Demircihöyük Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Korfmann, 1983: 190.

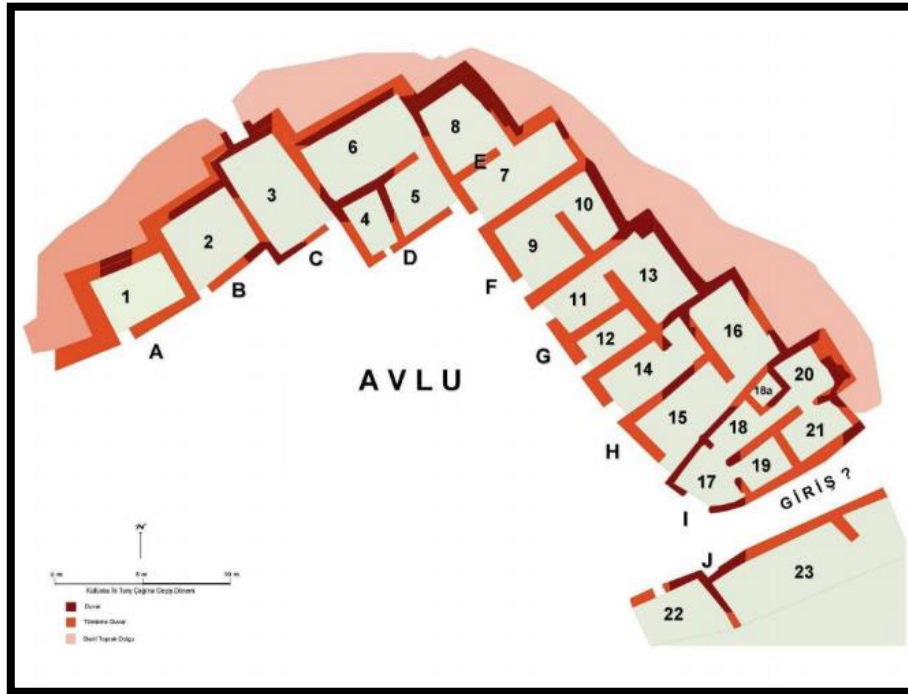
Şekil 26: Seyitömer İlk Tunç Çağı III (VC) Yerleşim Planı
Kaynak: Bilgen vd.,2016: 55.

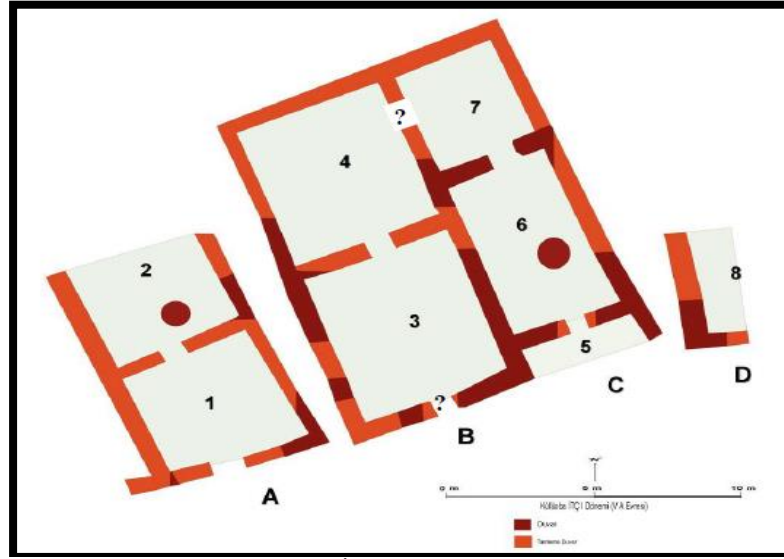
Şekil 27: Seyitömer İlk Tunç Çağı III (VB) Yerleşim Planı
Kaynak: Bilgen, Çoşkun ve Z.Bilgen, 2015: 122.

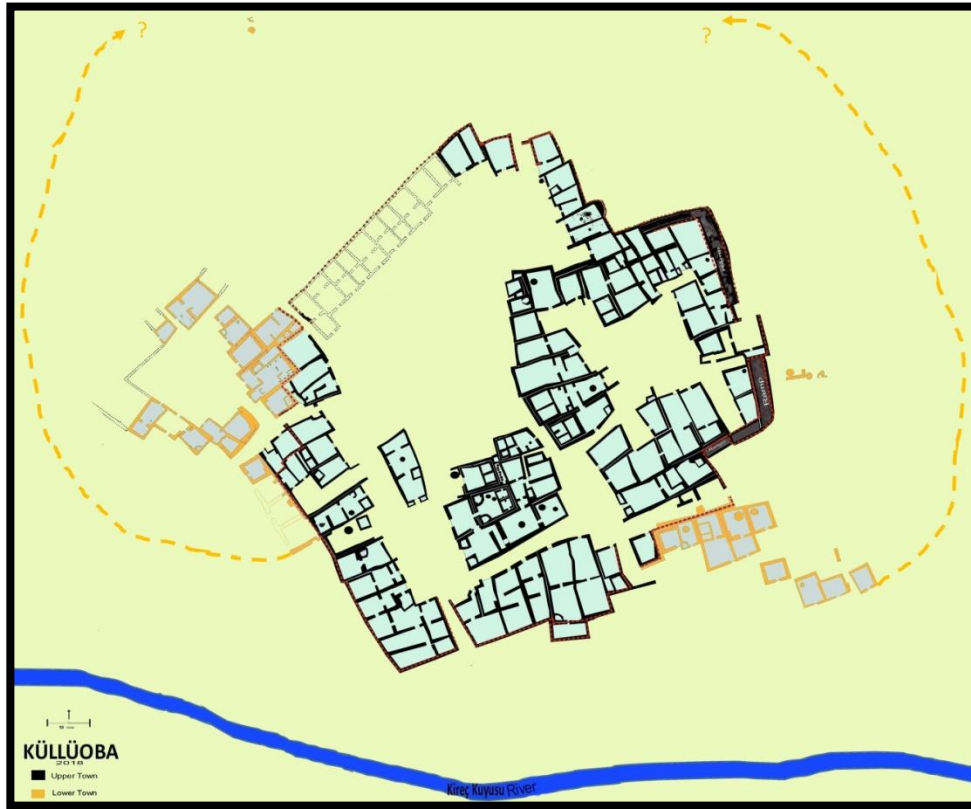
Şekil 28: Seyitömer İlk Tunç Çağı III (VA) Yerleşim Planı
Kaynak: Bilgen, Çoşkun ve Z.Bilgen, 2015: 121.

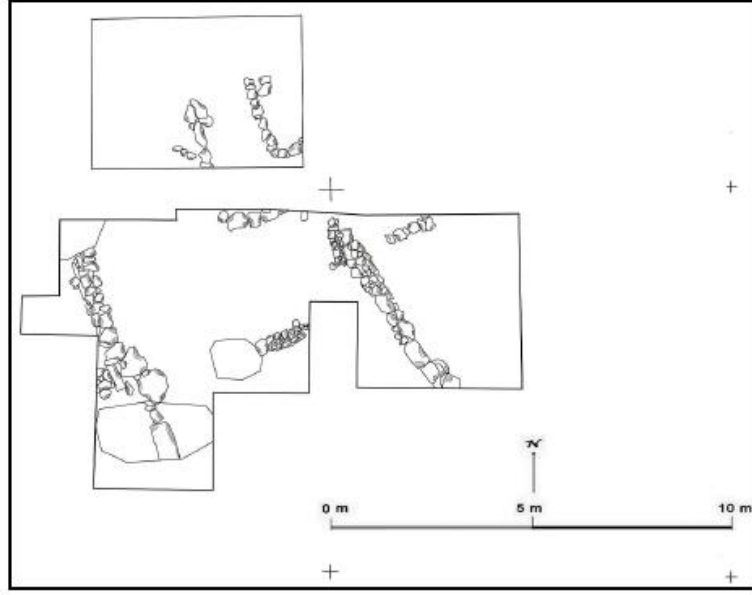
Şekil 29: Küllioba İlk Tunç Çağı Geçiş Evresi Yerleşim Planı
Kaynak: Fidan, 2012: 8.

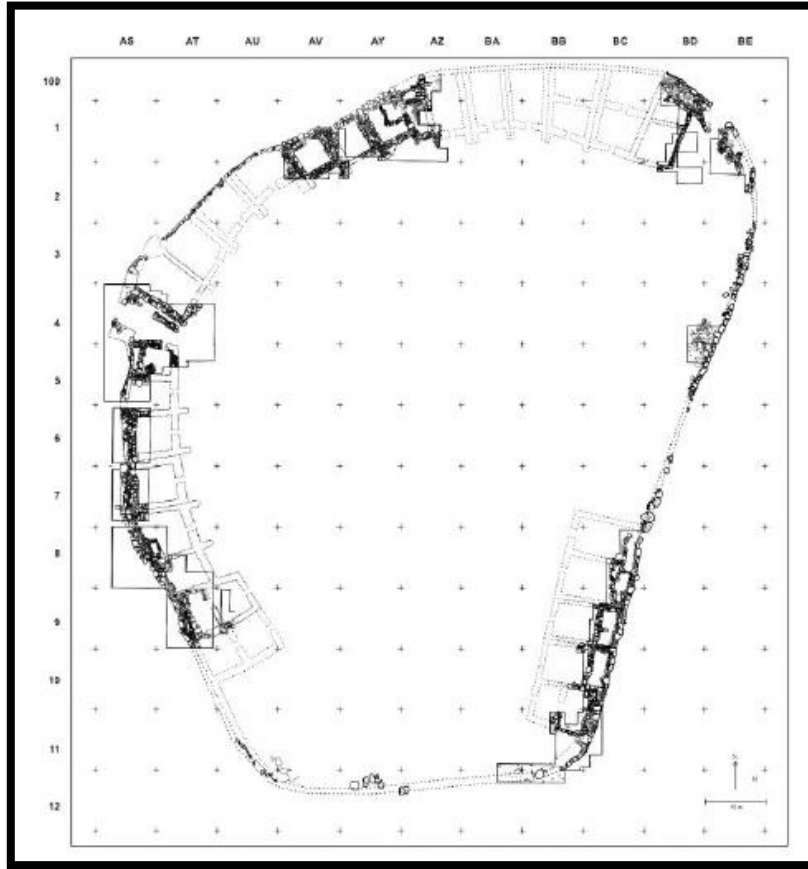
Şekil 30: Küllüoba İlk Tunç Çağı I Mimari Planı
Kaynak: Fidan, 2012: 10.

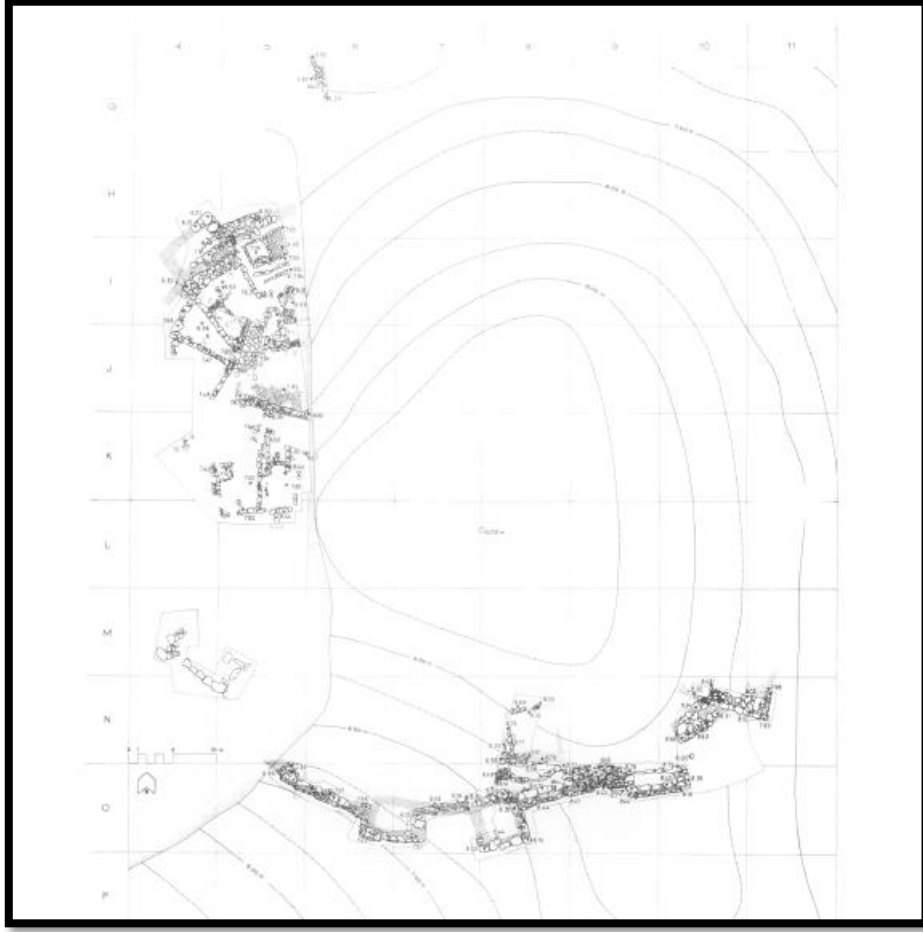
Şekil 31: Küllüoba İlk Tunç Çağı II Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Fidan, 2018: Fig. 4.

Şekil 32: Küllüoba İlk Tunç Çağı III Mimari Planı
Kaynak: Fidan, 2012: 26.

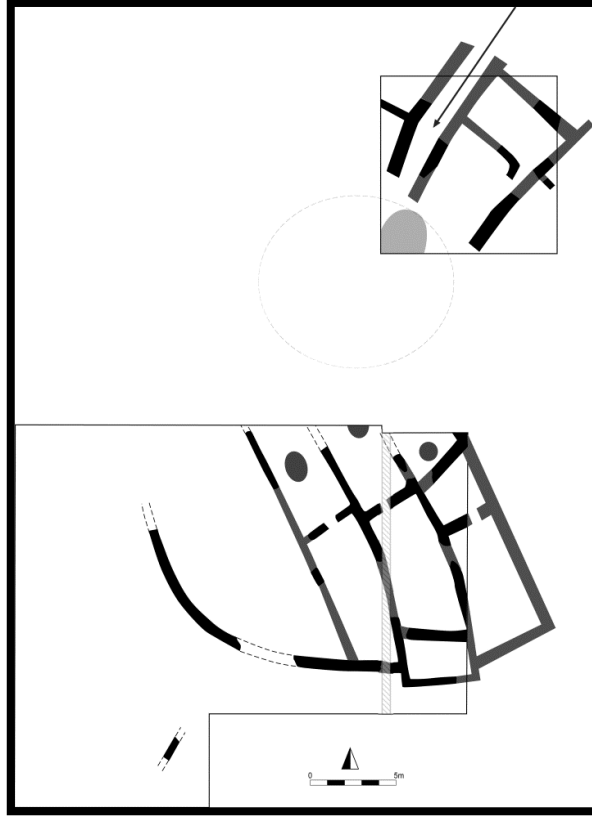

Şekil 33: Keçiçayırı İlk Tunç Çağı II Yerleşim Planı
Kaynak: Fidan, 2016: 90.

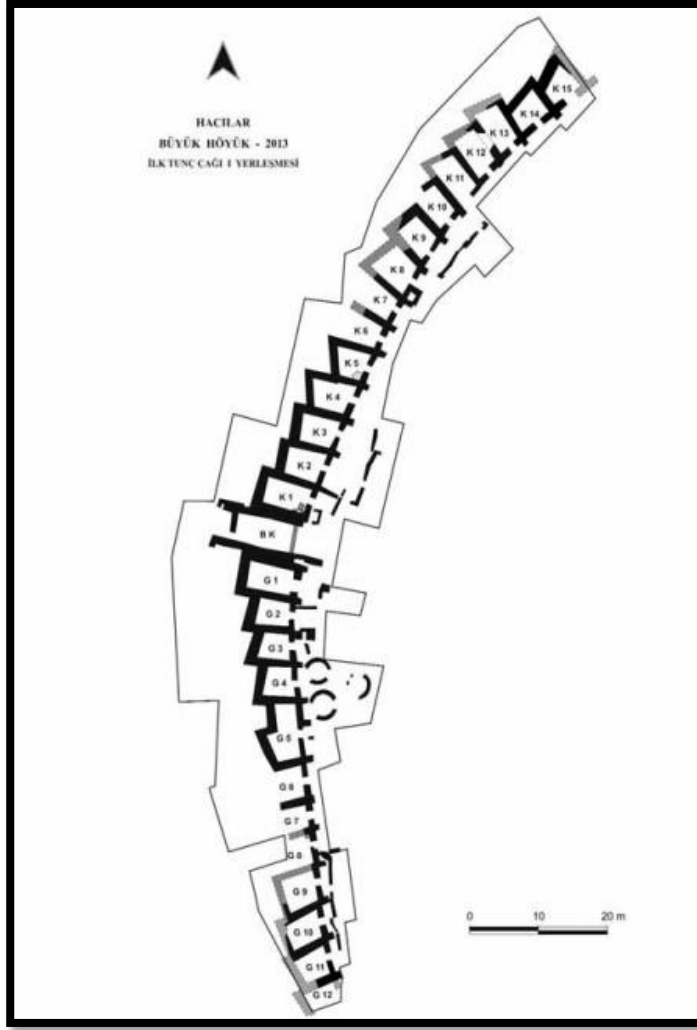

Şekil 34: Karaoğlan Mevkii Genel Yerleşim Planı

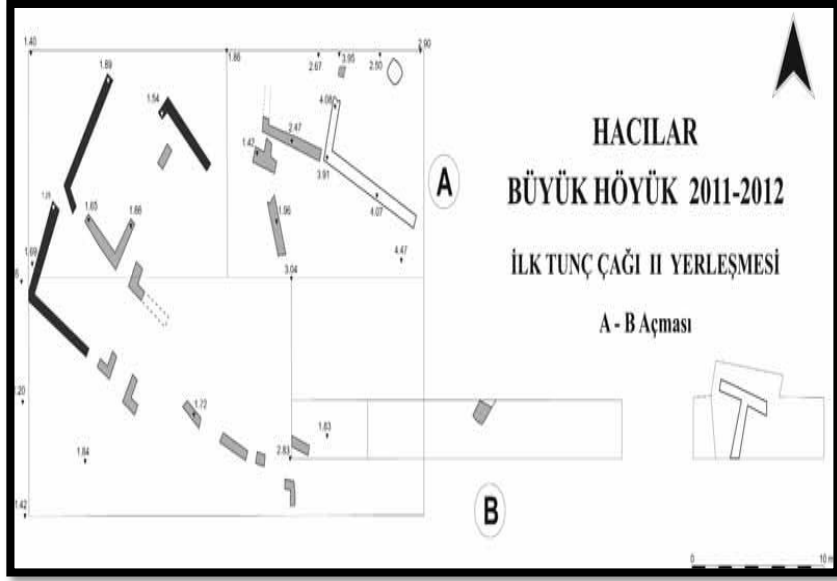
Kaynak: Topbaş vd. 1998: 23.

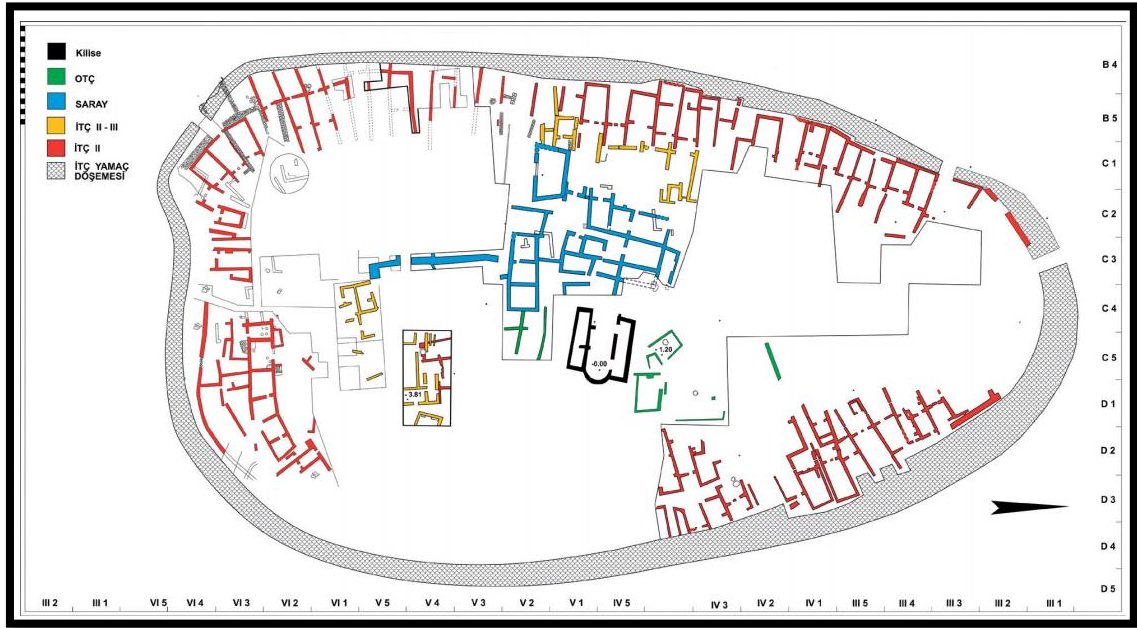
Şekil 35: Laodikeia-Kandilkırı Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Oğuzhanoğlu Akay, 2019: Fig.4

Şekil 36: Hacılar Büyük Höyük İlk Tunç Çağı I Yerleşim Planı
Kaynak: Umurtak ve Duru, 2014: 5.

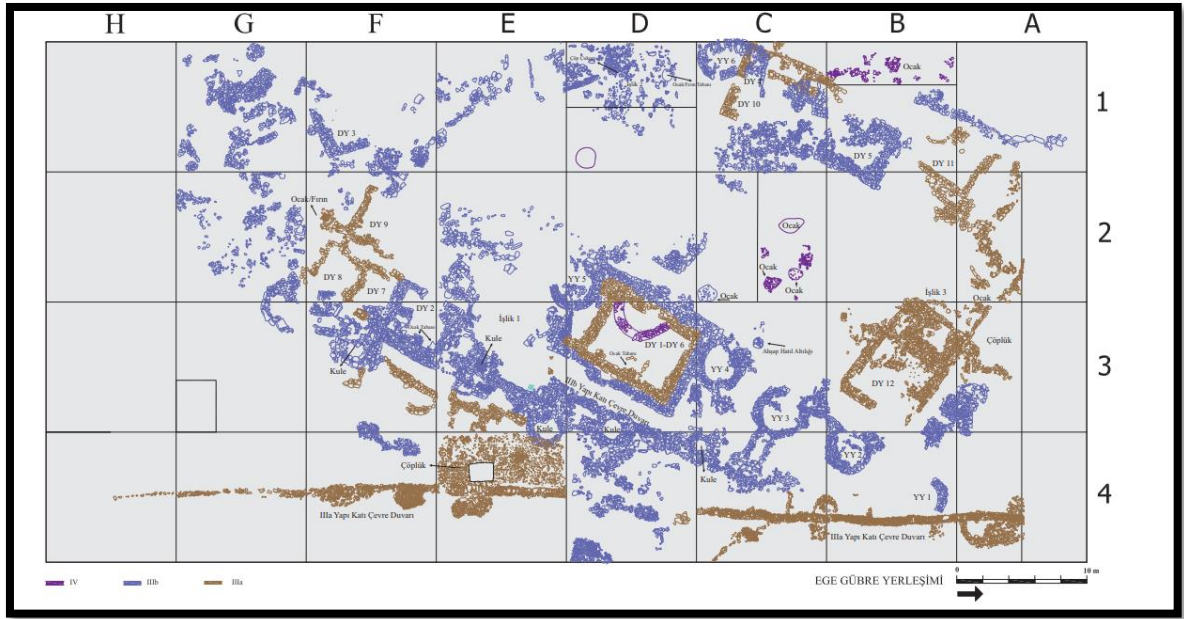
Şekil 37: Hacilar Büyük Höyük İlk Tunç Çağı II Yerleşim Planı
Kaynak: Umurtak ve Duru, 2013: 6.

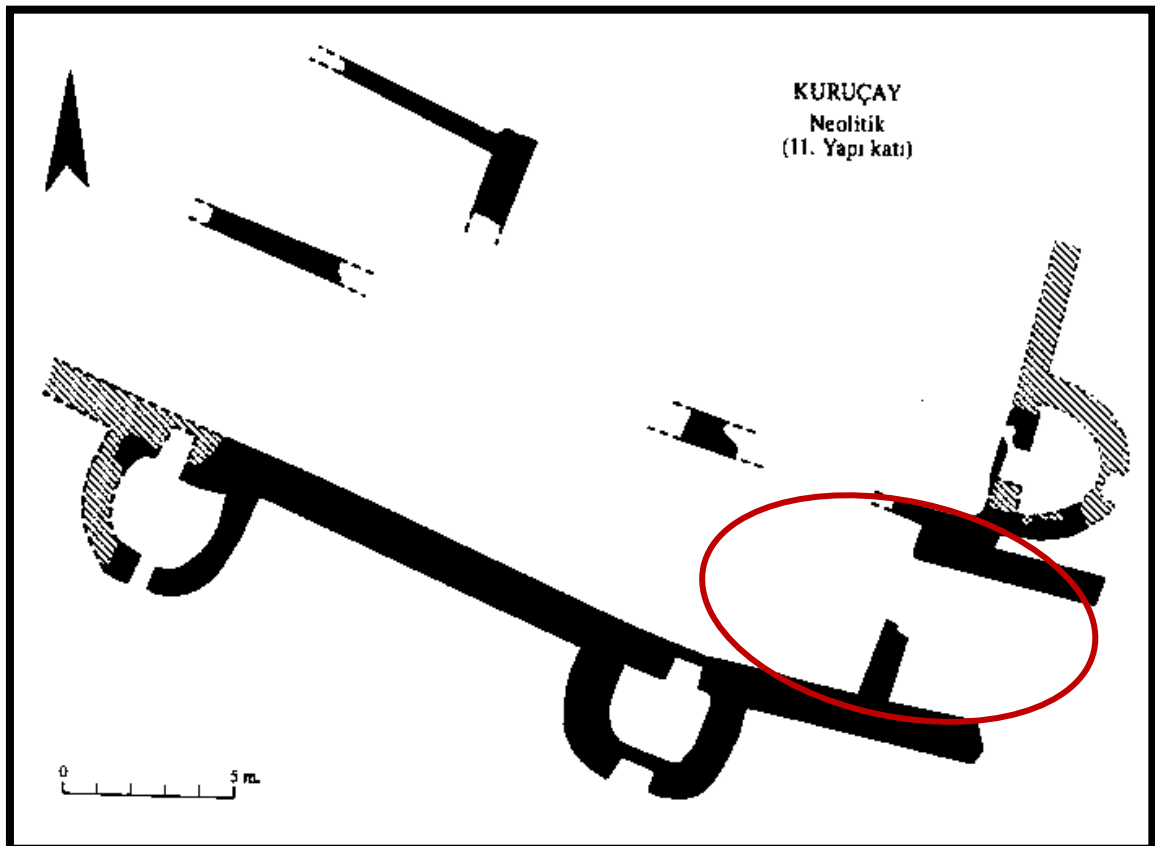
Şekil 38: Bademağacı İlk Tunç Çağı II Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Umurtak ve Duru, 2011: 9.

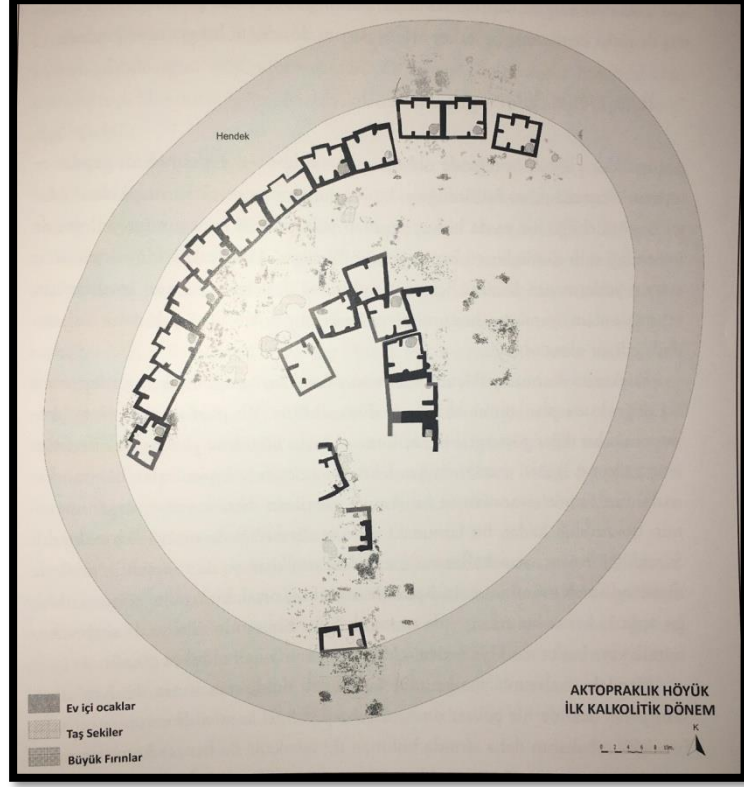
Şekil 39: Hoca Çeşme Neolitik Dönem Genel Mimari Planı
Kaynak: Özdoğan,1998: 82.

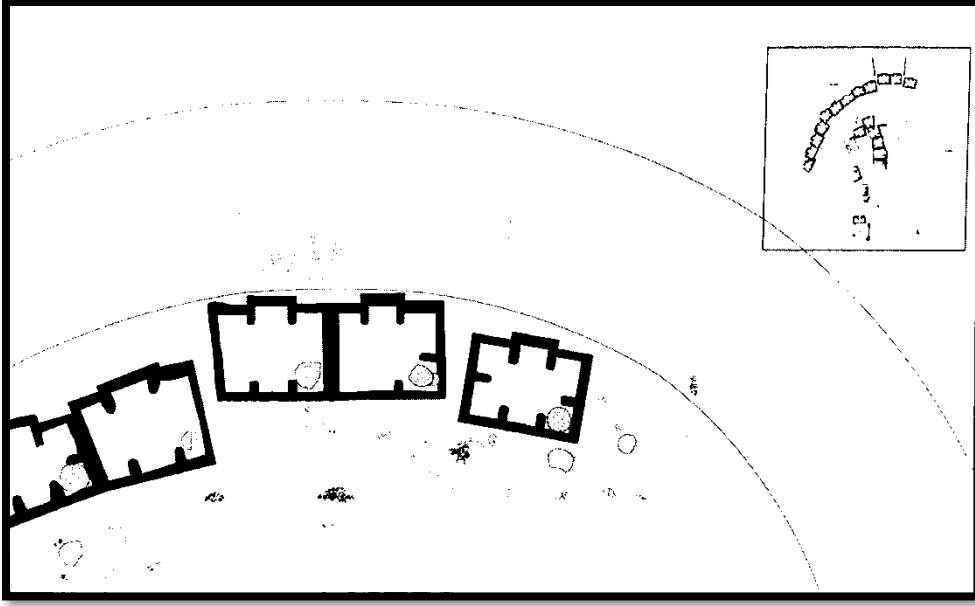
Şekil 40: Ege Gübre Neolitik Dönem Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Ozan, 2012: 680.

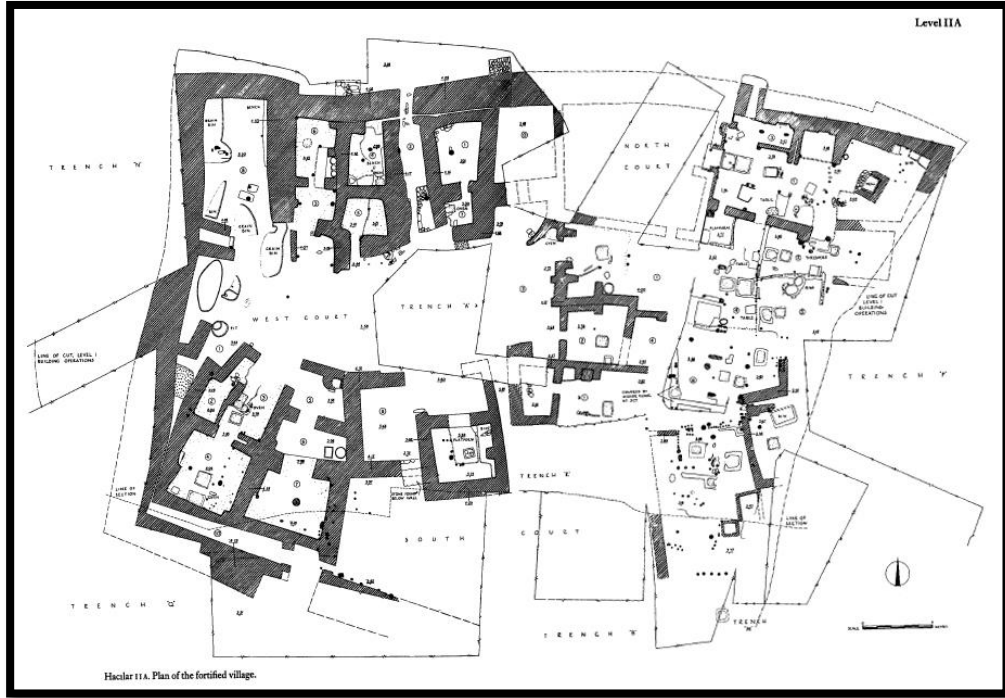
Şekil 41: Kuruçay 11. Yapı Katı Neolitik Dönem Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Duru, 2008: 43.

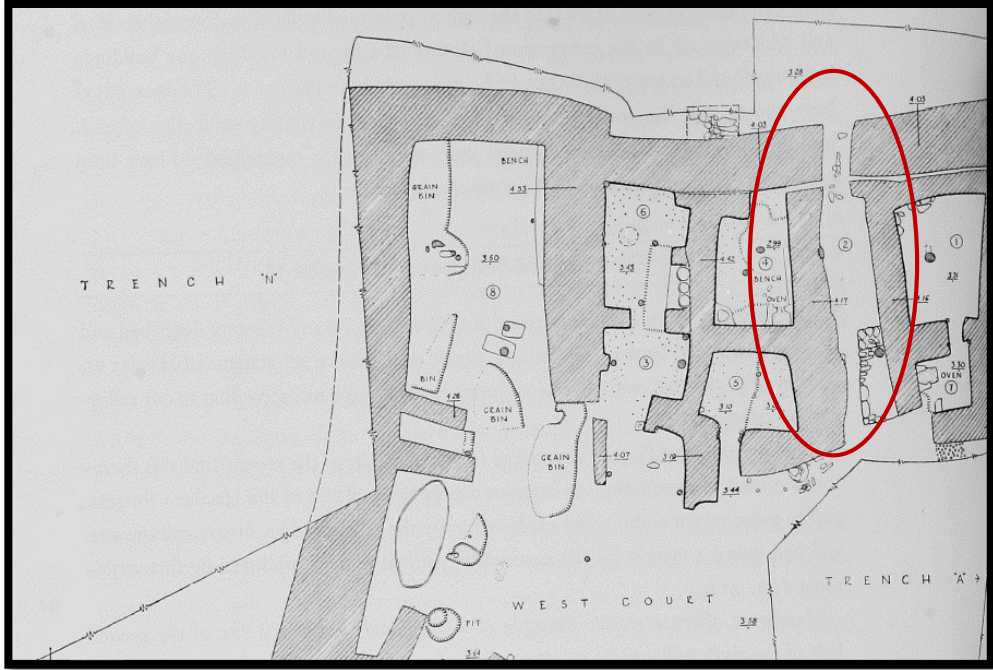
Şekil 42: Aktopraklık İlk Kalkolitik Çağ Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Karul,2017: 165.

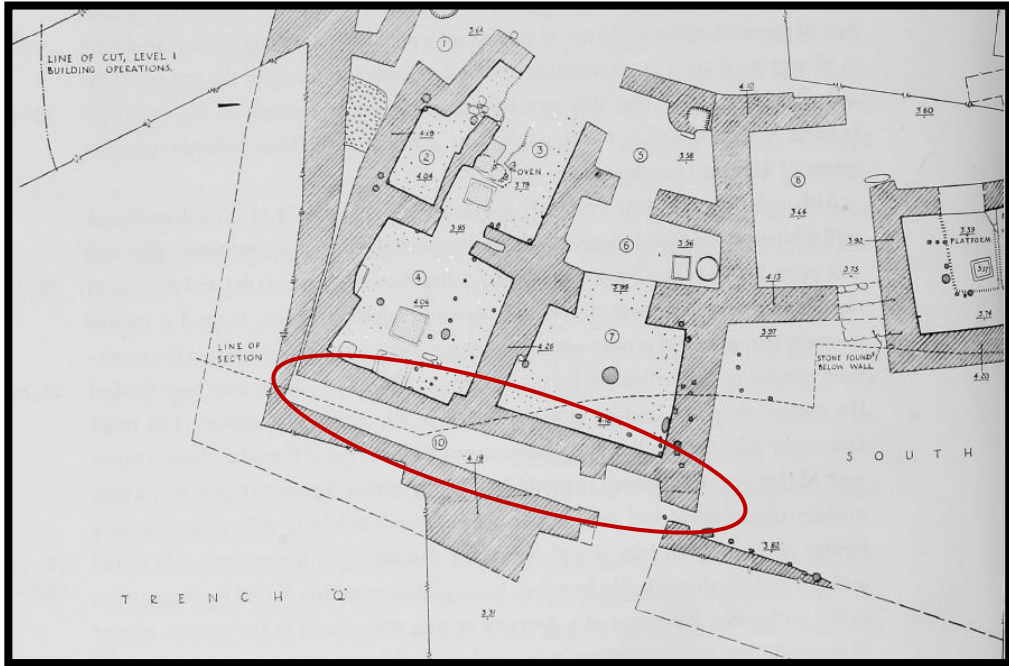
Şekil 43: Aktopraklık Kalkolitik Dönem Yerleşme Girişleri
Kaynak: Karul,2017: 159.

Şekil 44: Hacilar IIA Kalkolitik Dönem Genel Yerleşim Planı
Kaynak: Mellaart,1970: 26-27.

Şekil 45: Hacilar IIA Kalkolitik Dönem Kuzeybatı Girişi
Kaynak: Mellaart,1970: 26-27

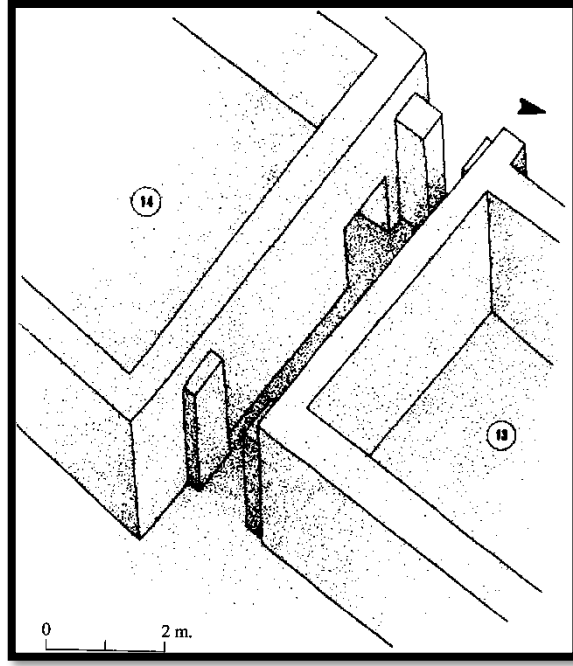
Şekil 46: Hacilar IIA Kalkolitik Dönem Güneybatı Girişi
Kaynak: Mellaart,1970: 26-27.

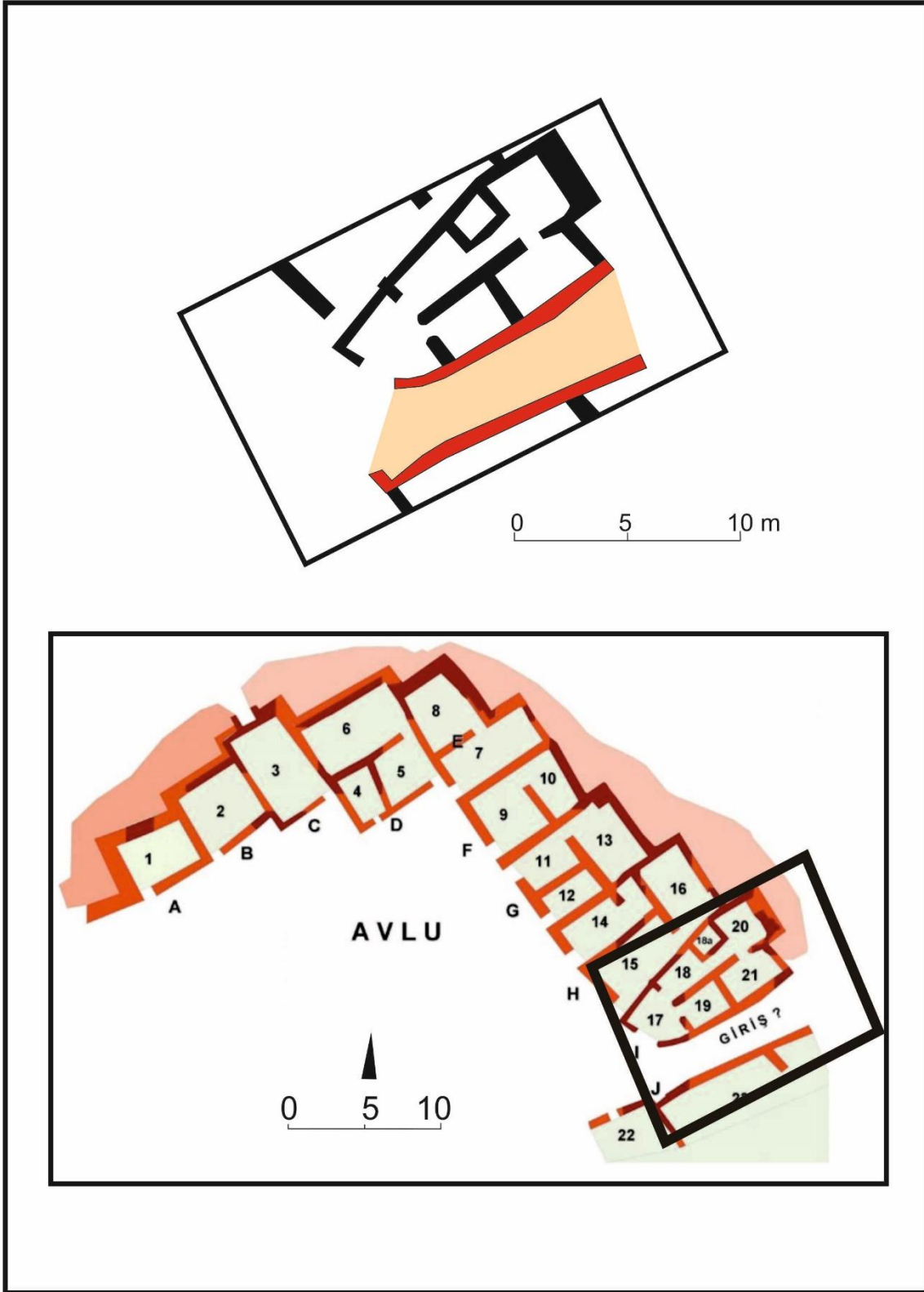
Şekil 47: Hacilar IIA Kalkolitik Dönem Kuzeydoğu Girişi
Kaynak: Mellaart,1970: 26-27.

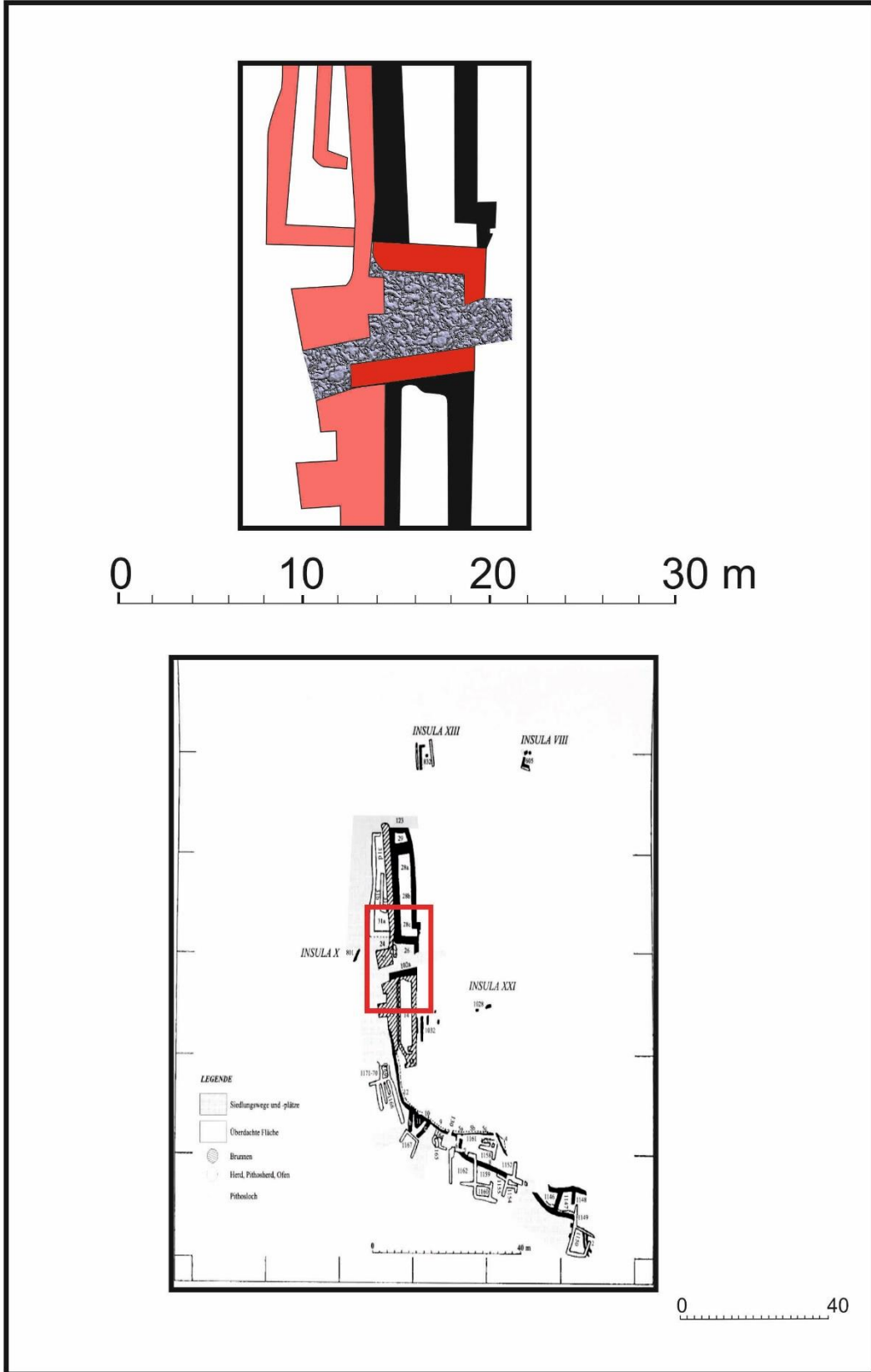
Şekil 48: Kuruçay 6A Kalkolitik Dönem Girişleri
Kaynak: Duru, 1996: Şekil.34.

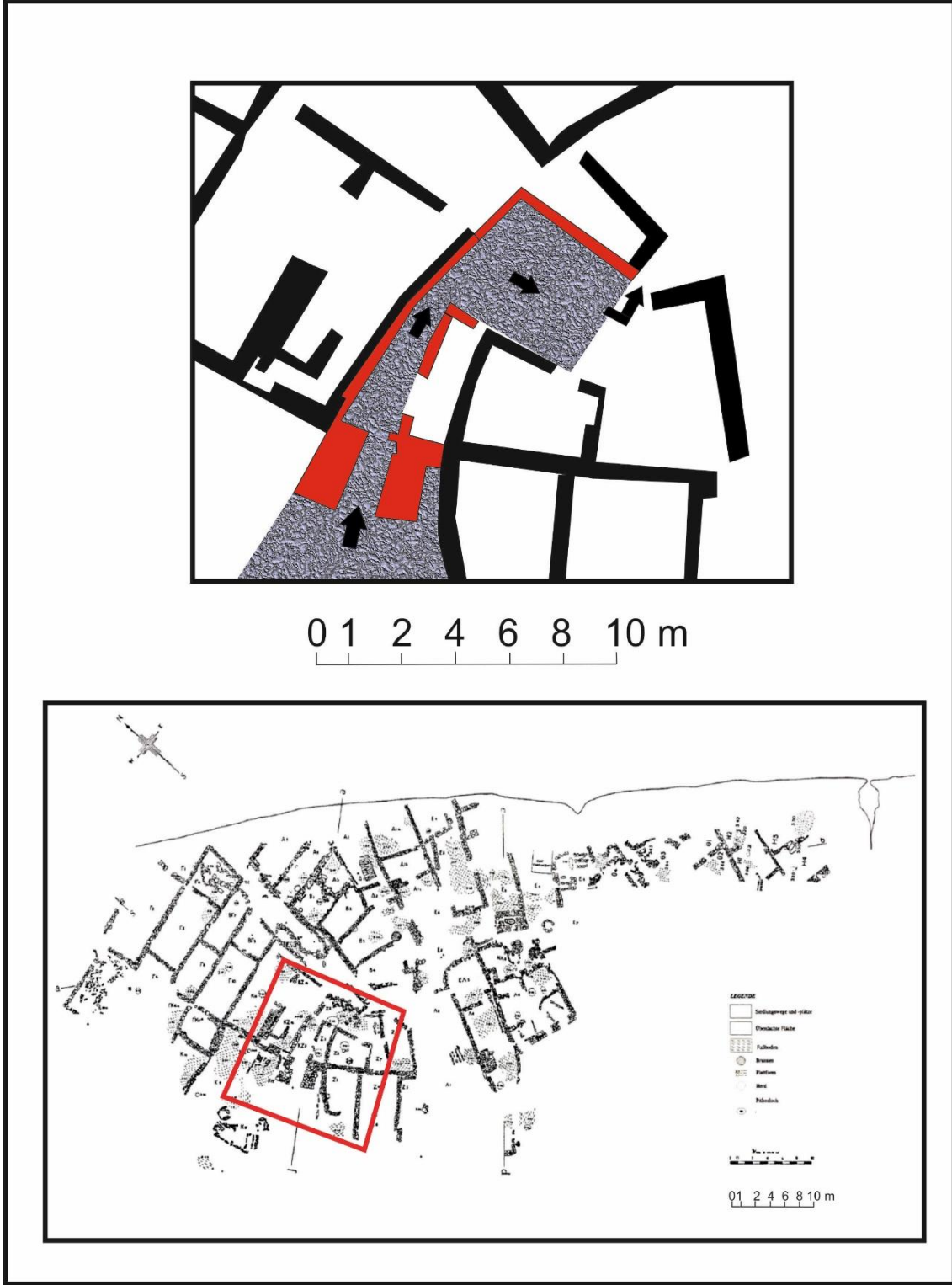
Şekil 49: Kuruçay 6A Doğu Kapısı İso­metrik Çizimi
Kaynak: Duru, 2008: 126.

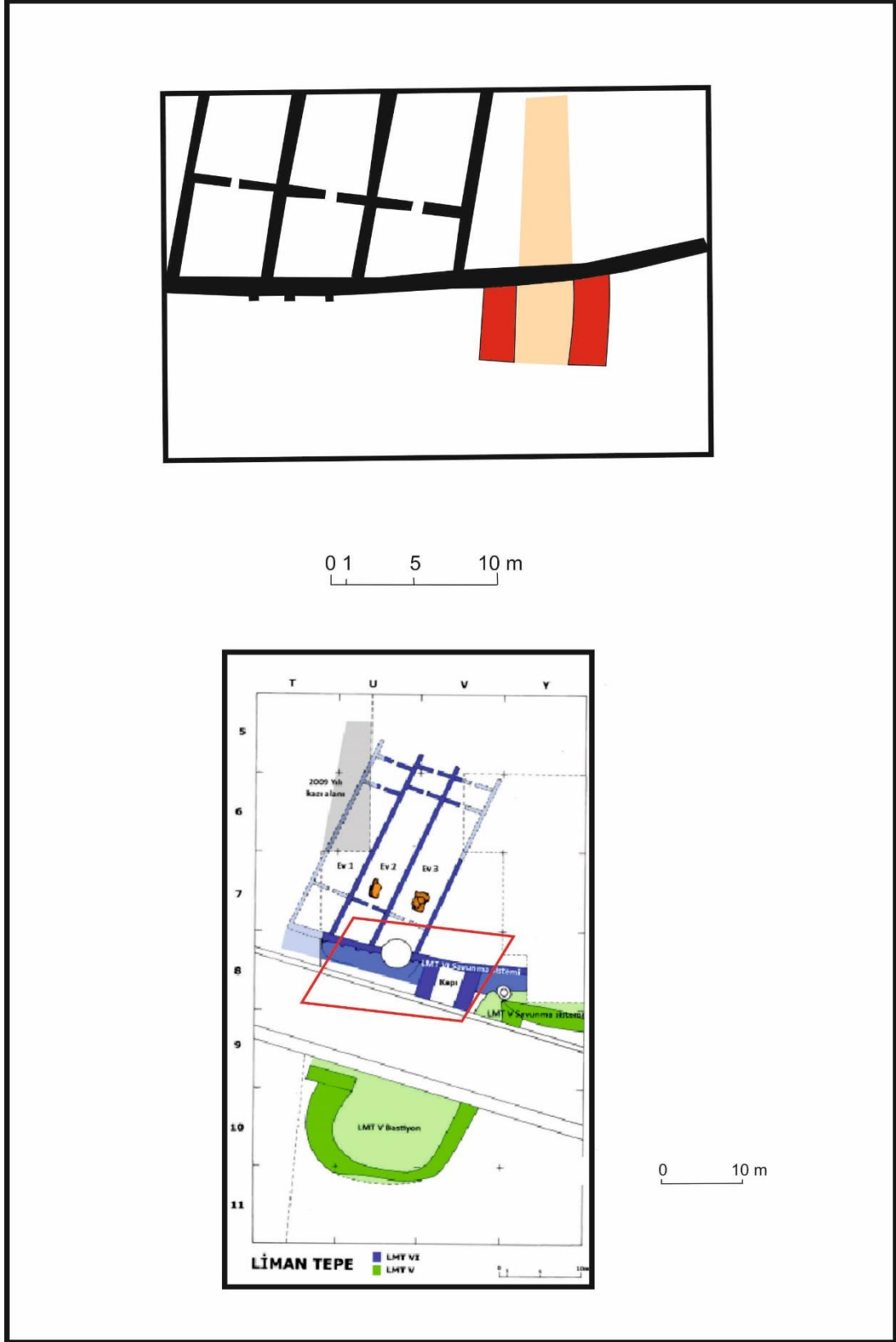
Şekil 50: İlk Tunç Çağı Geçiş Küllüoba Kapısı
Kaynak: Fidan, 2012: Res.7'den düzenlenmiştir.

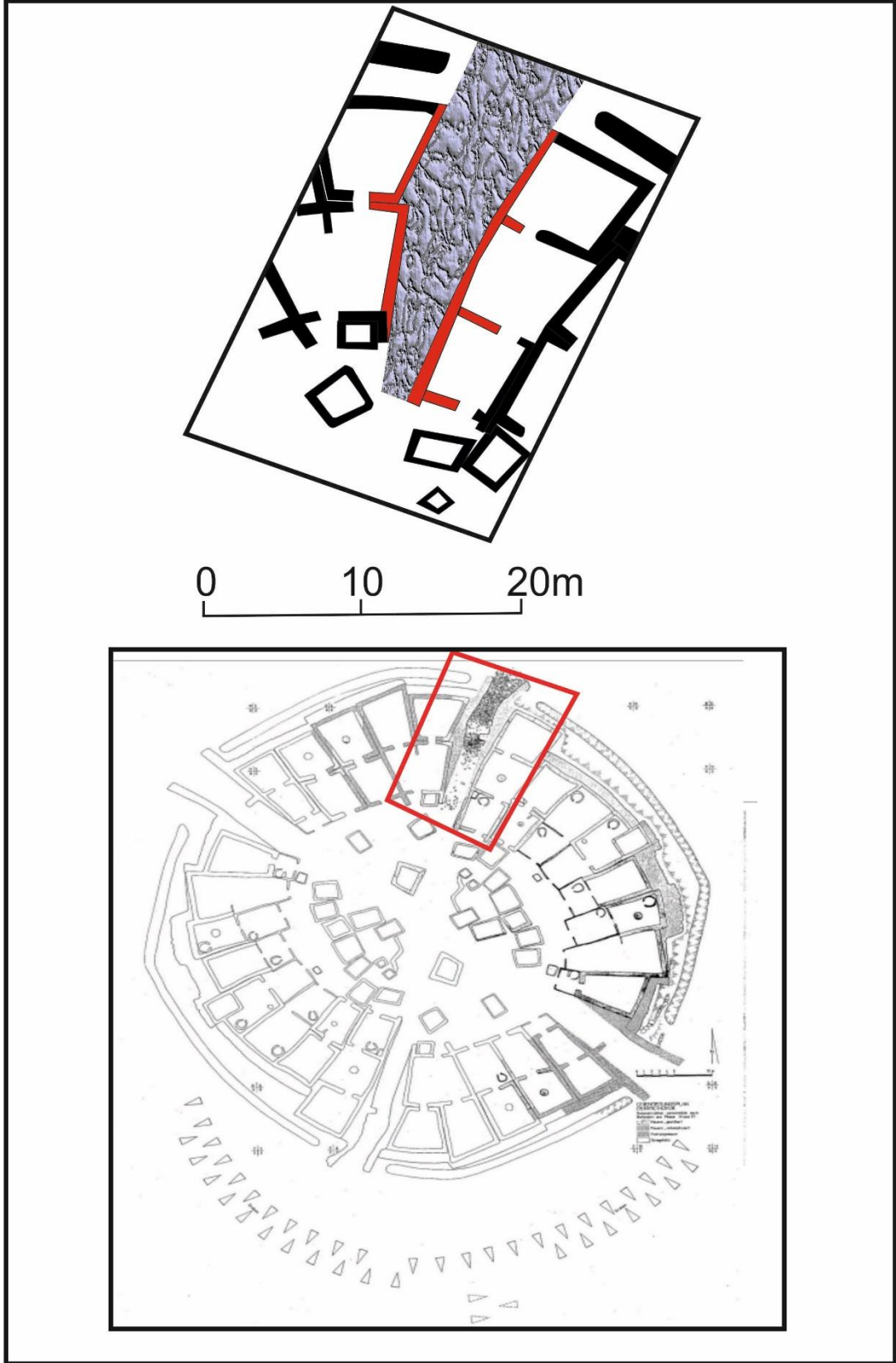
Şekil 51: İlk Tunç Çağı I Poliochni Kapısı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 3'ten düzenlenmiştir.

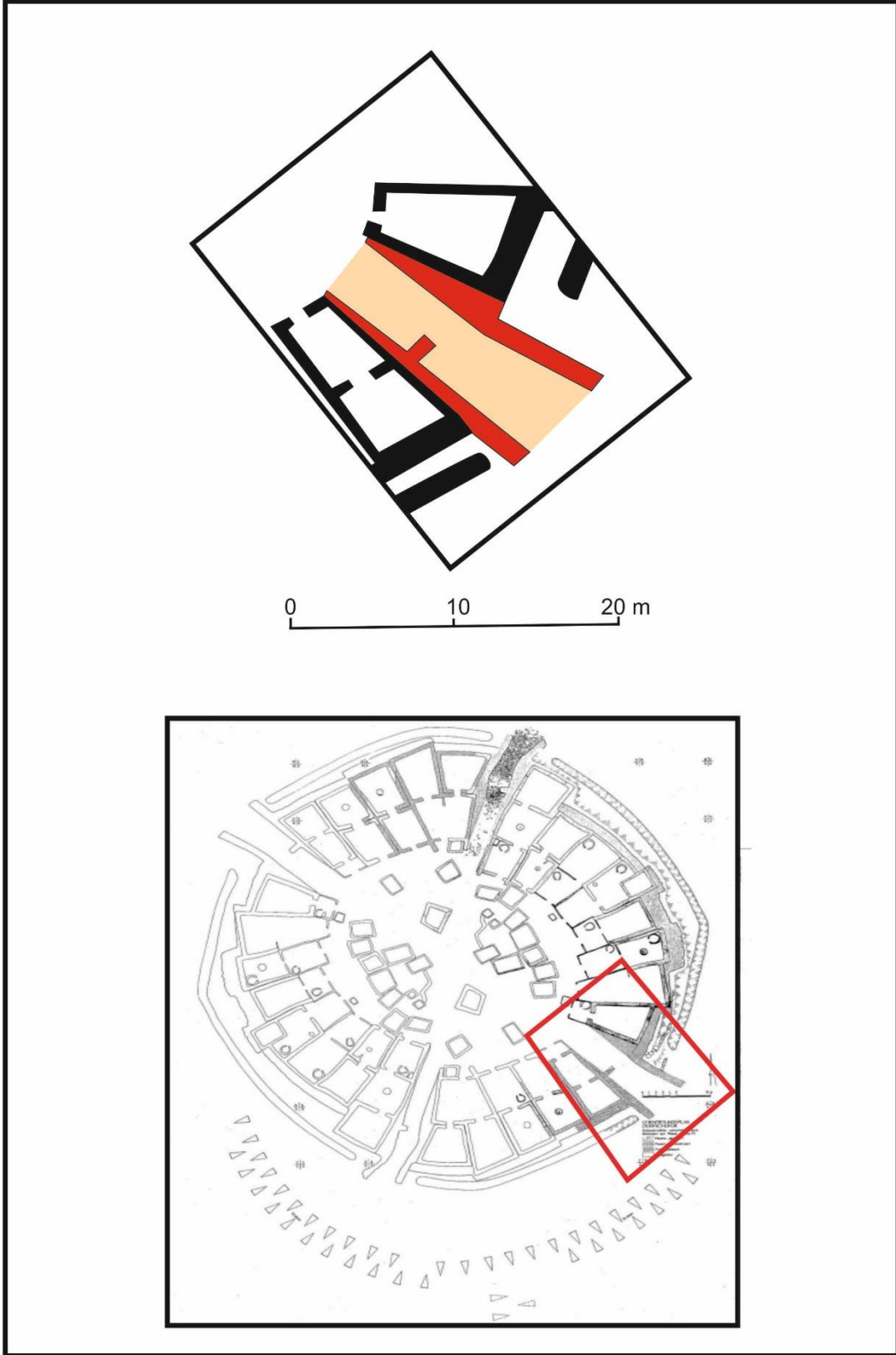
Şekil 52: İlk Tunç Çağı I Thermi (Thermi II) Kapısı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 15'ten düzenlenmiştir.

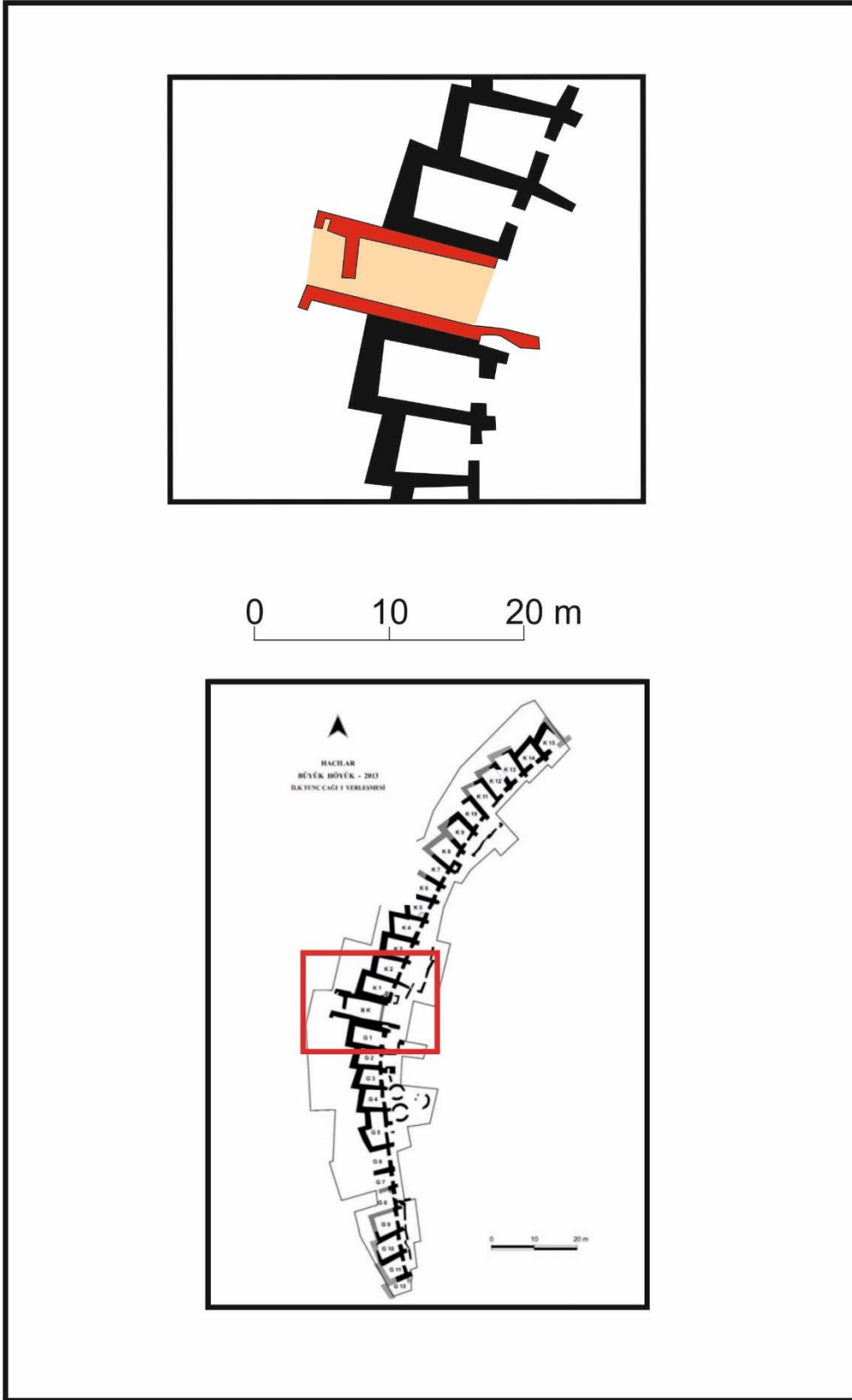
Şekil 53: İlk Tunç Çağı I Liman Tepe Kapısı
Kaynak: Erkanal ve Şahoğlu, 2012: Şekil.1'den düzenlenmiştir.

Şekil 54: İlk Tunç Çağı I-II Demircihöyük Kuzey Kapısı
Kaynak: Korfmann,1983: Fig.343'ten düzenlenmiştir.

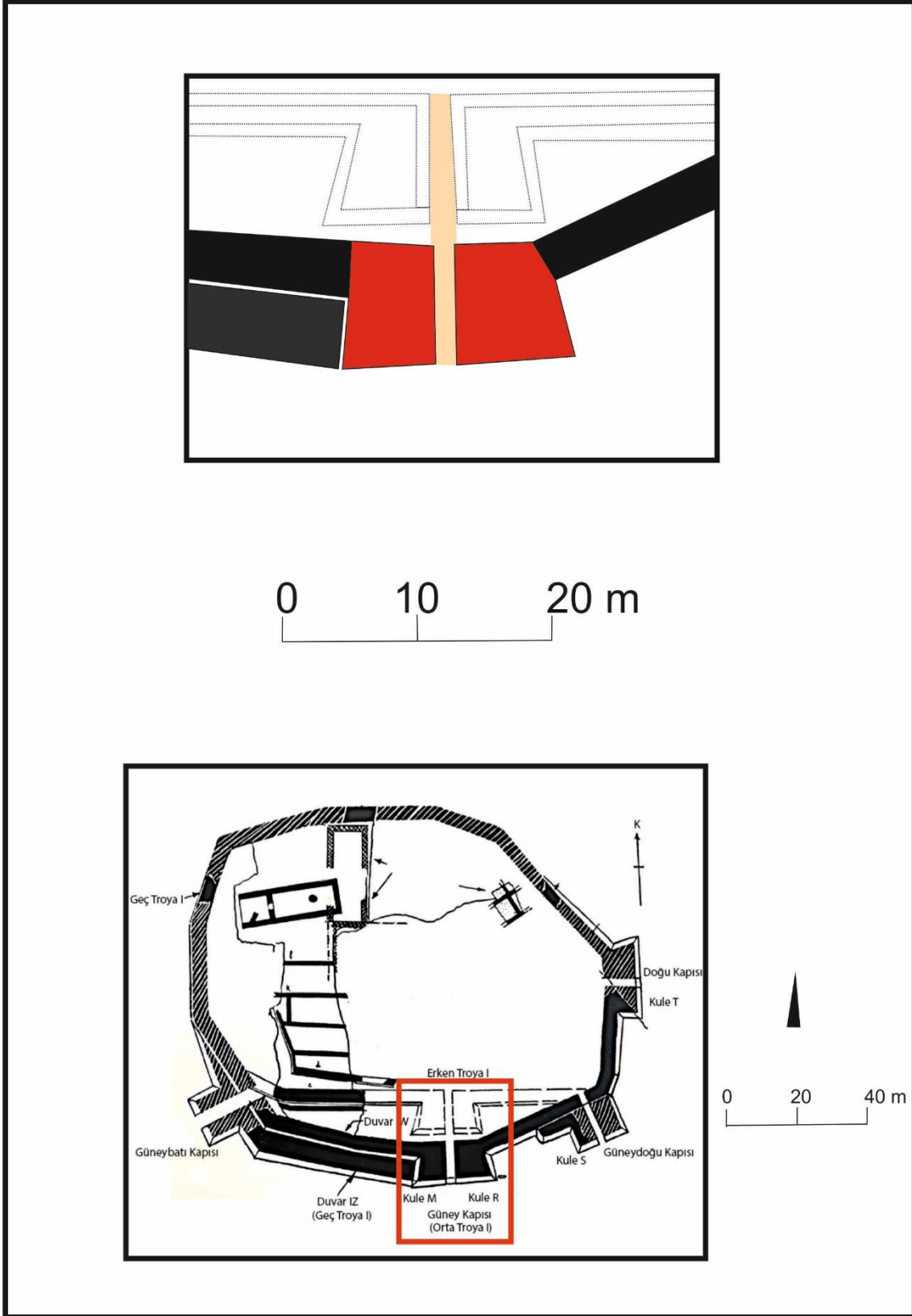
Şekil 55: İlk Tunç Çağı I-II Demircihöyük Güney Kapısı
Kaynak: Korfmann,1983: Fig.343'ten düzenlemiştir.

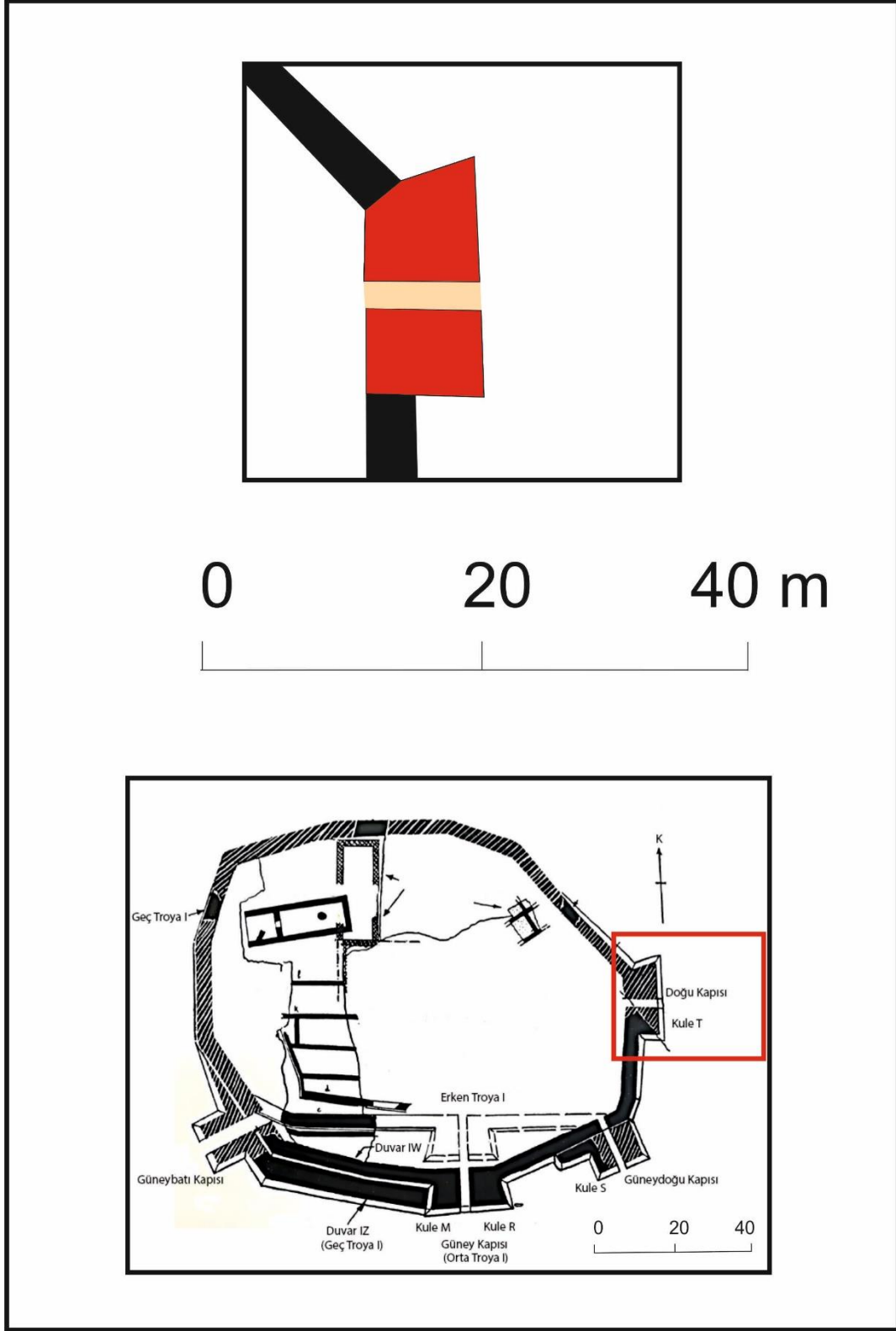
Şekil 56: İlk Tunç Çağı II Hacılar Büyük Höyük Kapısı
Kaynak: Umurtak ve Duru, 2014: Res.4'ten düzenlenmiştir.

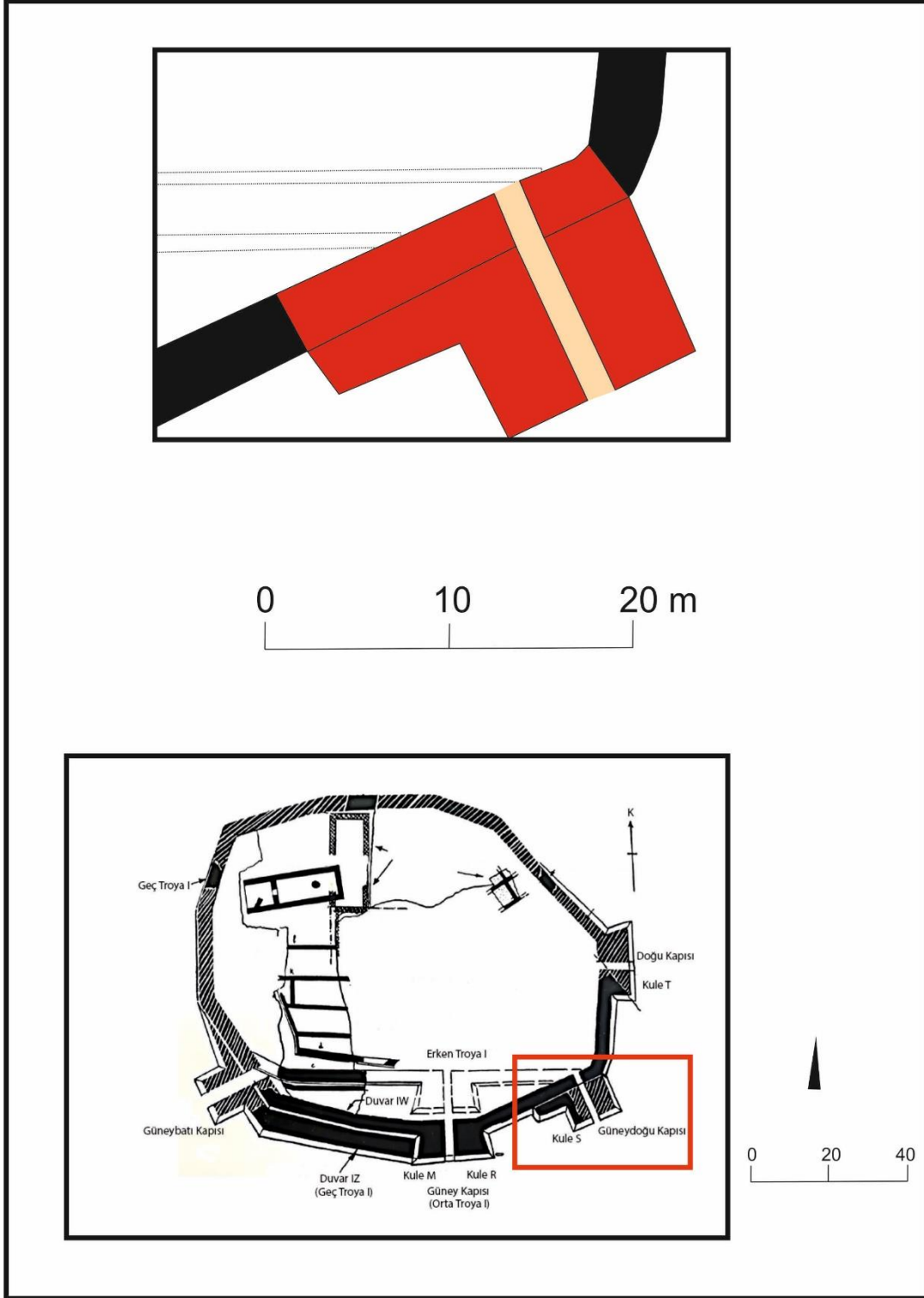
Şekil 57: İlk Tunç Çağı II Poliochni Kapısı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 5'ten düzenlenmiştir.

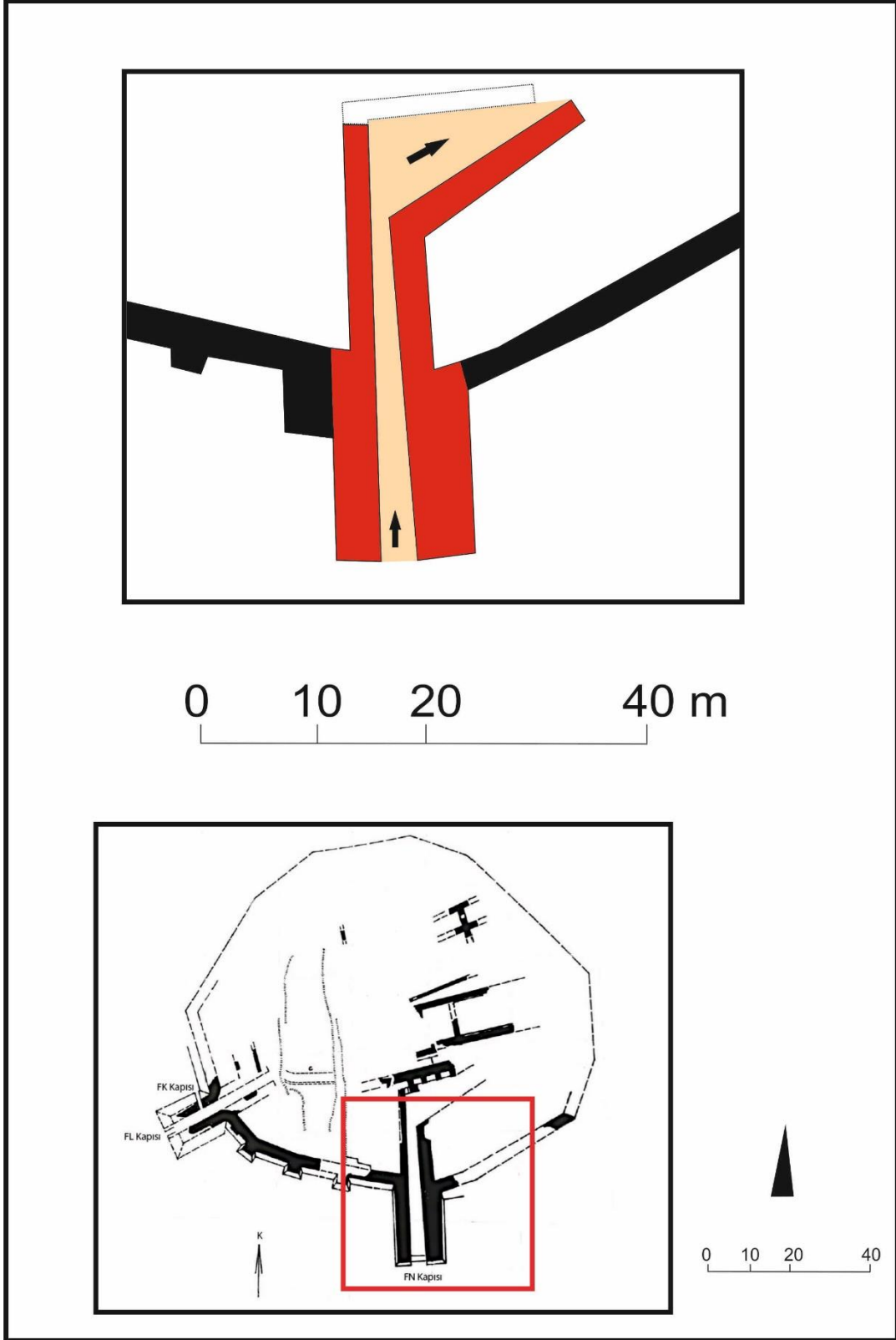
Şekil 58: İlk Tunç Çağı II Troya I MR Kapısı ve M-R Kulesi
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig. 2'den düzenlenmiştir.

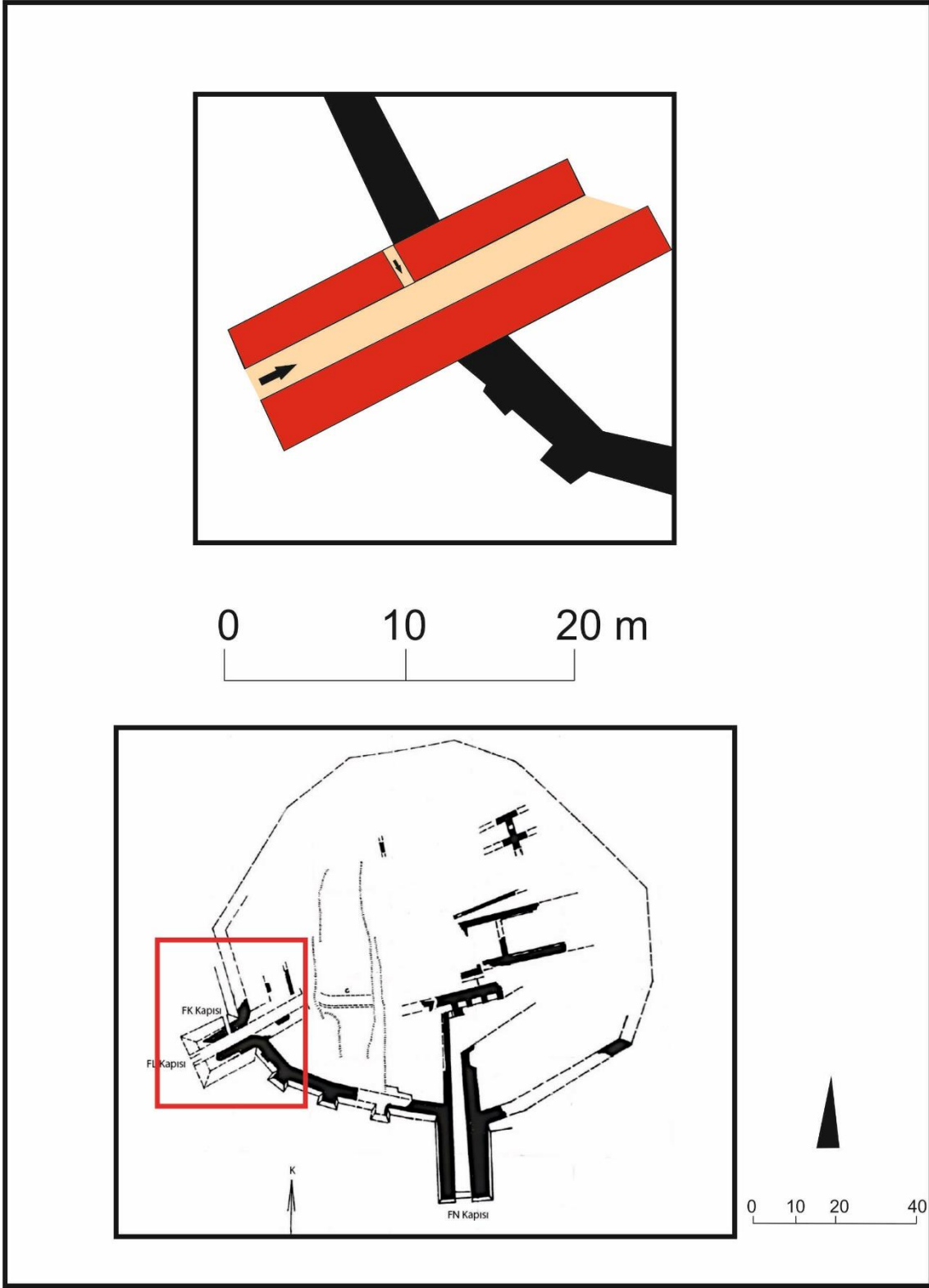
Şekil 59: İlk Tunç Çağı II Troya I Doğu Kapısı ve T Kulesi
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig.2'den düzenlenmiştir.

Şekil 60: İlk Tunç Çağı II Troya I Güneydoğu Kapısı ve S Kulesi
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig.2'den düzenlenmiştir.

Şekil 61: İlk Tunç Çağı II Troya IIA FN Kapısı
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig.3'ten düzenlenmiştir.

Şekil 62: İlk Tunç Çağı II Troya IIA FL Kapısı
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig.3'ten düzenlenmiştir.

Şekil 63: İlk Tunç Çağı II Küllüoba Doğu Kapısı ve Evreleri
Kaynak: Fidan, 2018: Fig. 4'ten düzenlenmiştir.

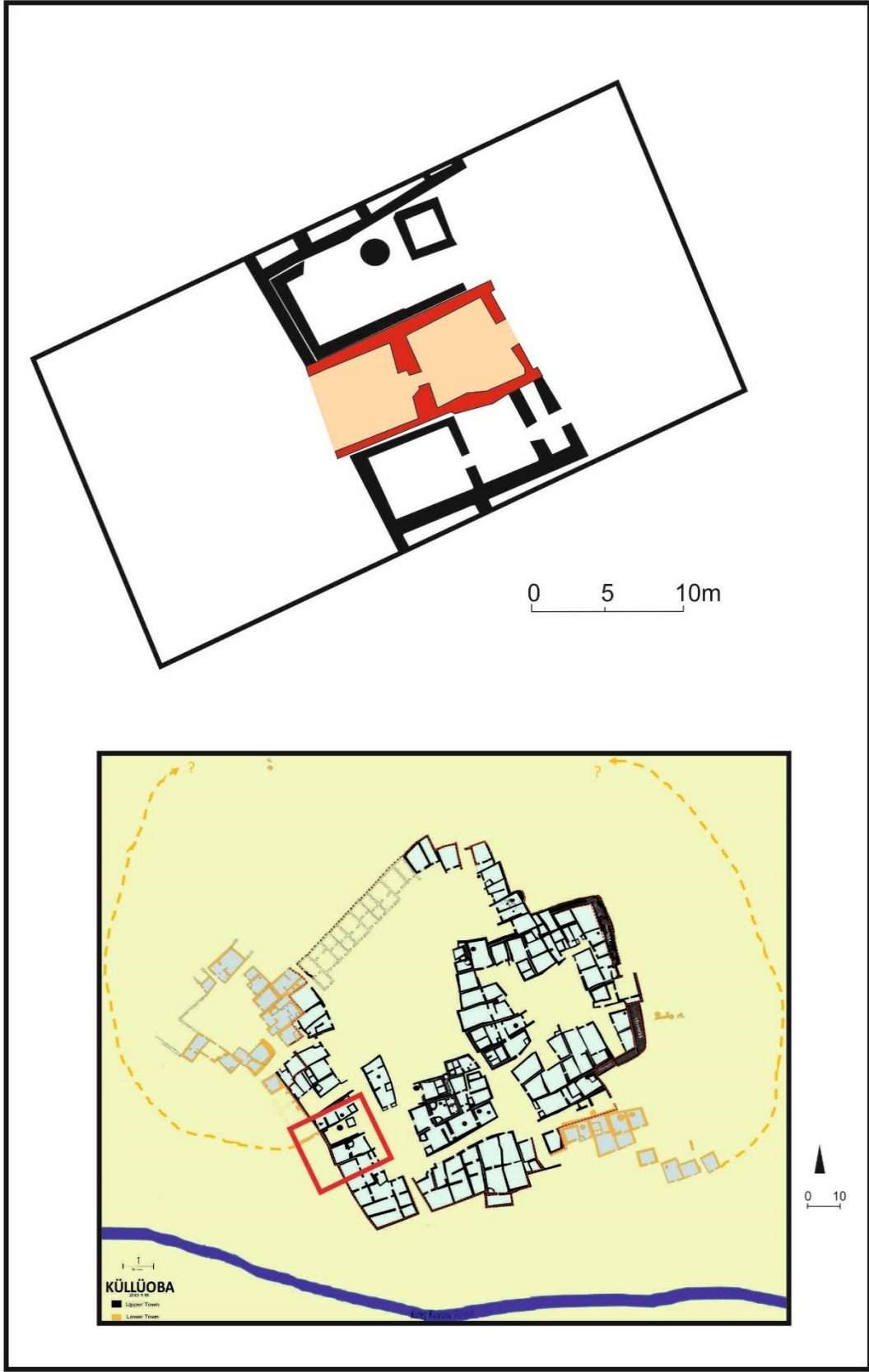
Şekil 64: İlk Tunç Çağı II Küllüoba Kuzey Kapısı
Kaynak: Fidan, 2018: Fig. 4'ten düzenlenmiştir.

Şekil 65: İlk Tunç Çağı II Küllüoba Güneydoğu Kapısı
Kaynak: Fidan,2018: Fig. 4'ten düzenlenmiştir.

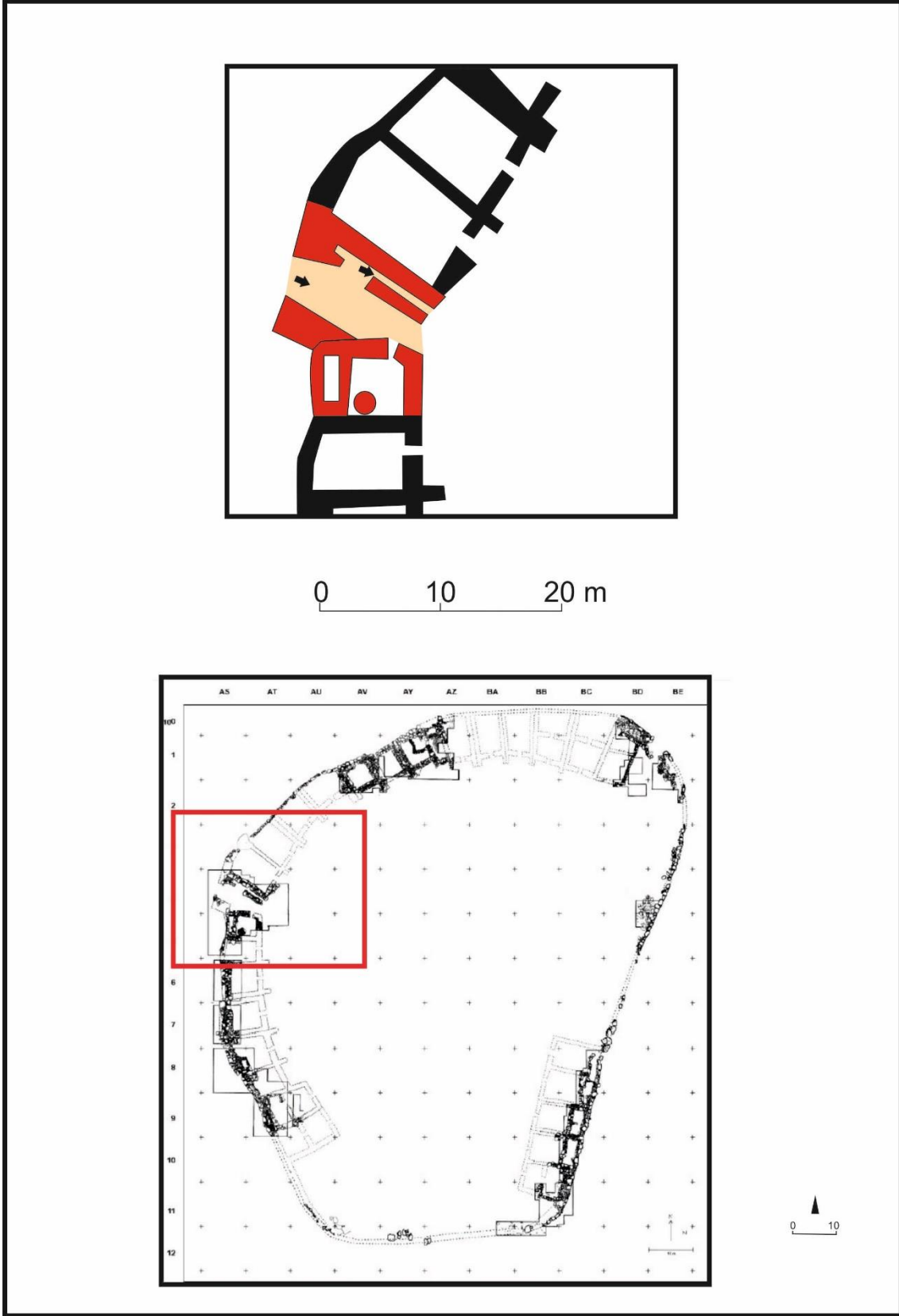
Şekil 66: İlk Tunç Çağı Küllüoba Güney Tali Giriş 1 ve Güney Tali Giriş 2
Kaynak: Fidan, 2018: Fig. 4'ten düzenlenmiştir.

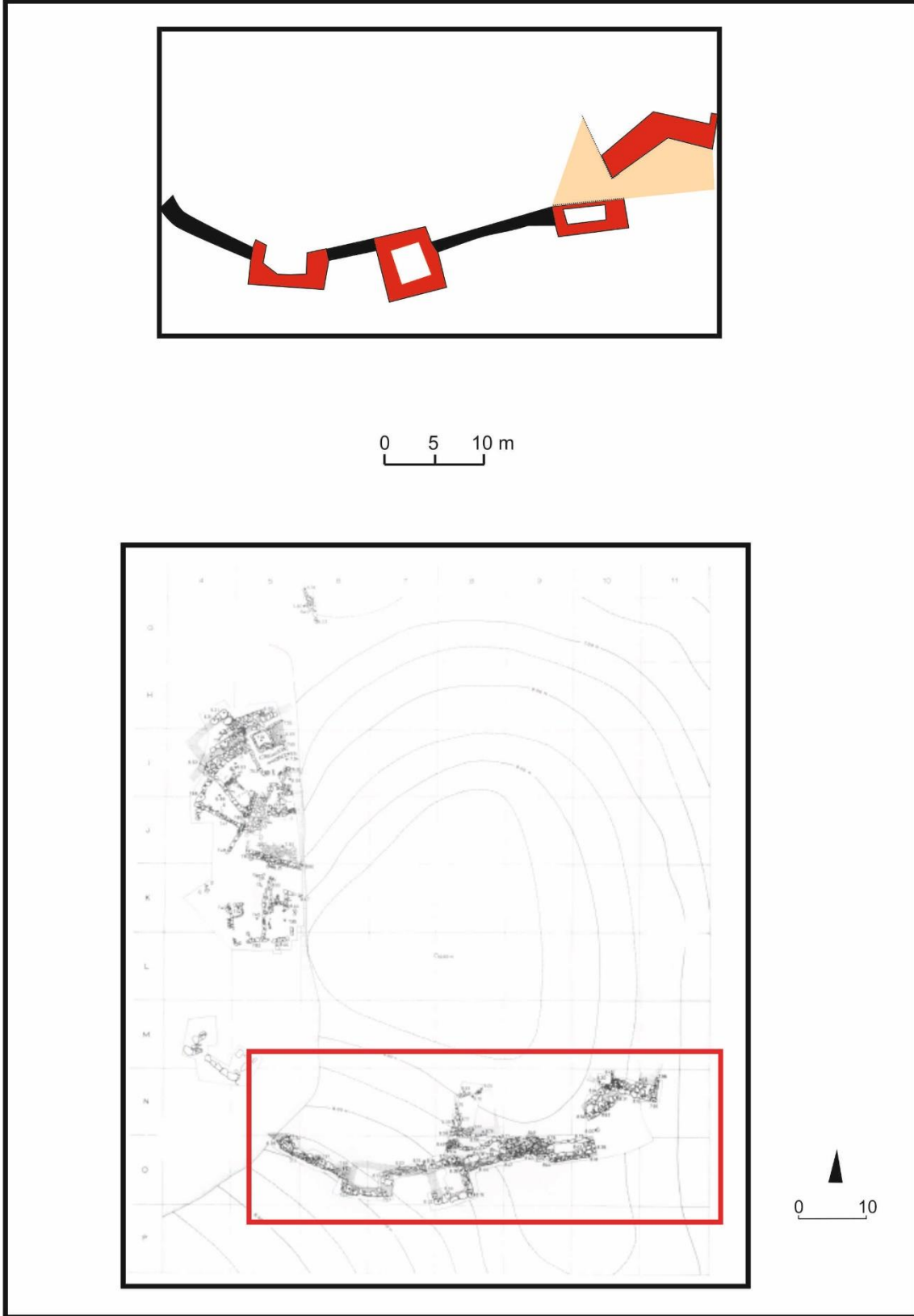
Şekil 67: İlk Tunç Çağı II Küllüoba Güneybatı Kapısı İlk Evresi
Kaynak: Fidan, 2018: Fig. 4'ten düzenlenmiştir.

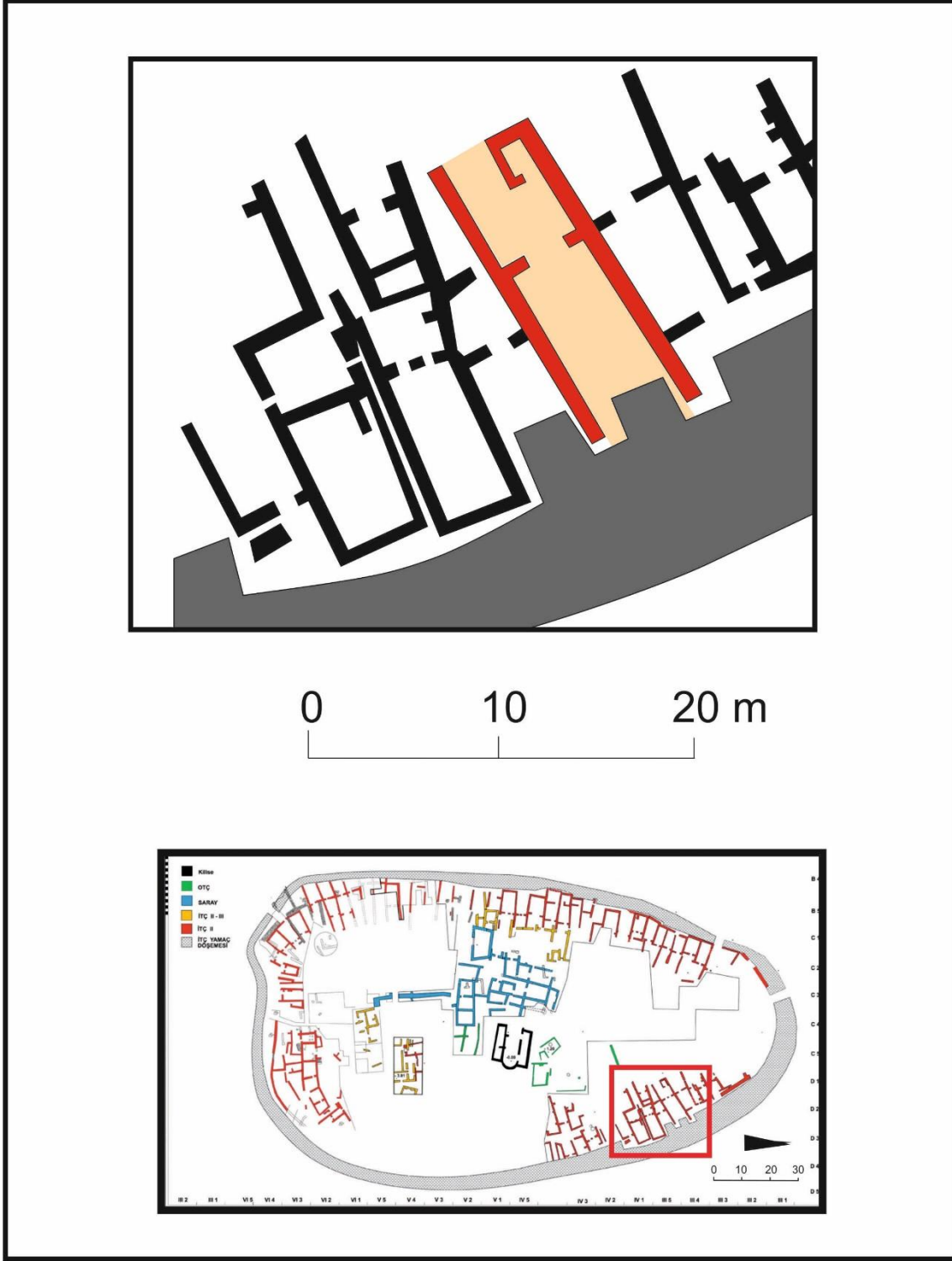
Şekil 68: İlk Tunç Çağı II Küllüoba Kuzeybatı Kapısı
Kaynak: Fidan, 2018: Fig. 4'ten düzenlenmiştir.

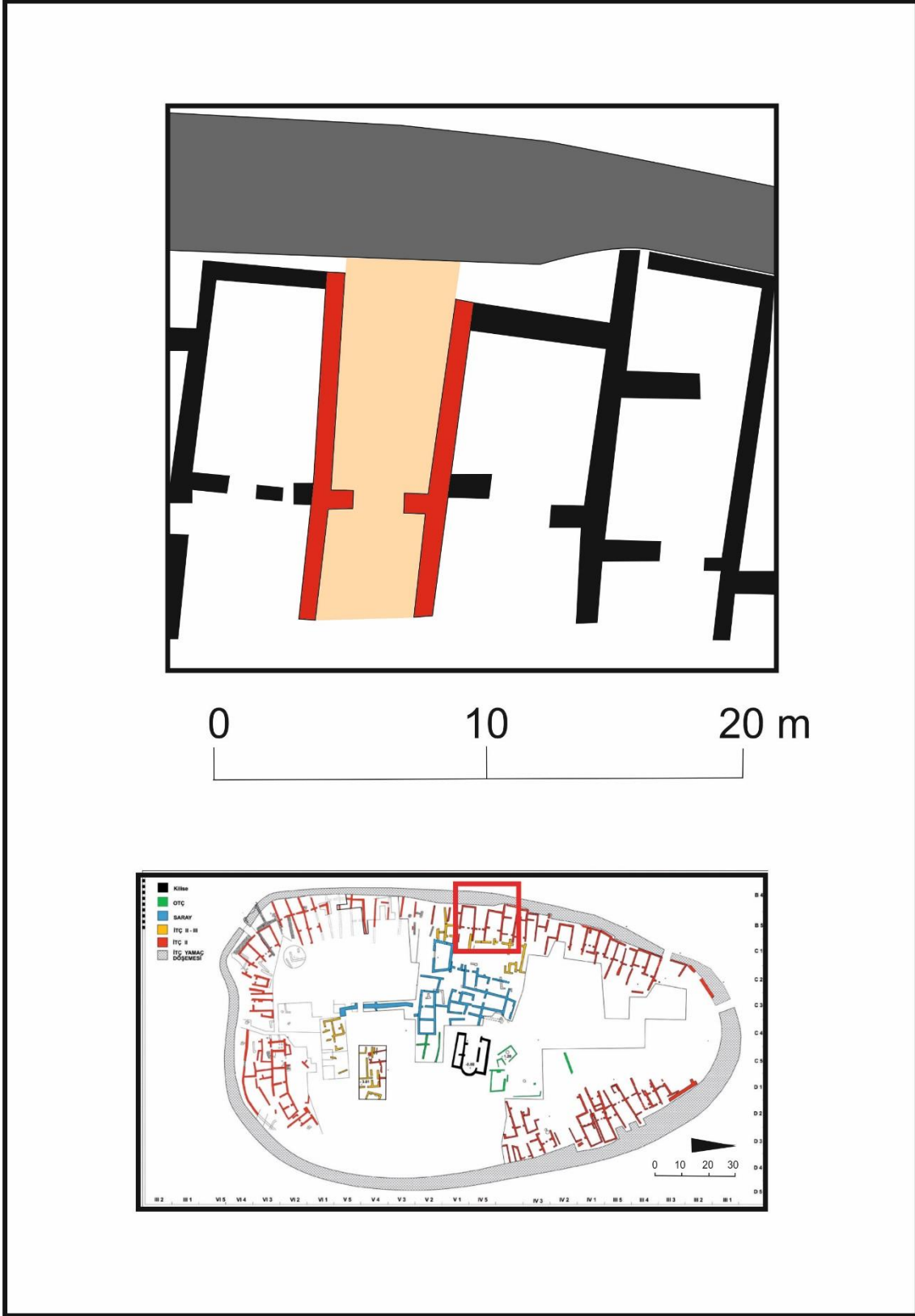
Şekil 69: İlk Tunç Çağı II Keçiçayırı Ana Kapısı
Kaynak: Fidan, 2016: Fig. 5'ten düzenlenmiştir.

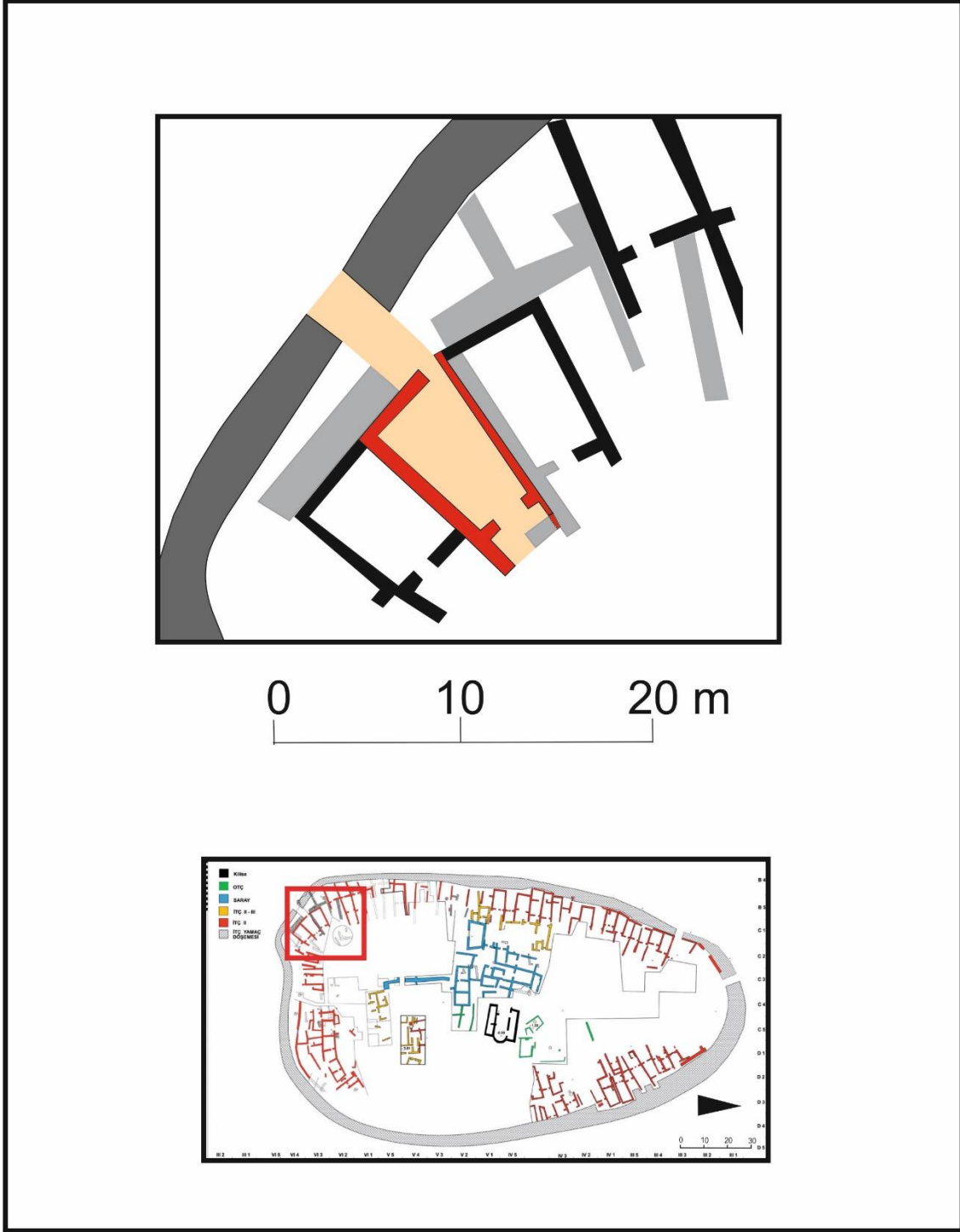
Şekil 70: İlk Tunç Çağı II Karaoğlan Ana Kapısı
Kaynak: Topbaş, İlaşlı ve Efe, 1998: Fig.2'ten düzenlenmiştir.

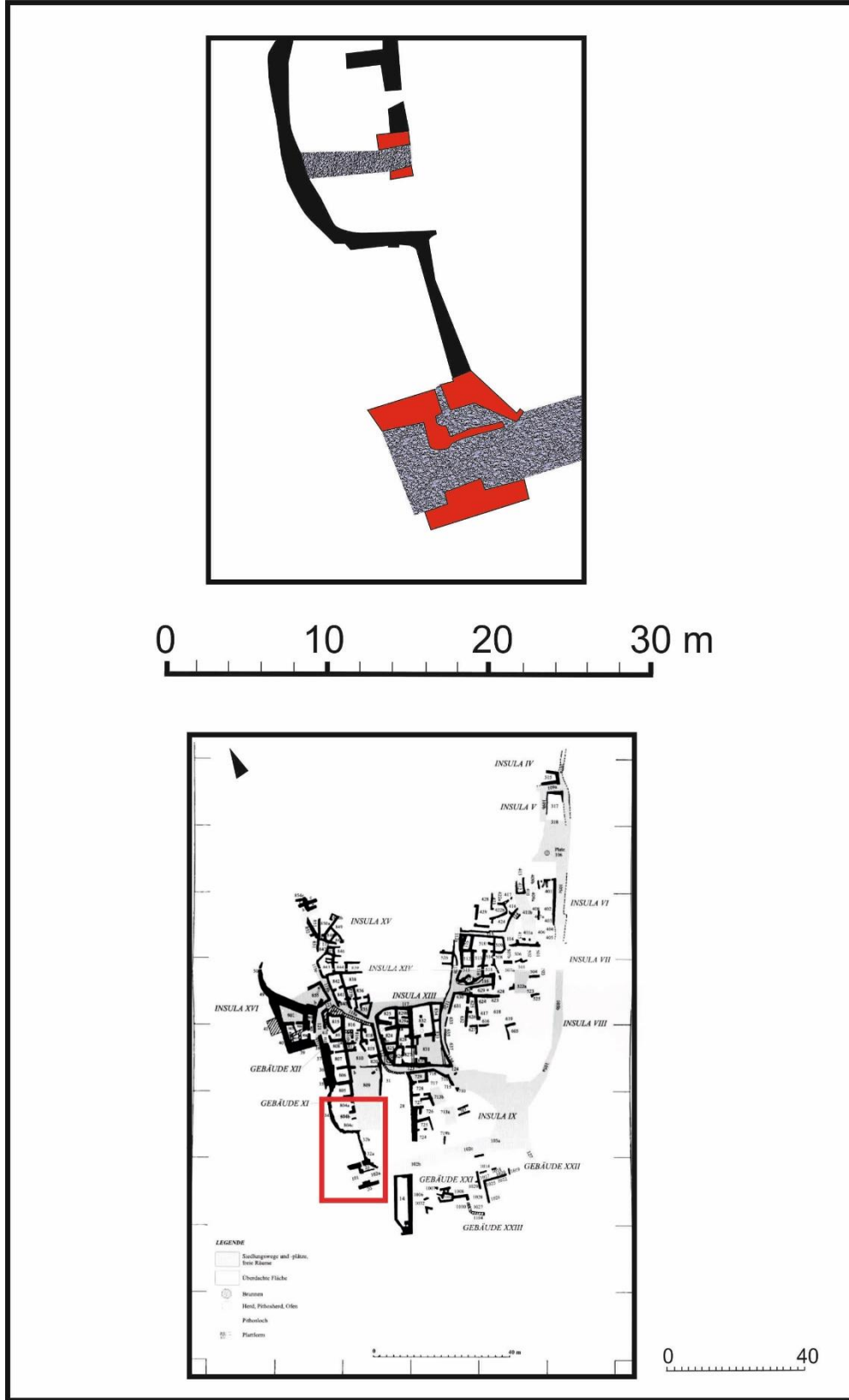
Şekil 71: İlk Tunç Çağı II Bademağacı Doğu Kapısı
Kaynak: Umurtak ve Duru, 2011: Res.1'den düzenlenmiştir.

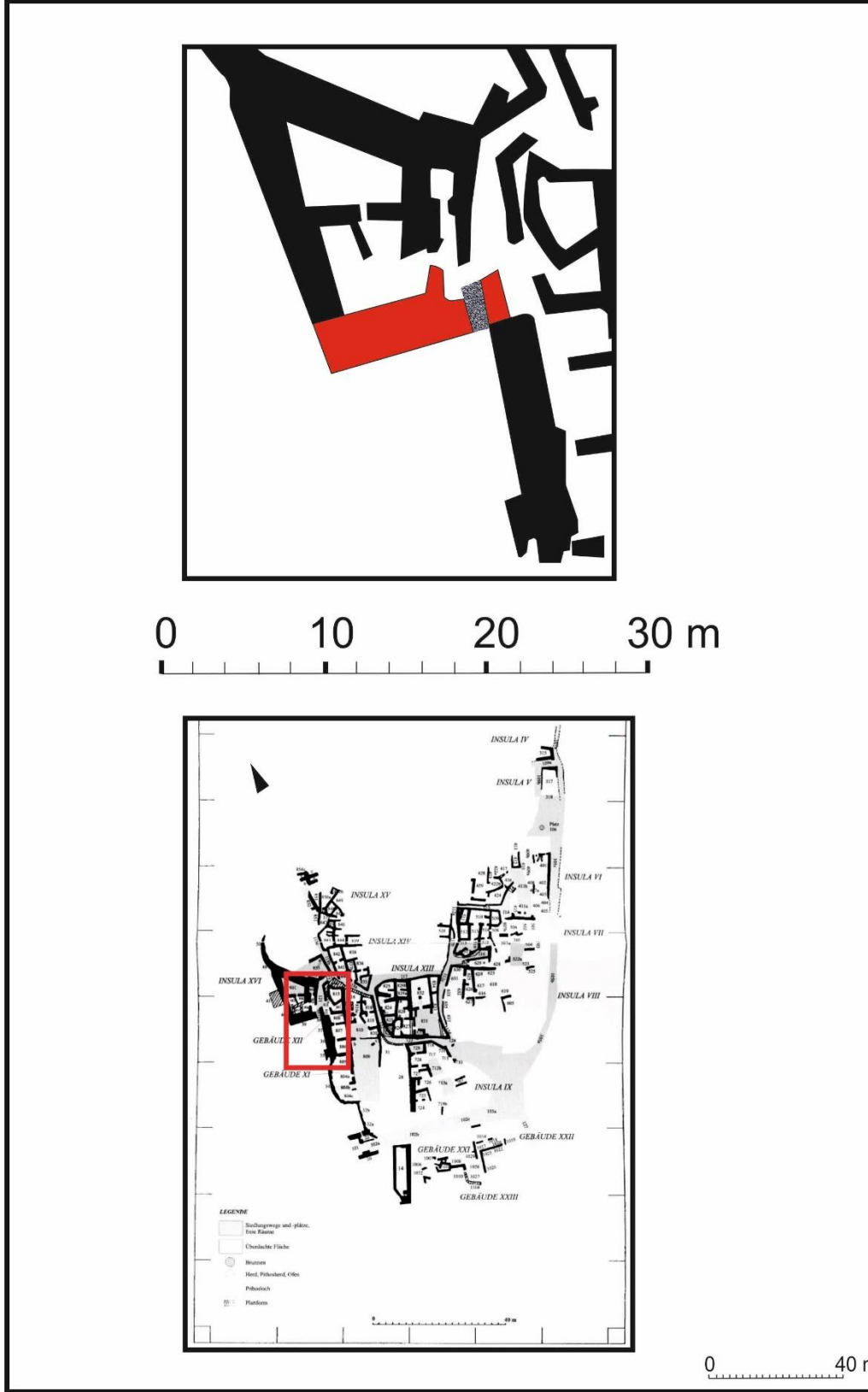
Şekil 72: İlk Tunç Çağı II Bademağacı Batı Kapısı
Kaynak: Umurtak ve Duru, 2011: Res.1'den düzenlenmiştir.

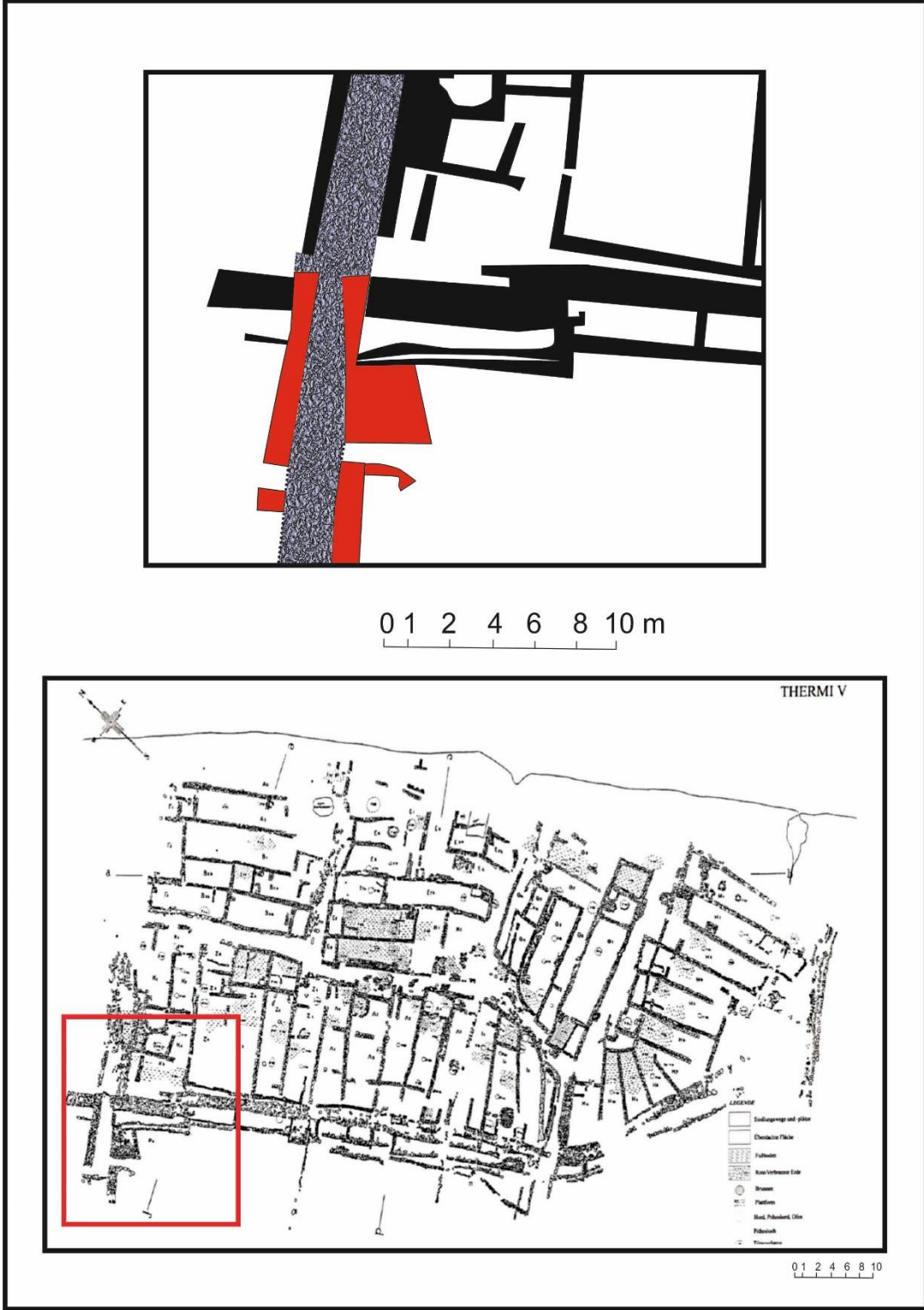
Şekil 73: İlk Tunç Çağı II Bademağacı Ana Kapısı
Kaynak: Umurtak ve Duru, 2011: Res.1'den düzenlenmiştir.

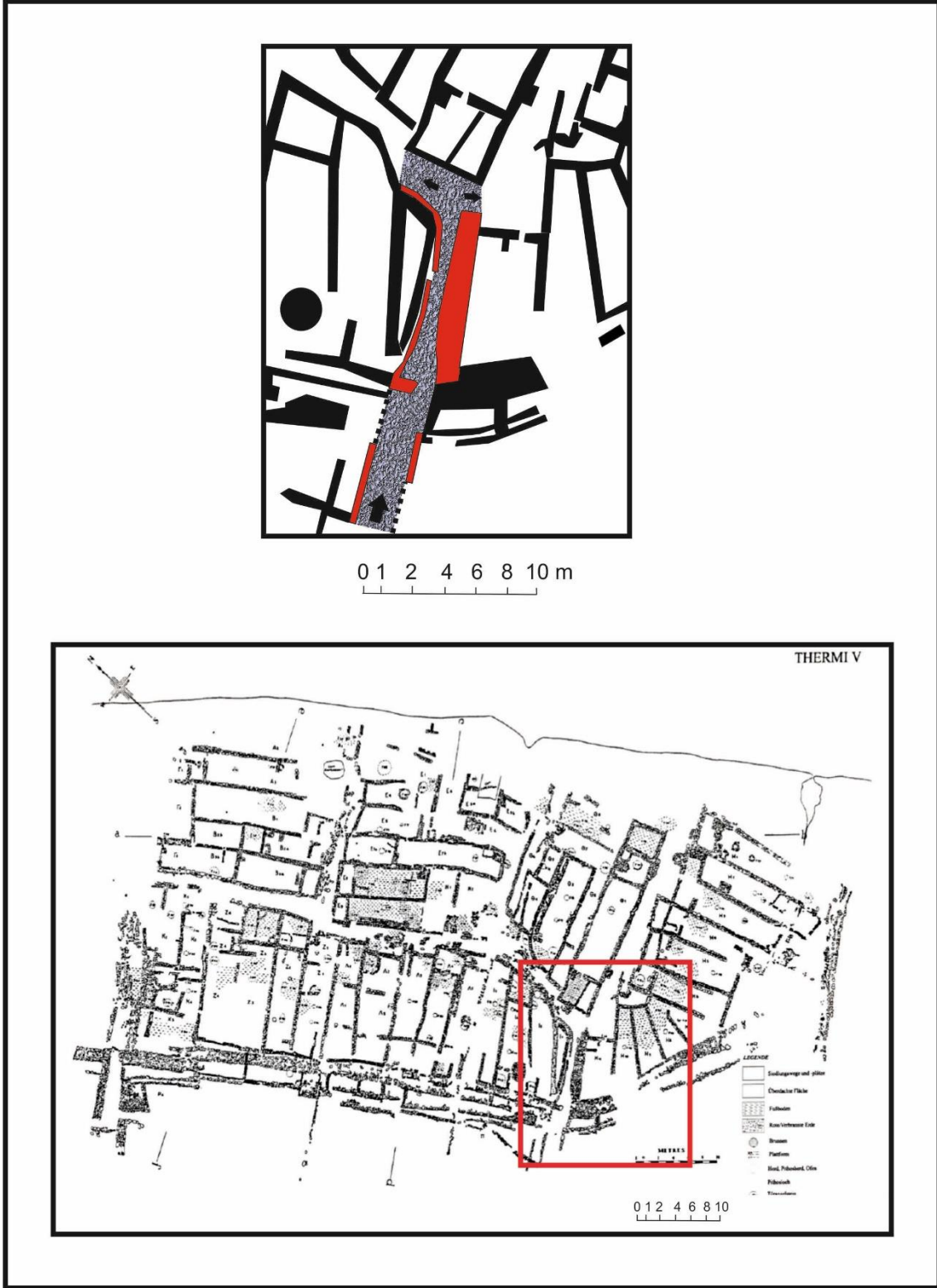
Şekil 74: İlk Tunç Çağı III Poliochni 101 no'lu ve 804b no'lu Kapı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 7'den düzenlenmiştir.

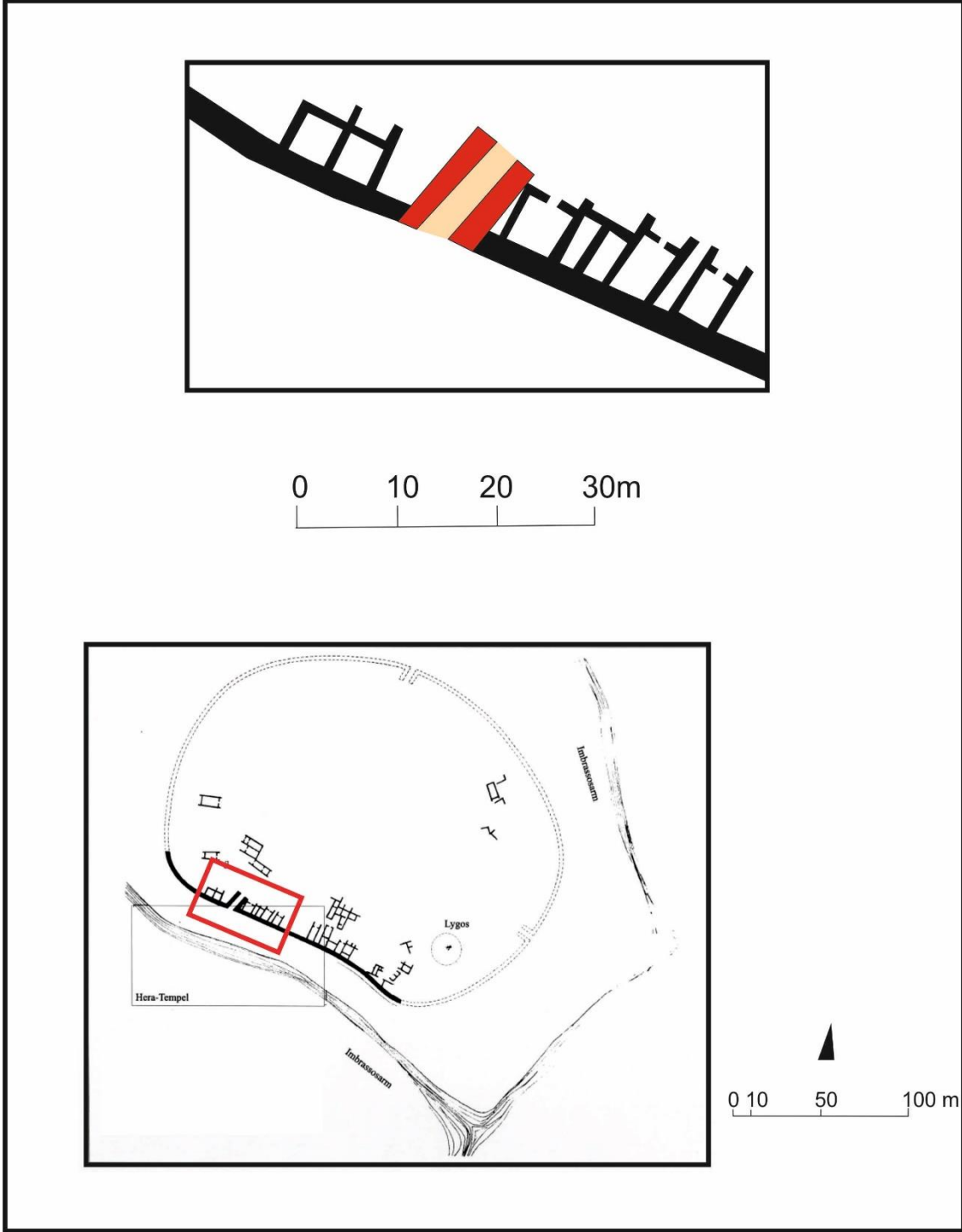
Şekil 75: İlk Tunç Çağı III Poliochni 38 no'lu Kapı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 7'den düzenlenmiştir.

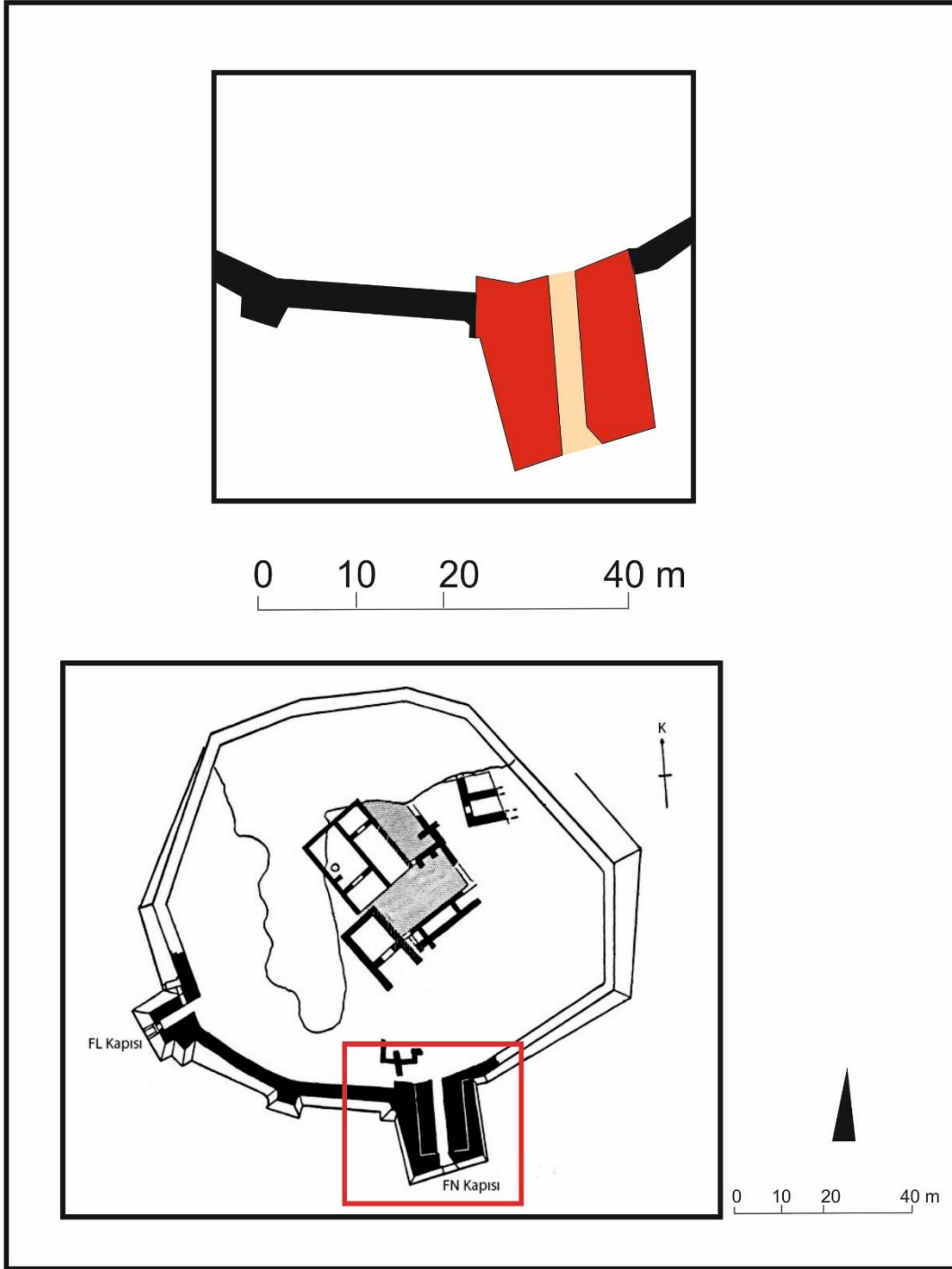
Şekil 76: İlk Tunç Çağı III Thermi (Thermi V) KP Kapısı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 30'dan düzenlenmiştir.

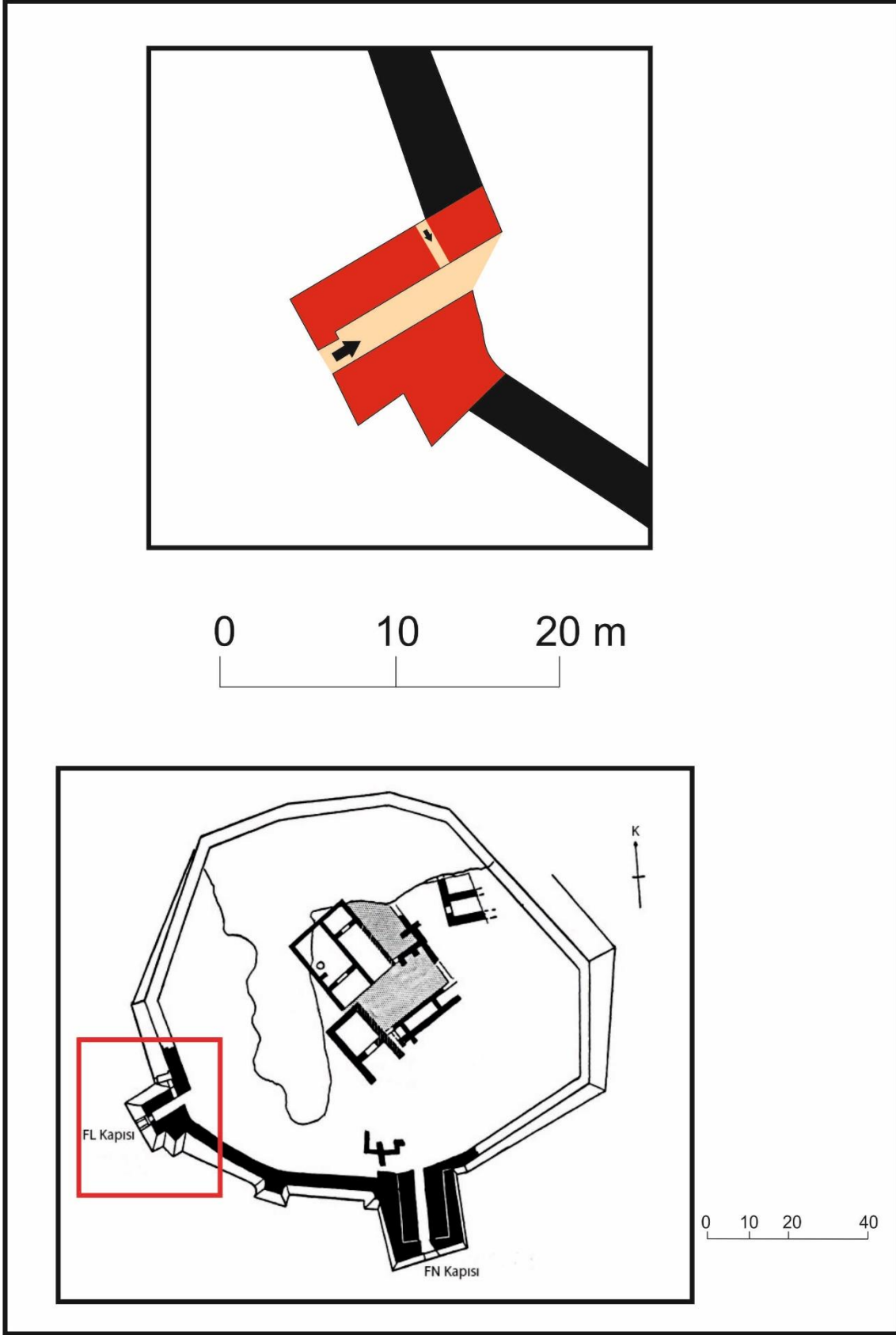
Şekil 77: İlk Tunç Çağı III Thermi (Thermi V) Güney Kapısı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 30'dan düzenlenmiştir.

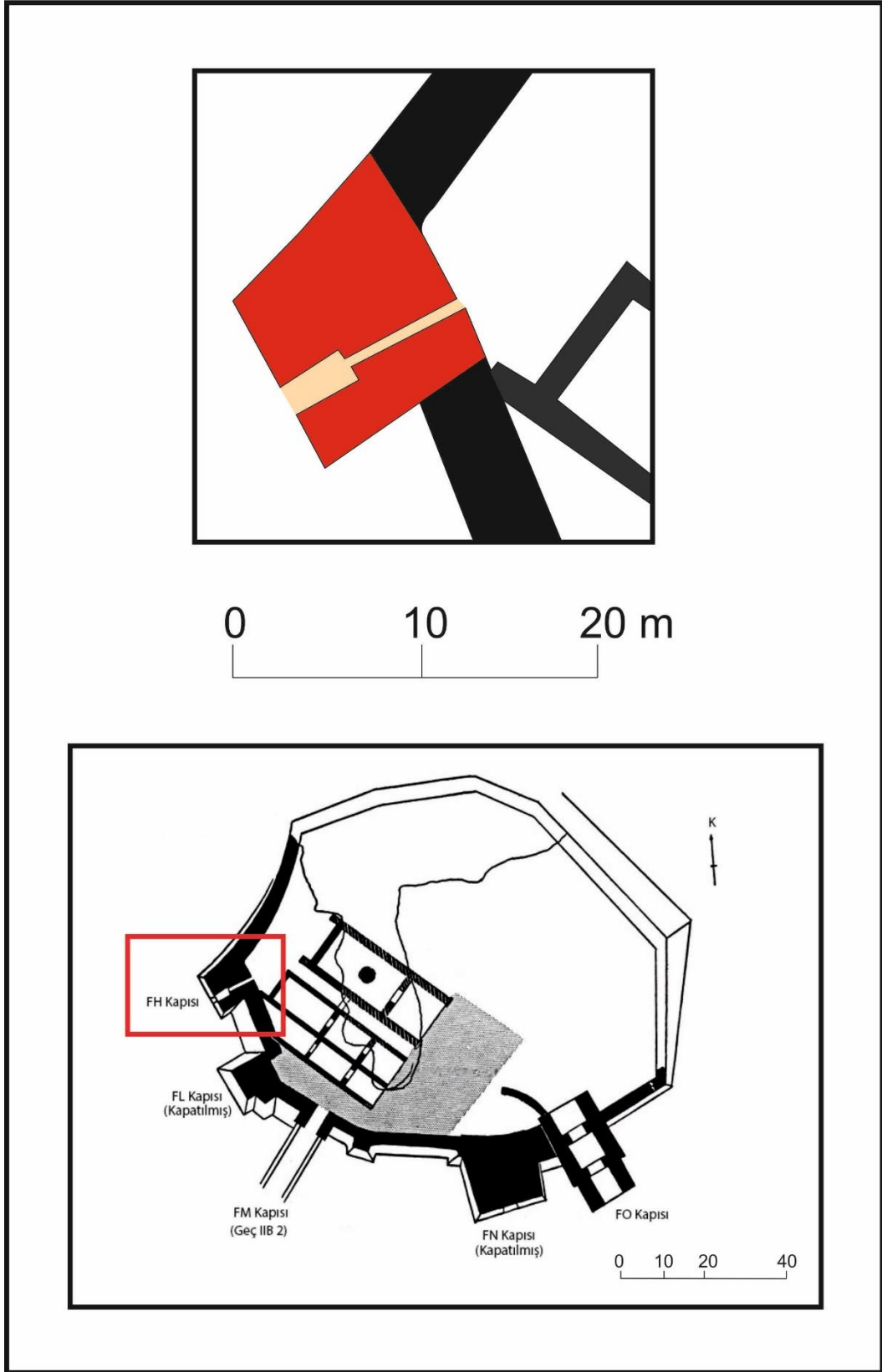
Şekil 78: İlk Tunç Çağı III Samos Kapısı
Kaynak: Kouka, 2012: Plan 45'ten düzenlenmiştir.

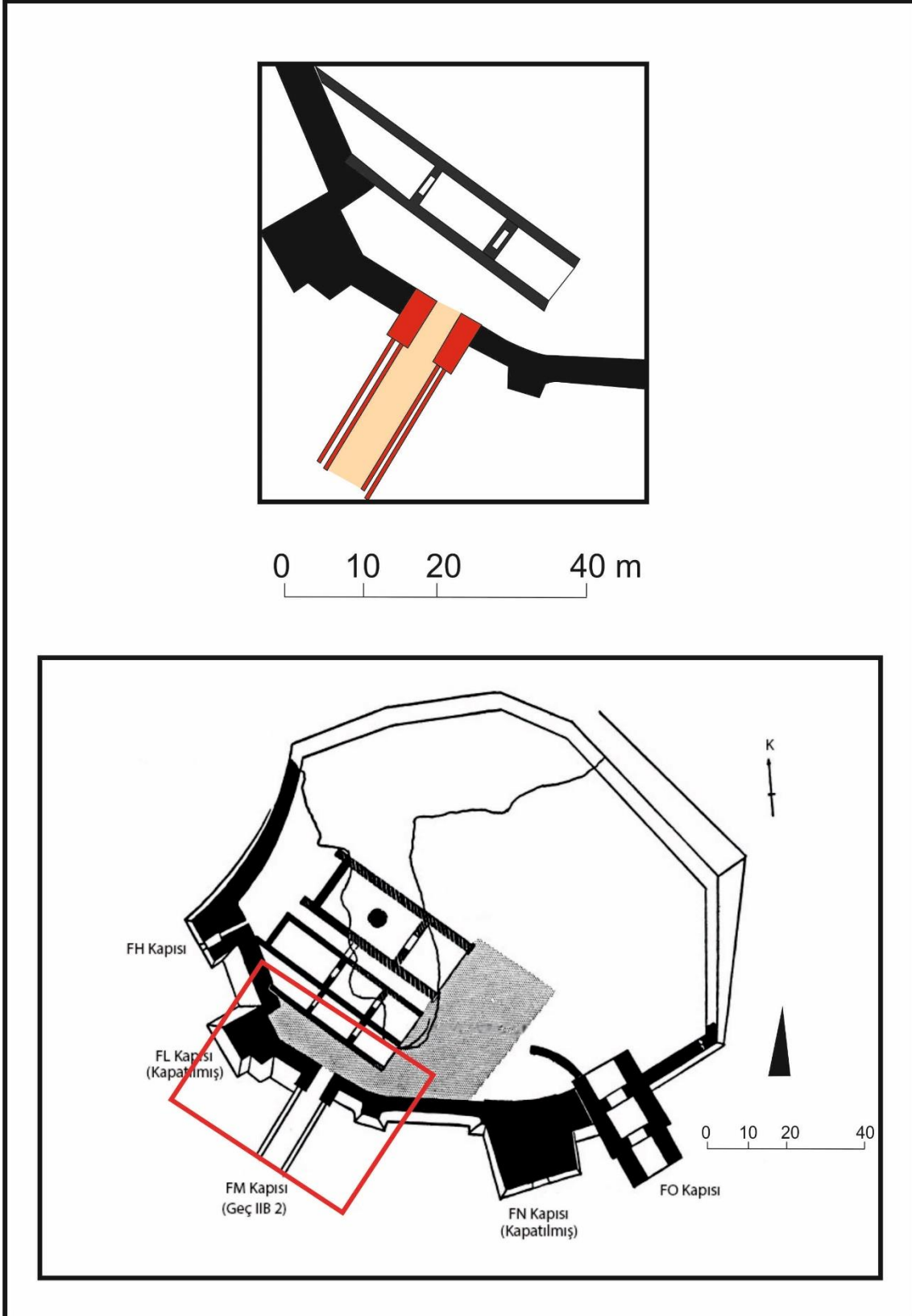
Şekil 79: İlk Tunç Çağı III Troya IIB1 FN Kapısı
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig.4'ten düzenlenmiştir.

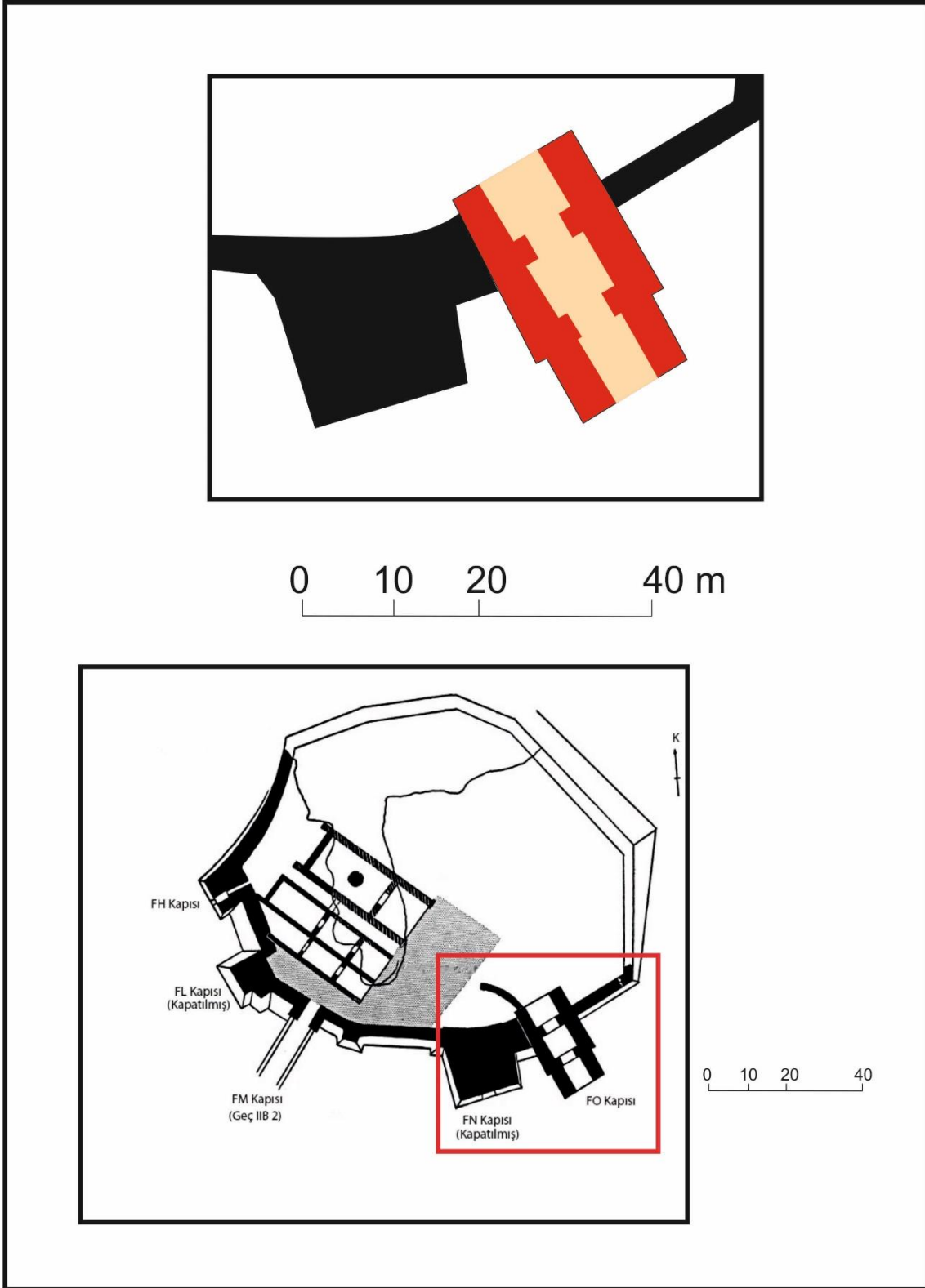
Şekil 80: İlk Tunç Çağı III Troya IIB1 FL Kapısı
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig.4'ten düzenlenmiştir.

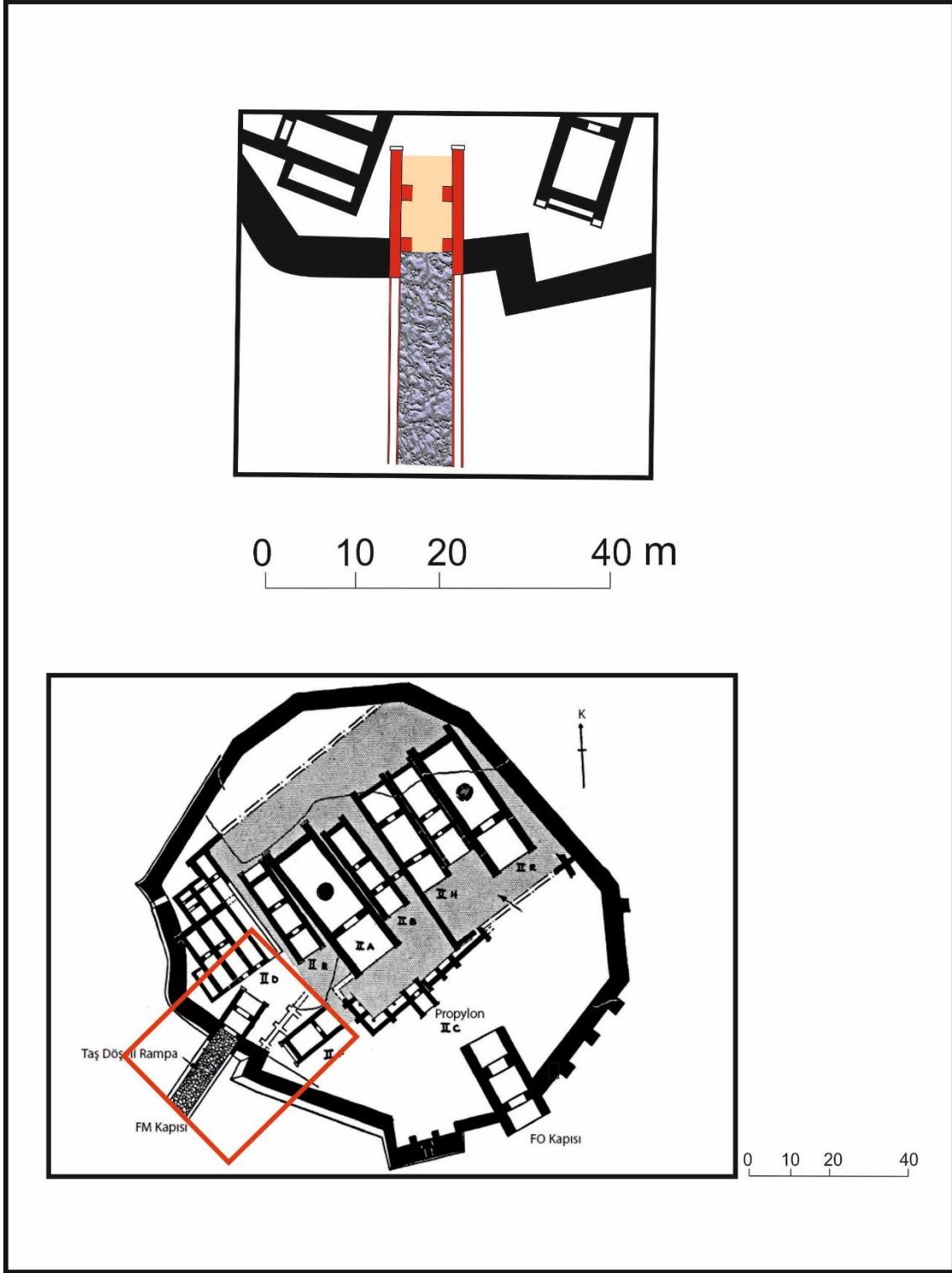
Şekil 81: İlk Tunç Çağı III Troya IIB1 FH Kapısı
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig.5'ten düzenlenmiştir.

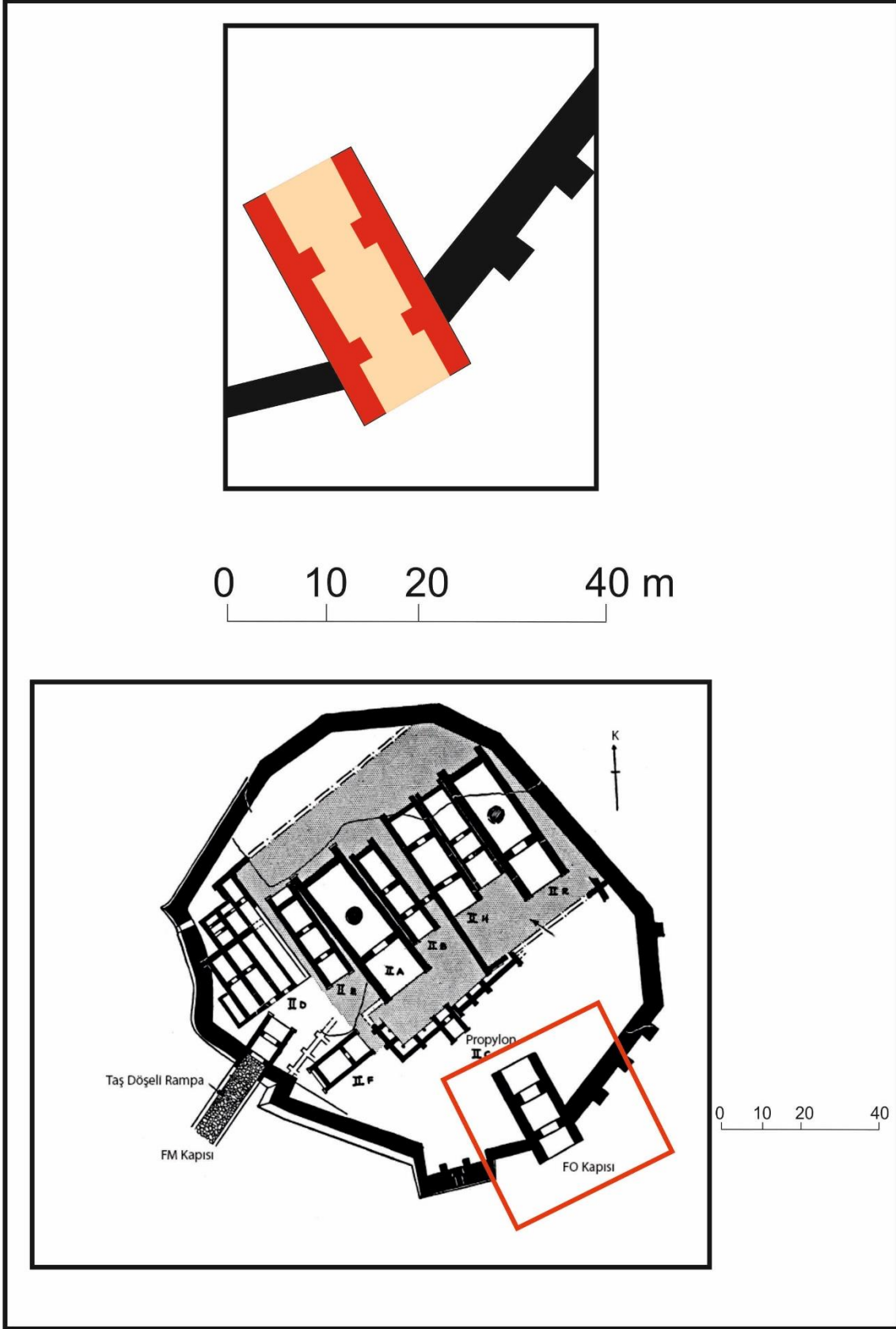
Şekil 82: İlk Tunç Çağı III Troya IIB2 FM Kapısı
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig.5'ten düzenlenmiştir.

Şekil 83: İlk Tunç Çağı III Troya IIB2 FO Kapısı
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig.5'ten düzenlenmiştir.

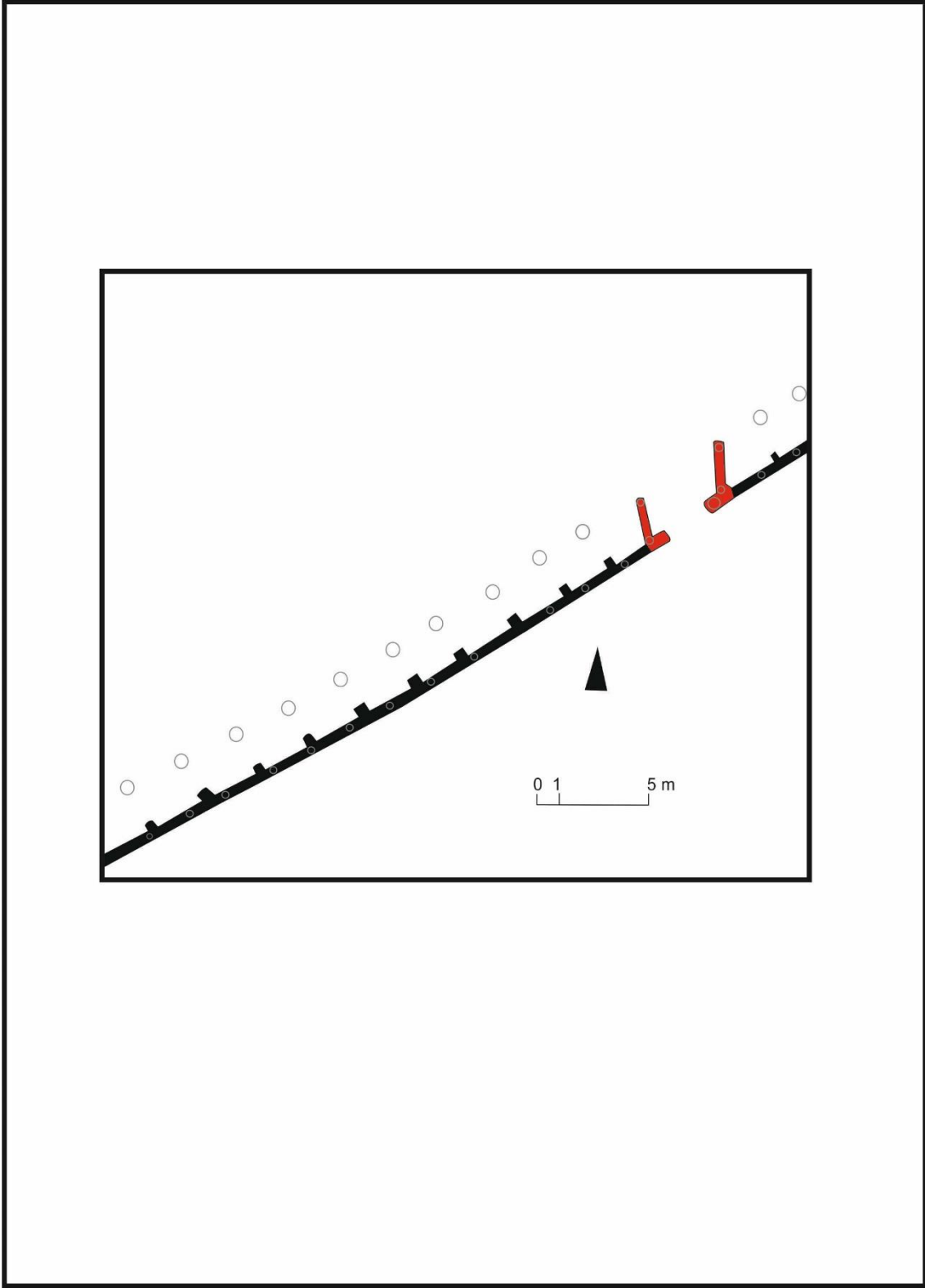
Şekil 84: İlk Tunç Çağı III Troya IIC FM Kapısı
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig.6'dan düzenlenmiştir.

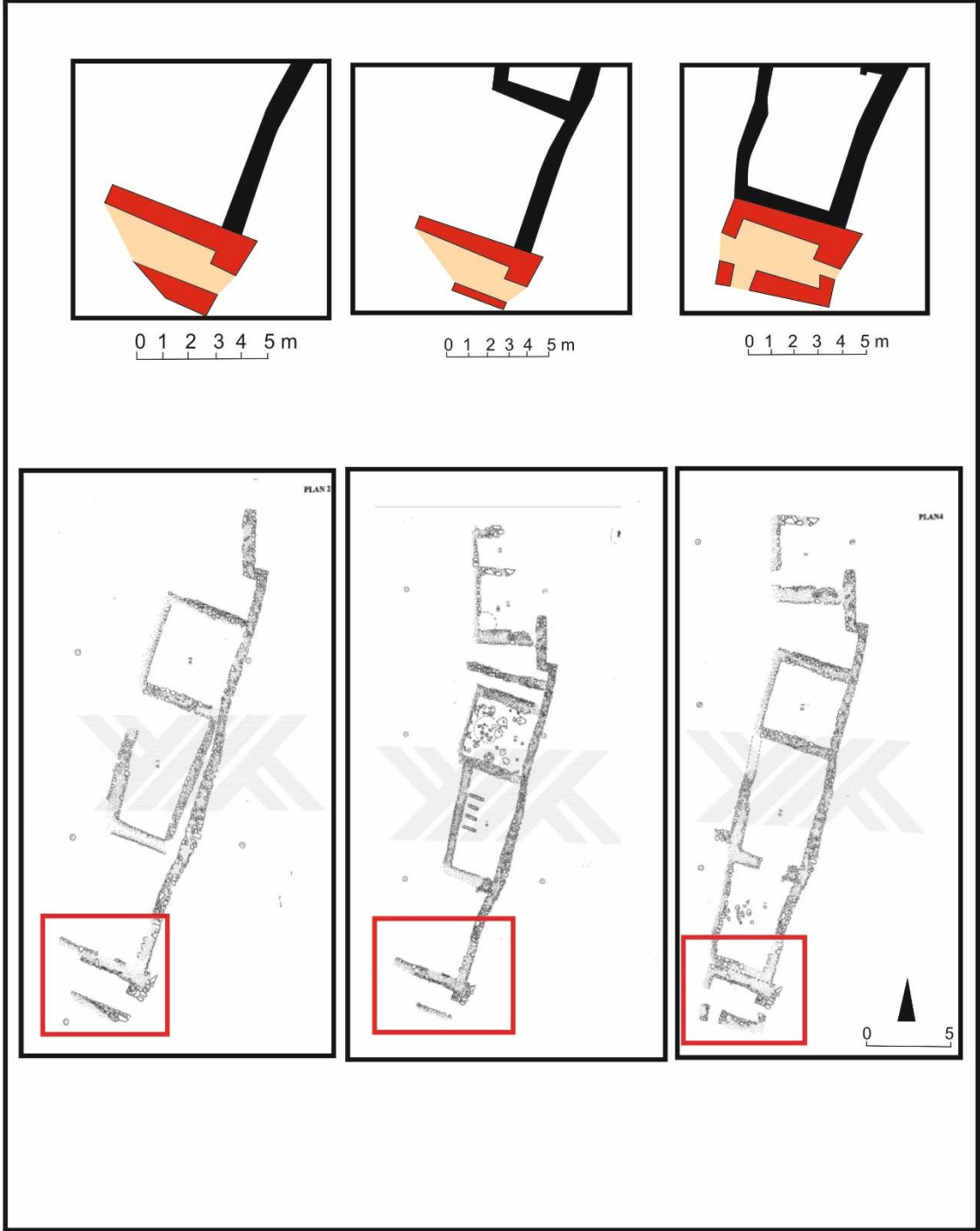
Şekil 85: İlk Tunç Çağı III Troya IIC FO kapısı
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig.6'dan düzenlenmiştir.

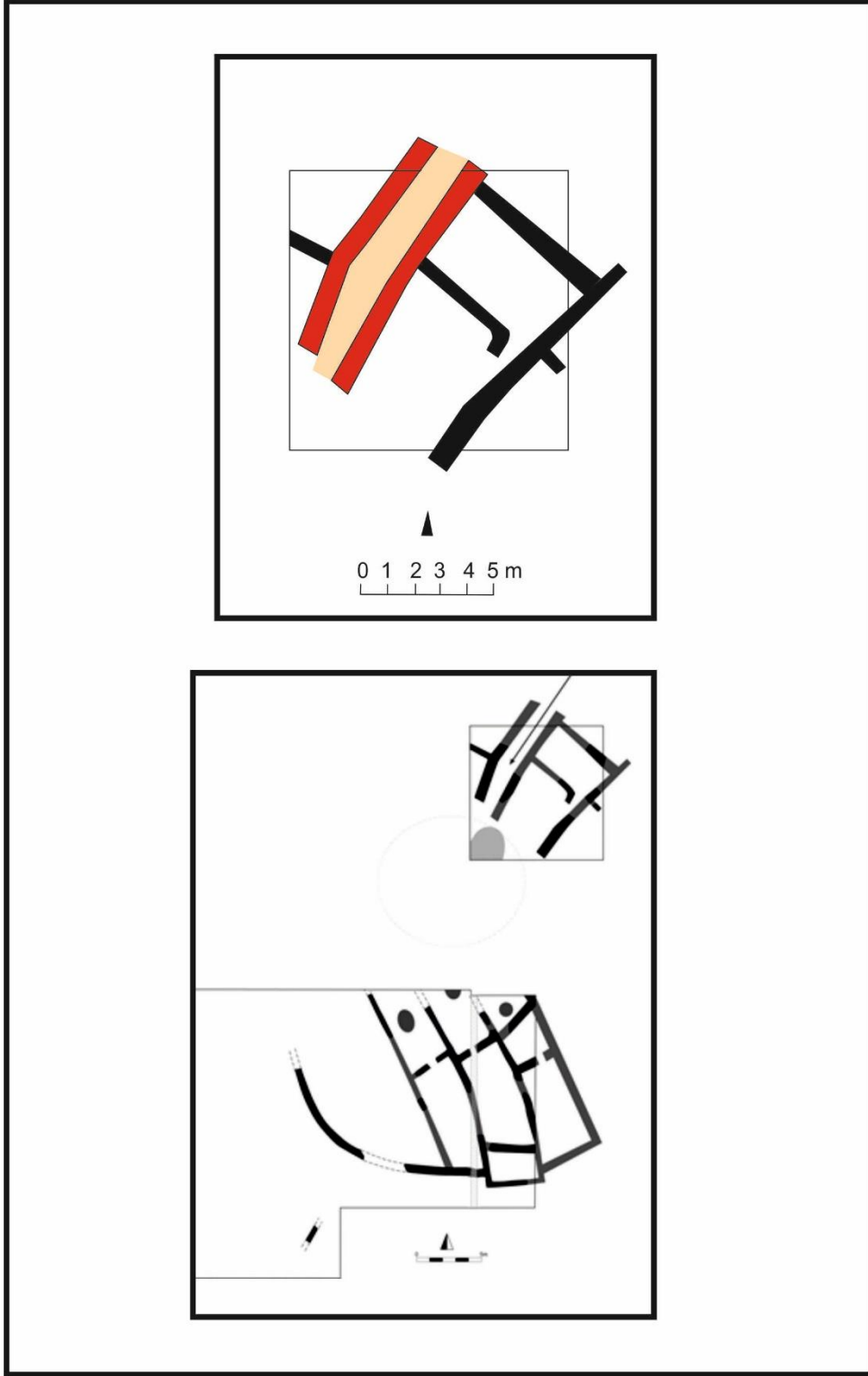
Şekil 86: İlk Tunç Çağı III Troya IIG FO kapısı ve IIs yapısı
Kaynak: Mellaart, 1959: Fig.10'dan düzenlenmiştir.

Şekil 87: İlk Tunç Çağı III Troya Aşağı Şehir Ahşap Savunma Sistemi
Kaynak: Jablonka, 2001: 39.

Şekil 88: İlk Tunç Çağı III Seyitömer Kapısı
Kaynak: Çakalgöz, 2000: Plan: 2,3,4.

Şekil 89: İlk Tunç Çağı III Laodikeia-Kandilkırı Kapısı
Kaynak: Oğuzhanoğlu, 2019: Fig.4'ten düzenlenmiştir.

EKLER

Ek 1: İlk Tunç Çağı Kronoloji

Ek 2: İlk Tunç Çağı Kapı Kronolojisi

Ek 3: Batı Anadolu Sur Kapıları Tipleri

Ek 4: Batı Anadolu Sur Kapıları Tipolojisi

Ek 5: İlk Tunç Çağı Kapı Öğeleri

EGE DÜNYASI			ANADOLU	Poliochni	Thermi	Samos	Yeni Bademli	Troya	Liman Tepe	Demirci-höyük	Seyitömer	Küllüoba	Keçiçayırı	Karaoğlan Mevkii	Laodikeia-Kandilkırı	Hacılar Büyük Höyük	Bademağacı										
Yunanistan	Girit	İzmir Bölgesi																									
2000	İlk Hellas III	Orta Minos IA	<i>Geç İTÇ III</i>	Hiatus	Hiatus			V	IV-1		V-A	IIA IIB IIC IID IIE															
2100		Erken Minos III						İTÇ IIIB										Sarı	III	II	III IIg	V-1	Hiatus	V-C	IIIA IIIB	2 3	İTÇ III ?
2200																											
2300	İlk Hellas II (Geç)	Erken Minos IIB	<i>Erken İTÇ III</i>	Sarı		III	II	III IIg	V-2a	Hiatus	V-C	IIIA IIIB	2 3	İTÇ III ?													
2400															Geç İTÇ II	IIIC											
2500	İlk Hellas II (Erken)	Erken Minos IIA	Erken İTÇ II	<i>İTÇ IIc</i>	Kırmızı	I		IIa, In-o	V-3a	Q P L-O		IVA IVB IVC	4	İTÇ II (1, 2, 3)	İTÇ II-1												
2600																<i>İTÇ IIb</i>	Yeşil	V	IV	In-p	V-3b	H-İ G	IVD IVE-F IVG/1	İTÇ II-2			
2700																<i>İTÇ IIa</i>				Ig-m Id-f							
2800	İlk Hellas I	Erken Minos I	Geç İTÇ I	<i>İTÇ IB</i>	Mavi	III	II	I	VI	F E D		2			İTÇ I (1)	İTÇ II-3											
2900																	Orta İTÇ I										
3000																	Orta İTÇ I (Geç)	<i>İTÇ I'e Geçiş (İTÇ IA)</i>	Siyah								
3100		Erken İTÇ/GKÇ						la		Hiatus		3 4 5															

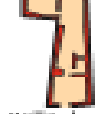

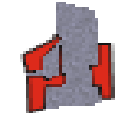

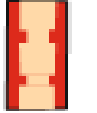

Ek 1: İlk Tunç Çağı Kronoloji

	EGE DÜNYASI			ANADOLU	Poliochni	Thermi	Samos	Yeni Bademli	Troya	Liman Tepe	Demirci-höyük	Seyitömer	Küllüoba	Keçiçayırı	Karaoğlan Mevkii	Laodikeia-Kandilkırı	Hacılar Büyük Höyük	Bademağacı	
	Yunanistan	Girit	İzmir Bölgesi																
2000	İlk Hellas III	Orta Minos IA	İTÇ IIIB	<i>Geç İTÇ III</i>															
2100		Erken Minos III																	
2200																			
2300	İlk Hellas II (Geç)	Erken Minos IIB	İTÇ IIIA	<i>Erken İTÇ III</i>	101 No'lu 38 No'lu Kapı	KP Kapısı Güney Kapısı	Ana Kapı		İis Yapısı		Ana Kapı					Ana Kapı			
2400			İTÇ II Sonu Geç İTÇ II																
2500	İlk Hellas II (Erken)	Erken Minos IIA	Erken İTÇ II	<i>İTÇ IIc</i>	51,52 No'lu Kapı	Güney Kapı	Ana Kapı	MR	FN- FL				Kuzeybatı Güneybatı	Batı Kapısı	Ana Kapı		Batı Kapısı	Doğu Kapı Binası Batı Kapı Binası Ana Kapı	
2600				<i>İTÇ IIb</i>															
2700				<i>İTÇ IIa</i>															
2800	İlk Hellas I	Erken Minos I	Geç İTÇ I	<i>İTÇ IB</i>	Ana Kapı	Ana Kapı			Ana Kapı	Kuzey Güneydoğu									
2900			Orta İTÇ I																
3000			Orta İTÇ I (Geç)																
3100			Erken İTÇ I/GKÇ	<i>İTÇ I'e Geçiş (İTÇ IA)</i>															

Ek 2: İlk Tunç Çağı Kapı Kronolojisi

1. KORİDORLU KAPI	BASİT KORİDORLU KAPI (TİP 1A)	İÇERİ DOĞRU DARALAN KAPI (TİP 1B)	İÇERİ DOĞRU GENİŞLEYEN KAPI (TİP 1C)	ORTA ANADOLU
	<ul style="list-style-type: none"> Küllüoba (İTÇ Geçiş) <i>Ana kapısı</i> Liman Tepe (İTÇ I) <i>Ana kapısı</i> Troya (İTÇ II) <i>MR kapısı</i> Troya (İTÇ II) <i>Doğu kapısı</i> Troya (İTÇ II) <i>Güneydoğu kapısı</i> Demircihöyük (İTÇ I-II) <i>Güneydoğu kapısı</i> Samos (E.İTÇ III) <i>Güney kapısı</i> Poliochni (İTÇ III) <i>38 no'lu kapısı</i> Thermi (İTÇ III) <i>KP kapısı</i> Troya (İTÇ III-IIb1) <i>FN kapısı</i> Troya (İTÇ III-IIb2) <i>FH kapısı</i> Troya (İTÇ III-IIb2) <i>FM kapısı</i> Troya (İTÇ III-IIg) <i>FO kapısı</i> Seyitömer (IIa-b-c) <i>Ana kapısı</i> Kandilkırı (İTÇ III) <i>Ana kapısı</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Poliochni (İTÇ I) <i>Ana kapısı</i> Demircihöyük (İTÇ I-II) <i>Kuzey kapısı</i> Küllüoba (İTÇ II) <i>G1 kapısı</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Küllüoba (İTÇ II) <i>Kuzeybatı kapısı</i> Karaoğlan Mevkii (İTÇ II) <i>Ana kapısı</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Alişar (İTÇ III) <i>Ana kapısı</i> Ahlatlıbel (İTÇ II-III) <i>Ana kapısı</i>
2. DÖNÜŞLÜ KAPI	TEK DÖNÜŞLÜ L KAPI (TİP 2A)	ORTA ANADOLU	ÇOK DÖNÜŞLÜ L KAPI (TİP 2B)	
	<ul style="list-style-type: none"> Poliochni (İTÇ II) <i>Ana kapısı</i> Troya (İTÇ II-IIa) <i>FL kapısı</i> Küllüoba (İTÇ II) <i>IVE-F Doğu kapısı</i> Küllüoba (İTÇ II) <i>G2 kapısı</i> Thermi (İTÇ III) <i>Güney kapısı</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Alişar (İTÇ III) <i>Ana kapısı</i> Koçumbeli (İTÇ I-II) <i>Ana kapısı</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Thermi (İTÇ I) <i>Kuzey kapısı</i> Küllüoba (İTÇ II) <i>IVC-D Doğu kapısı</i> 	
	YUNANİSTAN			
		<ul style="list-style-type: none"> Thebes (İTÇ II) <i>Ana kapısı</i> Lerna (E.İTÇ III) <i>Ana kapısı</i> 		
3. EV KAPI	BASİT EV KAPI (TİP 3A)	MEGARON EV KAPI (TİP 3B)		
	<ul style="list-style-type: none"> Küllüoba (İTÇ II) <i>Güneybatı kapısı</i> Küllüoba (İTÇ II) <i>Güneydoğu kapısı</i> Bademağacı (İTÇ II) <i>Doğu kapısı</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Hacılar Büyük Höyük (İTÇ I) <i>Güney kapısı</i> Küllüoba (İTÇ II) <i>Kuzey kapısı</i> Bademağacı (İTÇ II) <i>Batı kapısı</i> Bademağacı (İTÇ II) <i>Güney kapısı</i> Poliochni (İTÇ III) <i>101 no'lu kapısı</i> Troya (İTÇ III- IIB2) <i>FO kapısı</i> Troya (İTÇ III- IIC) <i>FM kapısı</i> Troya (İTÇ III- IIC) <i>FO kapısı</i> 		
4. ÇOK GİRİŞLİ KAPI	<ul style="list-style-type: none"> Keçiçayırı (İTÇ II) <i>Batı kapısı</i> Troya (İTÇ II-IIa) <i>FL kapısı</i> Troya (İTÇ II-IIb1) <i>FL kapısı</i> 			

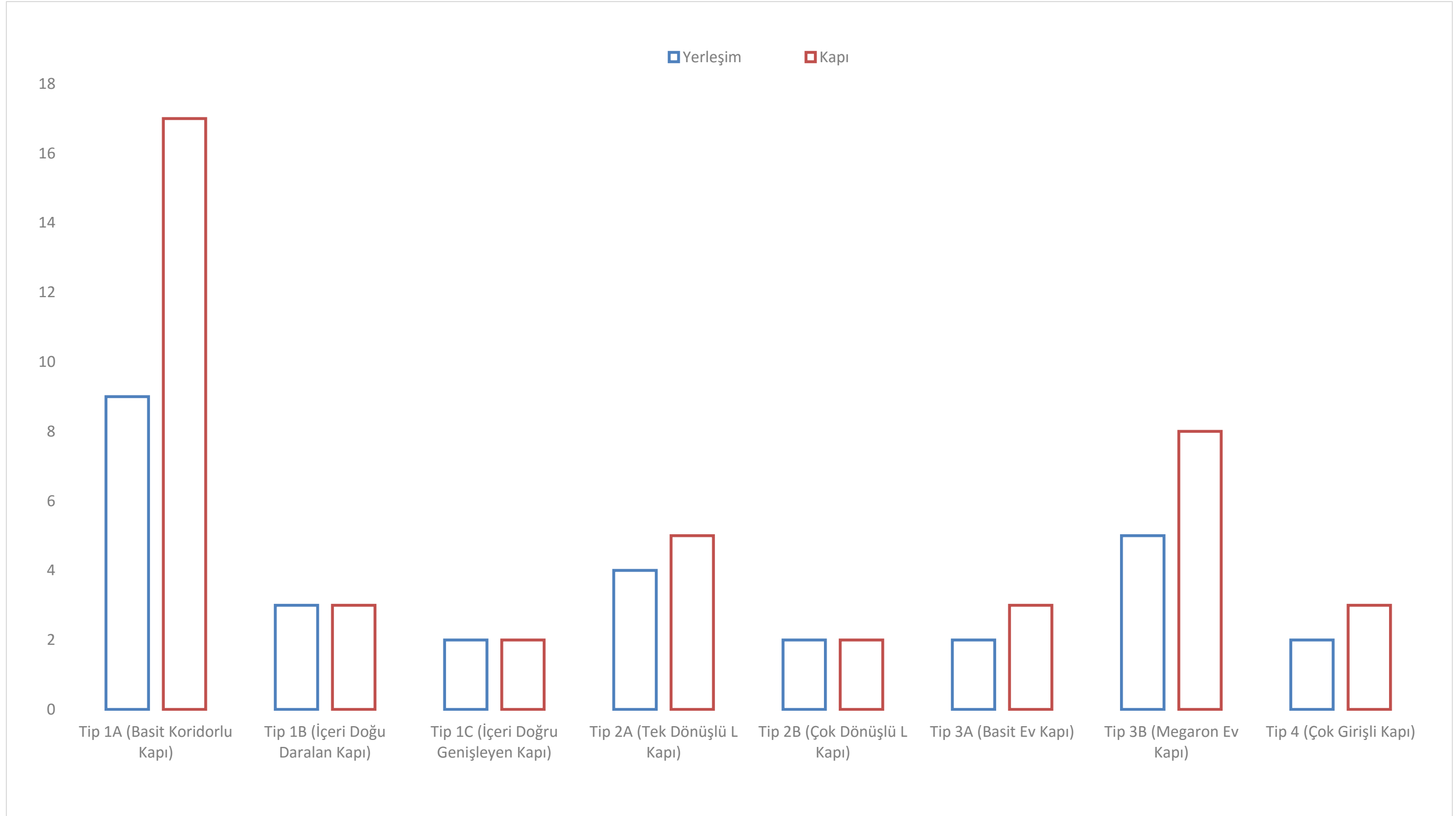
Ek 3: Batı Anadolu Sur Kapıları Tipleri

1. KORİDORLU KAPI	Basit Koridorlu Kapi (Tip 1A)	 Kulluoba İTÇ Geçiş İTÇ II Liman Tepe İTÇ I Troya Doğu İTÇ II Troya GD İTÇ II Troya MR İTÇ II Demirchöyük GD İTÇ I-II Samos İTÇ III Poliochni 38 no'lu İTÇ III
	İçeri Doğru Daralan Kapi (Tip 1B)	 Poliochni İTÇ I Demirchöyük Kuzey İTÇ I-II Kulluoba G1 İTÇ II
	İçeri Doğru Genişleyen Kapi (Tip 1C)	 Kulluoba KB İTÇ II Karaoğlan Mevki İTÇ II
2. DÖNÜŞLÜ KAPI	Tek Dönüşlü L Kapi (Tip 2A)	 Poliochni İTÇ II Troya İla-FN İTÇ II Kulluoba İVE-F Doğu İTÇ II Kulluoba G2 İTÇ II Thermi V-Güney İTÇ III
	Çok Dönüşlü L Kapi (Tip 2B)	 Thermi Kuzey İTÇ I Kulluoba İVC-D Doğu İTÇ II
3. EV KAPI	Basit Ev Kapi (Tip 3A)	 Kulluoba GB İTÇ II Kulluoba GD İTÇ II Bademağacı Doğu İTÇ II
	Megaron Ev Kapi (Tip 3B)	 Hacılar Büyük Höyük Güney İTÇ I Kulluoba Kuzey İTÇ II Bademağacı Batı İTÇ II Bademağacı Güney İTÇ II Poliochni 101 no'lu İTÇ III Troya İIB2-FO İTÇ III Troya İIC-FM İTÇ III Troya İIC-FO İTÇ III
4. ÇOK GİRİŞLİ KAPI	Çok Girişli Kapi (Tip 4)	 Keçiçayırı Batı İTÇ II Troya İla-FL İTÇ II Troya İIb1-FL İTÇ III

Ek 4: Batı Anadolu Sur Kapıları Tipolojisi

Taş Döşeme / Rampa	Kule/Bastiyon	Bekçi Odası
<p>Poliochni (İTÇ I) Ana Kapısı Liman Tepe (İTÇ I) Ana Kapısı (Rampa) Demircihöyük (İTÇ I) Kuzey Kapısı Samos (İTÇ I-II) Rampa Thermi (İTÇ II) Z Alanı (Rampa) Yeni Bademli (İTÇ II) Ana Kapısı (Rampa) Troya (İTÇ II) IX Rampası Troya (İTÇ II) FL Kapısı (Rampa) Karaoğlan Mevkii (İTÇ II) Ana Kapısı Küllüoba (İTÇ II) Doğu kapısı (Rampa) Poliochni (G.İTÇ II) Ana Kapısı Poliochni (E.İTÇ III) 101 no'lu Poliochni (E.İTÇ III) 38 no'lu Troya (İTÇ III) FM Kapısı (Rampa) Limantepe (İTÇ III) Rampa</p>	<p>Thermi (İTÇ II) Bastiyon Liman Tepe (İTÇ I) Ana Kapısı Hacılar Büyük Höyük (İTÇ I) Ana Kapısı Samos (İTÇ I-II) Bastiyon Keçiçayırı (İTÇ II) Batı Kapısı Karaoğlan Mevkii (İTÇ II) Ana Kapısı (Bastiyon) Troya (İTÇ II) MR kulesi Troya (İTÇ II) S Kulesi Troya (İTÇ II) T Kulesi Troya (İTÇ II) FN kapısı Troya (İTÇ II) FL kapısı Yeni Bademli (İTÇ II) (Bastiyon) Thermi (İTÇ I) Ana Kapısı Thermi (E.İTÇ III) KP Kapısı Liman Tepe (İTÇ III) Bastiyon Liman Tepe (İTÇ III) Kuleler Seyitömer (İTÇ III) Ana Kapısı Poliochni (E.İTÇ III) 23 no'lu</p>	<p>Keçiçayırı (İTÇ II) Batı Kapısı Küllüoba (İTÇ II) Doğu Kapısı Küllüoba (İTÇ II) GD Kapısı Seyitömer (İTÇ II) Ana Kapısı Bademağacı (İTÇ II) Doğu Kapısı Troya (İTÇ III) IIS Yapısı Thermi (E.İTÇ III) Güney Kapısı</p>

Ek 5: İlk Tunç Çağı Kapı Öğeleri

Ek 6: Tiplerin Görülme Dağılımı